

The Project Gutenberg eBook of Ihmiskunnan edustaja, by Ralph Waldo Emerson

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Ihmiskunnan edustaja

Author: Ralph Waldo Emerson

Translator: Volter Kilpi

Release date: June 11, 2016 [EBook #52305]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK IHMISKUNNAN EDUSTAJA ***

E-text prepared by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

IHMISKUNNAN EDUSTAJIA

Kirj.

RALPH WALDO EMERSON

Suom. Volter Kilpi

Helsingissä, Kustannusosakeyhtiö Otava, 1909.

SISÄLLYS:

Esipuhe.

I. Suurten miesten merkityksestä.

II. Plato, filosofi.

Plato, lisäyksiä.

III. Swedenborg, mystikko.

IV. Montaigne, epäilijä.

V. Shakespeare, runoilija.

VI. Napoleon, käytännön mies.

VII. Goethe, kirjailija.

Esipuhe.

Ralph Waldo Emerson syntyi 25 p. toukok. 1803 Bostonissa. Hän kuului vuonna 1685 Amerikkaan muuttaneeseen englantilaiseen dissenters' sukuun. [Dissenters'eiksi nimitettiin Englannissa valtiokirkkoon kuulumattomia uskonlahkoja.] Hänen esi-isänsä olivat kuudessa polvessa olleet pappeja, samalla myöskin kulkien paikkakuntansa kirjallisten harrastusten etunenässä. Papilliselle uralle antautui nuori Ralph Waldokin, suorittaen 1829 papintutkinnon, ja tullen papiksi Bostonin unitaristiseen seurakuntaan. Vaikka hän saavuttikin suurta suosiota saarnaajana, ilmeni kumminkin pian ristiriitoja, ja jo 1832 erosi hän vakinaisesta papintoimestaan. Hän kyllä myöhemminkin vielä esiintyi saarnaajana, mutta suhde hänen ja teologisen maailman välillä oli sentään särkynyt, ja kun hän 1837 julkaisi Jumaluusopillisen tiedekunnan vanhemmalle osastolle osoitetun kirjelmänsä, jossa hän julisti uskonnollista riippumattomuutta ja vapautumista muodollisesta, kirkollisesta kristinuskosta, tuli juopa täydelliseksi, ja hän erosi lopullisesti papillisesta toimestaan 1838.

Sitä ennen oli hän 1833 matkustanut Europaan, kulkenut Italiassa, Ranskassa, Englannissa, tutustunut Europan johtaviin henkiin, tullen persoonalliseen yhteyteen m.m. Wordsworthin, Coleridgen, ja samoin Thomas Carlylen kanssa, johon hän liittyi elinikäisen ystävyuden siteillä. Amerikkaan palattuaan alkoi hän toimia kirjailijana, sekä esiintyä luennoitsijana, tehden lukuisia laajoja luentomatkoja. Aluksi sai hän kokea kiihkeää vastustusta, häntä pidettiin hourupäisenä haaveilijana, mutta vähitellen, kirja kirjalta ja luento luennolta alkoi hänen vaikutuksensa teho kasvaa. Hänen ympärilleen muodostui Bostonissa ja pienessä lähikaupungissa Concordissa piiri nuoria intoilijoita — transcendentalisteiksi he nimittivät itseään —; ehkä voi ryhmää lähimmin ja valaisevimmin verrata vähän myöhemmin Englannissa John Ruskinin ympärille muodostuneeseen preraphaelitiseen liikkeeseen. Tähän ryhmään kuului joukko myöhemmin laajempaakin mainetta saavuttaneita nimiä, kuten Thoreau, Hawthorne, Alcott, Margaret Fuller y.m. Tästä, sanoisinko seurakunnasta säteili Emersonin vaikutus, vähä vähältä, mutta varmasti leveten, kunnes hänen saavuttamansa tunnustus jo noin 1860 tienoilla alkoi olla täysi ja ehdoton. Yhä senkin jälkeen hän jatkoi luentomatkojaan viime vuosiinsa asti, matkaten Amerikassa ja Englannissakin, ja julkaisi yhä uusia, kasvavalla suosiolla vastaanotettuja kirjoitelmakokoelmia. Täten viettäen työntä ja työteliästä ajattelija-elämää kuoli hän vihdoon 27 p. huhtik. 1882 yhtenä Europan ja Amerikan ajatuselämän tunnustettuna johtajana ja kasvattajana. —

Emersonin maine perustuu hänen lukuisiin kirjoitelmakokoelmiinsa. Hän on kyllä julkaissut kokoelman runojakin, mutta hänen hengenlaadullaan ei ollut sitä välitöntä lyyrillisyyttä, että runous olisi ollut hänen henkensä lähin ja luonnollisin ilmaisumuoto. Hän oli liika kylmä karu ihminen, voidakseen tulvahtua elämän välitöntä lämpöä huokuihin näkyihin ja tuntemuksiin, hän oli elämään etäisemmässä viileämmässä suhteessa kuin elämää luova, iloinsa ja suruunsa hykertävä runoilija. Runoilijan, puhuakseen täydestä, vavahtuneesta rinnasta, täytyy tuntemuksellaan sukeltaa elämän aaltoihin, täytyy itse elää mukana ilon ja kärsimyksen erehdyksessä, täytyy tuntea hetken tuska kaikessa kovassa pakahduttavassa lievittämättömyydessään, suoraan rajoitettuun ihmiseen kohdistuvassa rajattomuudessaan, täytyy tuntea ilokin ehdottomana, varjottomana, sulana elämän valona ja viserryksenä. Ajattelija on elämästä kauempana. Hänkin näkee elämän, mutta elämän, jossa on nykyhetkessä läsnä entisyyden ja tulevaisuuden mahdollisuudet. Niinpä ei hän voikaan niin täydellä olennon pohjaisella vakuutuksella jättäytyä hetken mielialan valtaamaksi. Hänen ajatuksensa ikäänkuin eristää hänet suorasta syttyneestä tuskasta ja suorasta syttyneestä ilosta.

Jotain tämmöistä on Emersonin suhteessa elämään. Hänen järkensä on kuin tasainen tyyni valaistus, joka yltäyleisenä levittäytyy elämän ylitse. Hänessä on jotain omituista älyn irrallisuutta ja viileyttä, on kuin ei persoonallisen elämän kipeät, samentavat, tuskalliset liikutukset ylettyisi häneen asti, hän näkee kaiken inhimillisen, mutta joku ihmeellinen taika vapahtaa hänet joutumasta tämän inhimillisen uhriksi, hän näkee elämän, mutta ei ikäänkuin tunne elämän yksityistuntemuksien sakeaa samentavaa pakkoa, hänen henkisessä ilmapiirissään vallitsee valaiseva, läpinäkevä järki, ei kipeä, elämän pohjalla kärsivä, inhimillinen rajoitettu tuntemus. Kun lukee hänen kirjojaan, on kuin saisi järkensä omituisesti valaistummaksi ja ikäänkuin ylennetyksi, vapautetuksi, näkee saman elämän, kuin jokapäiväisesti ympärillään, mutta ihmeellisesti itsestään eroitettuna, nähtynä kuin ihmeellisen tyynnyttävän ja kirkastavan seesteen läpi. Aivan kuin seisoi ihminen läpinäkyvällä jäällä ja näkisi rauhassa allaan kirkkaana ja heijaisen selvänä sen syvänteen, joka muulloin levottomana vaarallisena velloo.

Jokainen hänen lauseensa on kylmää, lämmittämätöntä, mutta lempeästi valaisevaa järjen säteilyä, josta levittäytyy mieleen tyven ehtymätön henkinen ilo. Ja ne ovat jokainen vilpittämiä, läheisiä, oleellisia. Niitä saa jättäytyä pohtimaan mielessään turvallisella luottamuksella. Ne sisältävät aina jotakin. Ne ovat niin sanoakseni sentraalisia, aina kunkin sanottavan keskelle upottaavia, ja valaisevat ne sieltä kuin yhdessä silmänräpäyksessä kaikki sanottavan kanssa yhteydessä olevat asiat. Jokainen lause on oma ajatuksensa, ja vaikka se ensi silmäykseltä olisi hämäräkin ja oraakelinomainen, tietää ennakoita, että kannattaa vaivan aukaista sen tarkoitus itselleen selväksi, sillä jokainen niistä lauseista kätkee valovoimaa itsessään.

Emersonin kirjat ovat valmiin kypsän miehuuden hartauskirjoja. Hän kirjoittaa ihmisille, jotka vakavan, ihmisensä vaativan työn lomassa kaipaavat hengen maailmankin virvoittavaa vilvakasta

kosketusta ja sitä varten etsivät ystävää, jonka huuilta juoksee elämänkokemus painokkaina, sisällökkäinä sanoina, joita saavat hetkeksensä unohtua kuulemaan ja omassa mielessään tosiksi havaitsemaan. Tällöinen kokenut, miehekäs ystävä juuri on Emerson. Hän puhuu meille jokapäiväisimmistä asioista, puhuu kaikesta, mikä jokapäiväisessä elämässä on mieltämme ja ajatuksiamme lähellä; tuskinpa on ihmisellä mielentilaa, jota hän ei jossain lauselmassaan olisi pukenut sanoiksi ja kuulakkaaksi, tyynnyttäväksi ajatukseksi.

Se ytimekkyys ja sisällökkyyys, jolla Emersonin joka lause on ladattu, riippuu osaksi hänen työtavastaan kirjailijana. Hän ei kirjoita mitään yhtenäisiä esityksiä, hän kirjoittaa lauseittain. Ajatuksen, mikä kulloinkin on kirkastunut hänelle, on hän pukenut lausemaksi, nämä lauselmansa sommittelee hän myöhemmin yhteen, sikäli kuin ne ovat jossakin ajatus- tai asiayhteydessä keskenään. Tätenpä ei hän johdukaan mihinkään kuolleeseen johtelemiseen, jokaisen lauseensa antaa hän semmoisenaan, asiallisuudellaan itsensä todistavana, elävänä, elämää sisältävänä. Sisällökäs ihminen on sulkenut itsensä niihin kokonaisesti, antanut niissä koko hetkellisen elämän näkemyksensä.

Tosin johtuu tästä samasta asiasta sekin, ett'ei hän koskaan anna järjestelmällistä, täydellistä esitystä elämänkatsomuksestaan. Ja myöskin se, että hänen ajatuksensa yhdessä kohtaa saattavat näyttää olevan vaikeasti ristiriidassa hänen jossakin toisessa yhteydessä esittämiensä ajatusten kanssa. Mutta tämä on ainoastaan näennäistä ja johtuu arvostelijan malttamattomuudesta. Hänen maailmankatsomuksensa, semmoisena kuin se puhuu hänen kaikista teoksistaan ja hänen jokaisesta lauseestaan, on päinvastoin ihmeellisen eheä. Juuri se, että hän joka lauseessa antaa ajatuksensa niin välittömästi ja kokonaisesti ja minkään sivuajatuksen heikentämättä, valaa niihin semmoisen yhtenäisyyden ja yhteenkuuluvaisuuden, jommoista hän ei olisi voinut saavuttaa rautaisimmallakaan ulkonaisella järjestelmällisyydellä. Jos hänen ajatuksensa joskus tilapäisesti näyttävät olevan ristiriidassa keskenään, niin on upottauduttava niiden henkeen, tunkeuduttava ainoastaan syvemmälle hänen persoonallisuuteensa, ja sieltä käsin, kuin korkeammalta tasolta, on selkenevä, kuinka tämä ristiriita ei olekaan mikään ristiriita, ainoastaan sama asia nähtynä eri valaistuksessa. Ajatusrakenteen kokonaisuus riippuu sisällisesti rehellisyydestä ja kiinteästä, kohdistuvasta, asiassa pysyvästä kuvausvoimasta, eikä mistään ulkonaisesti noudatetusta johdonmukaisuudesta. Ken puhuu välittömästi havaitsemuksensa mukaisesti ja valaa lauselmansa omasta persoonallisuudesta, hänen sanansa oikeassa hengessä ymmärrettyinä eivät voi joutua ristiriitaan keskenään; ristiriidan tuo niihin ainoastaan vieras, tyypistävä, ajatusten hennot juuret katkaiseva katsoja, joka ei voi omassa mielessään uudestaan synnyttää ja nähdä herätettyä kuvaa yhteyksissään ja riippuvaisuuksissaan.

Tällöisen jokaiseen yksityiseen kohtaan keskittyvän sisältöpitoisuutensa vuoksi onkin Emerson henkisesti ravitsevimpiä kirjailijoita. Sanon ravitsevimpiä, sillä en löydä muutakaan sanaa, joka lähemmin vastaisi sitä tyydytettyä, turvallista tunnetta, jolla häntä lukee. Tosin löytyy kirjailijoita ja ajattelijoita, jotka ovat elämän tykyntää lähempänä, joiden suonissa elämä itse väkevämpänä, ahdistavampana, mutta ihanampanakin sykkii, joilla on hedelmällisempi, suurempia kokonaisuuksia omakseen sulattava omistuskyyky, jotka voivat hengestään heittää valtaavimmat siltakaaret ihmisen järjen ja olemisen salaperäisyyden välille, jotka, lyhyesti sanoen, ovat elämää uhkuvammat, riemukkaammat ja riemastuttavammat, semmoisia, joiden olennossa on väkevämpi usko ja elämä, ja jotka siis voivat sytyttääkin väkevämpää uskoa ja elämää, mutta näiden ihmiskunnan huumaajain ja hurmaajain rinnalla ja ohella on Emersonin laatusilla viileämmillä, karummilla hengilläkin oma ihana ylevä tehtävänsä ihmiselämän kirkastajina ja tyynnyttäjinä. Heidän silmänsä alla ei tosin olemisemme salaperäisyydessä muodostu mitään uutta, he eivät hedelmöitä meitä, avaa meitä uusiin näkemyksiin, näkemyksiin, joiden huumauksessa unohtaisimme itsemme, omat rajamme, ulkonaisen olemisemme vajanaisuudet, mutta he avaavat meille olevan hetken arvokkaaksi, täyttävät mieleemme mietiskeliäällä tyvenellä järjen ilolla, rikastuttavat jokapäiväistä olemistamme. —

Se Emersonin kirja, joka täten ilmestyy suomenkielellä, ei ehkä ole se kirja, jossa Emersonin kirjoitustapa esiintyy luonteenomaisimpanaan ja välittömimpänä. Emerson on siellä parhaiten kotonaan, missä hän saa lausua ajatuksensa vapaasti, minkään ulkonaisen sommittelu-näkökohdan häntä häiritsemättä. Niinpä ovatkin hänen omimpia kirjojaan ne, joissa hänen selvitetään oleva aine ei mitenkään sido häntä pysymään jonkun ulkonaisen kokonaisuuden puitteissa, vaan joissa hän saa pudotella ajatuksensa kuin kultamurusina lukijan poimittaviksi ja joissa ei useinkaan näe, missä yhteydessä juuri luettu lause on edelliseensä ja selvitetävään asiaan, mutta joissa lause itsenään ja semmoisenaan on täyden ajattelevan huomion arvoinen. Tässä, nyt puheenaolevassa kirjassa ei Emerson ihan niin vapaasti ja huolettomasti saa jättäytyä kuhunkin yksityiseen lauseeseensa, hänen täytyy, — vaikka toisinaan tunteekin miten väkinäisesti se tapahtuu — koota ajatuksensa kulloinkin käsiteltävän persoonallisuuden ympärille, ryhmittää ne tiukemmin ja kohdistuvammin käsiteltävää ainetta koskeviksi. Mutta tästä ulkonaisesta keskittäymispakosta johtuu myöskin, että tämä kirja lienee edullisin ensi tutustumiselle Emersoniin. Hänen ihmiskunnan johtavia henkiä käsittelevät luentonsa saavat siitä semmoisen helposti seurattavan yhtenäisyyden, jota muuten ei Emersonilla tapaa, ja ovat ne siitä syystä kevyemmät lukea kuin useat muut hänen kirjoituksensa. Sen ohella on Emerson

näissäkin yhä Emerson, lyhyt, ytimekäs, satuttava, ja tarjoo esitettävä, korkea, ihmistä lähellä oleva aine hänelle tilaisuuden lukemattomiin karun miehekkäisiin, henkeä rohkaiseviin ja valaiseviin sanoihin.

— Varsinkin luulisi kirjan semmoisen kun tämä otolliseksi ja terveelliseksi aikana ja oloissa semmoisissa kuin nykyiset meillä täällä Suomessa, jolloin kaikki keskinäinen arvonanto ja kunnioitus ihmisten välillä tuntuu olevan järkähtänyt sijoiltaan ja jolloin kaikenmoiset, ei päivänsankarit edes, vaan päivänkirkujat täyttävät pimeällä, pienellä touhullaan ja kiihkollaan mielet ja jolloin räikeys tuntuu vievän miehensä pitemmälle kuin pätevyys. On hyvä, jos tässä masentavassa sekasorrossa mielet hetkeksi tulevat johdetuiksi siihen mielentilaan, joka on kaiken todellisen edistymisen ensimmäinen ehto ja lähde, kunnioitukseen ihmiskunnan parhaimpia kohtaan. *Kunnioitus*, ehdoton, avaroittava, on nimittäin ihmisen kasvattavin, kohottavin tunne; siitä juo sielu iäisyttä ja kasvuvoimaa, ja sen varassa vartumme, tulemme ihmisiksi. Kunnioituksen voima on sivistyksen voimaa. Siinä kansassa ei ole ainesta sivistyskansaksi, jonka jäsenissä ei pala sammumaton, harras kunnioitus, joka ei, kaiken muun unohtaen, kunnioita henkeä. Ja hengen kunnioittamiseen on Emerson suuri kasvattaja.

Volter Kilpi.

I.

Suurten miesten merkityksestä.

On luonnollista uskoa suuriin miehiin. Emme hämmästyisi yhtäkkiä tavatessamme nuoruutemme toverit sankareina ja ruhtinaallisessa asemassa. Kaikki mytologia alkaa puolijumalilla, ja olot, joissa nämä elävät, saavat ylevän ja runollisen loisteen: heidän neronsa kohottaa ne kirkkauteen. Gautamataruissa söivät ensimmäiset ihmiset maata, ja maistui se heistä suloisen hyvältä.

Luonto näyttää olevan olemassa jaloimpia varten. Maailman säilyttävä voima on parasten ihmisten totuudenrakkaus: he ovat maan suola ja terveys. Ken on elänyt heidän kanssaan, hänelle on elämä ollut iloisaa ja virkistävän voimakasta. Elämä tulee suloiseksi ja siedettäväksi ainoastaan uskoessamme, että tällainen seurustelu on mahdollista, ja todellisuudessa tai henkisesti pyrimme me olemaan ylempiemme seurassa. Heidän nimiensä mukaan nimitämme me lapsemme ja maamme. Heidän nimensä ovat kutouneet sanoiksi kieleen, heidän teoksensa ja kuvansa kaunistavat huoneitamme, ja jokainen päiväntapahtuma johtaa mieleen jonkun kaskun heistä.

Etsiä suurta miestä on nuoruuden unelma ja miehuuden vakavin teko. Me matkustamme vieraisiin maihin tavataksemme hänen luomiaan — jos mahdollista saadaksemme nähdä vilahduksen hänestä itsestäänkin. Mutta sen sijaan työntää kohtalo meidät toisaalle. Te sanotte, että englantilaiset ovat käytännöllistä väkeä, saksalaiset vieraanvaraisia, että Valensiassa on suloisen ilmasto ja että Sacramenton vuorissa on kultaa koottavana. Entä sitte, mutta minä en matkusta tavatakseni mukavuudessa elävää, rikasta ja vieraanvaraista kansaa tai kirkasta sini-ilmaa tai kalleuksia, jotka ovat liika kalliita. Mutta kunpa olisi joku magneetti, joka osoittaisi ne maat ja asumukset, missä sisällisesti rikkaita ja voimakkaita ihmisiä asuu, niin moisin kaiken ja ostaisin sen, ja vielä tänäpäivänä lähtisin minä matkalle.

Koko ihmissuku on yhdessä kanssamme velassa heille. Tieto, että jossakin kaupungissa asuu mies, joka on keksinyt rautatien, kohottaa kaikkien sen asukkaiden arvoa silmissäni. Mutta suunnattominkin kaupunki, jos sen asukkaat ovat henkisesti mierolaisia, on inhottava kuin mätänevä juusto, tai muurahaiskeko, — mitä suurempi, sitä inhottavampi.

Meidän uskontomme on näiden suojeluspyhäimme rakastamista ja hellimistä. Tarujen jumalat ovat huippu- ja välkekohtia suurten miesten elämässä. Kaikki me valamme astiamme saman kaavan mukaan. Kaikki meidän valtaavat jumaluusoppimme, juutalaisuus, kristinusko, buddhalaisuus, muhamettalaisuus, ovat välttämättömiä ja välittömiä ihmismielen vuodatuksia. Historiantutkija on kuin mies, joka menee kauppapuotiin ostaakseen pukuja tai verhoja. Hän kuvittelee saaneensa uuden esineen. Jos hän käväisisi tehtaassa, havaitsisi hän, että hänen uusi kankaansa vain toistaa samoja kiehkuroita ja ruusukkeita kuin ne, mitkä tapaa Theben pyramidien sisäseinämillä. Käsitksemme jumalasta ja jumaluudesta on ihmissielun kirkastunut kuva. Ihminen ei voi piirtää, luoda taikka ajatella muuta kuin ihmistä. Hän uskoo, että suurten alkuaineitten pohjana ovat hänen ajatuksensa. Ja meidän ajattelumme tapaa kaikkialla saman alkuolemuksen, olkoon se sitte yhtenä tai erillisenä.

Jos nyt ryhdymme tutkimaan sen avun laatua, minkä saamme muilta, niin varokaamme liiaksi

noudattamasta nykyaikaista tutkimusta ja alkakaamme kyllyksi alusta. Me emme saa taistella rakkautta vastaan emmekä kieltää toisten ihmisten oleellista olemassaoloa. En tiedä, miten meidän on käyvä. Meissä elää yhteiskunnallisia voimia ja vaistoja. Meidän tunteemme toisia ihmisiä kohtaan synnyttää jonkinlaisen edun ja hyödyn vuorovaikutuksen, jota ei mikään voi korvata. Voin toisen avulla tehdä semmoista, jota en voi tehdä yksin. Voin sanoa sinulle semmoista, jota en ennen ole voinut sanoa itselleni. Muut ihmiset ovat suurennuslaseja, joiden avulla luemme omaa mieltämme. Kukin ihminen etsii ihmisiä, jotka ovat toista laatua kuin hän itse, ja hyviä laatuun; se on: hän etsii ihmisiä, jotka ovat hänen vastakohtiaan, ja mitä jyrkimmässä määrässä hänen vastakohtiaan. Mitä voimakkaampi on luonto, sitä tehokkaampi on sen vastavaikutus. Säilyttäkäämme laadut puhtaina. Jättäkäämme pikkunerot arvoonsa. Pääeroavaisuus ihmisten välillä on siinä, täyttävätkö he omat tehtävänsä vai eivätkö. Ihminen on semmoinen jalo kasvi, joka kehkeää kuin palmu sisältä ulospäin. Omat tehtävänsä, vaikka mahdottomat toisille, voi hän suorittaa kevyesti ja kuin leikillä. Sokurin on helppoa olla makeata ja salpietarin suolaista. Näemme usein paljon vaivaa tavoittaaksemme ja saavuttaaksemme semmoista, joka itsestään lankeaisi käsiimme. Sitä ihmistä pidän minä suurena miehenä, joka elää korkeammassa ajatuspiireissä, joihinka toisten täytyy kohota työllä ja vaivalla; hänen tarvitsee ainoastaan aukaista silmänsä nähdäkseen asiat niiden todellisessa valossa ja suurissa suhteissa, kun taas toisten täytyy tehdä tuskallisia korjauksia ja valppaasti varoa itseään kaikilta mahdollisilta erehdyksiltä. Sellainen ihminen auttaa meitä juuri tässä suhteessa. Kauniin henkilön ei ole mikään vaiva kuvastaa kauniilta silmiimme, ja kuitenkin, kuinka armaan hyvä on hänen tekonsa! Vaikeampaa ei ole viisaankaan jakaa viisauttaan toisille. Ja kukin voi tehdä omat parhaat tekonsa helpoimmasti. "Peu de moyens, beaucoup d'effet." [Vähällä paljon.] Se on suuri, ken luonnostaan on sitä, mitä hän on, eikä missään muistuta toisia.

Mutta hänen täytyy olla hengenheimolaisemme ja vaikuttaa jollakin tapaa selvittävästi elämäämme. En voi itse ilmaista, mitä haluaisin tietää, mutta olen huomannut löytyvän ihmisiä, joiden luonne tai teot vastaavat kysymyksiin, joita en ole älynnyt tehdä. Vastaapa joku semmoiseenkin kysymykseen, jota ei kukaan hänen aikalaisistaan ole tehnyt, ja jää yksin. Menneet ja nykyiset uskonnot ja filosofiat vastaavat moneen muuhun kysymykseen. Muutamat ihmiset vaikuttavat meihin rikkaina mahdollisuuksina, mutta ollen avuttomia itsessään ja avuttomia aikansa keskellä eivät he — ikäänkuin jonkun leikkivän ilmassa liihottelevan vaiston uhreina — voi ilmaista sitä, mitä kaipaamme ilmaistuksi. Mutta suuret ovat lähellä, me tunnemme heidät ensi silmäykseltä. He tyydyttävät kaikki odotuksemme ja täyttävät aina paikkansa. Mikä on hyvää, se on aina vaikutusvoimaista, hedelmällistä; se ottaa tilansa, hankkii ravintonsa ja liittolaisensa. Terve omena kantaa siemeniä, ei sekasikiö. Jos mies on paikallaan, on hän luova, hedelmällinen, kiehtova, ja hurmaten joukot panee hän aikeensa täytäntöön. Virta uurtaa omat uomansa, ja kukin oikeutettu aate murtaa omat tiensä ja luo omat menestymisehtonsa: — viljaa ravinnoksi, muodot ja laitokset ilmaisukeinoiksi sisäisille pyrinnoille, aseet taistelua varten, oppilaat, jotka sitä selvittävät. Todellisella taiteilijalla on koko maanpiiri alustanaan, seikkailijalla ei vuosikausien taistelujen jälkeenkään ole leveämpää ponnistusala jalkainsa alla kuin omat anturansa.

Tavallisessa puheessamme eroitamme kaksi eri laatua hyötyä tai etua, joita meillä on suurista miehistä. Välitön anti on mieluista alkuperäisemmälle käsityskannalle; välitön aineellisen tai henkisen avun anti, semmoisten kuin terveys, ikuinen nuoruus, tarkat aistit, parannustaito, taikavoima, ennustustaito. Poikanen uskoo, että on olemassa opettaja, joka voi myydä hänelle viisautta. Kirkkokunnat uskovat vieraaseen lunastusvoimaan. Mutta, tarkemmin katsoen, emme anna suurta arvoa välittömille antimille. Ihminen on sisältäpäin kehkeävä olento, ja kasvatusta on ainoastaan kehittämistä. Muilta saamamme apu on keinotekoisista, ulkonaista, verrattuna luonnon ilmestyksiin itsessämme. Minkä täten opimme, on ihanaa opittuna ja toteutettuna, ja vaikutus siitä jää elämään. Todellinen siveys on sisäistä ja säteilee sielusta ulospäin. Antimet ovat ristiriidassa kaikkeuden lakien kanssa. Toisia palvelen palvelemme itseämme. Ihmisen lunastus tapahtuu hänen itsensä kautta. "Hoida omat asiasi!" sanoo henki: "houkkio, aiotko kurottaa pilviin tai sekaantua muiden ihmisten asioihin?" Vielä on jäljellä välillinen palvelus. Ihmisillä on kuvannollinen ja edustava merkitys, ja hyödyttävät he meitä henkisesti. Böhme ja Swedenborg näkivät, että oliot ja asiat ovat esikuvallisia ja edustavia. Samaten ovat ihmiset esikuvallisia, edustaen ensinnäkin olioita, toiseksi aatteita.

Kuten kasvit muuntavat kivennäisaineita eläinten ravinnoksi, siten muuntaa kukin ihminen jotakin raaka-ainesta luonnossa ihmistarpeisiin. Tulen, sähkö, magnetismin, raudan, lyijyn, lasin, pellavan, silkin, puuvillan keksijät; työ-aseitten tekijät, kymmenmurtolaskutavan keksijä, mittaustieteilijä, insinööri, soittoitaiteilija, — kukin he omalta kohdaltaan tasoittavat yhteistä tietä läpi tiettömän, tuntemattoman tiheikön. Kussakin ihmisessä elää joku salaperäinen veto jotakin varmaa luonnonalaa kohti, jonka toteuttaja ja tulkitsija hän on, kuten Linné kasvien, Huber mehiläisten, Fries jäkälän, Van Mons päärynän, Dalton atoomien, Euclides viivojen, Newton differentensiaalilaskutavan.

Ihminen on luonnon keskiö, josta langat johtavat kaikkeen maailmassa, niin juoksevaan kuin kiinteäänkin, niin aineellisesti olevaan kuin aineessa vaikuttavaankin. Maa pyörii, ja jokainen turve,

jokainen kivi joutuu kerta puolipäivän auringon paahteeseen: samaten joutuu jokainen elin, jokainen elintoiminta, happo, kide, tomuhiukkanen suhteeseen ihmisen aivojen kanssa. Se saa vartoa kauan, mutta sen vuoro tulee. Kullakin kasvilla on oma loisensa ja kullakin luodulla oliolla oma rakastajansa ja runoilijansa. Höyry, rauta, puu, kivihili, magneetti, jodi, vilja, puuvilla ovat jo päässeet oikeuksiinsa; mutta kuinka harvoja aineksia on taidokkuutemme sentään tähän asti käyttänyt hyväkseen! Enimmät luontokappaleet ja luonnonvoimat piilevät vielä salassa ja odottavat. Näyttää kuin kukin niistä odottaisi, kuten tarujen lumottu prinsessa, määrättyä ihmisellistä vapauttajaansa. Kukin niistä on päästettävä lumouksestaan ja astuva päivänvaloon ihmishaamussa. Keksintöjen historiassa näyttää kuin olisi kukin kypsä ja salattu totuus ikäänkuin muovailut aivot itselleen. Magneetin piti ruumiillistua ihmiseksi jonakin — Gilbertinä, Swedenborgina, tai Örstedinä, ennenkuin ihmisjärki voi käsittää sen voimat.

Jos rajoitamme huomiomme ainoastaan silmiinpistävimpiin voittopuoliin; — niin liittyy kivennäis- ja kasvimaailmaan omituinen vakava viehätys, joka korkeimmissa asteissa suorastaan ilmenee luonnon sulona — kuten kiteen säihke, luontaistaipumusten varmuus, kulmien täsmällisyys. Valo ja pimeys, kuumuus ja kylmyys, nälkä ja ravinto, makea ja karvas, kiinteät ja nestemäiset aineet sekä kaasut kiertävät ympärillämme armaassa kehässä, viihdyttäen miellyttävällä vaihtelullaan elämän päivää. Jok'ikinen päivä toistaa silmä tuota ensimmäistä olemisen ylistystä, — "ja katso, kaikki oli sangen hyvää". Me tiedämme, missä ne ovat löydettävissä nuo taiturit, ja mieltymyksemme niihin yhä suurenee rohkeampien sielujen vähäisen kokemuksen perustalla. Mutta olemmekin oikeutetut korkeampiin etuihin. Tiede näet on vajanainen niin kauan kuin ihmismieli ei ole leimannut sitä vaikutuksellaan. Toista on logaritmijärjestelmä ja toista sen elävä toteutuminen kasvitieteessä, säveltaiteessa, optiikassa, rakennustaiteessa. Laskutaito, anatomia, rakennustaide, tähtitiede kätkevät itsessään edistysmahdollisuuksia, joita tuskin voi aavistaakaan ensi näkemältä, kun ne yhtyneinä järkeen ja tahtoon astuvat elämään ja toistuvat puhelussa, luonteissa ja yhteiselämässä. Mutta tästä myöhemmin. Nyt puhumme ainoastaan perehtymisestä niihin niiden omassa piirissä ja siitä, miten ne näyttävät ikäänkuin tenhoavan ja vetävän luokseen jonkun neron, joka koko elämäkseen omistautuu yhdelle ainoalle asialle. Tulkitsemisen ja selvittämisen mahdollisuus perustuu jonkinmoiseen yhteyteen havaitsijan ja havaittavan välillä. Kaikella aineellisella on taivaallinen puolensa, on se kohtansa, jossa se kosketuksessa ihmismielen kanssa vaihtuu henkiseksi ja kohoo välttämättömyyksiensä piiriin, jossa sillä on yhtä ehdoton sijansa kuin kaikella muullakin. Ja tätä päätekohtaansa kohden pyrkii kaikki oleva alinomaa. Kaasut tihenevät kiinteiksi, kemialliset aineet joutuvat kasveihin ja kasvavat, joutuvat eläimiin ja liikkuvat, joutuvat ihmiseen ja ajattelevat. Mutta valitsijakunta määrää myöskin edustajansa kannan. Hän ei ainoastaan edusta, vaan kuuluu itse myöskin edustettavainsa piiriin. Ainoastaan kaltainen voi ymmärtää kaltaistaan. Syy, miksi ihminen ymmärtää jotakin luonnosta, on se, että hän itsekin on sitä, hän on suorastaan puhjennut luonnosta, tai olemasta sen osana. Eläväksi tullut kloori tietää jotakin kloorista, lihaksi tullut sinkki sinkistä. Aineiden laatu määrää hänen elämänsä suunnan; ja hän voi lukuisissa vivahduksissa ilmaista näiden aineiden ominaisuuksia ja voimia, koska hän on muodostunut niistä. Ihminen, maailman tomusta luotu, ei unohda alkuperäänsä; ja kaikki mitä ei henki vielä ole virvoittanut eläväksi, on kerta puhuva ja ajatteleva. Luonto, jonka syvänteitä ei vielä ole paljastettu, on joskus tuleva ilmi kaikissa salaisuuksissaan. Sanoisimmeko että kvartsi- ja kvarsivuolet ovat jauhunevat lukemattomiksi Vernereiksi, von Buch'eiksi, Beaumont'eiksi, ja että ilmapiirien laboratorioissa soljuu alkutilassaan ties mitä Berzeliuksia ja Davys'ia?

Niinpä istumme lietemme ääressä ja tapaillemme käsillämme maailmaa navasta napaan. Tämä ikäänkuin kaikkialla läsnäoleminen lievittää tilamme puutteenaista vajanaisuutta. Jonakin noista taivaallisista päivistä, jolloin taivas ja maa kohtaavat ja kohottavat ihanuuteen toisensa, tuntuu vajanaiselta, että meillä on ainoastaan yksi elämä elettävänämme: halajaisimme itsellemme tuhannet päät ja tuhannet ruumiit, jotta voisimme viettää sen sanomatonta kauneutta lukemattomilla tavoilla ja lukemattomissa paikoissa. Onko tämä ainoastaan kuvittelua? Niinpä toden totta, edustajissamme toistuvat voimamme moninkertaisina. Kuinka helposti omistamme heidän töittensä hedelmät! Kukin Amerikkaan purjehtiva laiva on saanut karttansa Kolumbukselta. Joka ainoa novelli on lainannut Homeroolta. Jokainen salvumies, joka käyttää höyläänsä, lainaa unohtuneen keksijän neroa. Elämää ympäröi tietojen kehä, ihmisten jälkeenjättämä, ihmisten, jotka ovat häipyneet, jättääkseen valosäikeensä taivaallemme. Insinööri, kauppias, lakimies, lääkäri, siveysopin saarnaaja, jumaluusoppinut, jokainen ihminen, sikäli kuin hänellä on jotakin tietoa, kaikki ovat he elinehtojemme kartoittajia, sen pituus- ja leveysasteiden määrittelijöitä. Nämä uranaukaisijat rikastuttavat meitä joka taholle. Meidän pitää avaroitaa elinpiiriämme ja monistaa suhteitamme. Me voitamme yhtä paljon havaitessamme uuden ominaisuuden vanhassa maapallossamme kuin keksiessämme uuden tähden.

Olemme liian alttiisti vastaanottavia saadessamme tuollaista aineellista tai puol'aineellista apua. Emme saa olla yksinomaan säkkejä ja vatsoja. Tai astuaksemme askelta korkeammalle — meitä hyödyttää enemmän myötätuntomme. Toimeliaisuus on tarttuvaa. Tähtäämällä katseemme sinne, minne toisetkin tähtäävät katseensa, ja käsittelemällä samoja asioita, tavoitamme ja oivallamme sen lumon, joka on viehättänyt nämä toisetkin. Napoleon sanoi: "Älä taistele liika usein saman vihollisen kanssa, muuten opetat hänelle koko sotataitosi." Puhumalla paljon jonkun valpasmielisen ihmisen kanssa

opimme hyvin nopeasti näkemään asiat samassa valossa kuin hänkin, ja aavistamme kussakin eri tapauksessa hänen ajatuksensa.

Ihmiset voivat auttaa toisiaan järjellään ja tunteellaan. Muu apu on minusta ainoastaan näennäistä. Jos aiotte antaa minulle leipää ja lämpöä, niin tunnen maksavani niistä täyden hinnan, ja lopulta jään kuitenkin samaksi mitä olinkin, en paremmaksi enkä huonommaksi; kaikki henkinen ja siveellinen hyvä taas on suoranaista voimien lisäystä. Se lähtee sinusta, tahtoen tai tahtomattasi, ja hyödyttää minua, jota et ikinä ole ajatellutkaan. En voi kuulla puhuttavankaan minkäänlaatuisista persoonallisista avuista ja suuresta työkyvystä tuntematta mielessäni virkoavan elokkaan päättäväisyyden. Kaikki mikä on ihmisvoimin suoritettavissa herättää meissä kilvoittelun halua. Cecilin sanat Valter Raleighistä: "Tiedän hänellä olevan suunnattoman työkyvyn", ne vaikuttavat kuin sähköisku. Samaten vaikuttavat Clarendonin kuvaukset Hampdenista, "jonka työteliäisyyttä ja valppautta ei uutterinkaan voinut väsyttää ja uuvuttaa, ja joka oli niin läpitunkevan lahjakas, ettei ovelinkaan ja teräväpäisinkään voinut johtaa häntä harhaan, sekä jonka mieskohtainen rohkeus oli tasapinnassa hänen parhaiden avujensa kanssa", — tai Falklandista, "joka siinä määrin kunnioitti totuutta, että hän ennemmin olisi tahtonut varastaa kuin teeskennellä". Emme voi lukea Plutarkoa sykähtämättömin sydämin; yhdyn kiinalaisen Menciuksen lauselmiaan: "Viisas mies on satojen sukupolvien opettaja. Missä Loon tavat tunnetaan, siellä tulevat tyhmät viisaiksi ja horjuvat päättäväisiksi."

Tämä selittää elämäkerrallisten kuvausten siveellisen merkityksen; kuitenkin on vainajien vaikeampi liikuttaa elävien sydämiä kuin omien aikalaisten, vaikkapa näiden nimet eivät eläisikään yhtä kauan. Mitä merkitsee minulle semmoinen ihminen, jota en koskaan ajattele, kun taas syvimmissä yksinäisyydessäkin ovat luonani ne, jotka tukevat henkeäni ja ihmeellisesti ylentävät ja elähyttävät mieltäni. Rakkaus osaa aavistaa toisen ihmisen elämäntehtävän paremmin kuin hän itse ja uljaasti rohkaisten pysyttää häntä tehtävässään. Mitä on ystävydessä ylevämpää kuin tuo jalo vetovoima, jolla se liittyy kaikkeen hyvään meissä? Emme koskaan enää ole ajattelevat halventavasti itsestämme ja elämästä. Olemme kannustetut pyrkimään jotakin tarkoituspäätä kohti, eikä maatyömiehen työskentely radan varrella enää saata meitä häpeämään.

Tästä riippuu tuo minusta mitä puhtain kunnioitus, jota kaikki kansanluokat tuntevat päivän sankaria kohtaan, Coriolanuksesta ja Gracchuksesta alkaen Pittiin, Lafayetteen, Wellingtoniin, Websteriin, Lamartineen asti. Kuulkaa, mikä riemu täyttää kadut. Kansa ei voi nähdä häntä kylkiseen. Miehestä he riemuitsevat! Kas siinä pää ja vartalo! Mikä otsa! mitkä silmät! Atlaksen olkapäät, ja koko ryhti sankarillinen; ja sisäistä voimaa kyllin johtamaan tuota mahtavaa koneistoa! Tämä ilo siitä, että on päässyt täyteen ilmaisuunsa se, mikä jokapäiväisessä kokemuksessa tavallisesti esiintyy surkastuneena ja keskeneräisenä, toistuu ja paljoa korkeammassa muodossa siinä ilossa, joka lukijalla on kirjailijanerosta, ja on juuri tässä tämän ilon salaisuus. Mitään ei ole jätetty kätköön. On tulta kyllin, jotta sillä sulattaa vaikka kokonaisen kultavuoren. Shakespearen pääansion voi sanoa olevan siinä, että hän kaikista ihmisistä parhaiten on osannut englannin kieltä ja voinut ilmaista, mitä on tahtonut. Mutta tuo ilmaisun vapaa ja esteetön virtailu uomissaan ja kanavissaan on ainoastaan terveyttä tai onnellista luonnonlaatua. Shakespearen nimi johtaa mieleen toisia ja puhtaasti henkisiä lahjoja.

Senaattoreilla ja ruhtinailla ritarimerkkeineen, kunniamiekkoineen ja vaakunakilpineen ei ole jaettavanaan suosionosoituksia, verrattavia siihen, että ilmaisee toiselle ihmiselle ajatuksia, jotka edellyttävät vissiä ylemmyyttä hänen hengenelämässään. Tätä kunniaa, joka jokapäiväisessä ympäristössä tuskin kohtaa ihmistä kuin kerran pari hänen elämässään, jakaa nero alinomaa ympärilleen tyytyväisenä, jos silloin tällöin, kerta vuosisadassa, hänen antimensa otetaan vastaan. Aineellisten arvojen määrääjät alenevat ikäänkuin joiksikin kokeiksi ja leipureiksi, kohta kun ilmenee joku noita henkisten arvojen määrittelijöitä. Nero on yliaistillisten asiain luonnontutkija tai maantieteilijä, ja piirtää hän niiden karttaa; ja tutustuttamalla meitä uusiin toiminnan aloihin jäähdyttää hän mielenkiintoamme entisiin. Me omaksumme nämät yhtäkkiä sinä todellisuutena, josta se maailma, johon aiemmin olimme tutustuneet, oli ainoastaan heijastuskuva.

Menemme voimistelusaliiin tai uimakouluun nähdäksemme ruumiinvoimaa ja -kauneutta; yhtäläinen ilo ja korkeampi nautinto on kaikenlaisten henkisten lahjojen näkemisestä; semmoisten kuin muiston voima, matemaattinen yhdistelykyky, suuri ajattelumahti, elävä mielikuvitus, samaten monipuolisuus ja syventymis- ja keskittymisvoima, nämä kaikki kun ilmaisevat ihmismielen näkymättömiä elimiä ja jäseniä, jotka jäsen jäseneltä vastaavat ruumiinosia. Me astumme näet täten uudelle voimistelutanterelle ja opimme arvioimaan ihmisiä heidän todellisimpien ominaisuuksiensa mukaan tai, kuten Plato sanoo: "valitsemaan ne, jotka ilman silmien tai minkään muun aistimen apua etenevät kohti totuutta ja todellista olemista". Ensimmäinen näistä voimista on mielikuvituksen ilakointi, lumo ja riemukas luova toiminta. Ihmisen mielikuvituksen herätessä näyttävät hänen voimansa kasvavan kymmen- ja tuhatkertaisiksi. Se herättää meissä ihanan vapauden ja riippumattomuuden tunnon ja virittää mielessämme uljaan uskaltavan rohkeuden. Me tulemme kimmoisiksi kuin ruutikaasu, ja lauselman jossakin kirjassa tai sana, joka on lausuttu jossakin keskustelussa, vapahtavat mielikuvituksemme, ja silmänräpäyksessä huuhtelee päätämme linnunrata ja jalkamme tallaavat

syvänteiden pohjaa. Ja tämmöinen hyväteko on todellista, sillä nämä hengen avaruudet ovat oikeutettua perintöämme, ja kerta astuttuamme yli rajojen, emme enää koskaan ole aivan samoja säärittäviä rajoitettuja olentoja kuin ennen.

Ylemmät hengen lahjat ovat niin läheisiä toisilleen, että kaikissa etevimmissä kyvyissä aina ilmenee jotakin mielikuvituksen voimaa, jopa lahjakkaimmissa matematikoissakin mutta varsinkin ilmenee sitä mielissä, joiden ajattelu on välitöntä sisäistä havaitsemista. Nämät auttavat meitä sillä, että käsittävät elämän pohjaa hallitsevan yhteyden ja vastakohtaisuuden. Plato, Shakespeare, Swedenborg, Goethe eivät ikinä ummistaneet silmiään kummaltakaan näistä laeista. Näiden lakien tajuaminen on jonkinlainen sielujen mittapuu. Pienet sielut ovat pieniä juuri siksi että ovat voimattomia niitä tajuamaan.

Mutta näilläkin kemuilla on mässäyksensä. Järjen meissä herättämä ilo muuttuu järjen tulkitsijan jumaloimiseksi. Varsinkin tapaamme esimerkkejä tämmöisestä orjistumisesta silloin kun ihmiskuntaa on opettanut ja ohjannut henki, jonka ajatusvoima on ollut erikoisesti sääntöperäistä. Tästä ovat esimerkkejä Aristoteleen hallitseva asema ajatusmaailmassa, Ptolemaioksen tähtitiede, Lutherin, Baconin ja Locken vaikutus, — sekä uskonossa kaikkien pappisvaltojen, pyhimysten ja lahkokuntien historia, jotka ovat ottaneet nimensä perustajansa mukaan. Mutta voi, joka ihminen on sellainen uhri. Ihmiselimen heikkous viekottelee aina voimaa käyttämään voimaansa väärin. Jokapäiväinen kyky riemukseen huikaisee ja sokaisee katsojan. Todellinen nero taas tahtoo varjella meitä itseltään. Todellinen nero ei tahdo orjuuttaa, vaan vapahtaa ja herättää meissä uusia aisteja. Jos kaupunkimme ilmestyisi viisas mies, niin herättäisi hän niissä, jotka puhuisivat hänen kanssaan, uuden voiman ja rikkauden tunnon, aukaisemalla heidän silmänsä näkemään heille tähän asti tuntemattomia aarteita, hän rauhoittaisi mieleemme horjumattoman vakaiksi ja tyynnyttäisi meidät vakuutetuiksi siitä, ettei meitä voi pettää, koska kukin voisi nähdä elinehtojemme vajanaisuudet ja varmuudet. Rikas näkisi erehdyksensä ja köyhyytensä, köyhä turvasijansa ja apuneuvonsa.

Mutta luonto saattaa kaiken aikanaan tasapainoon. Sen keinona on kiertokulku. Sielu ei siedä vallitsijaa ylitsensä, ja kaipaa vaihtelua. Perheenemännät sanovat palvelijasta, joka on ollut kelpollinen: hän on palvellut jo liika kauan meillä. Olemme ainoastaan taipumuksia, tai paremmin vielä ilmauksia ja oireita, eikä kukaan meistä ole täydellinen. Me hipaisemme ja käymme, ja juomme siemauksen sieltä täältä elämän lukemattomia kuohuja. Kiertokulku on luonnon laki. Kun luonto riistää meiltä suuren miehen, tähystää kansa taivaanrantaa nähdäkseen hänen seuraajansa, mutta semmoista ei näy, eikä ole näkyväkään. Hän on viimeinen laatuansa. Lähin suuri mies on esiytyvä jollakin toisella kokonaan uudella alalla; tällä kertaa ei mikään Jefferson tai Franklin, vaan joku suuri kauppanero, senjälkeen joku rautatiekuningas, sitten kalojen tutkija, sitte joku puhvelinpyytjä ja tutkimusmatkailija, tai joku puolivilli Lännän kenraali. Tämä on turvamme karkeampiin vallitsijoihimme nähden, parhaimpia vastaan taas on hienompi apukeino. Voima, josta he tekevät meidät osallisiksi, ei ole heidän omaansa. Kun meitä hurmaavat aate-ihanteet, niin emme ole niistä velassa Platolle, vaan niille itselleen, joiden velallinen itse Platokin on.

En saa unohtaa, että olemme erikoisessa velassa eräälle erityiselle ryhmälle. Elämä on asteikkosarja. Suuret miehemme ovat suuressa määrässä eriarvoisia. Ihmiset ovat kaikkina aikoina noudattaneet joitakin harvoja miehiä, jotka joko sen aatteen laadun vuoksi, jota he edustavat, tai suuren vastaanottokykynsä takia ovat oikeutetut johtajan ja lainsäätäjän asemaan. Nämä opettavat meille alkuperäisen luonnon ominaisuudet — avaavat meille luonnon sisäisen lainmukaisuuden. Me uiskentelemme päivä päivältä harhojen virtaa, ja mieltämme tenhoovat ne ilmalinnat ja kangastukset, jotka pettävät ihmisiä ympärillämme. Mutta elämä on totinen asia. Valoisina hetkinä sanomme: "Auetkoon minulle tie todellisuuteen, liika kauan olen kantanut narrinkaapua." Tahdomme oppia tuntemaan taloustieteemme ja valtiotaitomme perusteet. Oppikaamme salakirjaimien selitys, tai, jos ihmiset ja asiat ovat jonkun taivaallisen sävelteoksen katkelmia, niin perehtykäämme sen juoksutuksiin. Järkemme on pettänyt meitä, mutta on ollut täysijärkisiä, tervemielisiä ihmisiä, jotka ovat iloinneet ja nauttineet rikkaasta, sisällökkäästä olemisesta. Minkä he tietävät, sen tietävät he meidän hyväksemme. Jokaisen uuden miehen ohella tulee ilmi jokin uusi luonnonsalaisuus, eikä raamattua ole kirjoitettava loppuun, ennenkuin on syntynyt viimeinen suuri mies. Nämä miehet taltuttavat eläimellisen luonnon huumehaaveet, he saattavat meidät mieleviksi ja malttaviksi ja antavat meille uusia pyrintöperiä ja uusia voimia. Ihmisten kunnioitus valitsee nämät korkeimmalle sijalle. Siitä ovat todistuksena ne lukemattomat muistopatsaat, muotokuvat ja muistomerkit, jotka johtavat heitä mieliimme jokaisessa kaupungissa, kylässä, asunnossa ja laivassa: —

Yhä nousevat etehemme haamunsa heidän
Ylevämmät veljemme, yhtä tok' verta;
Ja he vihkivät pöydät ja vuotehet meidän
Sulolemmellä sanojensa, katseittensa.

[Käännöksessä esiytyvät runosäkeet on suomentanut maisteri *O. E.*

Kuinka ilmaisisin ja selittäisin aatteiden ratkaisevan merkityksen, sen ihanan palveluksen, jonka tekevät meille ne, jotka istuttavat siveellisiä totuuksia ihmismieliin ja yleistajuntaan? — Elämäni ajan on minua kiusannut eräs ainainen arviointi. Kun työskentelen puutarhassani ja karsin ja hoidan omenapuutani, niin tyydyttää työskentelyni minua, ja voisin jatkaa sitä loputtomiin. Mutta silloin tuleekin mieleeni, että päivä on kulunut ja ett'en ole tehnyt muuta kuin tätä mieluisaa tyhjänpäiväistä. Matkustan Bostoniin tai New-Yorkiin ja juoksen asioillani: ne tulevat suoritetuiksi, mutta päättynyt on päiväkin. Minua kiusaa muistellessani, minkä hinnan täten olen maksanut tämmöisistä joutavuuksista. Johtuu mieleeni tarun aasinnahka, joka oli semmoinen, että ken vaan istui sillä, hänen toivonsa täyttyivät, mutta joka toivolta hävisi siitä palanen. Menen hyväntekeväisyysyhdistykseen. Mitä tehnenkin, en voi siirtää silmiäni kellosta. Mutta jos ilmaantuisi siellä seuraan joku hieno ylevä sielu, joka tietäisi tuskin mitään eri ihmisistä ja puolueista, Carolinasta ja Cubasta, mutta joka voisi paljastaa lain, jota nämä kaikki erikoisasiat noudattavat, ja siten vakuuttaisi minut siitä iäisestä oikeudesta, joka tekee tyhjäksi jokaisen väärän pelaajan aikeet ja joka saattaa vararikoon jokaisen omanvoiton pyytäjän, joku, joka antaisi minulle tunnon siitä ett'en ole riippuvainen maastani ja ympäristöstäni ja ajasta ja ihmisruumiista, niin vapahtaisi se ihminen minut; minä unohtaisin kellon, liukuisin ulkopuolelle tukalia ahdistavia suhteitani, toipuisin vammoistani, heräisin kuolemattomaksi päästessäni tuntoon iäisistä haihtumattomista omaisuuksistani. Täällä keskellämme on kamppailu ankara rikkaudesta ja köyhyydestä. Me elämme torilla, jolla on saatavissa ainoastaan rajoitettu määrä vehnää tai villaa tai maata, ja jos minulla on niitä enemmän, niin täytyy niitä jollakin toisella olla sitä vähemmän. Näyttää kuin en saisi omistaa mitään rikkomatta hyviä tapoja vastaan. Kukaan ei iloitse toisen ilosta, koko olomme on alinomaista sotajalalla olemista, alinomaista väärää sortamista. Jokainen saksilaisrotuinen lapsi on kasvatettu tahtomaan olla ensimmäinen. Se on meidän järjestelmämme; ja jokainen joutuu arvostelemaan arvonsa sen mukaan, miten syvää mielipahaa, kateutta ja vihaa hän herättää kansakilpailijoissaan. Mutta noilla uusilla aloilla, aatteitten mailla on tilaa yllin ja kyllin: siellä ei ole sortavaa oman arvon tuntoa eikä töykeätä toisten teiden sulkemista.

Ihailen suuria miehiä, millä alalla he esiintyvätkin, ihailen toiminnan miehiä ja ajatuksen miehiä, ihailen jyrhiä ja ihailen herkkiä, "Jumalan ruoskia" ja "ihmiskunnan lemmikkejä". Ihailen ensimmäistä Caesaria ja Espanjan Kaarle V:ttä; Ruotsin Kaarle XII:tta, Richard Plantagenetiä ja Ranskan Bonapartea. Ylistän jokaista kelpollista miestä, virkamiestä, joka täyttää sijansa, upseeria, ministeriä, senaattoria. Ihailen hallitsijaa, joka seisoo lujasti, raudanvarmasti paikallaan, jalosyntyisenä, rikkaana, ylväänä, kaunopuheliaana, menestyvänä, lumoten kaikki alaisikseen ja valtansa ja voimansa tuiksi. Miekka ja nuija, tai mielet kuin miekka ja nuija, jouduttavat maailmojen työtä. Mutta suurempana pidän häntä, jos hän voi kieltää itsensä, ja kaikki sankarit ja sallia, että tulvii niiden sijalle järjenvalo, jonka rinnalla ja edessä yksityisoliot unohtuvat, tuo ylevänhieno, vastustamattomasti ylöspäin kohottava voima hengessämme, joka hävittää tunnon kaikesta yksityisolemisenä; voima niin suuri, että voiman omistajakin sen edessä hupenee olemasta. Silloin on hän oikea hallitsija, jos hän antaa hallitusmuodon kansalleen, silloin oikea pappi, jos hän julistaa sielujen yhdenvertaisuutta ja vapahtaa palvelijansa heidän sokeasta jumaloimisestaan, silloin oikea keisari, jos hän voi olla ilmankin valtakuntaansa.

Mutta tarkoitukseni oli ainoastaan vähän tarkemmasti määritellä paria kolmea näistä palveluksista. Luonto ei koskaan säästä opiumiaan ja lievityskeinojaan; vaan kaikkialle missä se vammaa luomiaan jollakin rumuudella tai puutteellisuudella, tuhlaa se voiteitaan haavalle, ja kärsivä kulkee iloisana läpi elämänsä, aavistamatta kurjuuttansa ja kykenemättä näkemään sitä, vaikka koko maailma jok'ikinen päivä osoittaa sitä sormellaan. Arvottomat ja vahingolliset yhteiskunnan jäsenet, joiden olemassaolo on yhteiskunnallinen mätä, pitävät poikkeuksetta itseään sorretuimpina olentoina maailmassa eivätkä ikinä toivu hämmästyvästä aikalaistensa kiittämättömyydestä ja itsekkyydestä. Maapallomme paljastaa kätkeytyä voimiansa, ei ainoastaan sankareissa ja ylienkeleissä, vaan myöskin kielikelloissa ja juoruakoissa. Eiköhän ole omituista sekin, että on kätkeytyä kaikkeen olevaan varma määränsä hitaista saamattomuutta, säilyttävää, vastustavaa voimaa, jolle kaikki muuttuminen ja herääminen on vastahakoista? Ihan riippumatta kunkin henkisistä voimista ylpeilee jokainen ihminen mielipiteestään ja on varma siitä, että hän on oikeassa. Ei ole sitä raihnaisinta isoäitiä, eikä narrimaisinta hölmöä, joka, käyttäen viimeisiä hitusia ymmärryksen ja järjen lahjojaan, ei omassa mielessään virnistelisi ja ilkkuisi toisten mielettömyyksille. Mikäli joku ihminen on erilainen kuin minä, sikäli on hän minun silmissäni houkio. Ihminen ei voi aavistaakaan, että hän saattaisi olla väärässä. Miten nerokasta liittää asiat toisiinsa tuolla liitekeinolla lujemmalla kuin mikään sementti! Mutta kesken kaikkea tätä sokean itsetyytyväisyyden virnistelyä astuu yht'äkkiä ohitsemme haamu, jota itse Thersiteskin voisi kunnioittaa ja ihaila. Se on hän, jonka pitäisi johtaa meitä sillä tiellä, jota vaellamme. Hänen apunsa on rajaton ja ehtymätön. Ilman Platoa melkeinpä kadottaisimme uskomme järkipäisten kirjojen mahdollisuuteen. Me näytämme tarvitsevamme ainoastaan yhtä, mutta juuri sen me tarvitsemmekin. Me kaipaamme liittyä ylevän uljaisiin ihmisiin, koska vastaanottokykymme on rajoittamaton ja koska seurustelu suurten kanssa helposti istuttaa suuruutta ajatuksiimme ja tapoihimme. Kaikissa meissä asuu viisauden mahdollisuus, vaikkapa se ainoastaan niin harvoissa elävänä vaikuttaa. Tarvitaan ainoastaan yksi viisas

seurassa, ja kaikki ovat viisaita; niin nopea on tartunta.

Siten ovat suuret miehet kuin voide, joka poistaa silmiltämme itserakkauden kalvon, antaen meille kyvyn nähdä toisia ihmisiä ja heidän tekojaan. Mutta on vikoja ja heikkouksia, jotka ovat syöpyneet kokonaisesti kansoihin ja aikakausiin. Ihmiset tulevat aikalaisiinsa, vieläpä enemmän kuin esi-isiinsä. On huomattu, että vanhat aviopuolisot, tai henkilöt, jotka monta vuotta ovat asuneet yhdessä, tulevat toistensa näköisiksi; ja, jos he eläisivät kylliksi kauan, emme voisi erottaa heitä toisistaan. Luonto kammoo tuommoista yhteenmukaisuutta, joka uhkasi sulattaa maailman muodottomaksi möhkäleeksi, ja rientää särkemään tuommoisia hentoja yhteenliittymiä. Samanlaista sulaumista tapahtuu saman kaupungin, saman lahkon, saman puolueen jäsenien kesken; ja ajan aatteet liikkuvat ilmassa ja tartuttavat kaikki, jotka hengittävät sitä. Nähtyinä tarpeeksi korkealta näyttäisivät New-York täällä ja tuolla Lontoo, ja koko länsimainen sivistys kuin mielettömyyksen pesältä. Me pidämme toisiamme silmällä ja kiihotamme kilvoittelevalla kateudellamme ajan virmaa mielettömyyttä. Kilpenä omaatuntoamme vastaan käytämme yleistä tapaa ja aikalaisiamme. Ja toisaalta on ylen helppoa olla yhtä viisas ja hyvä kuin kanssaihmisemme. Opimme varsin helposti aikalaisiltamme sen minkä hekin tietävät, ja opimme sen ikäänkuin omistaisimme sen ihomme huokosten kautta. Me tajuaamme sen myötätunnon voimalla, tai kuten vaimo kohoo miehensä henkiselle ja siveelliselle tasolle. Mutta me pysähdyimme siihen, mihin hekin pysähtyvät. Hyvin vaikeata on meidän astua siitä edemmäksi. Suuri ihminen, tai semmoinen, joka pysyy luonnon povella ja katkaisee tapojen siteet, pelastaa meidät uskollisesti noudattaessaan johtavia aatteita sovinnaisista erehdyksistä ja suojelee meitä aikalaisiltamme. He ovat niitä poikkeuksia, joita tarvitsemme kaiken muun yhtäläistyessä. Vierias suuruus on vastamyrkky kaikelle ummehtuneelle, keskinkertaisuuteensa piintyvälle salaseuraisuudelle.

Täten vahvistaa ja vaurastuttaa meitä nero, ja me virkenemme tahmentumisesta, jonka liika paljo seurusteleminen vertaistemme kanssa on aiheuttanut, ja me uskallamme riemuiten luonnon syvyyksiin, suuntaan, johonka hän meitä johtaa. Miten korvaakaan yksi ainoa suuri mies kokonaiset kääpiökansat! Jokainen äiti soisi yhden pojistaan neroksi, vaikkapa kaikki muut jäisivätkin keskinkertaisiksi. Mutta uusi vaara uhkaa suuren miehen vaikutuksen liikanaisuudessa. Hänen vetovoimansa tempaa meidät sijaltamme. Me olemme tulleet henkisesti riippuvaisiksi ja henkisiksi itsemurhaajiksi. Oi! tuolla jo hämmöittää apumme taivaan rannalla: — uusia suuria miehiä, uudenlaatuisia ja uusin lahjoin, kaikki tasoittaen ja heikentäen toistensa vaikutusta. Me saamme kyllämme kunkin erikoisen suuruuden hunajasta. Jokainen sankari muuttuu lopulta rasiukseksi. Voltaire ei ollut ehkä mikään ilkeä ihminen, kuitenkin hän sanoi lempeästi Jesuksesta: "Kunpa en ikinä enää tarvitsisi kuulla sen miehen nimeä." Ylistetään George Washingtonin kuntoa. — "Hitto vieköön koko Georg Washingtonin!" on jakobini-paran ainoa vastaus ja puolustus. Mutta ihmisluonto tarvitsee tällöisen turvakeinon. Mitä suurempi on keskihakuisuus, sitä suurempi on myöskin keskipakaisuus. Suuren miehen vastapainoksi asetamme hänen vastakohtansa, ja valtion menestys riippuu tästä vipusimesta.

On joka tapauksessa sentään jyrkkä rajansa suurten miesten vaikutuksella. Suuret määrät semmoisia ominaisuuksia, joita emme voi käyttää, estävät meitä lähestymästä neroja. He vaikuttavat varsin tenhoovasti ja luokseenvetävästi meihin, ja ovat kaukaa nähden kuin omiamme, mutta joka taholta olemme estetyt lähestymästä heitä. Mitä vahvempi on veto heitä kohti, sitä tehoisampi on myöskin työntö pois päin. On ikäänkuin jotain epätodellista, epäpätevää siinä hyvässä, jonka he ovat tehneet meille. Syvimmät havaintonsa ja näkemyksensä havaitsee ja näkee ihminen itselleen. Ne ovat jotakin epäoleellista hänen seuraajalleen, niin kauan kuin hän ei itse ole omassa olemuksessaan niitä kokenut. On kuin olisi jumaluus varustanut jokaisen sielun, jonka se lähettää luontoon, varmoilla voimilla ja hyveillä, joita ei voi jakaa ja antaa toisille ihmisille, ja kuin olisi se lähettäessään tämän sielun toteuttamaan jotain uutta tehtävää olevain piirissä, piirtänyt sille sanat: "Ei siirrettävä toiselle henkilölle", tai "Ainoastaan tätä matkaa varten". On jotakin pettävää ihmismielten keskinäisissä suhteissa. Rajakivet ihmisten välillä ovat näkymättömät, mutta niiden yli ei koskaan voi astua. Ihmisessä elää niin harras tahto jakaa ja niin harras tahto ottaa vastaan, että jokainen ihminen pyrkii häipymään toiseksi ihmiseksi; mutta yksilöisyyden laki tekee tehoisiksi salaiset voimansa: sinä olet sinä ja minä olen minä, ja niinä pysymme.

Sillä luonto tahtoo, että kaikki pysyy itsenään; ja samalla kuin kukin yksilö pyrkii kasvamaan ja kasvamaan ja sulkemaan kaiken muun pois ja laajenemaan maailman ja olemisen ääriin asti ja tekemään tyhjäksi omalla itsellään kaiken, silloin on luonnon sitkeä alinomainen pyrkimys suojella kaikkea yksityistä kaikelta muulta. Kaikkeen on kätkeytynä itsensä säilyttämisen ja itsensä puolustamisen voima. Mikään ei ole ilmeisempää kuin se voima, joka suojaaa jokaista yksilöä toisilta yksilöiltä maailmassa, jossa hyväntekijä niin helposti vaihtuu sortajaksi, ainoastaan siten, että hän jatkaa vaikutusvoimaansa aloille, joissa sitä ei enää tarvita, maailmassa, jossa lapset näyttävät niin kokonaan olevan ajattelemattomien vanhempainsa armoilla, ja jossa yleensä melkein kaikki ihmiset ovat liiaksi seuranhaluksia ja toistensa asioihin sekautuvia. Täydellä syyllä puhumme me lasten suojelusenkeleistä. Kuinka paljon ovatkaan he, juuri lapset edellämme välittömyydessään ja vaistossaan, joka kavahtaa huonoja henkilöitä sekä kaikkea halpamaisuutta! He vuodattavat omaa

yltäkyläistä suloansa kaikkeen, mitä he näkevät. Senpävuoksi eivät he olekaan semmoisten kasvattajapoloisten armoilla, kuin me täysikäiset. Jos me töykimme ja nuhtelemme heitä, niin unohtavat he nopeasti sen ja saavat itseluottamusta, ja jos me hemmottelemme heitä ja suvaitsemme heidän vikojaan, niin löytävät he muualta ohjeensa.

Meidän ei tarvitse pelätä ylivoimaista vaikutusta. Jalolla, alttiilla luottamuksella saamme antautua. Palvele suuruutta! Älä kavahda mitään nöyrytymistä. Äläkä säästä mitään palvelusta, jonka vaan voit tehdä. Ole jäsen heidän ruumiistaan, heidän suunsa hengitys. Uhraa itsekkyytesi! Mitä siitä, kun vaan tulet avarammaksi ja jalommaksi? Älä välitä, jos sinua tästä moitittaisiin: altistuminen, antauminen olkoon kernaasti suurempi kuin tuo nurja ylpeys, joka saidasti säilyttää omat rajansa. Tule toiseksi; älä ole itseäsi, vaan Platon oppilas; älä itsenäinen ihminen, vaan kristitty, älä luonnontutkija, vaan Descartesin oppilas, älä runoilija, vaan Shakespearen seuraaja. Turhaa, kehityksen pyörää ei voi pysäyttää; ei hitauden ja pelon, eikä itse rakkaudenkaan voimat voi sinua kiinnittää. Eteenpäin, iäti eteenpäin! Mikroskooppi havaitsee monadin tai väre-eläimen liikkuvan infusorioiden keskellä veden pisarassa. Yht'äkkiä ilmestyy eläimeen pilkku, joka laajenee raoksi, ja samassa on edessämme kaksi täydellistä eläintä. Samanlaista iäti jatkuvaa eroittautumista tapahtuu ajatusmaailmassa ja yhteiskunnassa. Lapset luulevat, että eivät he voi elää ilman vanhempiaan. Mutta pikemmin kuin he huomaavatkaan, on tuo musta pilkku ilmestynyt ja ero tapahtunut. Joku sattuma paljastaa heille nyt heidän riippumattomuutensa.

Mutta "*suuret miehet*" — se nimitys on melkein loukkaus. Löytyykö siis luokkia? Onko olemassa kohtalo? Miten käy sen lupauksen, joka on hyveelle annettu? Syvämielinen nuorukainen valittaa luonnon kohtuuttomuutta. "Ylväs ja ihana on sankarinne", sanoo hän, "mutta katsokaahan Pekka-parkaa tuossa, jonka maailmana ovat hänen työntikärrensä, katsokaahan kaikkia noita lukemattomia Pekkoja!" Miksi ovat joukot hamasta historian alkupäivistä asti olleet miekkojen ja kanuunoiden ruokana. Ihanteet aateloivat muutamat harvat johtajat, joilla on tunnetta, järkeä, rakkautta, uhrautumisvoimaa; ja nämä pyhittävät sodan ja kuoleman; mutta mitä jää noiden poloisten osaksi, jotka he pestävät ja surmaavat? Ihmisten halpa-arvoisuus on jokapäiväinen murhenäytelmä. Toisten halpuus on meille yhtä oleellinen tappio kuin se, että itse olisimme halpoja; sillä me kaipaamme yhteiselämää.

Vastaukseksi näihin huomautuksiin voisi sanoa, että yhteiskunta on ikäänkuin Pestalozzin järjestelmän mukaan toimiva koulu: kaikki ovat vuoroonsa sekä opettajia että oppilaita. Meille on yhtä edullista sekä vastaanottaa että jakaa. Ihmiset, jotka tietävät samaa, eivät läheskään ole edullisin seura toisilleen. Mutta saatettakoon sen sijaan jokaisen älykkään ihmisen seuraan toinen, toisilla kokemuksilla varustettu ihminen, ja kohta on kuin laskisi vettä järvestä, kaivamalla rinnalle matalamman säiliön. Tämä tuntuisi tuottavan jo aivan ulkonaistakin etua, ja suureksi hyödyksi on se jokaiselle puhujalle, koska hän siten voi muovata ajatuksensa selviksi itselleen. Persoonallinen mielentilanne vaihtuu varsin keveästi arvokkuudesta riippuvaisuuteen. Ja jos näyttää siltä, kuin ei joku koskaan istuisi johtajan istuimella, vaan aina seisoi ja palvelisi, niin johtuu se siitä, että emme ole saaneet seurata seuran toimintaa tarpeeksi pitkää aikaa, jotta näyteltävään osain kiertokulku olisi ollut täydellinen. Mitä taas tulee siihen, että puhumme joukoista ja tavallisista ihmisistä, niin ei ole mitään tavallisia ihmisiä. Kaikilla ihmisillä on lopullisesti sama arvo, ja todellinen taide on mahdollinen ainoastaan sen vakuutuksen pohjalla, että kukin kyky kohdallaan saa ylistävän tunnustuksensa. Rehellinen kilpailu ja vapaa kenttä ja tuoreimmat laakerit kaikille voittajille alallaan! Mutta taivas on varannut saman liikkumistilan kaikelle olevalle. Kukin on levoton, kunnes hän on heittänyt oman säteensä kaikkeuden kupuun, ja siten nähnyt oman voimansa kirkastetuimmassa ihanuudessaan ja täydellisyydessään.

Päivän sankarien suuruus on suhteellista; he kasvavat nopeammin; tai ovat he semmoisia, joissa menestyksen hetkenä on ollut kypsänä jokin ominaisuus, jota sinä hetkenä on kaivattu. Toiset ajat vaativat taas toisia ominaisuuksia. Muutamat säteet livahtavat tavallisen katsojan nähtävistä, ja tarvitsevat hienompaa silmää, tullakseen huomatuiksi. Kysy suurelta mieheltä, onko ketään häntä suurempaa. Hänen aateveljiään on, eikä silti että joukko ei heitä huomaa vähemmän suuria, vaan päinvastoin suurempia. Luonto ei ikinä lähetä suurta miestä elämään uskomatta samalla salaisuutta siitä jollekin toiselle sielulle.

Yksi ilahuttava tosiasia käy esiin näistä tutkisteluistamme, — se että rakkaudessaamme on todellista kohoamisvoimaa. Yhdeksänentoista vuosisadan kuuluisuudet ovat joskus lueteltavat todistuksina kehittymättömyydestämme. Ihmiskunnan kehitys on kaiken historioimisen ainoana todellisena aineena. Meidän täytyy siinä monessa kohdassa luottaa omiin johteluihimme ja täyttää monta aukkoa kertomuksessa. Kaikkeuden historia on ilmiöiden esille tulemista, ja elämä on muistelemista, mieleen johtamista. Yksikään ihminen kaikissa kuuluisuuksien sarjoissa ei ole sulaa järkeä tai valoa tai sitä elämän ja tiedon alkuolentoa, jota etsimme; hän on ainoastaan omalla alallaan ikäänkuin tähytyskohta uusia mahdollisuuksia kohden. Kunpa voisimmekin jonakin päivänä saattaa päätteeseen tuon ikiolennon kuvan, josta nuo sädehtivät pisteet ovat osia! Tutkiessamme muutamia ihmisiä joudumme kuin joillekin alkualueille, jossa yksilöllisyys häipyä ja kaikki koskevat ja yhtyvät toisiinsa äärimmäisyydessä.

Siellä ei enää voi tulvehtivaa ajatusta ja tuntoa sitoa ja pidättää mikään persoonallisuuden raja. Tässä on suurten miesten voimien salaisuus — heidän sielunsa laajenee ja vuodattuu. Uusi sielun ominaisuus työskentelee päivät ja yöt ja levittäytyy kuin keskipisteestään ulospäin laajeneva rengas sekä pyrkii ilmoille noudattaen uusia tuntemattomia lakejaan: sielujen sisäinen yhteys näyttäytyy läheisimmäksi: mikä on löytänyt tiehykkeensä yhteen, sitä ei voi sulkea toisestakaan, ja pieninkin lisäys totuudenhavainnossa ja voimassa jollakin taholla on yhtä suuri lisäys kaikkien tuon henkisen tasavallan jäsenien totuuden havainnossa ja voimissa. Jos kaikki erot kyvyssä ja asemassa häipyvät olemattomiin, kun katsoo yksilöitä siinä iäisyudessa, joka on välttämätön, jotta kunkin tehtävä saa todellisen täytöntönsä, niin häipyä tuo näennäinen vääryys vielä nopeammin, jos kohomme näkemään kaikkien yksilöiden sisäisen, keskisen yhteyden, ja havaitsemme, että ne ovat saman iäisen olemuksen muodostumia, josta virtaa kaikki oleva ja elämä.

Ihmisyyden henki on historian oikea näkökohta. Laadut ja ominaisuudet pysyvät; ihmiset, joissa ne ilmenevät, ilmaisevat niitä, milloin kirkkaammin, milloin heikommin, ja väistyvät taaskin; laadut ja ominaisuudet jäävät ja ilmenevät taas uusissa aivoissa. Mikään kokemus ei ole jokapäiväisempi. Joskus on nähty fenixlintuja, niitä ei enään nähdä, mutta maailma ei silti ole päässyt lumouksestaan. Astiat, joille näette piirretyiksi pyhiä vertauskuvia, esiytyvät teille nyt tavallisina savenvalajan teoksina, mutta kuvien on pyhä, ja vielä tänä päivänä saatatte nähdä ne samat kuvat, mutta nyt piirrettyinä kaikkeuden seinille. Joksikin aikaa ovat opettajamme meille ikäänkuin edistysaskeleittemme merkkipaaluja ja mittoja. Joskus ovat he olleet tiedon enkeleitä ja heidän haamunsa piirtelivät pilviä. Myöhemmin tulimme lähemmäksi heitä, näimme heidän voimansa, kehityksensä ja rajansa; ja he luovuttivat sijansa toisille neroille. Onpa onni, jos jokukin nimi jää niin korkealle, ett'emme vielä pysty lukemaan sitä lähempää ja että aika ja vertailu eivät ole riistäneet sädettäkään sen loisteesta. Mutta lopulta olemme herkeävät etsimästä ihmisissä täydellisyyttä ja tyytyvät heidän yhteiskunnalliseen ja edustavaan laatuunsa. Kaikki, mikä koskee yksilöä, on tilapäistä ja ainoastaan tulevaisuutta varten, kuten yksilö itsekin, joka kohoo rajoistaan ja rajoituksistaan yleiseen olemiseen. Emme koskaan saa todellisinta ja parasta hyötyä nerosta niin kauan kuin pidämme häntä alkuperäisenä voimana. Samana hetkenä, jona hän lakkaa olemasta meille perussyynä, alkaa hän auttaa meitä sitä enemmän vaikutuksena. Sillä silloin ilmenee hän meille valtaavamman mielen ja tahdon tulkkina. Pimeä minäkin muuttuu läpinäkyväksi Alkusyyn valossa.

Kuitenkin, ihmiskasvatuksen ja ihmistoimeliaisuuden rajoissa voimme sanoa, että suuria miehiä on olemassa, jotta voisi esiintyä vielä suurempia. Elollisen luonnon tarkoituksena on pyrkiä korkeampaan, ja ken voi määrätä tämän pyrkimyksen rajat? Ihmisen tehtävänä on luoda valoa hämäryyteen ja kylvää kaikkialle, koko elämänsä ajan, tiedon ja laulun siemeniä, jotta ilmasto, vilja, eläimet, ihmiset lauhkenisivat ja jotta rakkauden ja lempeyden taimet versoisivat moninkertaisina.

II.

Plato, filosofi.

Kaikista maallisista kirjoista ansaitsee yksin Plato Omarin uskonkiihkoisan ylistyslauseen Koraanista, kun hän sanoi: "Polttakaa kirjastot, niiden arvo ja sisältö on tässä kirjassa." Hänen lauselmiinsa sisältyy kansojen sivistys, ne ovat koulujen kulmakivet, ne ovat kaiken kirjallisuuden ehtymättömät lähdesuonet. Ne ovat kasvatuksena kaikkeen logiikkaan, aritmetiikkaan, kaunotaiteeseen, sopusuhteitten tajuamiseen, runousoppiin, kielitieteeseen, puhetaitoon, tieteelliseen jäsentelyyn, siveysoppiin, käytännölliseen elämänviisauteen. Ei ole ollut toista ihmistä, jonka ajatus olisi käsittänyt niin avarat alat. Platosta on lähtöisin kaikki, jota vieläkin ajattelevat mielet kirjoittavat ja pohtivat. Valtaava on Platon aikaansaama vaurio alkuperäisyyksiemme keskuudessa. Hänessä olemme saavuttaneet sen vuoren, josta ovat lähtöisin kaikki nuo irtonaiset lohkarit. Kaksituhatta kolmesataa vuotta on hän ollut oppineitten raamattuna, ja jokainen tulimielinen nuori mies, joka vuorostaan on sanonut jotakin hienoa ja sattuvaa vastahakoiselle ajalleen — joku Boëthius, Rabelais, Erasmus, Bruno, Locke, Rousseau, Alfieri, Coleridge — kaikki ovat he olleet Platon lukijoita, jotka ovat näppärästi kääntäneet omalle kielelleen hänen syvällistä viisauttaan. Suurempipuitteisetkin henget joutuvat kärsimään jommoistakin vähennyistä arvossaan, koska onnettomuudekseen (niin sanoakseni) ovat joutuneet tulemaan jälkeen tämän tyhjentyvän ajattelijan. Pyhä Augustinus, Copernikus, Newton, Böhme, Swedenborg, Goethe ovat niinkään hänen velallisiaan, ja heidän täytyy puhua hänen jälissään. On nimittäin kohtuullista lukea laajaperäisimmän ajattelijan laskuun kaikki ne erityisseikat, jotka voi johtaa hänen opeistaan.

Plato sisältää koko filosofian, ja koko filosofia sisältyy Platoon — Platoon, joka yht'aikaa on sekä ihmiskunnan kunnia että häpeä, koska ei yksikään germaani tai roomalainen ole voinut lisätä ainoatakaan uutta aatetta hänen peruskäsitteihinsä. Hänellä ei ollut vaimoa eikä lapsia, mutta kaikkien sivistyneiden kansojen ajattelijat ovat hänen jälkeläisiään, ja heissä on väre hänen sieluansa. Kuinka monta suurta henkeä lähettää väsymätön luonto yöstään olemaan hänen miehiiän — platonisteja! Aleksandrialaisen koulun, kokonaisen sikermän neroja; samanlaisen sikermän Elisabethin aikoina: sir Thomas More, Henry More, John Hales, John Smith, lordi Bacon, Jeremy Taylor, Ralph Cudworth, Sydenham, Thomas Taylor; Marcilius Ficinus ja Picus Mirandola. Calvinismi sisältyy hänen Phaidoniinsa, siihen sisältyy koko kristinuskokin. Muhamettalaisuus on saanut kaiken siveysopin käsikirjassaan, Akhlak-y-Jalaly'ssä löytyvän filosofiansa häneltä. Mystisismillä on Platossa kaikki alku- ja peruskirjansa. Tällä muutaman kreikkalaisen kaupungin asujamella ei ole kotikylää eikä isänmaata. Englantilainen lukee häntä ja huudahtaa: "kuinka englantilaista!" saksalainen: "kuinka germaanista!" italialainen: "kuinka roomalaista ja kreikkalaista!" Kuten Argoon Helenan kauneuden sanotaan olleen niin yleistä laatua, että ken vain hänet näki, tunsu kuin olevansa sukua hänelle, samoin näyttää Plato uus'englantilaiselle lukijalle amerikkalaiselta nerolta. Hänen laaja ihmisyytensä kasvaa kuin kaikkien eroittavien rajojen ylä- ja ulkopuolelle.

Tämä Platon arvo opettaa meille myöskin, mitä meidän on ajattelemisen tuosta paljon pohditusta kysymyksestä hänen kirjoittamukseen arveltujen teoksien suhteen — mitkä niistä ovat alkuperäisiä, mitkä väärennettyjä. On omituista, että missä tahansa tapaamme miehen, päätään pitemmän kaikkia aikalaisiaan, myöskin varmasti esiintyy epäilyjä siitä, mitkä ovat hänen oikeita teoksiaan. Siten on laita Homeroon suhteen, siten Platon, Rafaelin, Shakespearen. Nämä miehet nimittäin ikäänkuin tenhoovat, sähköttävät aikalaisensa niin, että heidän oppilaansa tekevät heidän hengessään semmoista, jommoista he eivät koskaan voisi tehdä omassa hengessään; ja suuri mies elää täten useammassa ruumiissa ja kirjoittaa tai piirtää tai tekee tekonsa useammalla kädellä, niin että jonkun ajan kuluttua on vaikeata määritellä, mikä on mestarin omaa tekoa, mikä ainoastaan hänen oppilaittensa.

Myöskin Plato, kuten jokainen suuri mies, käytti ja tyhjensi koko oman aikansa. Mitä on suuri mies muuta kuin valtaavaa omistamis- ja sulattamisvoimaa, joka ottaa itseensä ravinnokseen kaikki taiteet ja tieteet, kaiken tiedettävän? Hän ei voi olla käyttämättä mitään; kaikki kelpaa hänelle. Mikä ei vartuta hänen siveellisiä voimiaan, se vartuttaa hänen tietojaan. Siksiä syyttääkin häntä hänen oma aikansa aina kirjallisesta varkaudesta ja jäljittelemisestä. Mutta ainoastaan luova henki osaa lainata, ja ihmiskunta on hyvillään saadessaan unohtaa nuo lukemattomat työntekijät, jotka ovat palvelleet tätä arkkitehtiä hänen työssään, ja säästää kaiken kiitollisuutensa hänelle. Kun ylistämme Plattoa, tuntuu siltä, kuin oikeastaan ylistäisimme joitakin Solonilta, Sophronilta tai Philolaokselta tehtyjä lainauksia. Vaikkapa niinkin. Jokainen kirja on lainaa, ja jokainen huone on lainaa metsistä, kaivannoista, kivilouhimoista; jokainen ihminenkin on lainaa esi-isistään. Ja tämä ahnehtiva keksijä ottaa lunnaansa kaikista maista.

Plato imi itseensä aikakautensa kaiken tiedon — Philolaoksen, Timaioksen, Heraklitonin, Parmenideen ja mitä heitä muita oli, vielä lisäksi oppimestarinsa Sokrateen; ja tuntien itsessään voiman luoda tietonsa vielä valtaavammaksi kokonaisuudeksi — kokonaisuudeksi, jolla ei ole vertaansa, ei silloisessa eikä myöhemmässä ajatusmaailmassa — vaelsi hän Italiaan omistaakseen sen, mitä hänellä oli omistettavaa Pythagoraan opissa, sitte Egyptiin ja ehkäpä paljon syvemmällekin itään avatakseen sieltä europalaiselle ajatusmaailmalle ne lähteet, jotka siltä vielä puuttuivat. Tämä laajapohjaisuus tekee hänet filosofian itseoikeutetuksi edustajaksi. Hän sanoo "Tasavallassaan": "Semmoinen mieli, jommoinen filosofilla välttämättä pitää olla, esiintyy ainoastaan harvoin kaikkine ominaisuuksineen yhdessä henkilössä, mutta sen eri ominaisuudet ilmenevät useasti eri henkilöille jakauneina." Jokaisen ihmisen, joka tahtoo tehdä jotakin hyvin, täytyy käydä työhönsä korkeammalta perustalta. Filosofin pitää olla enemmän kuin filosofi. Platolla on kaikki runoilijan voimat, ovatpa ne hänellä mitä korkeimmassa määrässä, ja vaikka luulenkin, että häneltä puuttui lyyrillisen välittömyyden ratkaiseva lahja, hän pääasiallisesti siitä syystä yksin ei ole runoilija, että hän on käyttänyt runoilijalahjojaan korkeampaa päämäärää varten.

Suurilla neroilla on lyhyimmät elämäkerrat. Heidän serkkunsa eivät tiedä mitään kaskua heistä. He elävät teoksissaan, ja niinpä heidän elämänsä kotona ja ulkona oli tavallista ja jokapäiväistä. Jos haluatte oppia tuntemaan heidän makuaan ja mielenlaatuaan, niin on heidän ihailevin lukijansa enimmänsä heidän kaltaisensa. Platolla erittäinkään ei ole mitään ulkonaista elämäkertaa. Oliko hänellä ystäviä, puoliso, lapsia, siitä emme kuule mitään. Kaikki ne häipyvät hänen kuvaukseensa. Kuten hyvä uuni polttaa oman savunsa, siten filosofikin muuttaa kaiken arvokkaan kohtalossaan henkensä tuotteeksi.

Hän syntyi 430 e.Kr., jokseenkin samoihin aikoihin kuin Perikles kuoli; kuului aikansa ja kaupunkinsa ylimystöön, ja sanotaan hänen nuorena aikoneen sota-alalle, mutta tultuaan kahdenkymmenen vuotiaana yhteyteen Sokrateen kanssa luopui hän tämän neuvosta tästä aikeesta ja jäi kymmeneksi vuodeksi hänen oppilaakseen, kunnes Sokrates kuoli. Silloin lähti hän Megaraan, noudatti Dionin ja

Dionysiuksen kutsua Sisilian hoviin ja kävi siellä kolmasti, vaikka hänen osakseen siellä tulikin hyvin oikullinen kohtelu. Hän matkusti Italiaan, sitte Egyptiin, jossa hän viipyi pitkän aikaa, muutamien mukaan kolme — toisten kolmetoista vuotta. Sanotaan hänen matkustaneen pitemmällekin, aina Babyloniaan, mutta se on epävarmaa. Palattuaan Ateenaan luennoi hän Akademiassa semmoisille, jotka hänen maineensa kutsui sinne, ja kuoli, kuten kerrotaan, par'aikaa kirjoittaessaan kahdeksankymmenen yhden vuoden vanhana.

Mutta Platon elämäkerta on sisäistä. Meidän on selitettävä tämän miehen ylevän korkea asema sukumme henkisessä kehityshistoriassa — mistä johtuu se, että mitä korkeammalla ihminen on sivistyksessä, sitä enemmän hän on hänen oppilaansa, että, kuten juutalainen raamattumme on juurtunut jokaisen europalaisen ja amerikkalaisen miehen ja naisen pöytäkeskusteluun ja kotielämään, samaten Platon kirjat ovat vallanneet kaikki koulut, jokaisen totuuden rakastajan, kaikki kirkot, jokaisen runoilijan — tehden korkeimmissa ajatuspiireissä liikuttaessa mahdottomaksi ajatella muuten kuin ikäänkuin hänen välityksellään. Hän seisoo totuuden ja jokaisen totuuteen pyrkivän ihmissielun välillä ja on melkein pä lyönyt nimensä ja leimansa kieleen ja ajatuksen alkumuotoihin. Häntä lukiessani hämmästyttää minua hänen kirjoitustapansa ja hengenlaatunsa ihmeellinen nykyaikaisuus. Hänessä tapaamme taimessaan sen Europan, jonka niin hyvin tunnemme pitkin taide- ja sotahistorioineen, kaikki sen luonteen ominaisuudet ovat havaittavina jo Platossa — mutta ei kenessäkään häntä ennen. Se on laajentunut ja levittänyt satoihin historioihin, mutta ainoatakaan uutta piirrettä ei senjälkeen ole siinä ilmestynyt. Tämä ikuinen nykyaikaisuus on jokaisen taideteoksen arvon mittana, koska sen luoja ei ole eksyttänyt mikään ohimenevä ja tilapäinen, vaan hän on pysynyt todellisissa ja pysyvissä piirteissä. Kuinka Plato täten on tullut ikäänkuin edustamaan Europpaa ja filosofiaa, melkein pä kirjallisuuttakin, sen selittäminen on tehtävä, joka meidän nyt on suoritettava.

Tämä on voinut tapahtua ainoastaan terveeseen, vilpittömään ja laajamieliseen ihmiseen kautta, joka yht'aikaa voi käsittää ja antaa arvonsa sekä aatteille, hengen laeille, että kohtalolle, luonnon järjestykselle. Kansan kuten yksityisen ihmisenkin ensimmäinen kehityskausi on itsetiedottomain voimain aika. Lapset itkevät, kirkuvat ja polkevat vimmoissaan jalkaansa lattiaan voimatta ilmaista halujaan. Kohta kun he voivat puhua ja ilmaista tarpeensa ja selittää ne, muuttuvat he sävyisämmiksi. Täysi-ikäiset taas, niin miehet kuin naiset, puhuvat kiihtyneesti ja liioitellen, niin kauan kuin käsitteet ovat himmeät ja kehittymättömät; he tekevät ajattelemattomuuksia ja riitelevät, heidän käytöksensä on hiomattoman jyrkkää, heidän puheensa on kirouksia täynnä. Kohta kun sivistyksen heitä hioessa asiat alkavat hiukan kirkastua heille eivätkä he enää näe niitä sekaisina järjestyttömänä ryhminä ja joukkioina, vaan järjestelmällisemmin jaettuina, herkeävät he tehottomasta vimmaisuudestaan ja selvittävät tarkoituksensa yksityiskohtaisemmin. Ellei kieli olisi muodostunut ilmaisemaan selviä äänneitä, olisi ihminen yhä vielä metsän eläin. Samanlaista heikkoutta ja vajanaisuutta, vaikka korkeammalla tasolla, tapaa kasvatus joka aika nuorissa tulisissa nuorukaisissa ja neidoissa. "Oi, te ette ymmärrä minua, minä en ole vielä tavannut ketään, joka olisi ymmärtänyt minua", ja huudahdusta seuraa huokauksia ja itkua, runoja päiväkirjaan ja yksinäisiä kävelyjä — kaikki siksi ett'eivät he kykene tarkistamaan sanoiksi toivomuksiaan. Kuukautta tai paria myöhemmin voi suotuisa kohtalo sallia heidän kohdata, elämänsä tiellä olennon, joka on niin läheinen ja sopusoinnussa heidän kanssaan, että hän voi vapahtaa heidät heidän liika pakahtuneesta mielentilastaan; ja kun täten ilmaisutaito ja tiehykkeet kerta ovat aukeuneet, sukeutuu heistä tästä lähtien kelpo kansalaisia. Siten on aina asian laita. Kaikki edistys johtaa sokeasta voimasta tarkkuuteen, taitoon eristää ja älytä selvästi, sekä totuuteen.

Jokaisen kansan historiassa on kohta, jolloin se astuen esiin nuoruutensa umeudesta saavuttaa voimiensa kypsyyden ja jolloin älylliset voimat siinä virkoovat olematta vielä yksityiskohtaisesti ylen ja liika tarkkoja: tämä on hetki, jolloin siinä kansassa ihminen kurottautuu tajuamaan olemisen kokonaisuutta, seisten vielä yön ikuisten voimien pohjalla tavoittaa hän jo silmillään ja otsallaan taivaan ja tähtien salaisuuksia. Tämä on täysikasvuisen terveyden hetki ja voimien huippukohta.

Samanlainen on Europankin historian kulku kohta kohdalta ja samanlainen on filosofiankin. Aikaisimmat melkein häipyneet muistot kuvaavat vaellusta Aasiasta sisältäen barbaarien unia: sekoitelma alkuperäisen kehittymättömiä siveyssääntöjä ja luonnonfilosofiaa, joka vähitellen kirkastuu yksityisten ajattelijain osittaisten tietosaavutusten kautta.

Ennen Periklestä esiintyy seitsemän viisasta ja heidän mukanaan geometrian, metafysiikan ja siveysopin alkeet, heitä seuraavat alkuaine-filosofit, jotka johtivat aineiden alun liikunnasta, vedestä, ilmasta, tulesta tai hengestä. Kaikki he sekoittivat näihin alkuperusteihinsa mytologisia kuvauksia. Viimeksi tulee Plato, järjestäjä, joka ei kaipaa ja tarvitse mitään barbaarien värejä tai ihokoristeluja ja kirkunaa, sillä hän osaa määritellä. Hän jättää Aasian ja sen mukana kaiken muodottoman ja liioittelun, hän merkitsee tarkkuuden ja järjen valtaanpääsyä. "Ken voi jäsenellä ja määritellä oikein, hän on oleva minulle kuin Jumala."

Tällainen määrittäminen on filosofiaa, filosofia on ihmishengen suorittama tilinteko itselleen

maailman rakenteesta. Sen pohjana on aina kaksi perustotuutta: yksi tai kaksi. 1. Ykseys eli Identtisyys. 2. Moninaisuus. Me näemme asiat yhtenä havaitessamme lain, joka liittävänsä kulkee niiden läpi, sekä havaitessamme pintapuoliset eroavaisuudet ja syvät yhtäläisyydet. Mutta ajattelu — niinpä juuri tämän identtisuuden eli ykseyden tajuaminenkin — havaitsee aina asioiden erilaisuuden. Yhdenlaisuus ja toisenlaisuus. On mahdotonta puhua tai ajatella, ilman että kumpikin näistä käsitteistä yht'aikaa elää mielessämme läsnä.

Hengessä on sisäinen pakko etsiä useamman asian yhteistä perustetta, sitte tämän perusteen perustetta ja edelleen tämän perustetta sukeltaen siten yhä syvemmälle ja syvemmälle, vakuutettuna että se siten joskus on saavuttava ehdottoman ja riittävän ykseyden — ykseyden, joka on kaikkeus. "Keskellä aurinkoa on valo, valon keskellä totuus ja totuuden keskellä äinen oleminen", sanovat Vedat. Kaikella filosofialla, niin idän kuin lännenkin, on sama pyrkimys keskuutta kohti. Päinvastaisen välttämättömyyden pakottamana kääntyy henki ykseydestä takaisin semmoiseen, joka ei ole yhtä, vaan muuta tai monta, perusteesta vaikutukseen, ja tunnustaa moninaisuuden välttämättömyyden sekä kummankin, niinhysin ykseyden kuin moninaisuudenkin itsenäisyyden, toinen toiseensa sisältävänä. Ajatuksen tehtävänä on erottaa toisistaan ja taas sovittaa yhteen nämä niin pienimpäänsä asti yhteen solmiuneet olemisen perusosat. Niiden olemassaolo on molemminpuolisesti vastakkaista ja toisensa poissulkevaa, ja kumpikin on sentään niin läheisesti liukunut toiseen, ett'emme koskaan voi sanoa, mikä on yhtä ja mikä ei sitä ole. Tuo Proteus on yhtä herkeästi läsnä niin korkeimmassa kuin matalimmassakin, niinhysin ajatellessamme yhtä, totuutta, hyvyyttä, kuin kääntyessämme pinnalla olevaan ja aineellisimpaan.

Kaikissa kansoissa on mieliä, joissa elää sisällinen taipumus antautua havaitsemaan ja tuntemaan perusykseyttä. Tulinen, syvä rukous ja haltioittunut hartaus haihduttavat kaiken olevan yhteen olevaan. Tämä pyrintö on löytänyt korkeimman ilmaisunsa idän, etupäässä Indian uskonnollisissa kirjoissa, semmoisissa kuin Vedat, Bhagavat Ghita ja Vishnu Purana. Nämä kirjat sisältävät tuskin muuta kuin tämän aatteen ja kohoavat ne sitä ylistäessään puhtaampiin ja ylevimpiin laulelmiin.

Kaikki on samaa; ystävä ja vihamies ovat samaa ainetta, kyntäjä, aura ja vako ovat samaa ainetta, ja tämä aine on sellaista ja sitä on niin suuressa määrässä, että muodon vaihtelut kadottavat kaiken merkityksensä. Ylin Krishna sanoo eräälle viisaalle: "Sinun voimissasi on havaita ja käsittää, että sinä et ole muuta kuin minäkään. Sitä mitä minä olen, sitä olet sinäkin, ja sitä on koko tämä maailma jumaliseen, sankareineen, ihmisineen. Ihmiset näkevät ja ajattelevat eroavaisuuksia, koska tietämättömyys sokaisee heidät." "Sanat *minä* ja *minun* aikaansaavat ja ovat tietämättömyyttä. Mikä on kaiken olevan suuri päämäärä, sen olet nyt oppiva minulta. Se on sielu — sama kaikissa ruumiissa, kaikki täyttävä, vaihtumaton ja muuttumaton, täydellinen, luontoa korkeampi ja sen yläpuolella oleva, vapaa synnystä, kasvusta ja kuolosta, kaikkialla läsnäoleva, puhdasta sulaa tietoa, itsenäinen, riippumaton kaikesta epäoleellisesta, kuten nimestä, lajista ja muusta semmoisesta niin menneisyydessä kuin nykyisyydessä ja tulevaisuudessakin. Tieto, että oleellisesti yhtä oleva henki on läsnä jokaisen omassa ja kaikissa muissa ruumiissa, on semmoisen ihmisen viisaus, joka tuntee kaiken olevaisen ykseyden. Kuten hajauva ilma kulkien huilun reikien kautta ja erittäytyen sävelikön eri ääniksi alkuaan on yhtä, samaten on Suuren Hengen luontokin yhtä, olkoot sen muodot kuinkakin moninaiset puhjetessaan esiin tekojen seurauksista. Kun on poistettu se ero, jonka verhoava muoto, olkoon se sitten Jumalan tai jonkun muun, aikaansaa, niin ei ole enää mitään eroavaisuutta olemassa." "Koko maailma on vain Vishnun ilmestystä, joka on yhtä kuin kaikki oleva, ja on viisaan nähtävä hänet, ei erilaisena kuin hän itse on, vaan samana. En ole minä semmoinen, joka menen, enkä semmoinen, joka tulen; eikä ole sijaa, kussa minä viivähdän, etkä ole sinä sinä, eikä toiset toisia, enkä ole minä minä." Ikäänkuin olisi hän sanonut: "Kaikki on olemassa sielua varten, ja sielu on Vishnu; eläimet ja tähdet ovat häipyviä kuvakangastuksia ja valo vain haihtuvaa heijettä, kaikki kestäminen on pettävää ja muodot vankeutta ja taivas itsekin vain pettävää näköharhaa." Sielu pyrkii sulautumaan olemiseen, yli muotojen, ulkopuolelle Tartaruksen ja taivaan — vapahtumaan luonnosta.

Jos ajattelu täten tavoittelee jotakin kammottavaa ykseyttä, joka nielaisee kuiluunsa kaiken olevan, niin tavoittelee toimeliaisuus aivan päinvastaisessa järjestyksessä moninaisuutta. Edellinen on ihmissielun suunta tai sen pyrkimys painopistettään kohti, jälkimäinen on luonnonvoima. Luonto on moninaisuutta. Ykseys imee itseensä, sulattaa ja niukentaa. Luonto avaa ja luo. Nämä kaksi perusaatetta, ykseys ja moninaisuus, ilmenevät alinomaa ja täyttävät ja läpäisevät joka asian ja ajatuksen. Toinen on olemista, toinen järkeä; toinen on välttämättömyyttä, toinen vapautta; toinen on lepoa, toinen liikuntaa; toinen on voiman patoumista, toinen sen säteilemistä; toinen tarmoa, toinen nautintoa; toinen paisuvaa itsetietoisuutta, toinen tarkistavaa määrittelyä; toinen neroa, toinen kykyä; toinen hartautta, toinen tietoa; toinen omistamista, toinen kauppaa; toinen syntyperäistä, toinen sivistyksellä saavutettavaa; toinen kuninkuutta, toinen kansanvaltaa; ja jos voimme pitkittää näitä yleistämisiä askelta korkeammalle ja mainita kummankin näiden lopullisen tarkoituserän, niin voisimme sanoa, että toisen tarkoituseränä on vapautua yksilöllisestä olemisesta — päästä puhtaaseen tietoon; toisen taas saavuttaa korkein apuneuvojen käyttämiskyky eli toimeenpaneva jumaluus.

Kukin tutkija tunnustaa, luonteenlaatunsa tai tottumuksensa perustalla, jompaakumpaa näistä hengen jumaluuksista. Uskonnon pohjalla hän pyrkii ykseyteen; järjen tai aistien pohjalla moninaisuuteen. Liika riipeä ykseyttäminen ja liiallinen pyrkimys osiin ja yksityisseikkoihin ovat ajattelun kaksoisvaarat.

Näillä yksipuolisuuksilla on vastineensa kansojen historiassa. Aasia on ykseyden, järkkymättömien tapojen ja sääntöjen maa, filosofisten järjestelmien työssija, jotka riemulla antavat yliaistillisiin mietiskelyihin, ja ihmisten, jotka niin opissa kuin käytännössä vakaasti uskovat kuuroon, säälimättömän ankaraan ja äärettömään kohtaloon; yhteiskunnassa toteuttaa se tämän uskonsa kastilaitoksessa. Toisaalta taas on Europan henkinen luonne toimekasta ja luovaa: se tekee kastilaitoksen tehottomaksi hengenviljelyksellä, sen filosofia on tieteellistä taitoa, se on taiteiden, keksintöjen, kaupan ja vapauden maa. Jos Itä rakasti rajattomuutta, niin on Lännen riemu rajojen asettamisessa.

Europalainen sivistys on kyvyn riemukulkua, se on ajatusjärjestelmien laajakantoisuutta, järjen hioutumista, notkean taipuisaa älykkyyttä, muoto- ja ilmaisu-iloa sekä iloa selvistä johtopäätöksistä. Perikles, Ateena, Kreikka olivat työskennelleet tässä hengessä neron ilolla, jota ei mikään ennakkokokemus liiallisuuden turmiollisuudesta vielä ollut lannistanut. Heitä ei ollut säikäyttämässä mikään pimeä valtiotalous, ei mikään paha ennustava Malthus, ei mikään Pariisi tai Lontoo, ei mitkään tylynjyrkät luokkarajat — ei neulaseppien, kankurien, palvelijain, sukankutojain, karstaajain, kehrääjain, kaivostyömiesten kurjuus, ei mikään Irlanti, eikä mitkään intialaiset kastit, jotka ovat vain voimistuneet europalaisten hävitysyriyksistä. Järki oli kevätkukoistuksessaan. Taide säteili nuoruuttaan. He leikkelivät Penthelion marmoria kuin olisi se lunta; ja heidän täydelliset luomansa rakennus- ja veistotaiteen alalla näyttivät luonnollisimmilta asioilta, ei sen vaikeammilta kuin uuden laivan valmistuminen Medfordin veistämöillä tai uusi mylly Lowellissa. Ne ovat jokapäiväistä ja ovat semmoisia hyväksyttävät. Roomalaiset legioonat, byzantinilainen lainsäädäntö, Englannin kauppa, Versailles'in salongit, Pariisin kahvilat, höyrymyllyt, höyrylaivat, höyryvaunut ovat nähtävät perspektiivisesti omassa ympäristössään; samoin äänestysurnat, sanomalehdet ja halpahintainen kirjallisuus.

Sillä välin omisti Plato Egyptissä ja matkoillaan Itä-mailla koko olennollaan aatteen yhdestä jumaluudesta, joka sulkee itseensä kaiken olevan. Plato tuli yhdistämään toisiinsa Aasian ykseyttä ja Europan moninaista eriseikkaisuutta, aasialaisen mielen rajoittamattomuutta ja määrittelevää, tuloksia rakastavaa, koneitakyhäilevää, pintapuoleen takertuvaa, teattereissa käyvää Europpaa, ja korotti hän kummankin voimaa saattamalla ne kosketukseen toisensa kanssa. Sekä Europan että Aasian etevämmyydet ovat läsnä hänen aivoissaan. Määrittelevä ajattelu ja luonnonfilosofia ovat europalaisen hengen tuntomerkkejä; hän laski niiden pohjaksi Aasian uskonnollisuuden.

Lyhyesti, oli syntynyt henki, jonka mieli saattoi itsessään tasapainoon nämä voimat, pohjaansa myöten tajuten kummankin. On yhtä helppoa olla suuri kuin pienikin. Syy miksi emme kohta usko suuriin henkiin on se, että ne ovat kokemuksemme ulkopuolella. Todellisessa elämässä ovat ne niin harvinaisia, että ne ovat melkein uskomattomia; mutta pohjaltaan ei ole olemassa mitään ennakkoluuloja heitä vastaan, vaan päinvastoin on mitä vahvimmat ennakkoluulot heidän edukseen. Mutta olkoonpa kuultu ääniä pilvistä vai ei, olkoon hänen äitinsä tai isänsä uneksunut, että poikanen olisi Apollon lapsi, olkoon mehiläisparvi laskeunut hänen huulilleen vai ei, ihminen oli syntynyt, joka voi nähdä saman asian molemmat puolet. Tuo ihmeellinen, luonnossa niin tavallinen yhdiste, Jupiter-mitalin päällinen ja alinen puoli, mahdottomuuksien yhdistymys, joka ilmenee ja toistuu jok'ainoassa oliossa: niiden todellinen ja niiden henkinen merkitys — se oli nyt kokonaisenaan siirtynyt myöskin ihmistajuntaan.

Sielu ilmestyi, jossa voimat olivat tasapainossa. Joskin hän rakasti yliaistillista totuutta, pelasti hän itsensä asettamalla sille vastapainoksi yleistajuisimman kaikista periaatteista, ehdottoman hyvyyden, joka hallitsee hallitsijoitakin ja tuomitsee tuomaritkin. Joskin hänen erittelynsä ja jäsentelynsä olivat yliaistillisia, niin tuki hän asemaansa ottamalla kuvansa aloilta, joita puhujat ja hieno puhekieli halveksivat, puhuen tammoista ja penikoista, ruukuista ja soppakauhoista, kokeista ja kuuluttajista, saviastiakaupoista, hevoslääkäreistä, teurastajista ja kalakauppiaista. Hän ei salli itsensä horjahtavan mihinkään yksipuolisuuteen, vaan on vakuutettu, että asioiden kummatkin puolet ovat oikeutetut ilmenemään hänen esityksessään. Hänen perusteensa ja hänen lauselmansa ovat täyspitoisia ja kokonaisen painokkaita. Niissä esiintyvät aina asioiden kummatkin puolet; vieläpä saavat ne kuin kätetkin itselleen, joilla ottaa ja omistaa omansa.

Jokainen suuri taiteilija on ollut suuri juuri yhdistämisvoimansa perusteella. Meidän voimamme on siirtyvä, vaihtuva, sanoisinko kuin kahden asian välikohdalla väilyvä. Meren rantaviiva, meri nähtynä rannalta, ranta mereltä; kahden toisiaan koskettavan metallin vaikutus, voimiemme elostuminen kohdatessamme tai erotessamme jostakin ystävästämme; kokemuksemme runollisesta luomiskyvystä, joka ei ole virkeimmillään kotona ollessamme tai matkustaessamme, vaan silloin kun siirrymme toisesta toiseen ja jota siirtymistä sentähden on taidolla viljeltävä kiihdykkeenä, jotta olisi elämällemme niin

paljon vaihtuvaa taiterikasta pintapuolta kuin mahdollista; tällainen kahden aineen yht'aikainen vallitseminen selittääköön Platonkin voiman ja luonnon. Taide ilmaisee sen, mikä itsessään on yhtä ja ehyttä kokonaisuutta, herättämällä sen vaihtelevaisuuden eloon ja välkkeeseen. Järki pyrkii tuntemaan ykseyden ykseyttä; runous ilmaisee sen meille moninaisuuden avulla tai toisin sanoen, aina jonakin esineenä tai vertauskuvina. Platolla ovat kummatkin astiat vierellään, toisessa äisyyden eetteriä, toisessa elämän värejä, ja käyttää hän alinomaa kumpaakin. Asia lueteltuna asian rinnalla kuten statistiikassa ja historiassa muodostaa ainoastaan tavaraluettelon. Asiat taas käytettyinä kielenä ja ilmaisukeinona omaavat ehtymättömän kiinnitysvoiman. Plato kääntää alinomaa esiin milloin toisen, milloin toisen puolen Jupiter-mitalia.

Ottaaksemme yhden esimerkin: — luonnonfilosofit olivat suunnitelleet kukin oman maailmanmuodostumisteorian, atoomiteorian, tuli-, liikunta-, henkiteorian, teorioja, luonteeltaan joko kemiallisia tai mekaanisia. Plato, matematiikan syvä tuntija ja luonnon lakien ja syiden tutkija, tuntee että nämä toisarvoisina syinä eivät semmoisinaan voi selittää maailman olemassaoloa, vaan ovat ainoastaan ikäänkuin ainehistoluetteloja. Luonnon tutkimuksen johdannoksi hän senvuoksi lausuu seuraavan oppisäännön: "Selittäkäämme syy, mikä sai korkeimman järjestäjän luomaan ja muodostamaan maailman. Hän oli hyvä, ja ken on hyvä, hänessä ei ole jälkeäkään kateudesta. Ilman kateutta kun hän oli, tahtoi hän että kaikki oleva ja kaikki olevat niin paljon kuin mahdollista olisivat hänen kaltaisiansa. Ken tahansa viisaitten miesten ohjaamana myöntää tämän maailman synnyn ja perustamisen alkusyyksi, hän on totuudessa." "Kaikki oleva on olemassa hyvyiden vuoksi, ja on hyvyys kaiken kauniin alkusyyinä." Tämä oppisääntö elähyttää ja antaa hengen hänen filosofialleen.

Tämä yhdistämisvoima, joka on ominaista hänen hengenlaadulleen, ilmenee kaikissa hänen luonnonlahjoissaan. Jokaisessa monipuolisessa nerossa tapaamme lahjoja, jotka varsin luontevasti mukautuvat ja sointuvat toisiinsa elävässä henkilössä, mutta jotka kuvauksessa näyttävät yhteensoveltumattomilta. Platon henki ei ole esitettävissä minkään kiinalaisen luettelon avulla, vaan tarvitaan häntä käsittämään alkuperäinen mieli, joka tajuaa hänet hänen alkuluontoisten voimainsa elävässä työskentelyssä. Vapain, rajattomin antautuminen on hänessä yhtyneenä geometrinen tarkkuuteen. Hänen rohkea mielikuvituksensa sallii hänen sitä varmemmin käydä käsiksi tosiasioihin, samoin kuin korkeimmalle lentävällä linnulla on lujimmat siipiluut. Hänen patriisista hienouttaan ja hänen sisäistä hioutumistaan, jota kärjistää niin terävä ironia, että se pistää ja lyö rammaksi, kaunistaa kukoistavin terveys ja voimakkain ruumiinrakennus. Tai kuten vanha lauselma sanoo: "Jos Jupiter astuisi maan päälle, puhuisi hän kuten Plato."

Tämän hienon ylhäisen sävyn ohella on useitten hänen teostensa suorana tarkoitusperänä ja kaikkienkin niiden pohjasävynä jonkinmoinen vakavuus, joka "Tasavallassa", ja "Phaidonissa" kohoo hartaudeksi. Häntä on syytetty, että hän olisi tekeytynyt sairaaksi Sokrateen viimeisinä elinpäivinä. Mutta näiltä ajoilta säilyneet kaskut todistavat hänen miehekästä esiintymistään kansan edessä mestarinsa puolesta, koskapa kansankokouksen vimmaisesta kirkunakin Platoa vastaan on säilynyt kertomuksissa; ja se kiivaus kansanvaltaista hallitusmuotoa vastaan, joka ilmenee useissa hänen teoksissaan, todistaa persoonallista suuttumusta. Hän on vilpittömän rehellinen, ja hänessä elää synnynnäinen kunnioitus oikeutta ja kunniaa kohtaan ja ihmisellisyys, joka tekee hänen suvaitseväiseksi kansan taikauskoisuudellekin. Lisättäköön tähän, että hän uskoo, että runous, profeetallinen voima ja kaikki korkein tieto ovat lähtöisin viisaudesta, joka ei ole ihmisen hallittavissa, ja että jumalat eivät työskentele filosofisten perusteitten mukaan, vaan tekevät ihmeelliset tekonsa ikäänkuin jossain taivaallisessa heureessa. Istuen näillä siivekkäillä ratsuillaan liittää hän pimeyden valtakunnat, käy siellä, minne ei ihmisliha voi astua; hän näkee sielut tuskassaan, hän kuulee viimeisen tuomion humun, hän näkee rankaisevan sielunvaelluksen ja kohtalottaret kehrinpuineen ja saksineen ja kuulee heidän varttinäinsä huumaavan hurinan.

Mutta ikinä ei hänen valppautensa pettänyt häntä. Voisi sanoa, että hän on lukenut kirjoitukset Busyranen porteilla: — "Ole uljas!" ja toisella portilla — "Ole uljas, uljas, aina uljas!" ja sitte pysähtynyt miettien kolmannella portilla: "Älä ole liika uljas." Hänen voimansa on kuin lentävän tähden äkillisyys ja hänen malttavaisuutensa kuin tämän tähden pysyminen tarkalla täydellisellä radallaan — niin erinomainen on hänen kreikkalainen rakkautensa sopusuhtaiseen rajoittautumiseen ja hänen määrittelytaitonsa. Logaritmeja lukiessaan ei ihminen ole sen varmempi kuin seurattessaan Platoa hänen lennossaan. Mikään ei ole kylmempi kuin hänen päänsä hänen mielikuvituksensa salamain leikkiessä yli taivaan. Hänen ajatusrakenteensa on valmis, ennenkuin hän esittää sen lukijalleen, ja hänen esityksensä vilisee oikean kirjallisuudenmestarin yllätyksiä. Hänellä on rikkaus, joka varustaa hänet kulloinkin tarvittavalla aseella. Niinkuin ei rikas mies kanna päällään useampia pukuja eikä aja useammalla hevosella eikä istu useammassa huoneessa kuin köyhäkään, — vaan on hänellä kulloinkin juuri se puku tai ne vaunut tai se työase, joka on hetken ja tarpeen vaatima, samoin Plato runsaudessaan ei koskaan ole sidottu tai estetty sanonnassaan, vaan on hänellä aina käytettävänä oikea sana. Eipä tosiaankaan ole koko järjen asevarastossa asetta, joka ei olisi hänen käytettävänä ja jota hän ei käyttäisi — eepillinen esitys, erittelevä kyky, profeetallinen huumaus, välitön aavistava

näkemys, tuudittava soinnukkuus, iva, katkera pilkka, aina jokapäiväisyyksiin ja kohteliaisuuksiin asti. Hänen selityksensä ovat runoutta, ja hänen kompasanansa selittävät. Sokrateen vertaus kättilötoimestaan ajatuksen esille päästämässä on hyvää filosofiaa, ja hänen arvostelunsa Gorgiaassa puhetaidosta, että se on "kokkitaituruutta" ja "liehakoimistaidetta", on yhä vieläkin omiansa kirkastamaan käsitystämme siitä. Mikään puhuja ei voi vaikutuksessa kilpailla sen kanssa, joka osaa antaa sattuvia pilkkanimiä.

Millä hillinnällä ja maltilla hän aseitaan käyttää, ja mitenkä osaakaan hän heikentää ukkosensa jyrinää! Hän on suopean auliisti antanut hovimiehelle ja porvarille kaikki aseet, joita voi käyttää kouluja ja oppineisuutta vastaan: "Sillä filosofia on hienoa ja valitun kaunista, kun ainoastaan kohtuullisesti harrastaa sitä, mutta jos liika paljon heittäytyy sen valtaan, turmelee se miehensä." Hänellä oli varoja olla antelias, — hänellä, jolla näköpiirinsä auringontapaisen keskellisyyden ja rajattomuuden vuoksi on uskon avaruus, jota ei ainoakaan pilvi hämmäntänyt. Yhtä avarakäsitteinen kuin hänen havaintonsa ja järkensä oli hänen puheensakin: hän leikkii epäilyksillä ja imee niistä niiden kaiken mehun; hän maalailee ja laskee sanasutkauksia, ja yht'äkkiä puhkee siitä esiin mietelmä, joka järkähtää maat ja meret. Tuo ihmeellinen ylevä vakavuus tulee esiin, ei ainoastaan silloin tällöin, kun keskustelu kypsyy täydelliseen myönnytykseen tai kieltoon, vaan kokonaisina valotulvahduksina. "Minut, Kallikles, ovat nämä mielipiteet täydellisesti vakuuttaneet, ja mietin nyt, kuinka olen saava sieluni semmoiseksi, että se terveenä astuu tuomarin eteen. Sentähden halveksien sitä kunniaa ja niitä kunnianosoituksia, joihin useimmat ihmiset panevat arvoa, ja luoden silmäni totuuteen olen voimieni mukaan pyrkivä elämään totuudessa ja hyveessä ja siten kuolemaankin. Ja haastan kaikki muut ihmiset, ja sinutkin vuorostasi haastan minä voimaini takaa kilvoitteluun, joka, sen takaan, on asettava varjoon kaikki muut kilpataistelut täällä."

Hän on suuri sopusoinnun ihminen; semmoinen joka ylevimpään ajatteluun liittää voimiensa tasa- ja sopusuhdan, niin että ihmiset näkevät hänessä unensa ja ajatusvälähdyksensä toteutuneina ja varsinaisessa arvossaan. Hänen terve järkensä valtuuttaa ja oikeuttaa hänet maailman tulviksi. Hänellä on järkeä, kuten kaikilla filosofeilla ja runoilijoilla; mutta hänellä on myöskin, mitä näillä ei ole, — tuo voimakas, selvittävä terve aisti, joka yhdistää hänen runoutensa maailman ilmiöihin ja rakentaa sillat kaupunkien kaduilta Atlantikseen. Hän etenee aina askel askeleelta, ja kuinka viehättävä olisikin syväne toisella puolella, aina valmistaa hän kuin viettävän nousun tasangolta ajatukseensa. Hän ei ikinä kirjoita haltioissaan tai kiedo meitä runolliseen huumaukseen.

Plato käsitti ratkaisevat totuudet. Hän voi heittäytyä maahan ja peittää silmänsä palvelen sitä olentoa, jota ei voi laskea tai mitata tai tuntea tai nimittää: sitä, josta kaikkea voi myöntää ja kaikkea kieltää: sitä, "joka on oleva ja olematon". Hän nimitti sitä "ylioleelliseksi." Hän oli valmis todistamaankin kuten Parmenideessä, että siten oli laita — että tämä Oleva kohosi järjen rajojen yläpuolelle. Kukaan ihminen ei ole koskaan täydellisemmin tunnustanut iäisesti Nimittämätöntä. Täten kunnioitettuaan ikäänkuin koko ihmissuvun puolesta Ääretöntä nousi hän ylös ja todisti ihmissuvulle: "Ja kuitenkin ovat asiat järjellä käsitettäviä!" — se on, hän kunnioitti ensiksi sydämensä pohjasta sielunsa Aasiaa, — rakkauden ja voiman valtamerta, iäisesti Samaa, Hyvää, Yhtä ennen muotoa, ennen tahtoa, ennen tietoa; ja nyt tämän hartaan kunnioituksensa elvyttämänä ja vahvistamana saa hän takaisin sielunsa europolaisen luonnonlaadun, nimittäin sivistyksen, viljelyksensä; ja hän huudahtaa: Kuitenkin ovat asiat käsitettäviä! Ne ovat käsitettäviä, koska asiat, ollen alkujaan yhdestä, vastaavat toisiaan. On olemassa asteikko; ja taivaan ja maan, aineen ja sielun, osien ja kokonaisuuden yhtäpitävyisyys keskenään on oppaanamme. Kuten on olemassa tähtitiede, jota sanotaan astronomiaksi, tiede suureista, jota sanotaan matematiikaksi, tiede ainelaadusta, jota sanotaan kemiaksi, samaten on myöskin tiede tieteistä — sanon sitä dialektiikaksi — joka on Järki ja joka eroittaa väärän todesta. Se perustuu yhtäläisyyden ja erilaisuuden tarkkaamiseen, sillä arvosteleminen on asialle kuuluvan käsitteen liittämistä siihen. Tieteet, parhaimmatkin — matematiikka ja astronomia — ovat kuin metsästäjät, jotka anastavat minkä saaliin hyvänsä, joka vain sattuu heidän tielleen, vaikk'eivät voisi sitä mitenkään hyödykseen käyttääkään. Dialektiikka opettaa heitä käyttämään niitä hyödykseen. "Tämä tiede on niin tärkeä ja arvokas, ett'ei kukaan järkevä ihminen tahdo ryhtyä mihinkään tutkimukseen sen tutkimuksen itsensä vuoksi, vaan ainoastaan sentähden, että hän sitä tietä etenisi siihen ainoaan tieteeseen, joka käsittää kaiken."

"Ihmisen olemus tai erikoisuus on kokonaisuuden käsittämässä, elikkä sen, mikä vaikutelmien erilaisuudessa on käsitettävissä järkipäiseen yhteyteen kuuluvana." "Sielu, joka ei koskaan ole tajunnut totuutta, ei voi pukeutua ihmismuotoon." Minä julistan ihmisille Järkeä. Minä julistan heille sitä hyvää, että he ovat sen hengen läpätunkemat, joka on luonut luonnon, erittäinkin sitä hyvää, että se voi ymmärtää luontoa, joka sen on luonut ja luo. Luonto on hyvä, mutta järki on parempi, samoin kuin lainlaatija on enempi kuin lainkuulija. Sen ilosanoman tuon minä teille, oi ihmislapset, että totuus on kokonaan terveellistä ja että voimme toivoa pääsevämme selville siitä, mikä on kaiken olevan todellinen itse. Ihmisen vajanaisuus on siinä, että hän on suljettu näkemästä totuuden olemusta ja että luulot johtavat häntä harhaan; mutta korkein hyvä on todellista, korkein kauneus on todellista, ja kaikki hyve

ja kaikki onni riippuu tämän todellisen tietämisestä; sillä rohkeus ei ole mitään muuta kuin tietoa, ja ihanin onni, mikä ihmistä voi kohdata, on että hänen suojelushenkensä johtaa häntä siihen, joka todella on hänen omaansa. Tämä on myöskin oikeuden todellinen olemus — antaa kullekin mitä hänelle tulee; niinpä hyveen tuntemukseen ei voi päästä muuta tietä kuin syventymällä mietiskelemään jumaluuden olemusta. Rohkeutta siis! sillä "vakuutus siitä, että meidän täytyy etsiä ja tutkiskella sitä, mitä emme vielä tunne, tekee meidät verrattomasti paremmiksi, uljaammiksi ja toimekkaammiksi, kuin jos pitäisimme mahdottomana päästä selvytyteen siitä, mitä emme vielä tunne, ja sentähden hyödyttömänä siihen pyrkiäkään." Kiihkeällä totuuden ja todellisuuden rakkaudellaan turvaa hän meille sijan, jota ei mikään voi meiltä riistää, antaen filosofialle arvoa ainoastaan sikäli kuin se on iloa yhteydestä todellisen olemisen kanssa.

Täten täytenään europalaista henkeä sanoi hän: sivistystä! Hän näki Spartan lait ja säädökset ja älysi, tekisi mieli sanoa nerokkaammin kuin kukaan hänen jälkeensä, mitä toiveita voi liittää kasvatukseen. Hän iloitsi kaikesta täydellisestä, jokaisesta kauniista, hyödyllisestä tai todesta teosta; varsinkin olivat neron loisto ja henkiset saavutukset hänen ilonsa lähteitä. "Oi Sokrates", sanoi Glaukon, "koko elämän korvaa viisaalle semmoisten keskustelujen kuunteleminen kuin tämä nyt." Minkä arvon antaakaan hän neron suurteoille, Perikleen, Sokrateen, Parmenideen hengen voimille! Minkä arvon, arvoakin kalliimman neroille itselleen! Jumaliksi sanoi hän ihanasti personoiden eri hengenlahjoja! Minkä arvon antaakaan hän kasvatuksessa voimistelulle, minkä geometrialle, soittotaiteelle, astronomialle, joidenka viihdyttävää ja lääkitsevää voimaa hän ylistää! Timaioksessa hän osoittaa, kuinka voimme ylevimmällä tavalla käyttää silmiämme: "Olemme väittäneet, että Jumala keksi ja soi ihmiselle näkövoiman sitä varten, että me katsellessamme järjen kehiä taivaalla käyttäisimme oman järkemme voimia sitä elokkaammin, jotka voimat — vaikkakin sekanaiset verrattuina noihin toisiin, niin yksisointuisen vaihtelemattomiin — kuitenkin ovat sukua noiden kiertokuluille, ja että täten opittuamme ja luonnon varustamina järkipärisellä pohtimiskyvyllä voisimme jäljitellen jumaluuden vaihtumattoman yhtämuotoisia kehäkiertoja taivaalla oikaista omia eksymisiämme ja hairahduksiamme oikealta radalta." Ja "Tasavallassa": — "Jokainen näistä opinhaaroista puhdistaa ja elvyttää meissä jonkin sielunvoiman, jonka toisenlaatuinen tutkimus on sokaissut ja haudannut, jonkin sielunvoiman, joka ansaitsee tulla pelastetuksi ennemmin kuin tuhannet silmät, koska se yksin voi käsittää totuuden."

Hän sanoi: sivistystä, hengenviljelystä; mutta ennen kaikkea tunnusti hän tämän hengenviljelyksen perustukselle sille tulevan arvon asettaen verrattomasti etusijalle synnynnäiset luonnonlahjat. Hänen ylimykselliset vaistonsa laskivat painoa synnynnäisille eroavaisuuksille. Oppi olennaisesta luonteenlaadusta ja ennakkotaipumuksista kätkee itsessä kastilaitoksen idun. "Ne, jotka olivat määrättyt hallitsemaan, niiden olemukseen sekoitti muodostava jumaluus kultaa, sotilaisiin hopeaa, rautaa ja vaskea talonpoikiin ja käsityöläisiin." Itä ilmoittaikse aina ja kaikkina aikoina tässä uskossa. Koraanilla on tässä kastikysymyksessä selvä kantansa. "Ihmiset ovat kokoonpannut metalleistaan, mitkä kullasta, mitkä hopeasta. Ne teistä, jotka olivat arvokkaita tietämättömyyden tilassa, ne ovat olevat arvokkaita uskon tilassakin omistaessaan sen." Platon kanta oli yhtä selvä. "Olemisen viidestä järjestyksestä voivat tavalliset ihmiset oppia ainoastaan neljä." "Tasavallassaan" hän viivähtää puhuessaan nuorukaisten luonteensävystä ja taipumuksista, ikäänkuin olisi se tärkeimmistä tärkein.

Viehättävämpi esimerkki hänen luonnolle antamastaan merkityksestä esiintyy vuoropuhelussa nuoren Theageen kanssa, joka halusi saada Sokrateen opetusta. Sokrates selittää, että jos joku on tullut viisaaksi seurustellessaan hänen kanssaan, niin hän ei ansaitse kiitosta siitä, vaan on tämä yksinkertaisesti kehittynyt viisaammaksi sill'aikaa kun, eikä sentähden että hän on seurustellut hänen kanssaan, ja väittää hän, ett'ei hän tiedä mitenkä se on tapahtunut. "Se ei onnistu moneen nähden, eikä semmoisilla ole mitään hyötyä liittymisestä minuun, joita kohtaan minua vallitseva henki on vastahakoinen, niin että minun on mahdotonta elää heidän kanssaan. Henkeni ei toki estä minua antaumasta keskusteluun monen kanssa, jotka kuitenkin eivät mitenkään hyödy tästä seurustelusta. Semmoista, Theages, on antautua minun seuratoverikseni; jos se on Jumalalle otollista, olet sinä edistytvä pitkin ja nopein askelin; mutta et ole edistytvä, jos se ei ole otollista. Arvostele nyt, eiköhän sinun ole varmempaa ottaa opettajaksesi joku noista, jotka vastaavat siitä hyödyttä, jota he jakavat ihmisille, kuin minut, joka voin hyödyttää sinua taikka en voi, kuinka vaan sattuu." Aivan kuin hän olisi sanonut: "Minulla ei ole mitään järjestelmää. Minä en voi mennä vastuuseen puolestasi. Sinä olet tuleva siksi, miksi sinun pitää tulla. Jos välillämme on rakkautta, niin on seurustelumme oleva sanomattoman suloista ja hyötyisää, ellei ole, niin kulutat sinä aikaasi turhaan, ja minä ainoastaan ikävystyn sinusta. Minä olen tuntuva sinusta typerältä ja maineeni valheelliselta. Kokonaan yläpuolellamme, ulkopuolella kummankin meidän tahtoamme, on tällä salaisella sieluja liittävällä tai eroittavalla voimalla sijansa. Kaikki hyvä minussa on luoksensa vetävää, ja minä kasvatan en antamalla opetustunteja, vaan suorittamalla tehtäväni."

Hän sanoi: hengenviljelystä! — hän sanoi: luontoa! eikä hän jättänyt lisäämättä: mutta on myöskin olemassa jumalallista. Ei herää ajatusta ihmismielessä, joka ei nopeasti pyrkisi pukeumaan voimaksi ja joka ei järjestäisi itselleen suunnattomia toteutumisen apuneuvoja. Plato, rajoituksia rakastava, rakasti

rajattomuutta ja näki sen' kohottavan ja jalostavan voiman, joka lähti totuudesta semmoisenaan ja hyvyydestä semmoisenaan, ja koetti ikäänkuin ihmisjärjen puolesta kerta kaikkiaan osoittaa sille tulevaa kunnioitusta — kunnioitusta semmoista, jota sopii osoittaa äärettömälle hengelle, ja kuitenkin kunnioitusta, joka oli ihmisjärjen arvon mukaista. Hän sanoi silloin: "Meidän voimamme levittäytyvät äärettömyyteen ja palaavat sieltä jälleen meihin. Me voimme määritellä ainoastaan pienen osan tietä; mutta tässä on tosiasia, joka ei ole sivuutettavissa, ja jos ummistamme silmämme siltä, teemme henkisen itsemurhan. Kaikki asiat seuraavat toisiaan asteettain, ja alkakaamme mistä alammekin, aina on meidän kohoamistamme kohottava. Kaikki asiat ovat esikuvallisia; ja mitä me sanomme tuloksiksi, ovatkin alkeita".

Avain Platon ajattelutapaan ja sen täydellisyyteen on hänen kahdesti kahtia jaettu viivansa. Valaistuaan ehdottoman hyvyyden ja ehdottoman totuuden välisiä suhteita sekä järjellä tajuttavan maailman muotoja sanoo hän: "Otaksukaamme viiva leikatuksi kahteen erisuureen osaan. Leikattakoon vielä kahtia kumpikin näistä osista — toinen edustava aistien, toinen käsitteiden maailmaa — ja näistä kahdesta uudesta leikelmästä, jotka edustavat näiden maailmojen kirkasta ja pimeätä osaa, on sinulla oleva toisena aistien maailman osana kuvia: varjoja ja heijastuksia, toisena taas näiden kuvien todelliset esineet: kasvit, eläimet ja taiteen sekä luonnon tuotteet. Sitte jaettakoon käsitteiden maailma samalla tapaa, ja toinen näistä leikelmistä on sisältävä luuloja ja otaksumisia, toinen taas totuuksia." Näitä neljää leikelmää vastaa ihmishengen neljä toimintaa: luulo, usko, ymmärrys, järki. Kuten jokainen lammikko kuvastaa auringon kuvaa, samaten toistaa jokainen ajatus tai asia meille korkeimman Jumalan kuvaa tai luomaa. Miljoonat kanavat puhkaisevat kaikkeutta hänen toimintansa tiehykkeinä. Kaikki oleva kohoo kohoamistaan.

Kaikilla hänen ajatuksillaan on tämä nousu: Phaidroksessa opettaessaan, että kauneus on armainta maailmassa, se kun herättää eloon hilpeyden ja vuodattaa toivoa ja luottamusta maailmaan, minne se saapuukin — ja jossakin määrässä saapuu se kaikkeen olevaan; mutta että on olemassa vielä jotain muutakin, joka on niin paljon kauniimpi kauneutta kuin kauneus on kaaosta, nimittäin viisautta, jota meidän ihmeellinen näköaistimme ei voi tavoittaa, mutta joka, jos sen voisimme nähdä, hurmaisi meidät täydellisellä todellisuudellaan. Saman arvon antaa hän sille kaiken hyvän ja erinomaisen lähteenä taiteessa. "Jos taiteilija valmistessaan jotakin teosta pitää silmällä sitä, joka on iäisesti samaa ja muuttumatonta, ja käyttäen tällaista esikuvaa mallinaan ilmaisee teoksessaan sen aatetta ja voimaa, silloin on välttämättä seurauksena että hänen luomansa on kaunis. Mutta jos hän havaitsee ainoastaan sen, joka on syntynyt ja kuolee, niin on hänen teoksensa oleva kaukana kauniista."

Sama on asianlaita aina: "Juhlapidot" on opetus samassa hengessä, joka nykyään jo on niin tuttua kaikelle runoudelle ja kaikille saarnaajille ja julistajille maailmassa, että nimittäin sukupuolinen rakkaus on vajanaista ja puuttuvaista ja että se on ainoastaan kaukainen vertauskuva sielun rakkaudesta siihen äärettömään kauneuden mereen, jota etsiäkseen se on olemassa. Tämä usko Jumaluuteen on aina läsnä hänen hengessään, ja muodostaa se kaikkien hänen opetustensa pohjan. Ruumis ei voi jakaa meille viisautta — ainoastaan Jumala. Samassa hengessä hän taukoamatta vakuuttaa, että hyvettä ei voi opettaa ihmiselle, että se ei ole tietoa, vaan hengenlahjaa, että suurimmat hyvämmme olemme saaneet haltioittuneen hurmauksen kautta ja että ne ovat tulleet meille jumalaisena lahjana.

Tämä johtaa minut siihen henkilöön, jonka hän on asettanut ikäänkuin Akatemiansa keskuksiksi ja jonka suun kautta hän lausuu kaikki painokkaimmat viisaudet ja jonka elämäkerran hän samaten on muovailnut, niin että historialliset tosiasiat ovat häipyneet Platon hengen luoman kuvan rinnalla. Sokrates ja Plato muodostavat sen kaksoistähden, jota voimakkaimmatkaan tähystimet eivät kokonaan voi eroittaa osiinsa. Sokrates taas omituisuuksissaan ja nerossaan on paras esimerkki siitä yhdistämiskyvystä, jossa Platon ihmeellisten voimien salaisuus piilee. Sokrates, alhaisäätyinen mutta kunniallinen mies, hänen elämänsä tapahtumat mitä jokapäiväisimmät, tavoissaan niin erikoisesti yksinkertainen ja kohtuullinen, että se toisissa olisi antanut aihetta leikinlaskuun — sitä enemmän kun hänen mehevä hyvänsävyisyytensä ja herkkä tajunsa onnistuneelle pilalle aivan viekottelemalla viekottelivat kokkapuheisiin, jotka aina saivat vastauksensa. Näyttelijät esittivät häntä näyttämöltä, savenvalajat piirsivät hänen rumat kasvonsa kiviruukkuihinsa. Hän oli kylmäverinen veitikka, joka sukkeluutensa ohella oli tyynein ja itsensä hillitseväisin ihminen ja jolla oli semmoinen ihmistuntemus, että kenen kanssa hän tulikin puheisiin, hän kohta älysi miehensä ja johti hänet varmaan tappioon jossakin väittelystä — väittelemään hän olikin ylen hanakka. Nuoret miehet ovat äärettömästi ihastuneet häneen ja kutsuvat häntä juhliinsa, ja hän menee niihin saadakseen keskustella. Hän osaa juodakin puolestaan, hänellä on kestävin pää koko Ateenassa, ja juotuaan koko seuran pöydän alle lähtee hän pois ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut ja ryhtyy keskustelemaan ja väittelemään jonkun selväpäisen kanssa. Lyhyesti hän oli kuten meillä sanotaan "aika velikulta".

Hän tavoitteli monella tapaa käydä kelpo kansalaisesta, oli hirmuisesti innostunut Ateenansa, vihasi puita, ei ikinä ehdolla lähtenyt ulkopuolelle kaupungin murien, tunsivat vanhat tunnusmerkit, antoi arvoa jurottajille ja poroporvareillekin ja piti kaikkea Ateenassa hieman parempana kuin muualla maailmassa. Hän oli puheessaan ja puvussaankin koruton kuin kveekari, tapaili jokapäiväisiä lausetapoja

ja kuvansa nouti hän kukoista ja peltokanoista, padoista ja puulusikoista, hevosrengeistä ja puoskareista, vieläpä ammasteista, joita ei voi nimittääkään — varsinkin jos hän puhui jonkun hyvin hienon henkilön kanssa. Hänen viisautensa muistutti Benjamin Franklinin viisautta. Siten todisti hän kerta eräälle, joka pelkäsi jalan lähteä Olympiaan, ett'ei sinne ollut sen pitemmältä matkaa kuin että hänen päivittäinen kävelyensä omassa huoneessaan yhtäpäätä jatkettuna helposti voisi riittää sen suorittamiseen.

Kunnon vanha setä hän oli suurine korvineen — kauhea lavertelija — mutta kerrotaanpa hänen kerran pari Boiotian sodassa osoittaneen uskaliasta päättäväisyyttä, joka oli ehkäissyt kokonaisen joukkokunnan paon; toinen juttu taas tiesi, että hän kerta jouduttuaan sattumalta jäseneksi kaupungin hallitukseen oli tekeytyen yksinkertaiseksi osoittanut rohkeutta asettumalla yksin vastustamaan kansan mielipidettä, ja oli se teko ollut vähällä syöstä hänet turmioon. Hän on hyvin köyhä, mutta karaistu kuin sotilas ja voi hän elää muutamalla oliivilla, tavallisesti sanan täydessä merkityksessä vedellä ja leivällä, paitsi silloin kun hänen ystävänsä häntä kestitsivät. Hänen välttämättömät menonsa olivat ylen pienet, eikä kukaan voinut elää sillä tapaa kuin hän. Hän ei käyttänyt mitään alusvaatteita, ja hänen pukunsa oli sama kesät talvet; hän kulki paljain jaloin, ja sanottiin että hän valmistaakseen itselleen tilaisuutta mielihuvitukseensa — puhua mielensä mukaan kaiken päivää hienoimpain ja sivistyneimpäin nuorukaisten kanssa — silloin tällöin pistäysi työpajaansa valmistamaan myytäväksi kuvapatsaita, hyviä tai huonoja, kuinka kulloinkin. Oli miten oli, varmaa vaan on, ett'ei hän enää löytänyt huvia mistään muusta kuin tämmöisistä keskusteluista ja että hän käyttäen verukkeenaan teeskenneltyä tietämättömyyttä ahdistaa ja saattaa pulaan kaikki Ateenan hienot puhujat ja hienot filosofit, olkoot he sitten syntyperäisiä ateenalaisia tai muukalaisia Vähästä Aasiasta tai saarilta. Ei kukaan voi kieltäytyä antaumasta puheisiin hänen kanssaan, hän on niin vakaa ja hänen tiedonhalunsa niin vilpittön; mies, joka mielellään suvaitsee, että hänen väitteensä kumotaan ellei hän puhu totuutta, mutta joka yhtä kernaasti kumoo toiset heidän väittäessään jotain väärää, yhtä huvitettuna kummastakin sekä kumoamisesta että itse kumotuksi tulemisesta; hänestä nimittäin ei ihmiselle voinut tapahtua mitään sen suurempaa pahaa kuin erehtyä käsityksessään oikeasta ja väärästä. Säälimätön väittelijä, joka ei tiedä mitään, mutta jonka ylivoimaisen järjen verroille ei kukaan toinen ihminen voi nousta, jonka mielentyyneys oli järkähtämätön, jonka pelottava logiikka aina oli kevyt ja leikkisä; niin huoleton ja tietämätön, että hän sai varovaisimmatkin riisumaan aseensa johtaen heidät sitte mitä herttaisimmalla tavalla kamaliin epäilyihin ja sekaannukseen. Mutta hän tunsu tien uloskin niistä; tunsu, mutta ei ilmaissut sitä. Ei pakotietä minnekään; hän pakottaa heidät mitä uhkarohkeimpiin johtopäätöksiin joko — tahi'llaan, ja viskelee hän Hippiaitaan ja Gorgiaksaan maailmanmaineiseen kuten joku poika pallojaan. Tuo hirmuvaltainen realisti! Meno on tuhannet kerrat laveasti ja monelle seuralle puhunut hyveestä ja hyvinkin mielestään, mutta nyt hän ei edes voi sanoa, mitä se onkaan — tuo Sokrates-tahkiainen on siinä määrin noitunut hänet.

Tämä paatunut humoristi, jonka oudot mielihoiteet, kujeet ja sävykäs lystinkuruisuus huvittivat nuoria patriiseja, samalla kuin maine hänen lausunnoistaan ja sanasutkauksistaan päivä päivältä levisi yhä laajemmalle, osoittautui sittemmin omaavansa rehellisyyden yhtä voittamattoman kuin hänen logiikkansa ja olevansa joko heikkomielinen tai ainakin tällaisen mielentilan varjossa hartaasti uskova ihminen. Syytettynä tuomarien edessä kansan uskon turmelemisesta tunnustaa hän sielun kuolemattomuuden ja palkinnon ja rangaistuksen tulevassa elämässä, ja kieltäytyttyään peruuttamasta tätä tuomittiin hän kansanvallan oikusta kuolemaan ja lähetettiin vankeuteen. Sokrates astui vankilaan ja poisti siltä kaiken häpeällisyyden, se ei voinut olla mikään vankila niin kauan kuin hän oli siellä. Kriton lahjoi vanginvartian, mutta Sokrates ei tahtonut saada vapauttaan petoksella. "Mitä vaikeuksia seurannekaan, oikeus on asetettava kaiken yläpuolelle. Ne asiat, joita kuulen, ovat kuin torvet ja rummut, joiden ääni tekee minut kuuroksi kuulemaan sitä, mitä te puhutte." Tämän vankilan ja siellä tapahtuneiden keskustelujen maine sekä maine myrkkymaljan tyhjentämisestä ovat ihanimpia sivuja maailman historiassa.

Tuo merkillisyys yhdistäen rumassa ruumiissaan ilvehtijän ja marttyyrin, tuo terävä katu- ja toriväittelijä ja samalla lempein pyhimys, mitä mikään historia siihen aikaan tunsu, oli vahvasti kiinnittänyt Platon mieltä, joka itsessään oli niin herkkä tajuamaan tuommoisia vastakkaisuuksia, ja Sokrateen haamu asettui kuin itsestään näyttämön etualalle sopivimpana niiden henkisten aarteitten ilmituojana, jotka hänellä oli jaettavanaan. Olipa onnellinen sattuma, että tämä alhaisen keskuudesta noussut Aisopos ja tämä juhlaiviitassa astuva oppinut kohtasivat toisensa tehdäkseen toisensa kuolemattomiksi kumpikin kyvyillään. Sokrateen luonteen omituinen yhdiste oli omansa kätkemään itsessään Platon hengen yhdistelemisvoimaa. Vielä lisäksi voi hän tällä keinoin suoranaisesti ja kateutta herättämättä käyttää hyväkseen Sokrateen neroa ja arvoa, joille hän epäilemättä on suuressa kiitollisuuden velassa; ja nämä taas esiytyivät erinomaisesti edukseen Platon täydellisen taiteen kuvastamina.

On vielä sanottavanani, että Platon ainoa heikkous on se, mikä välittömästi johtuu hänen hengenlaadustaan. Hänen tarkoituseränsä ovat puhtaasti henkisiä ja siksi pä ilmaisussaan puhtaasti

tieteellisiä. Kohoten taivaisiin, sukeltaen syvyyksien kuiluihin, selvitellen valtion lakeja, rakkauden intohimoa, syyllisyyden tuskia, kuolevan sielun toivoja aina on hänen esityksensä tieteellistä eikä mitään muuta. Se onkin melkein ainoa heikkous Platon ansioissa, että hänen kirjoitelmillaan ei ole — ja tämä riippuu epäilemättä juuri järjen ylivallassa hänen teoksissaan — sitä elävää vaikutusvoimaa, mikä on jonkun profeetan huudahduksilla tai jonkun oppimattoman arabialaisen tai juutalaisen saarnoilla. Hänen kirjoitelmansa asettavat lukijan ikäänkuin välimatkan päähän, ja liittyäkseen johonkin tarvitsee välttämättä päästä kosketukseen sen kanssa.

Enpä tiedä mitä vastata tähän huomautukseen muuta kuin että olemme tässä joutuneet luonnon laissa säädetyn tosiasian eteen: tammi ei ole mikään omenapuu. Sokurin ominaisuudet ovat sokurin ominaisuuksia ja suolan ominaisuudet suolan.

Toisekseen puuttuu häneltä ajatusjärjestelmää. Hänen innokkaimmat puoltajansa ja oppilaansa joutuvat tässä pulaan. Hän tavoitteli kyllä olemisen selitystä, mutta hänen selityksensä ei ole täydellinen ja selkeä. Toinen arvelee hänen tarkoittaneen sitä, toinen taas tätä: hän on sanonut toisella kertaa toista, toisella aivan vastakkaista. Häntä vastaan on väitetty, ettei hän ole selittänyt, mitenkä aate pukeutuu aineeseen. Edessämme on maailma, eheä kuin pähkinä, täydellinen, pienintäkään hivahdusta kaaoksesta ei siihen ole jäänyt, ei ompelun jälkeä eikä langan päätä, ei merkkiäkään kiirehtimisestä, ei mitään parsimisia tai korjauksia; kun taas maailmanselitykset ovat paljaita tilkka- ja palatekeleitä.

Pisinkin aalto häipy nopeasti mereen. Platosta olisi platonismi ollut kylläkin suotava: itsetietoinen ja tarkka maailmankuva, ennen kaikkea tarkka. Sen pitää olla maailma kulkeneena Platon hengen kautta, ei mitään vähempää. Jokaisella atoomilla pitää olla platoninen vivahdus; jokaisen ennen tuntemasi atoomin, jokaisen suhteen tai ominaisuuden olet tapaava täällä ja tunteva, mutta nyt järjestettynä, ei luontoa enää, vaan taidetta. Ja sinä olet tunteva että Aleksander todellakin valtasi miehin ja ratsuin valtakuntia taivaankappaleissa — mutta nämä valtakunnat ja aine, josta valtakunnat luodaan, alkuvoimat, itse taivaankappaleetkin ja taivaankappalten ja ihmisten lait ovat kulkeneet kuin ravinto hänen ruumiiseensa eivätkä enää ole ravintoa, vaan ruumista; siten on koko tämä jättiläissuupala sulanut Platoksi. Hän on anastanut omistusoikeuden koko maailmaan. Tämä on individualismin ylväin pyrintö. Mutta tämä suupala osoittautuu liika suureksi. Jättiläiskäärmeellä on hyvä halu nielaista se, mutta se ei onnistu. Sen yritys raukee tyhjiin, ja purrestaan tukehtuu se: purtu maailma tarrautuu purijaa hampaisiin. Siinä on hänen turmansa: voittamaton luonto elää edelleen ja unohtaa hänet. Siten tapahtuu kaikille: siten täytyy tapahtua Platollekin. Iäisen luonnon rinnalla häipy Plato ainoastaan filosofiseksi kokeeksi. Hän pohtii sinne ja pohtii tänne. Teräväjärkisinkään saksalainen, hänen uskollisin oppilaansa, ei ole koskaan voinut sanoa, mitä platonismi todella on; ja tosiaanakin, häneltä voi jokaisessa suuressa kysymyksessä esittää mitä ihanimpia lausuntoja tueksi aivan päinvastaisille käsityksille.

Olemme pakotetut sanomaan tämän, jos meidän täytyy ottaa huomioon Platon tai jonkun toisen filosofin yrityksiä vallita luontoa — joka ei ole vallittavissa. Ikinä ei ole mikään neronvoima vähimmälläkään menestyksellä voinut selittää olemista. Arvoitus pysyy arvoituksena. Mutta on väärin olettaa että Platolla oli tämä kunnianhimo. Älkäämme näyttäkö kohtelevan kevytmielisesti hänen kunnioitettavaa nimeään. Ihmiset ovat järjen voimiensa mukaan antaneet tunnustuksensa hänen yliaistillisille pyrinnoilleen. Ken tahtoo oppia tuntemaan häntä, verratkoon häntä ei luontoon vaan toisiin ihmisiin. Kuinka monet ihmispolvet ovatkaan menneet lepoonsa, ja yhä on hän saavuttamaton! Mahtavana ihmisjärjen rakenteena kuin joku Karnak tai keskiaikaiset tuomiokirkot tai etruerialaiset muinaisjäänökset vaatii hänen elämäntyönsä tullakseen käsitetyksi ihmishengen voimat kaikessa niiden laajuudessa. Minä arvelen, että hänet näkee todellisimmin, kun näkee hänet syvimmän kunnioituksen silmillä. Mitä syvemmin häneen perehtyy, sitä syvempänä ilmenee hänen järjensä ja sitä moninkertaisempina hänen ansionsa. Sanoessamme: kas tuossa on hieno kokoelma satuja tai kiittäessämme hänen kirjoitustapaansa tai tervettä älyään tai aritmeettista kykyään puhumme kuin koulupojat, ja pelkäänpä että suurin osa siitä kärsimättömästä kritiikistämme, jolla arvostelemme dialektiikkaa, ei ole paljoakaan pätevämpää. Tämä kritiikkimme on hiukan sukua kärsimättömydellemme penikulman pituudesta, kun meillä on kiire; mutta on kuitenkin parasta, että penikulma saa pitää tuhat seitsemänsataa kuusikymmentä kyynäräänsä. Syvällenäkevä Plato on suhdittanut valot ja varjot elämämme hengen mukaan.

Plato, lisäyksiä.

Bohnin "Serial library" sarjassa ilmestynyt oivallinen englanninkielinen käännös Platon teoksista, jota pidämme parhaimpana palveluksena, minkä halpahintaiset kirjallisuussarjat ovat tehneet, tarjoo meille tilaisuuden muutamaan pikaiseen huomautukseen tämän kiintotähden korkeudesta ja valovoimasta tai liittämään tähän, kuten sanomalehdet sanovat, tuoreimmat tiedot Platosta.

Laajan yleistämiskykynsä kautta on nykyaikainen tiede oppinut korvaamaan ihmisen tutkijalle yksilöiden vajanaisuudet piirtämällä hänen eteensä sukujen kasvun ja kehityksen ääriiviivat ja

herättämään tyyntymystä ja toivoa mielessä ainoastaan yksinkertaisesti valaisemalla ääretöntä taustaa. Ihmisolennon kehityksen taustana ovat sisilisko ja kasvi. Hänen taiteensa ja tieteesä, hänen otsansa kevyet kirkkaat lapset, näyttävät ihmeellisiltä katsottuina siinä valossa, että niiden luojan otsa joskus on ollut härän, krokotiilin tai kalan otsan kaltainen. Näyttää kuin luonto ei mitenkään olisi ollut tyytymätön tuloksiinsa, kun se verrattuna geologiseen yöhön takanaan viidessä kuudessa vuosituhannessa on tuonut ilmoille viisi kuusi miestä semmoista kuin Homeros, Phidias, Menu ja Kolumbus. Ja todistavatkin nämä näytteet puun kelpoisuutta. Ne osoittavat selvää edistystä trilobiittiin tai sisiliskoon nähden ja ovat hyvänä perustana vastaiselle edistymiselle. Tällä taiteilijalla on aikaa ja tilaa yllin kyllin, eikä se tajua teidän puheitanne ikävistä valmisteluista. Se odotteli kärsivällisesti ohivierivät paleontologiset ajanjaksot, kunnes löi hetki, jolloin ihminen oli ilmestyvä. Ja taaskin kuluu aikoja ja ajanjaksoja ennenkuin ihmisjärki aavistaa maan liikkuvan, ja taaskin aikoja ennenkuin voidaan piirtää vaistojen ja hengenvoimien kartat. Mutta kuten sukujen samaten on yksityisten ihmistenkin toistaan seuraaminen kohtalon määräämä ja ihana, ja Platolla on onni merkitä ihmiskunnan historiassa uuden ajanjakson alkua.

Platon maine ei perustu mihinkään yksityiseen johtopäätelmään tai sokraattisten mietiskelyjen mestarilliseen esitykseen tai mihinkään erikoiseen todisteluun, kuten esimerkiksi todisteluun sielun kuolemattomuudesta. Hän on enempi kuin erikoistuntija tai koulumies tai geometrian tutkija tai yleensä jonkun erityisen sanoman julistaja ja profeetta. Hän edustaa hengen etuoikeuksia, nimenomaan varsinkin sitä hengenvoimaa, joka johtaa asioita korkeammalle ja korkeammalle tasolle ja siten kehittää kussakin asiassa esille taimen, jossa se ikäänkuin sisältä kasvaa ja levenee. Tämmöiseen kasvuvoimaan herättäminen kuuluu ajatuksen olemukseen. Luonnontutkija ei koskaan voi johtaa meitä käsittämään sitä, vaikka hän tekisi mitä havaintoja maailmankaikkeudesta tahansa, vaan on hän yhtä köyhä piirtäessään papereilleen Orionin sumutähtiä kuin mitatessaan maapalstan kulmaa. Mutta Platon Tasavallan voi sanoa tällaisen sisäisen levenemisvoiman vuoksi aiheuttaneen ja siis ikäänkuin edeltäkäsinkin itsessään käsittäneen Laplacen astronomian. Kasvu- ja levenemisvoima on elimellistä. Henki ei luo sitä, mitä se käsittää, yhtä vähän kuin silmä luo näkemänsä ruusun. Lukiessamme Platon ansioksi sen, että hänellä oli tätä ajatuksen kasvuvoimaa, sanomme ainoastaan että hän oli täydellisempi ihminen, joka voi käyttää luonnon tajuamiseen aistien, ymmärryksen ja järjen täyttä asteikkoa. Tämä ajatuksen sisäinen levenemisvoima on siinä, että henkinen näkövoimamme jatkuu vielä, kun taivaanranta jo rajoittaa luonnollista näkemistämme, ja että tämä kaukonäkö paljastaa meille luonnonlakien kauaskantoiset joka taholle levittäytyvät säteet. Plato seisoo kaikkialla teiden päässä, joilla ei ole loppua, vaan jotka jatkuvat kautta kaikkeuden. Senpätähden kasvaakin jokainen hänen sanansa kuin luonnon selitykseksi. Minne hän luokin silmänsä, näkee hän sivu sen, mikä on, johonkin syvempään ja vieläkin syvempään. Hänen havaitsemuksensa vastakohtien synnystä toisistaan, kuoleman elämästä ja elämän kuolemasta — tuo laki, jonka mukaan luonnossa eroittaminen on yhdistämistä, mätäneminen ja kolera ainoastaan merkkejä uuden elämän muodostumisesta; se, mitenkä hän näkee pienen suuressa ja suuren pienessä, mitenkä hän tutkii valtiota kansalaisessa ja kansalaista valtiossa ja lopulta jättää epäilemään, onko hän esittänytkin Tasavaltansa vertauskuvaksi yksityisen ihmissielun kasvatuksesta; hänen ihanat määrittelynsä aatteista, ajasta, muodosta, laadusta, viivoista, määrittelynsä, jotka toisinaan ovat ehdollisia, kuten määrittelyt hyveestä, rohkeudesta, oikeudesta, kohtuudesta; hänen mieltymyksensä opettaviin vertauksiin ja hänen vertauksensa itsekin: Trophoniuksen luola, Gygeen sormus, vaunujenajaja hevosineen, kultainen, hopeainen, vaskinen ja rautainen luonteenlaatu, Theuth ja Thamus ja näky Hadeksesta ja Kohtalottarista — satuja, jotka ovat syöpyneet ihmisten mieliin kuin eläinradan merkit; hänen aurinkoinen silmänsä ja hänen lempeä sielunsa hänen yhtäläistymisoppinsa, hänen oppinsa muistelemisesta, hänen selvä näkemysensä toistumisen laeista tai siitä vastavaikutuksesta, joka turvaa oikeuden välittömän toteutumisen kautta kaikkeuden: oppi, joka esiyytää kaikkialla, mutta varsinkin lauselmassa: "Mitä tulee meihin Jumalasta, se palaa meistä Jumalaan", ja Sokrateen uskossa, että lait täällä alhaalla ovat tuolla ylhäällä vallitsevien lakien siskoja.

Vielä sattuvampia esimerkkejä tarjoavat hänen siveelliset johtopäätöksensä. Plato väittää, että tieto ja hyve ovat yhtä, pahe nimittäin ei voi koskaan tuntea itseään ja hyvettä, mutta hyve tuntee sekä itsensä että paheen. Silmä todisti, että oikeus oli parasta niin kauan kuin se oli hyödyllistä, Plato opettaa, että se on aina hyödyllistä, että hyöty siitä on sisäistä ja pysyvää, vaikkapa oikeamielinen salaisikin oikeutensa jumalilta ja ihmisiltä, että on parempi kärsiä vääryyttä kuin tehdä sitä, että rikollisen pitäisi tavoitella rangaistustaan, että valhe oli vahingollisempi kuin murha ja että tietämättömyys ja tietämättömyydessä lausuttu valhe oli turmiollisempi kuin tapaturmassa tehty murha, että sielu vastahakoisesti sallii itseltään riistettävän totuuden, ett'ei yksikään ihminen tee syntiä ehdoin tahdoin, että luonnon tie edistykseen kulkee hengestä ruumiiseen ja että vaikkapa terve ruumis ei voi saattaa entiselleen sairasta sielua, niin voi kuitenkin terve sielu palauttaa ruumiin parhaaseen mahdolliseen tilaan. Viisaalla on oikeus vallita tietämättömyyttä, nimittäin ohjata häntä tietoon. Ken soittaa väärin, hänelle on oikea rangaistus se, että hän ohjataan oikeaan ääneen; sakko, joka on hyvän ihmisen maksettava hänen kieltäytyessään hallitsemasta, on että hän joutuu itseään huonomman hallittavaksi; jotta hänen vartiomiehensä eivät tavoittelisi, kultaa ja hopeaa, on heille opetettava, että heillä on

omissa sieluissaan kultaa ja hopeaa, ja on tämä saattava ihmiset taipuvaisiksi antamaan kullekin, mitä hän vaan tarvitsee.

Tämä kaukonäkö selittää myöskin sen merkityksen, jonka hän antaa geometrialle. Hän näki, että yliaistillinen maailma oli yhtä lakiperäinen ja säännönmukainen kuin maapallokin ja että taivaallinen geometria oli yhtä paikallaan siellä kuin viivojen ja kulmien logiikka täällä alhaalla, että maailma oli läpeensä matemaattinen, että hapen, typhen ja kalkin suhteet ovat muuttumattomat, että aina on olemassa varmat määrät vettä, liuskakiveä ja magnesiumia; tarkalleen yhtä muuttumattomat ovat siveysperusteidenkin keskinäiset suhteet.

Tämä aikaisin Goethe vihaten kaikkea teennäisyyttä ja valhetta iloitsi voidessaan paljastaa sen tosiolevan, joka on tilapäisen pohjana: hän tuo ilmi kaikkialla vallitsevan yhteyden, yhtenäisyyden ja kuvaannollisuuden, vihaa kaikkea eristäytymistä ja ilmestyy kuin rikkauden jumala maankiertäjain hökkeleihin saaden voiman ja taidon lähteet kumpuamaan esiin kaikessa, mihin hän koskettaakin. Siveystiede oli silloin vielä uusi ja köyhä, kun Plato voi kirjoittaa täten: "Kukaan niistä, joiden ajatukset ovat säilyneet aikamme tunnettaviksi, ei ole vielä koskaan tuominut vääryyttä tai ylistänyt oikeutta muuten kuin sikäli kuin se on omansa kohottamaan mainetta tai kunniaa tai tuottamaan etua; samalla kun ei kumpaakaan niihin itseensä ja niiden itsenäiseen olemassa oloon nähden ihmisen sielussa salassa sekä jumalilta että ihmisiltä ole läheskään riittävästi tutkittu, ei runomuodossa eikä suorasanaissa kirjoitelmissa — erittäinkin kuinka toinen niistä on suurin paha, mitä ihmissielu voi itsessään kätkeä, ja oikeus taas ihmissielun suurin hyvä."

Hänen määrittelynsä aatteista, että ne ovat yksinkertaisia, pysyviä, yhtenäisiä, itsestään olevia — joka määrittely iäksi erotti ne älyn havainnoista — merkitsee uuden kehityskauden alkua maailmassa. Hän oli syntynyt havaitsemaan hengen itsestäänkehkenevän ja kehittyvän, rajattoman ja aina uutta synnyttävän voiman, voiman, joka yht'aikaa on olemisen sekä keskellisyuden että häviämisen salaisuus. Plato on itsessään niin keskitetty henki, että hän hyvin olisi voinut tulla toimeen ilman oppikaavojaankin. Tiedon ja aatteiden olemassaolo paljastaa hänelle iäisyyden olemassaolon, ja hän esittää oppinsa muistelemisesta todennäköisimpänä yksityiskohtaisena elämänselityksenä. Olkoon, että se oli haaveellinen — se ei merkitse mitään; tietomme ja olemisen pohjattomuuden välillä on kuitenkin olemassa todellinen yhteys, ja yhtä suurenmoinen kuin se on, pitää sen selityksenkin olla.

Hänen ajatuksensa on koskettanut kaikkia ajattelun pääkohtia. Hän kirjoitti hengen oman asteikon pohjalla ja niinpä ovat kaikki asiat sopusointuisessa järjestyksessä hänen kuvauksessaan. Väsymättä sovitti hän siihen kaiken menneisyyden ja kävi käsiksi yksityiskohtiin rohkeudella, jonka hän havaitsi vallitsevan luonnonelämässä. Voisi sanoa, että hänen edeltäjänsä olivat piirtäneet hengen kartalle kukin oman maatiluksensa, maakuntansa, saarensa, mutta että Plato vasta piirsi maapallon kuvan. Hän ihmisellistyyttä luonnon hengen, ihminen on pienoismaailma. Kaikki näkyväisen taivaan kehät vastaavat kukin kehäänsä ihmisen hengessä. Ei ole olemassa hituistakaan, joka ei olisi maailmanlakien alainen, eikä ole mitään satunnaista ihmishengen toiminnassa. Olioiden nimetkin ovat salliman määräämät ja noudattavat olioiden luontoa. Kaikilla Panteonin jumalillakin on jokin syvä merkityksensä, joka ilmenee heidän nimissään. Jumalat ovat aatteita. Pan ilmaisee puhelahjaa tai ilmaisemiskykyä, Saturnus mietiskelyä, Jupiter hallitsevaa, kuninkaallista mieltä, Mars intohimoa, Venus sopusuhtaisuutta, Calliope maailmansielua, Aglaia hengen valaistusta.

Nämä ajatukset olivat jo useinkin valonkipinöinä ilmenneet hurskaille ja runollisille hengille, mutta nyt tulee tämä laajasti ja syvästi sivistynyt, kaikki tunteva kreikkalainen mittaustieteilijä, hengen Euclides mahteineen ja sommittelee ne arvoonsa ja järjestykseensä vihkien toisiinsa luonnon kummatkin puolet. Aikaisemmin kuin kukaan toinen ihminen havaitsi hän siveellisen tunteen henkisen arvon. Hän kuvaa oman ihannekuvansa esittäessään Timaioksessa jumalan, joka johtaa olevan sekaannuksesta järjestykseen. Hän sytytti valkean niin tarkalleen olemisen keskipisteeseen, että koko olemisen kehään levittäytyi valo ja että voimme erottaa navat ja päiväntasaajan ja leveysasteet, jokaisen kaaren ja solmun: maailmanselitelmä niin tasasuhteinen ja niin hienovireinen että tekisi mieli sanoa sen sopusuhtaista rakennetta huuhtoilleen kokonaisten aikakausien tuulenhumun, eikä että se oli lyhytikäisen kirjoittajan hätäisesti haamuilema kyhäelmä. Tästä johtuu että erästä tarkalleen rajoitettua laatua ihmisiä, nimittäin niitä, jotka ovat taipuvaisia antamaan jokaiselle totuudelle henkisen eli siis siveellisjärkipäisen selityksen asettaen sille ikäänkuin kaukaisemman ja toisen tarkoituksiperän kuin sen, mikä on varsinaisesti sen oma, sanotaan platonisteiksi. Siten on Michel Angelo platonisti soneteissaan. Shakespeare on platonisti, kun hän kirjoittaa, "Luontoa ei tehdä paremmaksi keinoilla, mutta luonto itse tekee keinot", tai:

"Ken uskollisna kukistunutta herraa vielä seuraa,
hän voittaa sen, ku voitti hältä herran, ja sijansa
saavuttaa hän historjassa."

Hamlet on sula platonisti, ja ainoastaan Shakespearen oma hengensuuruus estää lukemasta häntä

tämän koulun mainioimmaksi edustajaksi. Swedenborg on koko suorasanaisessa runoelmassaan "Aviollinen rakkaus" platonisti.

Hänen ylevä terävyytensä perusti hänen arvonsa ajattelijain kesken. Hänen saavuttamansa yleisen suosion salaisuus on taas hänen siveellisessä pyrintöperässään, joka teki hänet rakkaaksi ja kallisarvoiseksi ihmisille. "Järki", sanoi hän, "on taivaan ja maan kuningas"; mutta Platolla on järki aina siveellistä. Hänen kirjoituksillaan on samaten runouden ikuinen nuoruus. Hänen väitteensä, enimmäkseen niistä, olisi voinut pukea soneteiksi, eikä olekaan runous ikinä liihoitellut korkeammalle kuin Timaioksessa ja Phaidroksessa. — Runoilijanakin on hän ainoastaan ajatuksen maailmoissa liikkuva. Hän ei kuten Pythagoras tehnyt itseään tehottomaksi sommittelemalla ulkomaailmaa koskevia säännöksiä. Koko hänen esityksensä Tasavallassa on käsitettävä myyttilliseksi, jonka tarkoituksena oli toisinaan räikein värein ilmaista hänen ajatuksiaan. Ei voi ryhtyä sääntelemään joutumatta vaaraan tulla ulkokullaiseksi teeskentelijäksi.

Oli suurisuuntainen tuuma tuo suuruuden rajoittamaton etuoikeuksellisuus, jonka hän myönsi palkintona parhaimmille (ja jonka hän sitä erikoisesti painostaakseen puki vaimojen yhteisyyden muotoon). Kaksi laatua ihmisiä on oleva ulkopuolella lakeja: ensinnäkin semmoiset, jotka hairahduksien kautta ovat asettaneet itsensä ulkopuolelle lakien suojeluksen — lakipatot, ja toiseksi ne, jotka luonnonlahjojensa tai ansioittensa vuoksi ovat meidän hyvitystemme saavutuspiirin ulkopuolella: he olkoot vapautetut kansalaisvelvollisuuksista ja lakien yläpuolella. Me uskomme heidät heidän omaan edesvastuuseensa, tehköt he kanssamme miten tahtovat. Älköön kukaan tohtiko arvostella Michel Angelon ja Sokrateen epäsäännöllisyyksiä jokapäiväisen elämän mittapuulla.

Tasavaltansa kahdeksannessa kirjassa sirottaa hän hieman matemaattista tomua silmiimme. On surullista nähdä hänen tuollaisten ylevän jalojen opetusten jälkeen myöntävän hallitseville oikeuden valehdella. Plato suvaitsee leikkiä pikkuisen Kohtaloa vähäarvoisemmille ihmisille kuten ihmiset suvaitsevat tehdä koirilleen ja kissoilleen.

III.

Swedenborg, mystikko.

Eteivistä henkilöistä eivät ne, jotka ovat ihmisille kallisarvoisimmat, kuulu siihen ihmiskunnan luokkaan, jota taloustieteilijät sanovat tuottavaksi: heillä ei ole mitään käsissään tarjottavana, he eivät ole kasvattaneet ruista, eivät leiponeet leipää, he eivät ole perustaneet mitään siirtomaata, eivät keksineet mitään kangastuoleja. Korkeampaan arvoluokkaan kuuluvat tämän kaupunkeja rakentavan, toreilla hyöriävän ihmissuvun arvostelussa ja rakkaudessa nuo runoilijat, jotka henkisistä valtakunnistaan ilahuttavat ja elähyttävät ajatusta ja mielikuvitusta aatteilla ja kuvilla, jotka kohottavat ihmisen yläpuolelle tätä viljan ja rahan maailmaa ja lohduttavat häntä päivän pettymyksissä ja kaupan ja aherruksen jokapäiväisyydessä. Samoin on filosofillakin arvo, joka mairittelee hänen järkeään antaen sen ratkaistavaksi ajatuksen pulmia, jotka virittävät hänessä uusia voimia. Muut rakennelkoot kaupunkejaan — hän on olemassa ymmärtääkseen niitä ja ylläpitääkseen niissä kunnioitusta. Mutta on vielä olemassa eräs luokka, joka johtaa meitä kokonaan toiselle alalle siveyden tai tahdon maailmaan. Tälle ajatuksenalalle ovat erikoista sen vaatimukset. Missä tahansa oikeudentunto ilmoittaisi, siellä astuu se etusijalle kaikkeen muuhun nähden. Muut asiat luon minä runoksi, mutta siveellinen tunne luo runoksi minut.

On toisinaan tullut mieleeni, että tekisi parhaimman palveluksen nykyaikaiselle arvostelulle se, joka määritteli Shakespearen ja Swedenborgin väliset suhteet. Ihmishenkeä hämmentää aina eräs kaksinaisuus: se vaatii järkeä ja se vaatii pyhyyttä ja on yhtä levoton, kun toinen tai toinen näistä puuttuu. Vielä ei ole ilmestynyt niiden yhdistäjää. Jos kyllästymme pyhimyksiin, on Shakespeare turvamme. Toki opettaa vaistomme meille nopeasti, että olemisen kysymys, kysymykset: mistä? mitä? ja minne? ovat ratkaistavat ennen kaikkea muuta — ja että näiden kysymyksiä ratkaisu on tavattavissa jossakin ihmiselämässä, eikä missään kirjassa. Joku näytelmä tai runoelma vastaa ainoastaan lähenteleväsi ja välillisesti niihin, kun taas Moses, Menu, Jesus pyrkivät suoraan niiden ratkaisuun. Siveellisen tunteen ilmapiiri on yleistyksen ilmapiiriä, jonka rinnalla kaikki aineellinen suurekkuus ja upeus kutistuu kuin vähäpätöiseksi lastenleikiksi, mutta joka kuitenkin aukaisee kelle poloille tahansa, jolla vaan on järkeä, kaikkeuden portit. Melkeinpä kuumeisella kiireellä valtaa se ihmisensä. Tai Koraanin kielellä lausuttuna: "Jumala sanoi: taivas ja maa ja kaikki, mitä niiden välillä on, luuletteko te, että loimme teidät leikillä ja ett'ette enää palaa meihin?" Siveellinen tunne on tahdon valtakuntaa ja

valliten ja elähyttään tahtoa, joka on persoonallisuuden tyyssija, näyttää se pukevan kaikkeuden persoonan haamuun.

"Sua elämän vallat kaikki kumartaa,
Ne ei vain sun, vaan sua ne kaikki on."

Kaikki ihmiset tottelevat hurskasta. Koraani eroittaa eri luokkaan ne, joiden luonto on hyvä ja joiden hyvyys voi vaikuttaa toisiin, ja julistaa juuri tämän luokan olemisen tarkoitukseksi: toisilla luokilla on osansa olemisen juhlasta ainoastaan siksi, että ne seuraavat tätä sen saattueena. Ja persialainen runoilija huudahtaa tämänlaatuiselle ihmiselle:

"Uljaasti viettämään käy elämän juhlaa! sä kutsun sait — muut vain sun kanssa pääsee!"

Tämän luokan etuoikeutena on päästä luonnon salaisuuksien ja rakenteen perille jotakin toista korkeampaa tietä kuin kokemuksen. Kuten jokapäiväisessä puheessa sanotaan, että ihminen oppii kokemuksen kautta, sen sanotaan erinomaisen teräväjärkisen ihmisen aavistavan ilman kokemusta. Arabialaiset kertovat, että Abul Khain, mystikko, ja Abu Ali Seena, filosofi, kerta keskustelivat keskenään ja heidän erotessaan sanoi filosofi: "Kaiken minkä hän näkee, tiedän minä," mystikko taas: "Kaiken minkä hän tietää, näen minä". Jos vaadittaisiin selittämään tällaista välitöntä näkemystä, johtaisi vastaus siihen sielunominaisuuteen, jota Plato nimitti muistelemiseksi ja jonka bramiinit ovat sulkeneet sielunvaellusoppiinsa. Kun sielu on syntynyt useat kerrat tai kuten hindut sanovat: "on vaeltanut olemisen taivalta tuhannet kerrat uudestaan syntyen" ja nähnyt olemisen täällä maanpäällä ja taivaissa ja syvyyksissä, niin ei ole olemassa mitään, josta se ei olisi saanut tietoa; eipä ihmettä siis, jos se kussakin yksityisessä tapauksessa voi johtaa mieleensä sen, minkä se ennakoita jo tiesi. "Koska kaikki asiat luonnossa ovat yhteydessä keskenään ja suhtautuvat toisiinsa, ja koska sielu ennakoita on tuntenut kaiken, niin mikään ei estä ihmistä, joka on muistanut tai, kuten jokapäiväisessä puheessa sanotaan, oppinut yhden ainoankin asian, itsestään johtamasta mieleensä kaikkea entistä tietoaan ja tämän yhden tietonsa nojalla löytämästä kaikkea muutakin, kun hänellä vaan on rohkeutta ja kun hän ei uuvu kesken tutkimuksissaan. Sillä kaikki tutkiminen ja oppiminen on muistelemista." Kuinka paljoa enemmän vielä, jos hän, joka tutkii, on pyhä ja jumalainen henki! Sillä ollen yhtä laatua kuin alkuhenki, jossa ja josta kaikki oleva on, liittyy ihmishenki kevyesti kaikkeen olevaan ja kaikki oleva siihen: ne sulautuvat toisiinsa; ja ihmishenki on täydellä myötätunnolla läsnä olevan rakenteessa ja laeissa.

Taival on vaikea, salaperäinen ja kauhujen saartama. Muinen sanottiin tämmöistä hengentilaa haltioissaan olemiseksi tai loveen lankeamiseksi — sielun irtauminen ruumiista kohotakseen ajatusten maailmaan. Kaikki uskon historia sisältää jälkiä pyhien miesten haltiotilasta — autuas tunne, mutta ilman ilon värähdystäkään, vakava, yksinäinen, vieläpä raskaskin, "yksinäisen pako yksinäisen luoksi", sanoo Plotinos; "mystis", silmien sulkeminen — siitä sana mystikko. Sokrateen, Plotinoksen, Porphyriuksen, Böhmen, Bunyanin, Foxin, Pascalin, Guionin ja Swedenborgin haltioittumiset johtuvat heti mieleen. Mutta yhtä nopeasti johtuu mieleen tätä tilaa seuraava epämurkava mielentila. Tämä autuus tulee kauhuna ja järkyttää vastaanottajansa mielen. "Se runtelee tämän multamajan" ja saa ihmisensä mielipuoleksi tai antaa hänen hengelleen semmoisen väkivaltaisen suunnan, että se vaikuttaa heikentävästi hänen arvostelukykyynsä. Tapauksiin, joissa uskonnollinen valaistus ilmenee kirkkaimpanaan, sekoittautuu aina jotain sairasta, huolimatta siitä kohottavasta vaikutuksesta, mikä sillä epäilemättä on henkisiin voimiin. Täytyneekö siis korkeinta hyvää seurata ominaisuus, joka heikentää ja halventaa sitä? —

"Vie tottakin se saavutuksistamme korkeimmista syvyyden,
voiman ominaisuutemme."

Sanoisimmeko, että säästeliäs luontoäiti antaa mitan ja painon mukaan ainoastaan niin paljon maata ja multaa kuin tarvitaan ihmiseen, mutta ei hituistakaan enempää, menehtyköönne sitte vaikka johtajaansa vailla oleva kansa? Siksiäpä maksoivatkin Jumalan miehet tietonsa mielipuolisuuudella tai kärsimyksillä. Jos haluat puhdasta hiiltä, rubiinia tai timanttia tehdäkseen aivot läpihohtaviksi, niin ovat ruumis ja jäsenet jäävät sitä karkeammiksi: porsliinin sijasta astiasavea, savea tai mutaa.

Uudempina aikoina ei ole esiytynyt silmiinpistävämpää tapausta tämmöisestä sisäänpäinkääntyneestä hengenlaadusta kuin Emanuel Swedenborg, syntynyt Tukholmassa 1688. Tämä mies, joka aikalaistensa silmissä oli henkiennäkijä ja haaveilija, eli epäilemättä ainakin yhtä todellista elämää kuin kukaan muu ihminen hänen aikanaan, ja nyt kun hänen päiviensä kuninkaalliset ja ruhtinaalliset Fredrikit, Kristianit ja Braunschweigit ovat häipyneet unohdukseen, alkaa tieto hänestä herätä tuhansien tajunnassa. Kuten on laita suurten miesten, näytti hän kykyjensä monipuolisuuden ja runsauden vuoksi olevan kuin yhdistetty useammista henkilöistä — ikäänkuin puutarhoissa nuo jättiläishedelmät, jotka ovat valmistuneet neljän viiden yksityisen kukan yhtymisestä. Hänen luontonsa on pukeunut avarampiin puitteisiin ja sillä on suuruuden etuudet. Kuten on helpompaa nähdä taivaan kuvun heijastus suuressa pallossa, vaikkapa sitä siinä pilaisikin joku halkeama tai vamma, kuin vedenpisarassa, samaten suursuuntaiset ihmiset, semmoiset kuin Pascal tai Newton, vaikkapa heitä häiritsisikin joku

liioiteltuisuus tai mielettömyys, ovat meille suuremmaksi avuksi kuin sopusuhtaiset keskinkertaiset henget.

Hänen nuoruutensa ja kasvatuksensa eivät voineet olla muuta kuin epätavallisia. Hänenlaisensa poika ei voinut vihellellä ja tanssia, vaan kulki kaivaa purastellen kaivannoissa ja vuorissa ja tutkiskellen kemiaa, optiikkaa, fysiologiaa, matematiikkaa ja astronomiaa löytääkseen kuvia, jotka voivat vastata hänen monipuolista, laajasisältöistä mieltään. Häntä voi sanoa oppineeksi jo lapsena ja sai hän kasvatuksensa Upsalassa. Kahdenkymmenen kahdeksan vuoden vanhana nimitti Kaarle XII hänet asessoriksi vuoritoimikuntaan. 1716 jätti hän neljäksi vuodeksi kotimaan ja kävi Englannin, Hollannin, Ranskan ja Saksan yliopistoissa. Hän suoritti 1718 Fredrikshallin piirityksessä loistavan mestariteon insinöörinä kulettaen kuninkaan käytettäväksi kaksi sotalaivaa, viisi alusta ja yhden purjeveneen maitse noin neljätoista englanninpenikulmaa. 1721 matkusti hän läpi Europan tutkiakseen vuorikaivantoja ja sulatusuuneja. Hän julkaisi 1716 kirjansa "Daedalus Hyperboreus" ja työskenteli tästä lähtien seuraavat kolmekymmentä vuotta sommitellen ja julkaisten tieteellisiä teoksiaan. Samalla intoisalla voimalla antautui hän tutkimaan teologiaa. 1743, kun hän oli viidenkymmenen neljän vuoden vanha, alkoi hänessä se, jota nimitetään hänen hengenvaistukseksi. Kaikki hänen metallurgiansa ja taitonsa kulettaa maitse laivoja häipyi nyt tähän henkiseen innostukseen. Hän ei enää julkaissut mitään tieteellisiä kirjoja, luopui kaikista käytännöllisistä toimistaan ja antautui kokonaan laajojen teologisten teostensa kirjoittamiseen ja julkaisuun, jotka painettiin joko hänen omalla tai Braunschweigin herttuan tai jonkun muun ruhtinaallisen henkilön kustannuksella Dresdenissä, Leipzigiissä, Lontoossa tai Amsterdamissa. Myöhemmin erosi hän asessorintoimestaan, mutta tätä tointa seuraava palkkio maksettiin hänelle koko hänen loppuikänsä. Hänen virkatoimensa olivat saattaneet hänet läheiseen tuttavuuteen Kaarle XII:n kanssa, joka monessa asiassa kysyi hänen neuvoaan ja suuresti kunnioitti häntä. Sama suosio tuli hänen osakseen Kaarle XII:n seuraajankin puolelta. Valtiopäivillä 1751, sanoo kreivi Höpken, olivat parhaimmat finanssiasioita koskevat kirjoitelmat lähtöisin hänen kynästään. Ruotsissa näyttää hän saavuttaneen yleistä huomiota. Hänen harvinaiset tietonsa ja käytännöllinen kykynsä, joihin tuli lisäksi hänen maineensa henkien näkijänä ja hänen ihmeelliset uskonnolliset tietonsa ja lahjansa, sai kuningattaria, aatelisia, kirkonmiehiä, merikapteeneja ja muita tulemaan hänen puheilleen satamissa, joissa hänen tapansa oli käydä monilla matkoillaan. Papisto sekaantui jonkun verran hänen uskonnollisten teostensa maahantuontiin ja julkaisuun, mutta vallassaolijat näyttävät suosineen häntä. Hän ei koskaan ollut naimisissa. Hän oli hyvin vaatimaton ja ystävällinen. Hänen tapansa olivat yksinkertaiset, hänen ravintonaan olivat leipä, maito ja kasvikset, hän asui huoneustossa, joka sijaitsi avarassa puutarhassa, hän kävi useammat kerrat Englannissa, jossa hän ei näytä saavuttaneen mitään huomiota oppineen eikä ylhäisen maailman puolelta; Lontoossa hän kuolikin 29 p. maaliskuuta 1772 halvaukseen kahdeksantenkymmenentenäviidentenä elinvuotenaan. Hän kuvataan Lontoon-ajoiltaan hiljaiseksi, papillisen näköiseksi mieheksi, joka mielellään joi teetä ja kahvia ja oli lapsirakas. Kun hän oli täydessä samettipuvussa, kantoi hän miekkaa, ja aina liikkeessaan ulkona oli hänellä kädessään kultakahvainen keppi. Löytyy hyvin jokapäiväinen kuva hänestä vanhanaikuisessa takissa ja peruukissa, mutta hänen kasvoillaan on siinä haaveksiva, harhaileva ilme.

Nero, jonka oli valaistava aikansa tieto paljoa ylevämmällä tiedolla, jonka oli mentävä ulkopuolelle avaruuden ja ajan rajoja ja uskaltauduttava hämäriin henkien valtakuntiin ja koetettava perustaa uusi uskonto maailmaan — alkoi opintonsa kivilouhimoissa ja pajoissa, sulatuspannujen ja sulatuskauhojen parissa, laivaveistämöillä ja leikkaushuoneissa. Kukaan yksityinen ihminen ei ehkä kykene arvostelemaan kaikkien hänen niin eri aloja käsitteleväin teostensa ansioita. Ilokseen huomaa asiantuntijain antavan korkeimman tunnustuksensa hänen kirjoilleen vuorikaivoksista ja metalleista. Näyttää kuin olisi hän ennakoita aavistanut paljo semmoista, josta yhdeksänentoista vuosisadan tiede vasta on päässyt selville; niinpä on hän astronomian alalla aavistanut seitsemännen kiertotähden olemassaolon — vaan onnettomuudeksi ei kahdeksannen, myöskin on hän ennakoita aavistanut nykyaikaisen astronomian käsityksen kiertotähtien muodostumisesta auringosta, magnetismin alalla taas monta myöhemmän tutkijan tärkeätä koetta ja johtopäätöstä, kemiassa atoomiteorian, anatomiasa Schlichtingin, Monron ja Wilsonin keksinnöt sekä on selittänyt ensimmäisenä keuhkojen toiminnan. Hänen oivallinen englantilainen julkaisijansa ei, ylevämielisesti kyllä, mitenkään erikoisesti painosta hänen keksintöjään, koska hän itse oli liika suuri tavoitellakseen alkuperäisyyden mainetta, ja voimme siitä, mistä hän katsoi voivansa olla välittämättä, arvostella, mitä hänessä todella oli.

Ollen verrattoman suuri henki on hän kaukana ajastaan, joka ei häntä ymmärrä, ja vaatii hän suunnatonta etäisyyttä tullakseen huomatuksi; hän kuten Aristoteles, Bacon, Selden, Humboldt herättää mielessä tunteen jonkinmoisen rajattoman oppineisuuden mahdollisuudesta ikäänkuin ihmishengen kaikkialla läsnäolemisesta luonnossa. Hänen ylevässä näkemyksessään, kun hän ikäänkuin jostain tornista katsoo yli luonnon ja taiteiden koskaan kadottamatta huomiostaan olioiden rakennetta ja järjestystä, melkein pätevä toteutuu hänen oma kuvauksensa "Principiassa" ihmisen alkuperäisestä täydellisyydestä. Mutta paljon ylempänä vielä kuin hänen erikoiskeksintönsä on hänen pääansionsa, hänen voimiensa tyven kokonaisuus. Vedenpisaralla on meren ominaisuudet, mutta siinä ei voi syntyä myrskyä. Orkesterilla on kauneutensa niinkuin huilullakin, sotajoukolla voimansa niinkuin sankarillakin,

ja ne, jotka ovat parhaiten perehtyneet nykyaikaiseen kirjallisuuteen, ovat Swedenborgissa ihailevat enimmänsä hänen aineellista runsauttaan. Yhtenä kirjallisuuden mammutjätiläisenä ja mastodonttina ei hän ole mitattavissa kokonaisilla tieteellisillä seuroilla tavallisia oppineita. Hänen valtaava läsnäolonsa voisi lyödä pakosalta kokonaisten yliopistojen pitkätakit. Meidän kirjamme ovat harhaanviepiä, koska ne ainoastaan ovat katkelmia: niiden lauselmät ovat keveitä sanasutkauksia eikä luonnollisen keskustelun elimellisiä osia, lapsellisia, luonnon herättämän ilon tai hämmästyksen huudahduksia tai, mikä pahempi, perustuu niiden lyhytaikainen maine niiden julkeuteen tai niiden vastahakoisuuteen luonnon järjestystä kohtaan muodostaen joitakin eriskummaisuuksia tai merkillisyyksiä, jotka ehdoin tahdoin ovat epäsoinnussa luonnon kanssa ja jotka ovat pukeuneet muotoon vartavasten ällistystä herättääkseen, kuten silmäkääntäjät tekevät salatessaan keinonsa. Mutta Swedenborg työskentelee järjestelmällisesti, ja jokainen hänen lauselmansa kohdistuu olevaan todellisuuteen; kaikki syynsä esittää hän täsmällisesti, kaikki hänen hengenvoimansa työskentelevät astronomisella tarkkuudella, ja hänen ihmeellinen kirjoitustapansa on täydellisesti vapaa kaikesta mahtailusta ja itsekkyydestä.

Swedenborg oli syntynyt suurten aatteitten ilmakehässä. On vaikea sanoa, mikä oli hänen omaansa: joka tapauksessa löysi hänen elämänsä kirkastuksen ylevimmissä kaikkeuden kuvissa. Verevän voimakas Aristoteleen ajatustapa, laajuudessaan ja täydellisyydessään saattaen nerokkaalla säteilyllään häpeään meidän hedelmättömän ja kankean suorasuuntaisen logiikkamme, käyttäen apuneuvoinaan sarjoja ja asteita, vaikutuksia ja tarkoituseriä, kyeten eroittamaan voiman muodosta, olevan tilapäisestä ja aukaisten terminologiallaan ja määrittelyillään valtatiet luontoon, oli kasvattanut sarjan atleettisia filosofiä. Harvey oli osoittanut veren kiertokulun, Gilbert että maa oli magneetti, Descartes Gilbertin magneetin, sen pyörre-, kierre- ja napaominaisuuksien opettamana oli vallannut. Europan ajatuksellaan pyörreliikunnosta luonnon salaisuuden selityksenä. Newton julkaisi samana vuonna, jona Swedenborg syntyi, "Principia'nsa" ja perusteli yleisen painovoiman. Malpighi seuraten Hippokrateen, Leukippon ja Lucretiuksen korkeita oppeja oli painostanut sitä sääntöä, että luonto vaikuttaa vähimmässä — "tota in minimis existit natura" —. Verrattomat anatomit, kuten Swammerdam, Leeuwenhoek, Winslow, Eustachius, Heister, Vesalius, Boerhaave olivat jättäneet leikkelyveitselle ja mikroskoopille ainoastaan vähän paljastettavaa ihmisen ruumiinrakenteessa ja vertailevassa anatomiassa; Linné, hänen aikalaisensa, oli oman ihanan tieteensä alalla todistanut, että "luonto on aina itsensä kaltainen", ja lopuksi olivat Leibnitz ja Christian Wolff kosmologian alalla osoittaneet sääntöperäisen menettelytavan etevämmyyden ja laajimmasti sovelluttaneet periaatteita käytäntöön, samalla kun Locke ja Grotius olivat vetäneet niistä siveysopilliset johtopäätökset. Mitä jäi laajasuuntaisimman neron tehtäväksi muuta kuin kohota heidän yläpuolelleen ja osoittaa heidän perusteensa tosiksi ja yhdistää ne toisiinsa? Helposti näkeekin näissä hengissä Swedenborgin tutkimusten alkujuuret ja hänen ajatustehtäviensä herättäjät ja aiheuttajat. Hänellä oli voima sulattaa itseensä ja herättää eloon nämä suunnattomat ajatusmäärät. Näiden nerojen läheisyys, joista toinen tai toinen aina oli ollut jonkin hänen pääaateensa keksijä, tekee kuitenkin Swedenborgista uuden esimerkin siitä, kuinka vaikeata on hedelmällisimmänkin neron osoittautua alkuperäiseksi ja olla jonkun luonnonlain ensimmäinen havaitsija ja ilmaisija.

Hän nimitti lempinäkemyksiään muoto-opiksi, sarja- ja asteopiksi, vaikutusopiksi ja vastaavaisuusopiksi. Hänen esityksensä näistä opeista on semmoinen, että sitä kannattaa tutkia hänen kirjoissaan. Ne eivät ole joka ihmisen luettavia, mutta ken voi lukea niitä, hänen vaivansa tulevat palkituiksi. Hänen teologiset teoksensa ovat omiansa valaisemaan muita. Hänen teoksensa riittäisivät kirjastoksi yksinäiselle ja versoovanväkevälle tutkijalle, ja hänen kirjansa "Elävän maailman taloudesta" on yksi niitä kirjoja, jotka ajattelunsa ylevän arvokkuuden vuoksi ovat ihmisluvulle kunniaksi. Hän ei suotta ollut tutkinut kiviään ja metallejaan. Hänen monipuoliset ja varmapohjaiset tietonsa antavat hänen kirjoitustavalleen kärjekkään kimalteen ja saavat sen kiteymään kuin ajatuksensärmiksi, niin että se muistuttaa talviaamua, jolloin ilma säteilee ja kimaltaa jäähiuteista. Aineen ylevyys valaa ylevyyttä kirjoitustapaankin. Hän oli luontainen kosmologi, koska hänellä oli synnynnäinen taipumus havaitsemaan yhteyden kaikessa, mikä teki pelkän suuruuden merkityksettömäksi hänelle. Magneettisessa rauta-atoomissa havaitsi hän samat voimat vaikuttamassa kuin ne, jotka ovat muodostaneet auringon ja tähtien kierteet.

Hänen elinajatuksensa olivat: jokaisen luonnonlain yleispätevyys, platoninen oppi kaiken olevan asteettaisuudesta, kaiken muuttuminen ja vaihtuminen toinen toiseensa ja siitä johtuva kaikkien osien toisiaan vastaavaisuus, tuo syvämielisen hieno ajatus, että pieni selittää suuren ja suuri pienen, ihmisen keskeisasema luonnon sydämessä ja yhteys, jossa kaikki oleva on keskenään; hän näki, että ihmisruumis tarkimmasti käsittää itsessään luonnonkaikkeuden, on pienoismaailma, on ikäänkuin väline, jonka avulla sielu omistaa itseensä aineellisen maailman; niin piti hän aivan päinvastoin kuin skeptikot, että "mitä viisaampi ihminen on, sitä hartaammin on hän kunnioittava Jumaluutta". Lyhyesti, hän kannatti hartaasti sitä filosofiaa, joka opettaa kaiken olevan yhteyttä, jota uskoa hän ei sentään kuten uneksijat Berlinissä ja Bostonissa omistanut joutessaan ja leväperäisesti, vaan jolla hän kokeili ja jonka hän perusteli vuosikausien työllä osoittaen sitä omistaessaan samaa uljuutta ja voimaa kuin ankarin viikingi, jonka hänen tuima Ruotsinsa koskaan oli lähettänyt taistoretkille.

Hänen maailmanselitelmänsä perustuu vanhimpiin filosofeihin, ja valaisevat sitä kukaties parhaiten uusimpain ajattelijain havainnot. Se on tämä: luonto toistaa toistamistaan samoja voimiaan, vaikka eri tasoilla. Vanha mietelmä sanoo: "Luonto pysyy aina itsensä kaltaisena." Kasvissa kehkeytyy silmukka tai itävä solu lehdeksi ja taaskin uudeksi lehdeksi, tässä lehdessä taas on voima muuttua juurukaksi, heteeksi, emiöksi, teriöksi, verhiöksi, siemeneksi. Koko kasvi on lehden toistumistaan toistumisessa, vähempi tai suurempi määrä lämpöä, valoa, kosteutta ja ravintoa määrää sitte sen muodon, mikä lehdelle on tuleva. Eläimessä muodostaa luonto selkänikaman tai sarjan selkänikamia ja etenee edelleen uusin nikamin rajoitetusti ainoastaan muunnellen niiden muotoa nikama nikamalta, maailman loppuun. — Eräs runollinen anatomi meidän päivinämmä sanoo, että käärme vaakasuorana viivana ja ihminen kohtisuorana viivana muodostavat suoran kulman ja että näiden salaperäisten viivojen välille soveltuu koko elävä maailma, ja hän olettaa, että jouhimato, kastemato tai käärme on ollut selkärangan alkumuotona eli perikuvana. Ilmeisesti sovittaa luonto tämän selkärangan päähän kaksi pienempää nikamajaksoa käsivarsiksi ja käsivarsien päähän uusia käsiksi; toisessa päässä selkäranka se toistaa tämän menettelynsä muodostaen sääret ja jalat. Rungon huippuun sovittaa se vielä yhden nikamasarjan, joka käpristyy ja kiertyy kuten toukka sykkyräksi ja muodostaa pääkallon, jolla taas vuorostaan on ulkonemansa: kädet muodostuvat täällä yläleuaksi, jalat alaleuaksi, sormia ja varpaita edustavat ylä- ja alahampaat. Tämä uusi nikamasarja on määrätty täyttämään korkeita tarkoituseriä. Se on ikäänkuin uusi ihminen edellisen hartioilla. Se voi melkein pä irtautua rungostaan ja elää omin neuvoin, kuten Plato kuvaa Timaioksessa. Siinä toistuu korkeammalla tasolla kaikki, mitä on tapahtunut itse rungossakin. Luonto sanelee opetuksensa toistamiseen, vaikka ylemmässä sävellajissa. Henki on hienompi laji ruumista, ja toistuvat siinä uudessa ja eetterisemmässä muodossa kaikki sen toiminnat, ravinnon nauttiminen, sulattaminen, yhdistäminen ja erittäminen sekä sikiytyminen. Täällä aivoissa toistuu koko tämä ravitsemistoiminta kokemusten omistamisessa, niiden vertailemisessa, kypsyttämisessä ja sulattamisessa. Täällä toistuu myöskin sikiytymisen mystertia. Aivoissa on sekä miesettä naispuolisia ominaisuuksia: siellä tehdään avioliittoja ja on hedelmällisyyttä. Eikä ole mitään rajaa näille toistensa takaa aukeneville kohoaville asteille, vaan seuraa sarja sarjaa. Kaikki täytettyään jonkun tarkoituksen otetaan mukaan seuraavaan sarjaan, ja jokainen sarja toistaa kohta kohdalta edellisen sarjan elintoimintaa. Me olemme alttiit soveltumaan äärettömyyteen. Meitä on vaikea tyydyttää, emmekä rakasta mitään loppuvaa; eikä luonnossa ole mitään loppuvaa, vaan kaikki täytettyään jonkun tarkoituksen siirretään ylempään sarjaan kohoten täten kohoamistaan aina henkisiin ja taivaallisiin olentoihin asti. Kuten joku säveltäjä, siten luova voimakin väsymättä toistaa jotain yksinkertaista säveltä tai aihetta, milloin korkeassa äänilajissa, milloin matalassa, milloin yksi- milloin moniäänisesti antaen sen kaikua tuhatkertaisena, kunnes se laulullaan täyttää maat ja taivaat.

Painolaki Newtonin selittämänä on hyvä kylläkin, mutta vielä valtaavampi on se havaitessamme, että kemia on saman ainejoukkoja hallitsevan lain ulottautumista ainehiukkasiinkin ja että atoomiteoria osoittaa kemiallisten vaikutusten myöskin olevan mekaanista laatua. Metafyysikka osoittaa myöskin henkisen elämän ilmiöissä vallitsevan jonkinlaisen painovoiman, ja ranskalaisten tilastotieteilijäin kamalat taulut näyttävät, että voi tarkistaa jokaisen päähänpiston ja oikunkin varmoihin numerolukuihin. Jos yksi kahdesta- tai kolmestakymmenestä tuhannesta ihmisestä syö anturanahkaa tai nai isoäitinsä, niin silloin löytyy jokaisessa kahdessa- tai kolmessakymmenessä tuhannessa ihmisessä joku sellainen, joka syö anturanahkaa — tai nai isoäitinsä. Mitä me nimitämme painovoimaksi ja pidämme ehdottomana, onkin vain mahtavamman virran sivuhaara, jolle meillä ei vielä ole nimeä. Astronomia on oivallinen asia, mutta sen pitää ylettyä elämään saavuttaakseen täyden arvonsa eikä pysyä yksin tahdissaan ja avaruuksissaan. Veren pallohiukkanen kiertää oman napansa ympäri ihmisen suonissa kuten tähti taivaalla, ja järjen kehät ovat sukua taivaan kehille. Jokaisella luonnonlailla on sama yleismaailmallinen luonteensa: syömisellä, unella tai talvihorroksella, pyörimisellä, sikiytymisellä, muodonvaihdoksella, kierreliikunnolla, jonka havaitsee yhtähyvin munassa kuin kiertotähdessäkin. Nämä luonnon valtaavat loppusoinnut ja toistumiset — nuo rakkaat, niin tutut kasvot, jotka jokaisessa uudessa muodossa säikäyttävät meitä niin odottamattoman naamarin verhoomina, että luulemme ne kokonaan vieraiksi, ja lopulta kohottavat tämän yhdennäköisyyden aina jumalallisten muotojen haamuun — ilahuttivat ja riemastuttivat Swedenborgin profeetallista silmää, ja meidän on pidettävä häntä yhtenä johtajana siinä vallankumouksessa, joka antamalla tieteelle aatesisällön on antanut tarkoituserää vailla oleville lukemat: tornille kokeiluille niiden sisäisen johteen ja muodon ja lahjoittanut niille sykkivän sydämen.

Jonkinmoisella mielihaikeudella tunnustan, että hänen painetut teoksensa nousevat noin viiteenkymmeneen komeaan nidokseen, joista noin puolet käsittävät hänen tieteelliset teoksensa, ja kuuluupa joukko käsikirjoituksia vielä olevan julkaisemattakin Tukholman kuninkaallisessa kirjastossa. Hänen tieteelliset teoksensa ovat juuri vastikään käännetty englannin kielelle ja ilmestyneet oivallisena painoksena.

Swedenborg painatti nämä tieteelliset teoksensa kymmenen vuoden kuluessa 1734:sta vuoteen 1744, ja ovat ne siitä asti pysyneet huomaamattomina, ja nyt, kun vuosisata niiden ilmestymisestä on kulunut umpeen, on hän vihdoinkin tavannut oppilaansa Mr Wilkinsonissa Lontoossa, filosofisessa kriitikossa,

jonka järjen ja mielikuvituksen voimat ovat niin tasasuhtaisen elokkaat ja vilkkaat, että niitä voi verrata ainoastaan Lord Baconin hengenlahjoihin, ja on tämä nyt herättänyt uuteen eloon mestarinsa tähän päivään asti haudatut kirjat ja kääntänyt ne erinomaisen onnistuneesti niiden unohdetusta latinasta englannin kielelle antaakseen niiden alkaa vaelluksensa maailman ympäri meidän kauppa- ja valloittajakielemme siivin. Tämä hämmästyttävä Swedenborgin uudestaan ilmestyminen sata vuotta jälkeinpäin hänen oppilaassaan on asetettava rinnan oudoimpien tapausten kanssa hänen elämässään. Kuten kerrotaan, on tämä runollinen oikeuksiinsa pääseminen tapahtunut Mr Clissoldin aineellisen turvin, ja on sitä suuresti myöskin tukenut kääntäjän kirjallinen aisti. Ne erinomaiset esipuheet, joilla Mr Wilkinson on rikastuttanut näitä nidoksia, asettavat varjoon kaiken sen, mitä viime aikoina on kirjoitettu Englannissa filosofian alalla, eikä minulla ole mitään lisättävänä niiden omalla alalla.

"Elävä maailma" on ihmeellisen ansiokas kirja. Sen tarkoitusperä on mitä ylevin — se tahtoo yhdistää taaskin yhdeksi tiedon ja hengen, jotka niin kauan ovat olleet erillään toisistaan. Se oli anatomian kuvaus ihmisruumiista suoritettuna ylevimmällä runollisella lennolla. Ei voi lukea mitään uljaanylväämpää ja loistoisampaa kuin tätä esitystä aineesta, joka tavallisessa käsittelyssä on niin kuivakiskoista ja vastenmielistä. Hän näki luonnon, "joka kiersi ikuisena kierteenä rattain, jotka eivät ikinä kuivu, ja akselein, jotka eivät ikinä kitise," ja koetti toisinaan "löytää ne salaiset lymypaikat, joissa Luonto työskentelee tuliensa ääressä työpajojensa syvyydessä," samalla kuin hänen kuvauksensa arvoa kohottaa se kiinteä uskollisuus, jolla se perustuu anatomisiin kokeisiin. On huomattava, että tämä ylevä nero ehdottomasti asettaa analyttisen, jäsentelevän tutkimustavan etusijalle synteettiseen, yhdistävään, kokonaisesti havaitsevaan nähden ja että hän kirjassa, jonka koko sävy on uljasta runollista kokonaisnäkemistä, vetoamalla vetoo siihen, että hän aina nojautuu tarkkaan kokemukseen.

Hän tunsi, vaikkapa yksinkin, luonnon iäisen virtailun sekä kuinka viisas oli Amasiksen ammainen vastaus sille, joka pyysi häntä juomaan meren tyhjäksi: — "Kernaasti, jos sinä vaan suljet ne lähteet, jotka siihen juoksevat." Harva tunsi niinkuin hän luonnon ja sen kaikki hienoudet tai ilmaisi niin terävän tarkasti sen menettelytavat. Hän arveli, että luonto asettaa uskomme yhtä kovalle koetukselle kuin ihmeetkin. "Hän huomasi, että luonto edeten alkuperusteistaan asteittain kulki kautta kaikkien olotilojen, ikäänkuin kulkisi sen tie kautta kaiken olevan." "Sillä niin usein kuin se kohottautuu yläpuolelle näkyväisten ilmiöiden piirin tai toisin sanoen vetäytyy sisäisyyteensä, se aivan kuin häviää näkyvistä, eikä kukaan tiedä, mitä siitä on tullut tai minne se on mennyt, niin että on välttämätöntä turvautua tieteen apuun sen askeleita seurattaessa."

Tuommoinen jonkin lopullisen päämäärän tai lopputarkoituksen valossa harjoitettu tutkimus elähyttää ihmeellisesti tai herättää kuin persoonalliseksi koko kirjan. Tämä kirja tuo esiin hänen mielioppinsa: Hippokrateen muinaisen opin, että aivot ovat rauhasia, Leukippon, että atoomin ominaisuudet tuntee ainesjoukkojen ominaisuuksista, tai Platon, että makrokosmin tuntee mikrokosmista, maailmankaikkeuden pienoismaailmasta, tai opin, joka sisältyy Lucretiuksen säkeihin,

Ossa videlicet e pauxillis atque minutis
Ossibus sic et de pauxillis atque minutis
Visceribus viscus gigni, sanguenque creari
Sanguinis inter se multis coeuntibus guttis;
Ex auri que putat micis consistere posse
Aurum, et de terris terram concrebrescere parvis;
Ignibus ex igneis, humorem humoribus esse.

Lib. I. 835.

Muodostuneita luut ovat pienen pienistä luista, elimetki kaikki on niin ylen pienistä vain elimistä, suonia kiertävä vuo, sekin syntyy veripisaroista, kulta on kitehiä vain, on maakin rakehia mullan, valkea kivenistä saa, kuten pisarista paljous vetten —

tai joita Malpighi on sisällyttänyt oppilauselmaansa, että "luonto on ja sisältyy kokonaan eläimiin", — ja on tämä oppi Swedenborgin mieliajatus. "On pysyvänä lakina elimellisessä maailmassa, että suuremmat, yhdistetyt ja näkyvät muodot ovat olemassa ja muodostuvat pienemmistä, yksinkertaisemmista ja lopulta näkymättömistä muodoista, jotka työskentelevät samalla tavalla kuin suuremmatkin, mutta täydellisemmin ja yleispätevämmiin, lopulta pienimmissä, äärimmäisissä muodoissaan niin täydellisesti ja yleispätevästi, että ne ovat kuin aate, joka käsittää koko niiden kaikkeuden." Jokaisen elimen pienoisosat ovat yhtä monta pieniselintä, yhdenlaatuiset kuin se, jonka ne kaikkineen muodostavatkin: kielen pienoisosat ovat pienoisikieliä, vatsan pienoisosat pienoisvatsoja, sydämen pienoisäydämiä. Tämä hedelmällinen aate avaa meille tien kaikkiin salaisuuksiin. Mikä on liika pientä silmän havaittavaksi, sen voi nähdä yhdisteryhmistä, mikä taas on liika suurta käsitettäväksi, sen voi käsittää sen pienoisosista. Tämän ajatuksen voi soveluttaa kaikkialle. "Nälkä on yhdistelmä lukemattomia pikkunälkiä eli verenmenetyksiä pienoisuonissa kautta koko ruumiin." Se avaa meille

teologiainkin. "Ihminen on jonkinlainen pienoistaivas vastaten henkien maailmaa ja taivasta. Jokainen ihmisen yksityinen aate, jokainen mielenliikutus, vieläpä jokainen pienin mielenliikutuksen osakin ovat itsessään hänen kuvansa ja kuvastuksensa. Hengen voi tuntea laadulleen yhdestä ainoasta ajatuksesta. Jumala on suuri ihminen."

Hänen luonnontutkimuksensa pelkäämättömyys ja perinpohjaisuus haastoi hänet selittämään muodotkin. "Muodot kohoavat järjestyksessä alhaisimmasta korkeimpaan. Alhaisin muoto on kulma tai maallinen ja ruumiillinen muoto. Toinen ja lähimmästi korkein muoto on ympyrä, jota myöskin sanotaan rajattoman monikulmaiseksi, koska ympyrän piiri on rajattomasti toistuva kulma. Tätä ylempi muoto on kierre, spiraalimuoto, ympyrän alkuperä ja mitta, sen halkaisijat eivät ole suoraviivaisia, vaan vaihdellen ympyränmuotoisia, ja niiden keskuksena on pallopinta, sentähden sanotaankin sitä rajattomasti toistuvaksi ympyräksi. Tätä ylempi muoto on pyörremuoto eli rajattomasti toistuva kierre, sitä lähin on rajattomasti toistuva pyörremuoto eli taivas, ja lopuksi rajattomasti toistuva taivaallinen muoto eli henki."

Olikohan ihme, että noin rohkea nero uskalsi astua viimeisenkin askelen — kuvitella, että hän voi saavuttaa tietojenkin tiedon, paljastaa maailman tarkoituksen? "Elävän maailman" ensi nidoksessa hän jo viittaa tähän muutamassa varsin merkittävässä reunamuistutuksessa: —

"Opissamme eduskuvallisuudesta tai vastaavaisuuksista tulemme käsittelemään kumpaakin näitä vertauskuvallisia ja perikuvallisia yhtäläisyyksiä ja niitä hämmästyttäviä tosiasioita, jotka esiytyvät ei ainoastaan elävässä ruumiissa, vaan koko luonnossa, ja jotka niin kokonaan vastaavat ylimpiä ja henkisiä ilmiöitä, että olisi valmis valalla vannomaan, että fyysillinen maailma on pelkkä henkisen maailman vertauskuva, jopa siinä määrin, että jos ilmaisemme minkä tahansa luonnontotuuden fyysikkallisenä ja kielellisesti tarkkana oppilauselmana ja annamme tälle lauselmalle ainoastaan vastaavan ja henkisen sisällön, tällä keinoin saamme fyysikkallisen totuuden tai säännön sijasta henkisen totuuden tai teologisen oppilauseلمان, vaikkapa kukaan kuolevainen ei olisi voinut ennakoita sanoa, että jotakin tuommoista olisi voinut tulla esiin ainoastaan suoran kirjaimellisen merkitysvaihdon kautta, varsinkin kun toinen sääntö erikseen katsottuna ei näytä olevan missään suhteessa toiseen. Aion myöhemmin julkaista sarjan esimerkkejä tämmöisistä vastaavaisuuksista sekä samalla sanaluettelon, joka sisältää henkisten asiain nimitykset, samoin kuin fyysillistenkin, joidenka vastineita ne ovat. Tämä vertauskuvallisuus ulottuu koko elävään ruumiiseen."

Tämä näissä sanoissa julkilausuttu totuus on kätkeytyneenä kaikkeen runouteen, vertauksiin, satuihin, tunnusmerkkien käytäntöön ja kielenrakenteeseen. Plato tunsi sen, kuten ilmenee hänen kahdesti kahtia jaetusta viivastaan Tasavallan kuudennessa kirjassa. Lordi Bacon oli havainnut, että totuus ja luonto eivät eroa toisistaan enempää kuin leimasin leimastaan, ja hän esittää näytteeksi muutamia fyysikkallisia väitteitä sekä niiden rinnalle väitteitä, joissa niiden merkitys on käännetty siveellisiä ja poliittisia asioita koskeviksi. Böhme ja kaikki mystikot edellyttävät tätä lakia hämärissä arvoituksellisissa kirjoissaan. Runoilijat, sikäli kuin he ovat runoilijoita, noudattavat sitä, mutta he tuntevat sen ainoastaan leikkikaluna, kuten tunnettiin magneetti jo ammoisista ajoista. Swedenborg vasta ensimmäisenä tarkemmin ja tieteellisesti määritteli tämän totuuden, koska hän tunsi sen läsnäolon kaikessa eikä koskaan kadottanut sitä näkyvistään. Se sisältyi, kuten jo olemme selittäneet, sekä yhteys- että toistumisoppiin, koska henkiset sarjat tarkalleen vastaavat aineellisia sarjoja. Sitä huomaamaan tarvittiin käsityskykyä, joka voi asettaa asiat järjestykseen ja sarjoihin, tai paremmin, siihen tarvittiin niin oikeaa tähystyskohtaa, että silmien näköviiva lankeisi yhteen maailman akselin kanssa. Maa oli ylläpitänyt ihmislapsiaan viidet kuudet vuostuhannet, heillä oli tieteesä, uskontonsa, filosofiansa, ja kuitenkin eivät he olleet kyenneet näkemään sitä sisällistä vastaavaisuutta, joka on vallitsemassa luonnon jokaisen osan välillä. Ja tähän hetkeen asti ei ole kirjallisuudessa kirjaa, joka tieteellisesti selvittäisi tämän kaiken olevan vertauskuvallisuutta. Luulisi, että kohta kun ihmiset olivat saaneet viittauksenkin, että jokainen aisteilla tajuttava esine — eläin, vuori, virta, ilma — vieläpä avaruus ja aikakin eivät ole olemassa itsensä vuoksi tai yleensä minkään aineellisen loppumäärän vuoksi, vaan jonkinlaisena kuvakielenä ainoastaan kertoakseen kokonaan toisesta olemisesta ja toisista velvollisuuksista, kaikki muut tieteet olisi sysätty syrjään, ja että tuollainen noin suuria lupaava tiede olisi anastanut kaikki voimat palvelukseensa sekä että jokainen ihminen kysyisi kaikelta olevalta, mikä on sen tarkoitus? miksi pidättää tämä ilmapiiri minut iloineni ja suruineni kehässään? miksi kuulen minä saman ajatuksen lukemattomain eri äänten ilmituomana ja luen samaa, ei koskaan kokonaisuanaan julkilausuttua totuutta loputtomassa kuvakielessä? Toki, olkoonpa sitten, ettei näitä asioita voi järjellä tajuta tai että vaaditaan vuosisatojen työskentelyä ja valmistusta, ennenkuin voi ilmestyä niin harvinainen ja rikas henki — ei ole sitä pyrstötähteä, vuorikerrostumaa, kivettymää, kalaa, nelijalkaista, hämähäkkiä, sientä, joka ei kiinnittäisi oppineiden ja luokittelijain mieltä suuremmissa määrässä kuin koko olemisen tarkoitus ja päämäärä.

Mutta Swedenborg ei tyytynyt katsomaan maailmaa ainoastaan tällaiselta käytännölliseltä työkinäkökannalta. Hänen viidentenäksymmenentenäneljäntenä ikävuotenaan valtasivat nämä ajatukset hänet, ja syvässä hengessään antoi hän tilaa sille vaaralliselle, uskonnon historiassa liika

usein esiityvälle luulolle, että hän oli epätavallinen ihminen, jolle oli suotu tulla yhteyteen enkelien ja henkien kanssa, ja tämä haltioittuminen yhdistyi hänessä juuri hänen tehtävänsä näkyvän maailman sisällisen siveellisen merkityksen selittäjänä. Luonnon järjestyksen oikeaan tajuamiseen, samalla sekä laajakantoiseen että yksityiskohtaisesti tarkkaan, lisäsi hän siveellisten lakien älyämisen nähtyinä niiden laajimmalta yhteiskunnalliselta näkökannalta, mutta mitä ikänä hän näkikin, sen hän näki jonkinlaisen äärimmäisen, hänen luontoonsa perustuvan muotoon pyrkivän hengenlaatunsa vuoksi havainnollisesti, kuvissa, kuuli vuorokeskusteluina, ja muodostui se hänelle tapahtumaksi. Koettaessaan ilmaista jotakin lakia tarkimmin ja terveimmin kätki hän sen välttämättömästi vertauksen muotoon.

Nykyaikainen psykologia ei voi esittää toista tämän vertaista esimerkkiä horjahtaneesta henkisestä tasapainosta. Hengen päävoimat pysyivät yhä terveessä toiminnassa, ja lukijalle, joka voi kompastumatta suvaita esityksessä esittäjän omituisuuksia, ovat esityksen tulokset silti valaisevia, ja todisti hän sattuvammin yleisiä lakejaan kuin mitä heikompihenkinen, mutta tasapainossa oleva ihminen olisi voinut tehdä. Hän koettaa kuvata uuden hengentilansa laatuakin vakuuttaen, että "hänen läsnäoloansa henkimaailmassa seuraa jonkinmoinen eroittautuminen, joka sentään ainoastaan koskee hänen olentonsa ajattelevaa eikä sen tahtovaa osaa"; ja väittää hän näkevänsä "sisällisellä näöllään tuon toisen elämän ilmiöt selvemmin, kuin hän näkee ilmiöt tässä maailmassa".

Omaksuttuaan uskon, että muutamilla kirjoilla Vanhassa- ja Uudessateamentissa oli läpeensä vertauskuvallinen luonne tai että ne olivat kirjoitetut enkelien tai haltioittumisen valaistuksessa, käytti hän viimeiset elinvuotensa kehitelläkseen niiden kirjaimellisesta merkityksestä esiin niiden yleismaailmallisen sisällön. Hän oli lainannut Platolta tuon hienon syvällisen tarinan "ammoisesta kansasta, ihmisistä, parempia kuin me ja jumalia lähempänä olevista", ja lisäsi hän siihen, että nämä ihmiset käsittivät ja käsittelivät maata vertauskuvallisesti, että he nähdessään maallisia asioita ja ilmiöitä eivät ollenkaan ajatelleetkaan niitä, vaan ainoastaan sitä, mitä ne merkitsivät ja edustivat. Vastavuoroisuus ajatusten ja ilmiöiden välillä valtasi tästä lähtien hänet kokonaan. "Itsepä elimellinen muotokin on sen tarkoituksen kaltainen, jonka leimaa se kantaa." Yksityinen ihminen on kokonaisuudessaan ja yksityiskohdissaan sovellettua oikeutta tai vääryyttä, itsekkyyttä tai kiitollisuutta. Ja syyn tähän sopusuhtaisuuteen mainitsee hän "Arcana" teoksessaan: "Syy, miksi kaikki yksityiset ilmiöt taivaassa ja maan päällä ovat eduskuvallisia, on se, että ne ovat olemassa Jumalan, taivaan kautta tapahtuvan voiman vaikutuksesta." Tämä suunniteltu aie näiden vastaavaisuuksien esittämisestä, joka yksityiskohtaisen tarkasti suoritettuna olisi muodostunut maailmojen runoksi, jossa historia ja tieteet olisivat esittäneet ratkaisevinta osaa, suppeutui ja hämmentyi siitä yksinomaan teologisesta suunnasta, jonka hänen tutkimuksensa nyt saivat. Hänen luonnonkäsityksensä ei ole ihmisellistä ja yleismaailmallista, vaan mystillistä ja hebrealaista. Hän kiinnittää jokaisen luonnon ilmiön johonkin teologiseen käsitteeseen: — hevonen merkitsee lihallista ymmärrystä, puu havaitsemusta, kuu uskoa, kissa merkitsee sitä, kamelikurki tätä, kaali jotain kolmatta, ja kytkee hän täten kuivakiskoisesti jokaisen vertauskuvan johonkin kirkolliseen käsitteeseen. Liukas, ketterä Proteus ei ole niin helposti vangittavissa. Luonnossa esiintyy jokainen erikoinen vertauskuva lukemattomissa eri osissa, samaten kuin jokainen aineshiukkanen kiertää vuorostaan jokaisen ainesyhtymän kautta. Elämän pohjaa hallitseva yhteys tekee mahdolliseksi kullekin vertauskuvalle perättäin ilmaista kaikki todellisen olemisen laadut ja vivahdukset. Kun lasketaan taivasten vesiä maan päälle, sopii jokainen siivilä jokaiseen vesijohtoon. Luonto kostaa viipymättä turhantarkkurille, joka yrittää jäähmetyttää ja kahlehtia sen laineita. Se ei noudata kirjainta. Kaikki on käsitettävä neron leimahduksella, ja meidän pitää seistä ihmisyytemme ja voimaimme huipulla ymmärtääksemme jotakin oikein.

Hänen teologiset mielitekonsa hämmentsivät siis täten onnettomasti hänen luonnontulkittamisyritystään, ja vertauskuvien sanaluettelo on vielä kirjoittamatta. Mutta tämä tulkitsija, jota ihmiskunta yhä saa odottaa, ei ole tapaava toista edelläkävijää, joka olisi päässyt niin lähelle itse tehtävää.

Swedenborg nimittää itseään kirjojensa nimilehdellä "Herran Jesuksen Kristuksen palvelijaksi," ja järkensä voimaan ja vaikutukseen nähden onkin hän viimeinen kirkkoisä, jolla todennäköisesti ei enää ole oleva seuraaja. Ei ole mikään ihme, että hänen syvä sisällinen viisautensa antoi hänelle suuren merkityksen opettajana. Kuihtuneeseen, tapoihin jäähmetyneeseen kirkkoon, joka enää tuotti ainoastaan kuivakiskoisia katekismuksiaan, johti hän taaskin luonnon, ja uskova päästen vapaaksi sanojen ja tekstien sakastista, havaitsee hämmästykseseen itse olevansa osa uskonsa kokonaisuudesta: hänen uskonsa ajattelee hänen puolestaan ja on sovittavissa kaikkeen: hän kääntelee sitä joka taholle, se sopii joka kohtaan elämässä, selvittää ja ylentää jokaisen yksityisen kohdan. Uskonnon asemesta, joka kolme neljä kertaa elämässä tuli viralliseen kosketukseen hänen kanssaan — kun hän syntyi, kun hän meni avioliittoon, kun hän sairastui ja kun hän kuoli, ja muuten jätti hänet omaan rauhaansa — esiytyi tässä hänelle oppi, joka seurasi häntä kaiken päivää, seurasi häntä hänen uneensa ja uniinsakin, seurasi häntä hänen ajatuksiinsa ja osoitti hänelle, miten kaukaista, korkeaa sukuperää hänen ajatuksensa ovat, seurasi häntä hänen seurapiiriinsä ja osoitti hänelle, mitkä sukulaisuussiteet liittävät häntä hänen vertaisiinsa ja vastustajiinsa, seurasi häntä luonnon ilmiöiden piiriinkin ja osoitti niiden alkuperän ja tarkoituksen, mikä oli ystävällistä ja mikä vaarallista ja

vahingollista, ja aukaisi se tulevaisen maailmankin ihmisille ilmoittaen että samat lait ovat jatkuvat siellä kuin täälläkin. Hänen oppilaansa vakuuttavat, että hänen kirjojensa tutkiskelu on eläyttänyt heidän järjenvoimiaan.

Ei ole toista niin vaikeaa tehtävää kritiikille kuin hänen teologisten teostensa arvosteleminen; niiden ansiot ovat niin ilmeiset ja suuret, ja kuitenkin täytyy niiden arvosta niin paljon vähentää. Niiden suunnaton erämainen laveus on kuin hiekka-aavikko ja niiden sekainen yhteydettömyys kuin autiointa kuumehourailua. Hän on niin ylenmäärin seikkaperäinen selittelyissään ja hänen käsityksensä ihmisten tietämättömyydestä on merkillisen liioiteltu. Ihmiset ovat hyvin kerkeitä uskomaan tämänlaatuisia totuuksia. Hän kuitenkin ihan uhkuu uusia väitöksiä: hän on rikas keksijä, ja hän keksii asioita, jotka meille ovat ylen tärkeitä. Hänen ajatuksensa upottautuu ja havaitsee kaikki olennaiset yhtäläisyydet kuten rakennuksen ja sen rakentajan yhtäläisyyden keskenään. Hän näki ilmiöt niiden laeissa, toiminnan vaan ei rakenteen yhtäläisyydessä. Ilmaistessaan ja kehitellessään esiin totuutta noudattaa hän aina vaihtumatonta järjestystä ja menettelytapaa edeten asiaan säännöllisesti sisältä uloskäsin. Mikä vakavuus ja painokas hartaus asuukaan hänessä — hänen silmänsä ei hetkeksikään hievahda, ei turhamaisuuden värähdystäkään hänessä, ei katsahdustakaan itseensä, ei minkäänlaatuista tavallista kirjailijajalpeyttä, ajatuksen ja mietiskelyn mies, mutta mies, jota ei ainoakaan käytännön mies maailmassa voisi teeskennellä halveksivansa! Platon olkapäitä peittää oppineen viitta: hänen pukunsa, vaikkapa purppurasta ja melkeinpä taivaissa kudottu, on akadeeminen juhlapuku, ja estävät sen avarat laskokset hänen liikuntojaan. Mutta tämä mystikko herättäisi Caesarinkin kunnioituksen. Itsepä Lykurgos kumartaisi hänen edessään.

Swedenborgin siveellinen tieto, hänen toimintansa yleisten erehdysten oikaisijana ja siveellisten lakien julistajana kohottavat hänet asemaan, jossa hän ei ole verrattavissa mihinkään nykyaikaiseen kirjailijaan, ja oikeuttavat hänelle sijan ihmiskunnan lainsäätäjien seassa, joka jonkun ihmispolven on ollut tyhjänä. Se hitaasti levittäytyvä, mutta valtaava vaikutus, jonka hän on saavuttanut, on saavuttava huippukohtansa kuten muittenkin uskonnollisten nerojen vaikutus, ja on sillä oleva nousu- ja laskuaikansa ennenkuin se voi tyyntyä pysyvään määräänsä. Epäilemättä ei se, mikä on todellista ja yleispätevää hänessä, voi rajoittua niiden piiriin, jotka täydellisimmästi ovat hänen henkensä läpätunkemat, vaan on se siirtyvä viisaan ja oikean ajattelun yhteiseen varastoon. Maailmalla on varmasti vaikuttava kemiallinen menettelytapansa, jolla se eroittaa ja vetää itseensä kaiken, mikä sen lapsissa on arvokasta, jättäen syrjään suurimpainkin henkien heikkoudet ja rajoitukset.

Se sielujenvaellus, jonka kreikkalaisten vanha Ovidiuksen kokooma mytologia tuntee, sekä indialaisten oppi samasta asiasta, jonka he käsittävät objektiiviseksi tai todellisesti tapahtuvaksi ruumiissa vieraan tahdon voimasta — pukeutuu Swedenborgin mielessä filosofisempaan asuun. Se on hänelle subjektiivista ja riippuu kokonaan asianomaisen henkilön ajatuksesta. Kaikki asiat kaikkeudessa järjestäytyvät uudestaan suhteessaan kuhunkin henkilöön riippuen siitä rakkaudesta, joka vallitsee tämän sielua. Ihminen on sellainen, millaiset hänen tunteensa ja ajatuksensa ovat. Ihminen on ihminen tahtonsa voimasta, ei tietojensa ja ymmärryksensä vuoksi. Sellainen kuin hän on, siten hän näkee asiat. Maalliset avioliittositeet ovat katkaistut. Sisäiset ominaisuudet liittävätkä kaiken toiseensa henkisessä maailmassa. Mihin tahansa enkelit loivatkin katseensa, oli kaikki taivaallista heille. Jokainen pahahenki pitää itseään ihmisenä, ja on hän sille, joka on yhtä paha kuin hän itsekin, mukava mies, puhtaalle taas on hän kaiken saastan pesä. Ei mikään voi vastustaa yhtymispyrintöä, kaikessa on painoja vetovoimansa, kaltainen etsii kaltaistaan, mitä me sanomme runolliseksi oikeudeksi, tapahtuu silmänräpäyksessä. Olemme joutuneet maailmaan, joka on elävää runoa. Kaikki on samaa kuin minäkin. Linnut ja eläimet eivät ole lintuja ja eläimiä, vaan kaikkien nykyhetkellä elävien ihmisten sielujen ja tahtojen vuodatuksia. Kunkin huone ja tila muodostuu hänen itsensä mukaan. Henkiä ahdistaa kuoleman pelko, eivätkä he muista, että he jo ovat kuolleet. Ne, jotka elävät pahuudessa ja vääryydessä, pelkäävät kaikkia muita. Jotka ovat sammuttaneet itsessään rakkauden, harhailevat ja pakenevat, piirit, joita he lähenevät, havaitsevat heidän laatunsa ja karkoittavat heidät pois. Ahnaat ovat asuvinaan komeroissa, joissa säilytetään heidän rahansa, joita hiiret kaluavat. Ne, jotka pitävät hyviä tekoja ansiollisina, ovat hakkaavinaan puita. "Kysyin heiltä, eivätkö he jo olleet väsyneet? He vastasivat, ett'eivät he vielä olleet tehneet tarpeeksi työtä ansaitakseen taivasta." Hän lausuu kultaisia sanoja, jotka ihmeellisen ihanasti ilmaisevat siveellisiä lakeja, kuten pukiessaan sanoiksi tuon kuuluisan lauselmansa: "Taivaassa enkelit päivä päivältä lähenevät nuoruutensa kevättä, niin että vanhimmat enkelit näyttävät nuorimmilta." "Mitä enemmän enkeleitä, sitä enemmän tilaa." "Ihmisen täydellistymys on hyödyn rakkaudessa." "Ihminen täydellisessä muodossaan on taivas." "Mikä on Hänestä, on Häntä." "Tarkoituserät kohoavat, sikäli kuin luonto alenee." Ja tuo runollinen kuvaus sisimmässä taivaassa olevasta kirjoituksesta, jota oppimatonkin voi lukea, se kun on kokoonpantu taivaan muodon mukaisista kaarista. Hän melkeinpä tekee oikeutetuksi väitteensä yliluonnollisista näkemyksistään ihmeellisillä havaitsemuksillaan ihmisruumiin ja hengen rakenteesta. "Taivaassa ei ole kenenkään sallittu seistä toisen takana ja katsoa häntä niskaan, sillä silloin häiriytyisi Jumalasta virtaava vaikutus." Enkelit tuntevat ihmisen äänen soinnusta hänen rakkautensa, tämän soinnun vivahduksista hänen viisautensa ja hänen sanojensa merkityksestä hänen tietonsa.

Kirjassaan "Aviollinen rakkaus" on hän kehittänyt esiin avioliiton merkityksen. Tästä kirjasta voi sanoa, että se huolimatta ylevimmästä sisällöstään ei kuitenkaan ole saavuttanut menestystä. Se oli tulemaisillaan rakkauden ylistyslauluksi, siksi, jota Plato tavoitteli "Juhlapidoissaan," rakkauden, josta, kuten Dante sanoo, Casella lauloi enkeleille paratiisissa ja joka oikeasti ylistettynä heräämisessään, nautinnossaan ja vaikutuksissaan kylläkin voisi ylentää sydämiä, se kun avaisi ihmisten eteen kaikkien järjestöjen, säännösten ja tapojen synnyn. Kirjasta olisi tullut ylevä ja suuri, jos hän olisi jättänyt pois kaiken hebrealaisuuden ja jos hän olisi esittänyt lain ilman väkinäisiä teennäisiä sommitteluja sulana siveyssääntönä ja sillä ylentymis- ja kohottaumisvapaudella, jota olemisen luonne vaatii.

Kirja on hieno platonisesti kehittävä esitys avioliiton käsitteestä, ja opettaa se, että sukupuolellinen eroavaisuus on yleistä eikä paikallista, että miehisyys miehessä määrää laadulleen jokaisen elimen, teon ja ajatuksen, naisellisuus naisessa. Senpätähden ei avioliitollisella yhdistymisellä niinhyvin todellisessa kuin henkimaailmassakaan ole hetkellistä merkitystä, vaan on sen merkitys täydellinen, koko olennon käsittävä ja alituinen; puhtaus ei ole mikään paikallinen, vaan yleinen, koko olennon käsittävä hyve, epäpuhtaus kun ilmenee yhtä hyvin kaikessa olossa ja elossa, puheessa ja ajattelussa kuin siitostoinnassakin, ja vaikkapa immet, jotka hän näki taivaassa, olivat ihania, niin olivat aviovaimot vielä verrattomasti ihanampia, ja yleni heidän ihanuutensa päivä päivältä.

Toki pingottaa Swedenborg tapansa mukaan tämänkin teoriansa tilapäiseen muotoon. Hän antaa avioliitolle aivan ylenmääräisen merkityksen, ja vaikkapa hän havaitseekin vääriä avioliittoja maan päällä, kuvittelee hän, että taivaassa tapahtuvat viisaammat valinnat. Mutta kehittyvien, muodostuvien sielujen kaikki rakkaudet ja ystävyudet ovat hetkellisiä. *Rakastatko minua?* tarkoittaa: Näetkö sinä saman totuuden kuin minä? Jos näet, on ilomme yhteinen, mutta pianpa toinen meistä havaitsee uuden totuuden, ja me olemme eroitettut, eikä mikään side maailmassa voi pysyttää meitä yhdessä. Minä tiedän, kuinka ihana on tämä rakkauden malja — minä olen olemassa sinua varten, sinä minua varten — mutta se on lapsen tarrautumista leikkikaluuksi, yritys ikuistaa kotiliesi ja hääkammio, säilyttää kuva-aapinen, josta niin somasti ammensimme ensi tietomme. Jumalan Eedeni on autio ja aava kuten luonto ja maailma ulkona, kun sitä kuvittelee räiskyvän, lämpöisen lieden ääressä iltasella, siellä ulkona tuntuu niin kylmältä ja alakuloiselta, kun siinä kyyröttää hehkuvan hiilustansa ääressä; mutta kerran ulkona taaskin säälimme niitä, jotka voivat kieltää itseltään luonnon ylevän suuruuden istuakseen kynttilänsä ja korttiansa ääressä. Ehkäpä onkin "Aviollisen rakkauden" oikeana aineena ihmisten olo ja seurustelu keskenään, joidenka lakeja tässä perusteellisesti valaistetaan. Kirja on väärä, jos sen ajatukset kirjaimellisesti sovitetaan avioliittoa koskeviksi. Sillä Jumala on sielun morsian ja sulhanen. Taivas ei ole kahden hengen sovittamista yhteen, vaan kaikkien sielujen yhteyttä. Me kohtaamme toisemme ja viivähdämme hetken yhdessä jonkun ajatuksen temppelissä ja eroamme ikään kuin emme eroaisikaan yhdistyäksemme uudessa ajatuksessa uusiin kanssailoitsijoihimme. On niin vähän jumalaista tuon *rakastatko sinä minua?* alhaisessa ja omistavassa sisällössä, että ainoastaan kun jätät ja kadotat minut antautumalla ja heittäytymällä tunteeseen, joka on meitä molempia korkeampi, tulen vedetyksi ja olen lähellä sinua, rinnallasi, ja tulen taas sysätyksi luotasi, jos liität silmäsi minuun ja pyydät rakkauttani. Itse asiassa vaihdamme me henkisessä maailmassa joka silmänräpäys sukupuolta. Sinä rakastat sitä, mikä minussa on arvokasta, silloin olen minä sinun miehesi, mutta minä en liitä sinua itseeni, vaan minun arvoni liittyy sinut, ja se arvo taas on pisara siitä arvon valtamerestä, joka aukenee yläpuolellani. Sillävälin ihailen minä suurempaa arvoa jossakin toisessa, ja tulen siten hänen vaimokseen. Hän taas pyrkii kohden korkeampaa arvoa jossakin toisessa hengessä ja alistuu vaimoksi eli vastaanottavaksi tälle vaikutukselle.

Olkoon syynä se itseään kiduttava tapa, johon hän oli totuttautunut, tai epäluuloinen ankaruus sitä heikkoutta kohtaan, jonka uhriksi ajattelevat ihmiset ovat niin alttiita joutumaan, joka tapauksessa saavutti hän tuon erikoisen siveellisen vajanaisuuden esittämisessä ja selvittämisessä terävyyden, jota ei yksikään omatunto voi kestää. Tarkoitin hänen tunnettaan siitä, että tiede vaikuttaa turmelevasti ja särkevästi hyvään ihmisessä. "Uskon arvosteleminen on samaa kuin sen epäileminen ja kieltäminen." Hän oli tuskallisesti tietoinen tiedon ja teon välillä vallitsevasta erosta, ja tämän tunteensa tuo hän alinomaan ilmi. Filosofit ovat sentähden kyy- ja lohikäärmeitä, lentäviä liskoja y.m. kauhuja, oppineita velhoja ja silmäkääntäjiä.

Mutta tämä asianhaara juuri herättää meissä sen raskaan epäluulon, että tässä olemme hänen oman tuskansa jäljillä. Mahdollisesti kostivat Swedenborgin sisäänpäinkäänntyneet hengenlahjat täten itsensä. Menestys tai suotuista nerokkuus näyttävät riippuvan sydämen ja järjen onnellisesta tasapainosta keskenään ja siitä siveellisten ja henkisten voimien oikeasta suhteesta toisiinsa, jota on niin vaikea tavoittaa ja joka kenties noudattaa samoja kemiallisia suhdelakeja kuin nekin, jotka tekevät välttämättömäksi, että ainemäärät ovat varmassa suhteessa toisiinsa, jotta voi syntyä yhdistys, kuten juuri esimerkiksi kaasut yhdistyvät toisiinsa visseissä tarkkoissa suhdemäärissä, mutta eivät missä suhteissa tahansa. Täysinäistä maljaa on vaikea kantaa, ja tämä mies, joka niin yltäkyläisesti oli varustettu sydämen ja hengen lahjoilla, joutui jo aikaisin vaaralliseen ristiriitaan itsensä kanssa. Kirjassaan "Elävä maailma" hämmästytti hän meitä ilmoittamalla, että hän rakasti jäsentelevää eikä

yhdistelevää ja yhtenäkeväää menettelytapaa tieteessä, ja nyt täytettyään viidennenkymmenennen ikävuotensa alkaa hän kadehtia järkeään ja vaikkapa hän älyykin, ett'ei totuus eikä hyvyys kumpikaan esiinny erikseen, vaan että kummankin aina täytyy sekautua ja liittyä toiseensa, taistelee hän asettuen omantunnon puolelle omaa järkeään vastaan ja panettelee ja herjaa sitä joka tilaisuudessa. Tämmöinen kiihkomielisyyys kostaa itsensä paikalla. Kauneus kadottaa sulonsa, rakkaus armautensa, kun totuus, taivaan toinen puolisko, kielletään, samaten kuin nerokkaan miehen vallannut katkeruus johtaa hänet purevaan pilkkaan ja himmentää hänen arvostelukykynsä. Hän on viisas, mutta viisas itsensä uhallakin. Loputtoman surun sävy ja valituksen ääni täyttää koko tämän kaamean kaikkeuden. Profeetan istuimella istuu vampyyri, ja mässä se kamalalla ahneudella tuskan kuvissa. Totisesti, lintu ei kyhää nopeammin pesäänsä, eikä myyrä kaivaudu näppärämmin maahan kuin tämä sielujen tietäjä rakentaa jokaiselle uudelle rikoksellisten parvelle uuden helvetin ja manalan, toistaan kamalamman. Hän laskettiin alas pilaria myöten, joka näytti olevan vaskea, mutta sen muodostivatkin enkelihenget, jotta hän voisi loukkaantumatta laskeutua piinattujen luokse ja nähdä sielujen perikadon, ja hän kuuli siellä heidän loputtomat valituksensa, hän näki heidän kiduttajansa, jotka kiihdyttivät ja lisäsivät heidän tuskiaan rajattomiin, näki veijarien, murhamiesten, irstailijoiden helvetit sekä rosvojen, jotka surmaavat ja keittävät ihmisiä, näki petturien hirvittävän kuilun, näki ruumiinulostuksia sisältävät helvetit, kostonhimoisten helvetin, kostonhimoisten, joiden kasvot olivat kuin pyöreä, leveä kakku ja joiden käsivarret pyörivät kuin ratas. Lukuunottamatta Rabelais'ta ja Swiftia ei kukaan ole tuntenut saastaa ja turmelusta niin perin pohjin kuin hän.

Näitä kirjoja on käytettävä varovasti. On vaarallista antaa noiden haihtuvien ajatuskuvien jäähtymä varmaan muotoon. Ollen tosia liioittelevassa muodossaan muuttuvat ne vääriksi kiinteinä. Niiden oikeinkäsittämiseen vaaditaan hänen kanssaan melkein tasavoimaista neroa. Mutta kun hänen näkynsä muuttuvat useiden eri-ikäisten ja erilajjaisten ihmisten sovinnaiseksi yhteiskieleksi, väärenee niiden merkitys. Kreikan viisas kansa tapasi antaa lahjakkaimpain ja hyveellisimpäin nuorukaistensa heidän kasvatukseensa kuuluvana oppia eleusilaiset salaopit, joissa heille komeilla menoilla ja asteettain opetettiin korkeimmat vanhan ajan viisauden tuntemat totuudet. Tulinen ja syvämielinen nuorukainen, kahdeksantoista-, kahdenkymmenen vuotias, lukekoon kerta nämä Swedenborgin kirjat, nämä rakkauden ja omantunnon salaopit, ja sitte sysätköön ne ikipäiviksi syrjään. Neroa ahdistavat aina tämänlaatuiset unet, kun sille aukeavat helvetit ja taivaat. Mutta nämä kuvat ovat käsitettävät mystillisinä eli siis kokonaan mielivaltaisina ja tilapäisinä totuuden kuvina — ei itse totuutena. Joku toinen vertauskuva olisi saattanut olla yhtä paikallaan; silloin voi vaaratta käsitellä niitä.

Swedenborgin maailmanjärjestelmältä puuttuu keskeinen itsemääräävä välittömyys; se on voimaperäinen eikä elävä, ja siltä puuttuu elämää synnyttävä voima. Se ei tunne yksilöitä. Kaikkeus on jättäjäiskide, jonka kaikki hiukkaset ja liuskat lepäävät häiritsemättömässä järjestyksessä ja murtumattomassa yhteydessä, mutta kylminä ja liikkumattomina. Mikä näyttää yksilöltä ja tahdolta, ei ole sitä. Keskuksesta ääriiviivaan asti ulottuu loputon sarja väliketjuja riistäen kaikelta toiminnalta vapauden ja luonteen. Kaikkeus riutuu hänen runossaan magneettisessa unessa ja kuvastaa ainoastaan magnetiseeraajansa henkeä. Jokainen ajatus herää jokaisessa ihmisessä häntä ympäröivien enkelipiirien vaikutuksesta ja näissä taas vielä korkeampien piirien ja niin yhä edelleen. Kaikki hänen perikuvansa tarkoittavat samoja harvoja asioita. Kaikki hänen henkilönsä puhuvat samaa kieltä. Kaikki hänellä puhuvat Swedenborgin tapaan. Olkoot he keitä tahansa, saman värisiä ovat he lopulta kaikki. Tämä Kaaron kulettaa heidät kaikki venheessään, kuninkaas, neuvokset, hovimiehet, oppineet, Sir Isak Newtonin, Sir Hans Sloanen, kuningas Yrjö II:n, Muhammedin tai kenen tahansa, ja kaikki tulevat he muodoltaan ja olenoltaan yhtä kolkon näköisiksi. Ainoastaan Ciceron ilmestyessä sävähtää kohtelias tietäjämme hieman ja kaihtaa sanomasta, että hän oli puhunut Ciceron kanssa, ja huomauttaa jonkinmoisella inhimillisellä epäröinnillä puhuneensa "erään kanssa, jonka minun oli sallittu uskoa olevan Ciceron"; mutta kun tuo roomalaiseksi itsensä sanova aukaisee suunsa, niin kauaksi kaikkonevat silloin Rooma ja kaunopuheisuus — me kuulemme sulaa swedenborgilaista teologiaa kuten kaikkialla muuallakin. Hänen taivaansa ja helvettinsä ovat tyhjiä ja autioita tämän yksilöllisyyden puutteen vuoksi. Siellä ei ole ihmisten tuhansia lukemattomia suhtautumisia toisiinsa. Se mielenkiinto, joka luonnossa liittyy jokaiseen ihmiseen, koska hän on oikeassa ollessaan väärässäkin ja väärässä ollessaan oikeassakin, koska hän tekee tyhjiksi kaikki säännöt ja luokitteluyritykset — on otettava nimittäin huomioon niin monet poikkeukset, satunnaisuudet ja tulevaisuusmahdollisuudet — koska hän on voimakas paheittensa vuoksi ja koska juuri hänen hyveensä taas usein tekevät hänet tehottomaksi — kaikki tämä laukenee hänen maailmassaan vallitsevan täydellisen yksisointuisuuden vuoksi. Tämä puute tehoo aina hänen maailmanjärjestelmänsä keskukseen asti. Vaikkapa "Herran" työskentelystä puhutaan joka rivillä, ei se sentään koskaan herää mielessäme eläväksi. Ei ole mitään loistetta siinä silmässä, joka tuijottaa keskuksesta ja jonka pitäisi virvoittaa eloon siitä kokonaan riippuva suunnaton olevain piiri.

Perusvirhe Swedenborgin hengessä on sen teologinen suunta. Missään emme tapaa hänellä kaikkeakäsittävän viisauden ennakkoluulottomuutta, vaan olemme aina kirkossa. Hebrealainen runotar, joka opetti ihmisille tiedon oikeasta ja väärästä, on yhtä rajattomasti tenhonnut hänet, kuin se oli

tenhonnut kansat. Muodot ja tavat kohosivat, samaan pyhyteen kuin olemuskin. Palestiina alkaa tulla yhä arvokkaammaksi ihmiskunnan historian lukuna, mutta yhä vähemmän soveliaaksi kasvatustavaksi. Swedenborgin nero, suurin uudempina aikoina näillä ajatuksien aloilla, tuhoutui yrittäessään elähtää ja säilyttää sitä, joka jo oli saapunut luonnollisille rajoilleen ja joka sääntävän Salliman määräyksestä jo oli väistymässä hallitsevasta asemastaan länsimaisten ajatus- ja ilmaisutapojen tieltä. Swedenborg ja Böhme hairautuivat kumpikin liittyessään kristinuskon vertauskuvaan, sensijaan että olisivat liittyneet siihen siveelliseen tunteeseen, joka kantaa sylissään lukemattomat kristinuskot, ihmisyydet, jumaluudet.

Tämä vieraan vaikutuksen ylenmääräisyys osoittaisi myöskin meille oudossa ja luonnottomassa kaunopuheisuudessa. "Mitä minä", kummastelee kärsimätön lukija, "noista jaspiksista ja sardoniksista, berylleistä ja kalsedoneista, arkeista ja pääsiäislampaista, efaheista ja efodeista, spitaalisista ja syöksytautisista, ylistysuhreista ja makeista leivistä, tulivaunuista, kruunu- ja sarvipäistä, lohikäärmeistä, behemoteista ja yksisarvisista? Jääkööt ne itämaalaisille, minulle ne eivät merkitse mitään. Mitä suurempaa oppineisuutta osoitat niitä selvittäessäsi, sitä ilmeisempi on niiden asiaankuulumattomuus. Mitä yhteenkuuluvampi ja huolellisemmin sommiteltu järjestelmä on, sitä vähemmän on se minulle mieleen. Sanon kuten spartalainen: 'Miksi puhut niin paljon asian hyväksi, joka ei ole miksikään hyväksi?' Minun oppini on semmoista kuin sen Jumala minulle on antanut synnyssäni ja jokapäiväisessä olossani, kun olen ilokseni ja opikseni käyttänyt omia silmiäni enkä kenenkään toisen ihmisen. Minusta näyttää kaikista mielettömyyksistä joutavimmalta se, että tulee joku vierasmaalainen ja lupaa antaa minulle minun kaunopuheisuuteni sijasta omansa ja ilahuttaa minua pelikaaneillaan ja haikaroillaan rastaan ja leppäkertun asemasta, palmuillaan ja seetrimetsillään kuusien ja mäntyjen sijasta."

Locke sanoi: "Kun Jumala luo profeetan, ei hän samalla tee ihmistä olemattomaksi!" Swedenborgin elämäkerta vahvistaa tämän huomautuksen. Pitäjäreidat Ruotsin kirkossa Lutherin ja Melanktonin kannattajain ja vastustajain välillä "ainoastaan uskosta" tai "ainoastaan teoista" tunkeutuvat hänen mietiskelyihinsä kaikkeuden järjestyksestä ja taivaallisista yhteiskunnista. Tämä luterilaisen piispan poika, jolle taivaat aukenevat, niin että hän omin silmin ja rikassisältöisimmässä vertauksissa näkee olemisen kaamean valtaavan totuuden ja sitte julistaa kirjoissaan kuin taivaallisella valtuudella siveellisen luonnon kumoamattomia salaisuuksia — hän pysyy kaiken tämän suuruuden ohella itsessään luterilaisen piispan poikana; hänen arvostelunsa ovat ruotsalaisen kynäsoiturin, ja hänen suunnattomat näkemyksensä ovat ostetut kivikovain rajoitusten hinnalla. Muisto hänen väittelyistään seuraa häntä hänen seurusteluunsa henkienkin kanssa. Hän on kuin Michel Angelo, joka freskoissaan pisti ne kardinaalit, jotka olivat loukanneet häntä, paistumaan kokonaisten perkelevuorien alle, tai kuin Dante, joka rankaisevissa säkeissä kosti kaikki hänelle yksityisesti tehdyt vääryydet, tai ehkäpä vielä enemmän kuin Montaignen maalaispappi, joka raeilman piestessä kylää ajattelee tuomiopäivän tulleeeksi ja pakanain ja ihmissyöjäin jo saaneen osansa. Swedenborg hämmästyttää meitä yhtä paljon Melanktonillaan, Lutherillaan ja Wolffillaan, joita hän kiduttaa helvetissä, kuin omilla kirjoillaan, joita hän kuuluttaa enkeleille.

Samaan teologiseen puristimeen ovat pingotetut useat hänen oppilausemistaan. Hänen pääperustansa siveyksysymyksissä on, että paha pitää karttaa kuin syntiä. Mutta se ei tunne, mitä paha on ja mitä hyvä, joka arvelee laskevansa perustan sanomalla, että paha on kartettava kuin paha. Epäilemättä johtui hän tähän halusta sovelluttaa tähän käsityksen Jumalan persoonallisuudesta. Mutta se ei auta pitkälle. Joku, sanot sinä, pelkää ruusu tautia — osoita hänelle, että se pelko on paha; tai joku pelkää helvettiä — osoita hänelle, että *pelko* on paha. Ken rakastaa hyvyyttä, hänessä asustavat enkelit, hän kunnioittaa kunnioitusta ja elää yhteydessä Jumalan kanssa. Mitä vähemmän askartelemme syntiemme kanssa, sitä parempi. Yhdelläkään ihmisellä ei ole varaa tuhlata hetkiään omantunnon tuskiin. "Ainoastaan työskentelemisen velvollisuus ei muodostu siteeksi meille", sanovat hindut; "tieto vapauttaa meidät, kaikki muut velvollisuudet ainoastaan uuvuttavat meitä."

Toinen opinkappale, joka kehkeää hänen vahingollisesta teologisesta rajoituksestaan, on hänen oppinsa helvetistä. Swedenborgilla on perkeleitä. Paha, sanovat vanhat filosofit, on hyvää, joka on syntymässä. Sulan pahuuden olemassaolo on epäuskon äärimmäinen oletus. Se on oletus, jota ei voi tukea millään järjen perusteella, se on ateismia, se on äärimmäisintä jumaluuden pilkkaamista. Euripides lausui aivan oikein:

Hyvyys ja elämä jumalain on samaa; ken pahoiks' väittää, kuolleiks' heidät lamaa.

Mihinkä tuskaisaan nurjuuteen olikaan muotoihin jähmettynyt teologia kehittynyt, jotta Swedenborg voi kieltää kaiken kääntymisen mahdollisuuden pahoilta hengiltä! Mutta jumalainen voima ei väsähdä hetkeksikään, raato muuttuu auringonpaisteessa ruohoksi ja kukkasiksi, ja ihminen, olkoon hän sitte porttolassa, tyrmässä tai hirsipuussa, vaeltaa aina kohti sitä, mikä on hyvää ja totta. Burns huudahtaessaan hurjalla ilvehdinnällä "Vanhalle Nickie Ben raukalle" ["Nickie Ben", skotlantilainen pirunnimitys.]

Viel' tutki itseäs ja käänny!

on oikeammassa kuin kostonhimoinen teologimme. Kaikki muu on ulkopuolista ja hukkuu, ainoastaan rakkaus ja totuus pysyvät. Suurin tunne on aina tosin tunne, ja me tunnemme indialaisen Vishnun ylevämmän hengen sanoissa: — "Minä olen sama kaikille ihmisille. Ei ole olemassa ketään, joka ansaitsee, että minä häntä rakastan tai vihaan. Ne, jotka palvelevat minua hartaudella — heissä olen minä ja he minussa. Jos joku, jonka tiet ovat läpeensä pahat, palvelee minua yksin, on hän yhtä kunnioitettava kuin oikeamielinenkin ihminen; hän uurastaa täysin oikealla alalla, ja kohta on hänestä tuleva hyveellinen henki, ja hän on saavuttava iäisen autuuden."

Mitä tulee hänen tavattomaan väitteeseensä ylimaailmallisten ilmestysten näkemisestä — niin ainoastaan hänen rehellisyytensä ja neronsa voivat oikeuttaa niitä vakavammin tarkastamaan. Hänen ilmestyksensä turmelevat itse luotettavuutensa seikkaperäisyydellään. Jos joku sanoo Pyhän Hengen ilmoittaneen hänelle, että viimeinen tuomio (tai viimeisin tuomio) tapahtuu 1757 tai että hollantilaiset toisessa maailmassa asuvat omassa erityisessä taivaassaan ja englantilaiset omassaan, niin vastaan minä, että se Henki, joka on pyhä, on vaikeneva ja vaitelias ja ilmoittautuu laeissa. Ainoastaan tarujen aaveet ja kummitukset lavertelevat ja ennustavat. Korkeimman Hengen opetukset ovat maltteliaita ja yksityisseikkoihin nähden kielteisiä. Sokrateen suojelushenki ei neuvonut häntä tekemään tai löytämään jotakin, vaan jos hän aikoi ryhtyä johonkin, joka ei ollut edullista, varoitti se häntä. Hän sanoi: "En tiedä, mitä Jumala on, mutta sen tiedän, mitä hän ei ole." Hindut ovat nimittäneet Ylintä Olemista "sisäisyyden pakoksi". "Valaistut" kveekarit selittävät "valonsa" olevan ei mitään semmoista, joka johtaa johonkin tekoon, vaan semmoista, joka estää jostakin huonosta teosta. Mutta oikeimpia esimerkkejä ovat yksityiskohtaiset kokemukset, jotka ehdottomasti todistavat samaa tässä suhteessa. Täsmällisimmin sanoen perustuvat Swedenborgin ilmestykset siihen, että hän sekoittaa toisiinsa tapahtumat kahdella aivan eri tasolla anteeksiantamaton erehdys niin oppineelle luokittelijalle. Se on pinnalla vallitsevain lakien siirtämistä perussisältöä koskeviksi, yksilöllisyyden ja sen harhojen siirtämistä oleellisuuden ja yleisyyden valtakuntaan, mikä merkitsee kaiken hämmentämistä ja kaaosta.

Taivaan salaisuus pysyy salaisuutena polvesta polveen. Ainoakaan ajattelematon tai puhelias enkeli ei koskaan ole antanut livahtaa huuliltaan varomatonta sanaa vastaukseksi hurskasten kaipaukseen tai kuolevaisten pelkoon. Polvillamme olisimme kuunnelleet semmoista jumalten lemmikkiä, joka nöyremmän, hartaamman kuuliaisuutensa vuoksi olisi saanut ajatuksensa yhtäsuuntaisiksi ja sointuisiksi taivaallisten virtausten kanssa ja olisi voinut antaa ihmisille vihjauksen vastaeronneiden henkien olinpaikasta ja olost. Mutta varmaa on, että hänen kuvauksensa niistä pitää kohota sen verroille, mikä on parasta luonnossa. Se ei voi olla sävyltään alempana tämän taiteilijan jo tuntemiamme teoksia, joka on veistänyt ja muovannut tähtitarhojen taivaankappaleet ja kirjoittanut siveelliset lait. Sen maailman pitää olla raikkaankirkkaampi kuin taivaankaari, lujempi kuin vuoret, sointua kukkasiin ja vesien nousuun ja laskuun ja syystähtien kohoamiseen taivaalle ja laskemiseen. Soinnukkaimmat runoilijat ovat tuntuvat sorahtavilta kuin katulaulajat, kun joskus kajahtaa luonnon ja hengen kaikkitäyttävä ikisävel — tuo sydämentykyntä, maan- ja meren tykyntä, jonka soinnun mukaan aurinko vierii rataansa ja verenhiukkanen suonissa ja mahla puussa.

Tässä mielentilassa kuulemme kerrottavan, että tietäjä on saapunut ja kertonut näkemänsä. Mutta emme saakaan nähdä mitään kauneutta, mitään taivasta: enkelien sijasta aaveita. Tuo kolkko runotar rakastaa yötä ja kuolemaa ja syvänteiden pimeyttä. Hänen manalansa on kaameata hengetöntä unta. Hänen henkinen maailmansa on samassa suhteessa niihin yleviin ja autuaan ihaniin totuuksiin, joita ihmishenget jo ovat meille ilmaisseet, kuin jonkun ihmisen mielihoureiset pahat unet ovat hänen ihanne-elämänsä. Äärettömässä, kaameiden kuvien esiinlohtimiskyvyssään muistuttaakin se tosiaan hyvin paljon uninäkyjä, jotka öisin saavat monen kunniallisen, hyväntahtoisen kunnan miehen, jolla on huono ruuansulatus, kurjaksi poloiseksi, joka luimii kuin hylkykoira luomakunnan syrjäisimpiä takapihoja ja rapakkoja. Kun hän kohoo taivaisiin, niin en kuule hänen puhuvan taivasten kieltä. Älköön kukaan kertoko minulle, että hän on vaeltanut enkelien parissa, hän todistakoon itsensä sillä, että hän tekee minut enkeliksi. Voivatkohan ylienkelit olla vähemmän yleviä ja ihananlempeitä kuin olennot, jotka todella ovat vaeltaneet maan päällä? Ne enkelit, jotka Swedenborg kuvaa meille, eivät herätä meissä varsin korkeata käsitystä heidän kasvatuksestaan ja sivistyksestään; kaikki he ovat maalaispappeja: — heidän taivaansa on jonkinmoinen maalaisjuhla, evankelinen lähetysjuhla tai semmoinen juhlatilaisuus, jossa Ranskassa jaetaan siveyspalkintoja talonpojille. Omituinen kaavaperäinen, saarnaava, kuivakiskoinen, veretön mies, joka luokittaa sieluja kuin kasvitieteilijä ruohojaan ja joka kulkee tuskaisissa helveteissään kuin tarkastelisi hän kalkki- ja liitukerrostumia! Hän ei tunne mitään myötätuntoa. Hän kulkee ihmismaailmaa kuin mikäkin nykyaikainen. Rhadamantuskummitus peruukkeineen ja kultakahvakeppeineen ja luokittelee sielujaan jonkun tuomarin väliäpitämättömin ja kylmäkiskoisin ilmein. Lämmin, tuhatvivahteinen, intohimoja vellova maailma on hänelle ainoastaan sikermä hieroglyfikaavakkeita ja vertauskuvallinen vapaamuurarikulkue. Kuinka toisenlainen onkaan Jakob Böhme! Hän värähtää liikutuksesta ja kuuntelee vavahtuneella kunnioituksella ja lempeimmällä ihmisellisyydellä Opettajaa, jonka sanoja hän

julistaa, ja kun hän vakuuttaa, että "rakkaus jossakin suhteessa on suurempi kuin Jumala", niin lyö hänen sydämensä niin kovasti, että sen tykyntä hänen nahkaesiliinaansa vastaan kuuluu vuosisatojen läpi. Siinä on suuri ero. Böhme on terveesti ja ihanasti viisas, huolimatta hänen mystillisestä ahtaudestaan ja vaikeatajuisuudestaan. Swedenborg on loukkaavan viisas, ja kaikkine kukkuroittuine lahjoineen rampaa hän henkeä ja työntää luotaan.

Suuren luonteen varmin tuntomerkki on, että se ikäänkuin aukaisee näkyaloja ihmisen eteen ja viekottaa hänet kulkemaan eteenpäin kuin aamuntuoksissa kylpevä maisema. Swedenborg luo katseensa taaksepäin, emmekä voi riisua häneltä hänen lapiotansa ja käärinliinojaan. Muutamat henget ovat iäti estetyt syventymästä luontoon, toiset taas iäti voimattomat kohoamaan siitä esiin. Swedenborg, vaikkapa hänellä oli monen ihmisen voimat, ei voinut koskaan katkaista sitä napasuonta, joka sitoi häntä luontoon, ja kohota puhtaan hengen piiriin.

On merkittävää että tämä mies, joka niin perinpohjin käsitti vertauskuvien merkityksen ja näki ja ymmärsi olemisen runollisen kokonaisrakenteen sekä hengen ja aineen perus- ja alkusuhteet toisiinsa, niin kokonaan oli vailla sitä runollista ilmaisuvoimaa, joka tavallisesti seuraa tätä näkemystä. Hän tunsi äidinkielen kieliopin ja alkeet — miksikä hän ei voinut loihdita siitä ainoatakaan soivaa säveltä? Kävikö hänen kuin Saadin, joka näyssään aikoi poimia sylinsä täyteen taivaallisia kukkia tuodakseen ystävilleen, mutta kukkien tuoksu hurmasi hänet niin, että hän hellitti pukunsa liepeestä? Vai olisiko rikos taivaallisia tapoja vastaan kertoa maan päällä siellä kuulemansa? Vai oliko syy siinä, että hän näki näkynsä järjellään, ja johtuuko siitä tuo alinomainen järjen parjaaminen, joka on niin läpikäyvänä ominaisuutena hänen kirjoissaan? Olkoon miten tahansa, hänen kirjoissaan ei ole mitään sulosointua, ei mitään mielen ylennystä, eikä niissä pilkistä mikään lempeä ilonsävy, eikä vilkastuta niiden autiota, elotonta lakeutta ainoakaan kohouma. Hänen laajan tarkat kuvauksensa eivät herätä mitään iloa, koska niissä ei ole mitään kauneutta. Me vaellamme turvattoman alakuloisina keskellä noita synkeitä maisemia. Yksikään lintu ei ikinä ole livertänyt noissa kuoleman puistoissa. Tuo täydellinen runousvoiman puuttuminen niin harvinaisessa hengessä tietää sairaalloisuutta, ja on jonkinlaiseksi varoitukseksi, kuten käheä ääni kauniilla ihmisellä. Toisinaan arvelen, ett'ei häntä ole enää kauan luettava. Hänen suuri nimensä on muuttuva sananparreksi. Hänen kirjansa ovat tulleet hautapatsaaksi. Hänen laakeriseppeleensä nivoutuu niin paljon sypressiä, temppeleisuitsutukseen sekautuu niin paljon kalmanhajua, että nuorukaiset ja neidot ovat karttavat paikkaa.

Kuitenkin kaikitenkin, tällä neron ja maineen uhraamisella omantunnon alttarilla on ylevä, yli kaiken kiitoksen kohoava ansionsa. Hänen elämällään oli tarkoitus: hän antoi, elinohjeen. Hän valitsi hyvyyden siksi johtolangaksi, jota ihmissielun on noudatettava kaikessa luonnon ongelmallisuudessa. Monet mielipiteet pyrkivät kilvan kohti olemisen todellista keskustaa. Haaksirikossa turvautuvat muutamat köysiin ja vanteisiin, toiset tynnyreihin ja ammeisiin, toiset raakoihin tai mastoihin; luotsi valitsee taidokkaimmin: — tälle paikalle asettaudun minä, kaikki muu uppoo ennen tätä paikkaa; "se pääsee maihin, joka purjehtii minun kanssani." Älä perusta luottamustasi taivaan suosioon tai mielettömyytesi herättämään sääliin tai viisauteesi tai terveeseen järkeesi, noihin ihmisten vanhoihin ja tavallisiin turviin: mikään ei voi turvata sinua — ei kohtalo, ei terveys, ei ihmeellinen järki, mikään ei voi turvata sinua muu, kuin oikeamielisyys, oikeamielisyys aina ja alati! — ja sitkeydellä, joka ei hetkeksikään jätä häntä kaikissa hänen tutkimuksissaan, keksinnöissään ja unissaan, pysyy hän tässä uljaassa, kerta tekemässään valinnassa. Ajattelen hänestä kuten eräästä intialaisen tarun muotoavaihtavasta pyhimyksestä, joka sanoo, "Vaikka olisin koira tai shakaali tai muurahainen luonnon alimmilta asteilta verhottuna mihinkä muotoon tai viileyteen tahansa, pidän minä kiinni oikeasta varmana johtona kohotakseni ihmiseen ja Jumalaan."

Swedenborg on tehnyt ihmiskunnalle kaksinkertaisen palveluksen, joka vasta nyt alkaa selvitä. Kokeilevan ja käytännöllisen tieteen alalla otti hän ensi askelensa: hän teki havaintoja ja saattoi ilmi luonnon lakeja ja edeten oikeassa järjestyksessä: ilmiöistä niiden johtopäätöksiin ja alkuperusteihin, valtasi hänet tulinen kunnioitus havaitsemaansa sopusointua kohtaan, ja antautui hän kokonaan riemunsa ja jumaloivan hartautensa valtaan. Tämä oli hänen ensimmäinen palveluksensa. Jos tämä kunnia huikaisi hänen silmiänsä, jos hän horjui riemunsa hurmauksessa, sitä ihanampi oli hänen näkemänsä näky ja hänen lävitsensä säteilevä ja leimuava olemisen todellisuus, jota eivät voi himmentää mitkään profeetan heikkoudet — ja näin tekee hän ihmiskunnalle toisen passiivisen palveluksensa, palveluksen, ei edellistä pienemmän olemisen suuressa kehässä — ja palkitsevan ja rankaisevan henkisen luonnon edessä kukaties yhtä kunniakkaan ja yhtä ihanan hänelle itselleen kuin edellinenkin.

Kullakin asialla on aistillinen ja henkinen puolensa. Ja perustuu ajatusten leikki siihen, että toisen puolen ilmetessä on löydettävä toinenkin; kun on yläpuoli tiedossa, on löydettävä alapuolikin. Ei ole mitään niin ohutta, ettei sillä olisi kahta puoltansa, ja kun katsoja on nähnyt sen puolen, joka on hänen edessään, kääntää hän esiin vastakkaisen. Elämä on tällaista lantin viskelemistä: "kruuna tai klaava!" Emme koskaan väsy tähän leikkiin, sillä yhä valtaa meidät heikko hämmästyksen väristys toisen tai toisen puolen tullessa esiin ja havaitessamme niiden kummankin vastakkaisuuden. Ihmisen yllättää äkillinen menestys, ja hän pysähtää ajattelemaan, mitä tuo merkinnee. Hän harjoittaa kauppaansa kaduilla, mutta saattaapa tapahtua, että hän itsekin tulee ostetuksi ja myydyksi. Hän näkee jotkut kauniit ihmiskasvot ja alkaa etsiä tämän kauneuden perussyitä, jonka täytyy olla vielä kauniimman. Hän takoo onneaan, noudattaa lakeja, kasvattaa ja rakastaa lapsiaan, mutta hän kysyy itseltään, miksi? mitä varten? Tämä "kruuna ja klaava" kuuluu filosofien kielellä: ääretön ja äärellinen, ehdoton ja tilapäinen, todellinen ja näennäinen, ja monilla muillakin hienoilla nimityksillä voi sitä kutsua.

Jokainen ihminen on syntynyt luontaisella taipumuksella toiseen tai toiseen näistä luonnon kahdesta puolesta, ja helposti voi tavata ihmisiä, jotka yksinomaan ovat omistautuneet joko toiselle tai toiselle. Toisilla on kyky käsittää eroavaisuuksia, he käsittelevät tosiasioita ja pintailmiöitä, kaupunkeja ja henkilöitä, ja saattavat he asiat ja tapahtumat kulkuun — taidon ja toiminnan miehiä. Toiset taas tajuavat elämän pohjaa hallitsevan yhteyden, ja ovat he uskon ja ajattelun miehiä, neroja.

Kumpikin näistä ratsastajista kannustaa ratsuaan liika kovaan. Plotinus uskoo ainoastaan filosofeihin, Fenelon pyhimyksiin, Pindaros ja Byron runoilijoihin. Luettakoon vain, miten halveksivasti Plato ja Platon oppilaat puhuvat ihmisistä, jotka eivät kokonaan ole omistautuneet heidän omien kimmeltävään ajatusrakenteilleen ja yleistelyjensä esillekehittämiseen: muut ihmiset ovat heille kuin mitäkin hiiriä tai rottia. Kirjailijat muodostavat yleensä hyvin ylpeän ja suljetun piirin. Popen ja Swiftin välinen kirjeenvaihto kuvailee ihmiset heidän ympäristössään kuin miksikin hirviöiksi, ja Goethen ja Schillerin kirjeenvaihto myöhemmin on tuskinpa paljoakaan lempeämpi.

Varsin helposti huomaa, mistä tämmöinen ylimielisyys johtuu. Nero on nero ensi silmäyksessään, jonka hän luo johonkin asiaan. Onko hänen silmissään luova voima? Ellei hän takerru kulmiin tai väriivahduksiin, vaan näkee merkityksen ja tarkoituksen — niin hän silmänräpäyksessä näkee niinkuin puhki näkemänsä esineen — ja se alenee hänelle arvossa semmoisenaan. Hänen voimansa hetkinä hänen ajatuksensa ikäänkuin särkee taiteen ja luonnon teot niiden perussyihin, niin että teot itse näyttävät kömpelöiltä ja virheellisiltä. Hänen sielussaan elää kauneuden aate, jota kuvanveistäjä ei voi pukea muotoon. Maalaus, kuvapatsas, temppele, rautatie, höyrykone ovat ensinnä eläneet taiteilijan mielessä ilman mitään vammaa, virhettä tai kankeutta, jotka haittaavat sitä, kun se on muutettu todellisuuteen. Sama on laita kirkon, valtion, koulun, hovin, yhteiskunnallisten laitosten ja kaikkien muiden ihmisiäänneilmäin. Eipä ihme, että nämä miehet muistaen, mitä ovat nähneet aatteessaan ja mitä siitä toivoneet, halveksien vakuuttavat aatteiden ylemmyyttä. Ja havaittuaan joskus, että onnellinen ihmisielu käsittää itsessään kaikki taiteet voiman mahdollisuutena sanovat he: miksi rasittaisimme itseämme turhalla toteuttamisella? ja kuten uneksuva kerjäläinen ovat he puhuvinaan ja toimivinaan ikäänkuin olisivat nämä ihmishengessä uinuvat arvot jo siirtyneet todellisuuteen.

Toisaalta työn ja kaupan ja nautinnon miehet — aineellinen maailma, käsittäen itsessään aineellisen filosofissa ja runoilijassakin — ja käytännön maailma, käsittäen itsessään sen tuskallisen työn ja ponnistuksen, josta ei yksikään filosofi tai runoilija enempiä kuin muutkaan ihmiset ole vapahdettu — painavat raskaasti toisella vaa'allaan. Kauppa kaduillamme ei usko mihinkään metafysillisiin perussyihin, eikä tuhlaa ajatustakaan sen voiman käsittämiseen, josta ovat olemassa kauppiat ja tämä kauppaatekevä kiertotähtemme, ei ajatustakaan, vaan häärää se kattuuneineen, sokureineen, villoineen ja suoloineen. Meidän vaalikokouksiamme ei häiritse ja hillitse mikään epäily näiden äänestystemme tärkeydestä. Kuuma elämä virtaa omaa varmaa suuntaansa. Maailmanmiehistä, aineellisen voiman ja aineellisen innostuksen miehistä, käytännöllisen kyvykkyyden miehistä, niinkauan he ovat takertuneina omaan maailmaansa, näyttävät ajatusten ja aatteiden miehet olevan järjiltään. Ainoastaan he itse ovat säilyttäneet järkensä.

Myöskin aineelliset asiat opettavat filosofiaansa elikkä älyä ja kokemusta. Kukaan ei hanki itselleen omaisuutta oppimatta samalla hiukka laskutaitoaakin. Englannissa, rikkaimmassa maassa, mitä koskaan on ollut, pidetään omaisuutta verrattuna personallisiin kykyihin suuremmissa arvossa kuin missään muualla. Päivällisen jälkeen uskoo ihminen vähemmän ja kieltää enemmän: totuudet ovat menettäneet osan viehätystään. Päivällisen jälkeen on aritmetiikka ainoa tiede: aatteet ovat vain nuorukaisten mielissä kiehuvia houereita, turmiota tuottavia ja tulenarkoja, jotka vakavampi osa ihmiskuntaa hylkää, ja ihmisen arvo on hänen ruumiillisissa ja aineellisissa ominaisuuksissaan. Spence kertoo, että Pope oli kerta Godfrey Knellerin luona, kun tämän veljenpoika, muuan guinealainen kauppias tuli sisään. "Veljenpoikani", sanoi Godfrey, "sinulla on kunnia nähdä edessäsi kaksi maailman suurinta miestä".

"Enpä tiedä miten suuria lienette", vastasi guinealainen, "mutta en pidä teidän ulkonäöstänne. Olen monasti ostanut miehen paljoa paremman kuin te molemmat yhteensä, vallon lihaksia ja luuta kymmenellä kultarahalla." Täten kostavat aistien ja aineellisuuden miehet professoreille ja maksavat ylenkatseen ylenkatseella. Edelliset olivat rientäneet johtopäätöksiin, jotka eivät vielä olleet kypsiä, ja väittäneet enemmän kuin mikä on totta; toiset taas pitävät filosofeja pilkkanaan ja punnitsevat ihmistä punnissa. He uskovat, että sinappi polttaa kieltä, että pippuri on tulista, että tulitikku sytyttää, että revolveria on käsiteltävä varovasti, että housun kannattimet kannattavat housuja, että laatikolliseen teetä sisältyy paljon tunnetta, että hyvä viini tekee ihmisen kaunopuheliaksi. Jos olet hellä ja herkkätunteinen — niin syö enemmän lihapiirakkaa. Heistä oli Lutherilla maitoa suonissa, kun hän lauloi

"Wer nicht liebt Wein, Weib und Gesang.
Der bleibt ein Narr sein Leben lang."

[Ken ei rakasta viiniä, naista, laulua,
Narri hän on ja narrina pysyy elämänsä kaiken.]

tai kun hän neuvoi nuorta oppinutta, joka oli kokonaan takertunut oppiin armovalinnasta ja tahdonvapaudesta, juomaan itsensä hyvään humalaan. "Hermod", sanoo Cabanis, "muodostavat ihmisen". Naapurini, iloinen farmari istuessaan ravintolan tarjoiluhuoneessa tuumii, että rahan käyttää parhaiten mitä varmemmin ja nopeammin sen tuhlaa. "Hän puolestaan", sanoo hän, "antaa omansa mennä kurkustaan alas ja nauttii siten niiden hyvän."

Tämän ajatustavan epämukavuus on siinä, että se johtaa väliäpitämättömyyteen ja lopulta kyllästykseen. Elämä kuluttaa meidät. Olemme kohta olevat tarua mekin. Pysykäähän kylminä: kaikki tuo on oleva yhdentekevää sadan vuoden perästä. Menehän elämäkin mukiin, mutta iloiset olemme olevat siitä kerta seljetessämme, ja iloksi on se oleva toisillekin. Miksikä uurastaa ja ponnistaa? Ruokamme on maistuva huomenna samalta kuin eilenkin, ja lopulta olemme saavat siitä kyllämme. "Oh", sanoi elähtänyt herrasmies Oxfordissa, "ei ole mitään, joka olisi uutta tai totta — mutta mitä siitä!"

Hieman katkerammin uikuttaa kyynikko: elämämme on kuin aasi, jota viedään markkinoille kantamalla heinätukkoa sen edessä: se ei näe muuta kuin heinätukkonsa. "On niin paljo vaivaa maailmaan tulemisesta", sanoi lordi Bolingbroke, "ja vielä enemmän vaivaa ja vielä lisäksi kaikenmoista halpuutta tarvitaan ennenkuin pääsee siitä pois, jotta tuskinpa kannattaa koko homma." Tunnen erään tämänlaatuisen filosofin, jolla oli tapana koota kokemuksensa ihmisluonteesta sanoihin: "Ihminen on kirottu konna" ja luonnollisena lisälauseena seuraa jotakuinkin varmasti: — "maailma elää petoksen ja valheen varassa ja samanpa aion minäkin."

Aatteen ja aineen rakastajien täten ahdistellessa ja katkeroittaessa toisiansa ja äärimmän aineellisuuden pukeutuessa pilkkaajan muotoon esiytyy kolmas ajatussuunta ottaen kantansa näiden kahden välillä, skeptisismi nimittäin. Skeptikko, epäilijä pitää kummankin erehtyvän mennessään äärimmäisyyksiin. Hän ponnistelee saadakseen jalansijan vipusimen niskapuulla. Hän ei tahdo purjehtia pitemmälle kuin hänen karttansa osoittaa. Hän huomaa toiminnan miesten yksipuolisuuden, hän ei tahdo olla mikään gibeoniti; hän on henkisten kykyjen mies, kylmäpäinen harkitseva ihminen, harrastava kaikkea, joka voi säilyttää ihmisen kylmänä; ei mitään tarpeetonta toimeliaisuutta, ei mitään palkitsematonta itseuhrautumista, ei mitään turhaa aivojen tuhlausta. Olenko minä mikään härkä tai juhta? — Te liioitlette kumpikin, sanoo hän. Te, jotka tahdotte kaiken niin käytettävän kelvolliseksi ja maailman varmaksi kuin lyijykanki, te erehdytte perinpohjin: te luulette perustanne lujaksi kuin timantti, ja kuitenkin jos paljastamme tietojemme varmat äärimmät johtopäätökset, niin olette vaappuvat kuin kuplat virralla tietämättä minne ja mistä, ja kauttaaltaan olette te kääriyneet ja kietouneet harhaan ja harhaluuloihin.

Mutta ei hän tahdo jättäytyä kirjojenkaan orjaksi eikä kietoutua oppineen kaapuun. Oppineet ovat itsensä uhreja: ovat kaitoja ja kalpeita, jalkansa kylmiä, päänsä kuumia, yönsä unettomia, päivänsä kuluvat alinomaisessa häiriytymisen pelossa — kalvakkoina, likaisina, nälkiytyneinä, itsekkäinä. Jos lähenee heitä, huomaa miten täytenään he ovat sulia mielikuvitelmiä — he ovat pelkkiä ilmakuvienvälikappaleita, uneksivat päivät ja yöt uniaan, odottavat koko ihmiskunnan kunnioittaen polvistuvan jonkun merkillisen ajatuskokonaisuuden eteen, joka on rakennettu totuudelle, mutta rakennettu ilman mitään suhteita esityksessä, mitään kohtuutta ja tarkkuutta käytäntöön sovituksessa ja ilman mitään pontta ja tahdonvoimaa sen sommittelijassa, mikä saattaisi sen muotoon ja elämään.

Mutta näen selvästi, ett'en voi nähdä mitään, sanoo skeptikko. Minä tiedän, ettei ihmisen voima ole äärimmäisyyksissä, vaan äärimmäisyyksien karttamisessa. Minä ainakin olen karttava filosofeeraamasta yli voimieni. Mitä hyödyn minä siitä, että teeskentelen voimia, joita minulla ei sentään ole? Mitä hyödyttää teeskennellä varmuutta toisesta elämästä, jota varmuutta sentään ei ole? Miksikä liioitella hyveen voimaa? Miksikä pyrkiä enkeliksi ennen aikojaan? Nämä jänteet liika kireälle pingotettuina

katkeavat. Jos meissä elää kuolemattomuuden kaipausta, mutta ei mitään todistusta sen tueksi, niin miksi emme myöskin tunnusta sitä? Jos meillä on vastakkaisia varmuuksia, niin miksi emme ilmaise niitä? Ellei vilpittömällä ajattelijalla ole tarpeeksi pohjaa ratkaistakseen kantaansa, sanoakseen suoraa on tai ei'tänsä — miksei hän lykkää lopullisen lausuntonsa antamista. Minä olen kyllästynyt noihin oppisääntöjen laatijoihin. Väsynyt olen noihin alinomaisiin itsensä matkijoihinkin, jotka kieltävät kaikki dogmit. Minä en väitä, enkä kiellä. Olen vaan tutkiakseni asiaa. Olen vaan katsellakseni, "skopein", punnitakseni asiaa. Koetan pitää vaakaa tasapainossa. Mitä hyötyä siitä, että istuisin opettajan istuimelle ja latelisin oppijärjestelmiäni yhteiskunnasta, uskonnosta, luonnosta, kun tietäisin, että niiden toteuttamista estää käytännölliset vaikeudet, joita en minä enkä kanssaihmisseni voi voittaa? Miksikä olisin julkisesti niin lavertelias, kun jokainen naapurini voisi kumota minut vastaväitteillä, joille en mahtaisi mitään. Miksipä yrittää väittää, että elämä on niin yksinkertaista leikkiä, kun kuitenkin tiedämme, kuinka ketterä väistymään ja harhaanvievä tämä Proteus on? Miksikä luulotella voivamme sulkea kaikki asiat ahtaaseen kanakoppiimme, kun kumminkin tiedämme, että niitä ei ole ainoastaan yksi ja kaksi, vaan kymmeniä, kaksiaikymmeniä, tuhansia asioita, kaikki erilaisia? Miksikä kuvitella, että itse omistamme kaiken totuuden? On niin paljon väiteltävää puolelta jos toiselta.

Ken voi kieltää viisaalta skeptisismiltä sen oikeutuksen, kun huomaa, ett'ei ole ainoatakaan käytännöllistä kysymystä, jota voi ratkaista muuten kuin ainoastaan lähennellen? Eiköhän avioliitto ole avoin kysymys, koska maailman alusta asti on väitetty, että semmoiset, jotka ovat siinä, haluavat siitä pois ja ne, jotka eivät siinä ole, haluavat siihen? Ja Sokrateen vastaus eräälle, joka kysyi häneltä, olisiko hänen mentävä naimisiin vai eikö, pysyy yhä sattuvana: "menetkö vai olet menemättä, kummassakin tapauksessa olet katuva tekoasi." Entä kysymys valtiosta sitte? Koko yhteiskunta on eri mieltä käsityksessään valtiosta. Kukaan ei sitä rakasta, hyvin monet vihaavat sitä ja kärsivät omantunnon tuskia noudattaessaan alamaisvelvollisuuksiaan, ja ainoa syy sen puolustukseksi on pelko, että olisi vielä pahempi, jos se särkyisi. Entä mitenkähän on laita kirkon? Tai esittääksemme kysymyksen, joka lähimmin koskee ihmiskuntaa onko nuoren miehen pyrittävä johtavaan asemaan lakitieteen alalla tai politiikassa tai kaupan alalla? Ei voitane väittää, että menestys näillä aloilla lankeaa täysin yhteen sen kanssa, mikä on parasta ja sisäisintä nuorukaisen sielussa. Onko hänen siis katkaistava ne siteet, jotka liittävät häntä yhteiskuntaan, ja sysättävä haahtensa vesille ilman muuta ohjetta kuin oma neronsa? Asioissa on aina tukea sekä syille että vastasyille. Ajateltakoon ainoastaan ratkaisematonta kysymystä nykyisen "vapaa kilpailu"-järjestelmän ja "yhteistoiminnan" ystäväin välillä. Jalo, ylevä mieli omistaa alttiisti aatteen, että työ on jaettava tasan kaikkien kesken; se on ainoa kunniallinen ja turvallinen tapa jakaa työvelvollisuudet. Raatajan hökkeliin ainoastaan perustuu tarmo ja hyve: ja kuitenkin esitetään toisaalta, että työ rumentaa muodon ja uuvuttaa hengentulen, ja työmiehet huutavat yhdestä suusta: "Meillä ei ole mitään ajatuksia!" Sivistys, kuinka välttämätön onkaan se! Minä en voi suoda sinulle anteeksi sielusi kehityksen puutetta, ja kuitenkin, sivistys on silmänräpäyksessä tukahuttava sinussa välittömyyden ihanan sulon. Tärkeä on raakalaiselle sivistys, mutta kun hän kerrankin on lukenut kirjaa, ei hän enää voi olla ajattelematta Plutarkon sankareita. Lyhyesti, koska ihmisjärjen todellinen voima on siinä, "etemme anna sen, minkä tiedämme, häiriytyä siitä, mitä emme tiedä", niin pitää meidän tukea ja varmentaa niitä luonteemme ja tilamme hyviä puolia, jotka ovat vallassamme, eikä panna niitä vaaraan tavoittelemalla ilmalinnoja ja saavuttamattomia. Niinpä siis, ei mitään haaveita! Tehkäämme matkoja, työskennelkäämme ja toimikaamme, oppikaamme, hankkikaamme, omistakaamme, pyrkikäämme. "Ihmiset ovat kuin jonkinmoisia liikkuvia kasveja, ja kuten puut saavat he suuren osan ravintoansa ilmasta. Jos he ovat liika paljon kotona, kuihtuvat he." Olkoon elämämme karaisevaa, miehekästä, tietäkäämme se, minkä tiedämme, varmasti; minkä omistamme, olkoon se kunnollista, käytettävää ja omaamme. Pyy pivossa on parempi kuin kymmenen oksalla. Olkoot ihmiset, joiden kanssa tulemme tekemisiin, todellisia eikä mitään huppelehtivia aaveita.

Tässä nyt on meillä skeptikon oikea perusta — tämä punnitsevan katselemisen ja pidättäytymisen perusta; se ei siis mitenkään perustu epäuskoon tai yleiseen kieltämiseen tai yleiseen epäilemiseen — jopa oman epäilyksensäkin epäilemiseen — kaikkein vähimmän perustuu se pilkkaan ja kaiken vakaan ja hyvän ylimieliseen ilkkumiseen. Nämä eivät kuulu sen henkeen enempää kuin uskonnon ja filosofiankaan. Epäilijä on punnitsija ja viisas, mies, joka kokoo purjeensa ja laskee omaisuutensa sekä elää varojensa mukaan, joka arvelee, että ihmisellä on muutenkin liika paljon virkamiehiä, jotta hänellä vielä lisäksi olisi varaa olla oma virkamiehensä, ett'emme voi varata itsellemme liika paljon etuja siinä epätasaisessa taistelussa, jossa toisella puolella ovat niin suunnattomat ja ehtymättömät voimat, toisella taas semmoinen mitätön, mahtailtava, haavoittuva papukaija kuin ihminen, joka on kuin kaarna aalloilla jokaisessa vaarassa. Hänen, epäilijän asema on puolustusasema, turvallisempi ja helpompi puolustaa ja samalla mukava ja käyttökelpoinen, ikäänkuin huonetta rakentaessamme noudatamme sääntöä: ei liika korkealle, jos ei liika matalallekaan — tuulilta suojaan, mutta ei laakson lokaankaan.

Filosofia, jota me kaipaamme ja tarvitsemme, on filosofiaa, joka soveltuu ja mukautuu. Spartalainen tai stoalainen ajatussuunta on liika jyrkkää ja jäykkää meidän tarpeisiimme. Pyhän Johanneksen ja nöyrän vastustamattomuuden kanta toisaalta taas tuntuu liika ohuelta ja eetteriseltä. Me kaipaamme kimmoista mukavaa teräspukua, lujaa kuin edellinen, taipuisaa kuin jälkimäinen. Me tarvitsemme

laivaa näillä aalloilla, joilla asumme. Jäykkäkulmainen, dogmaattinen rakenne särkyisi pirstoiksi tässä lukemattomien voimien temmellyksessä. Ei, sen pitää olla tiiviin ja ihmismuodon mukaisen pysyäkseen ollenkaan eheänäkään, kuten raakun pitää määrätä rakennuksen muodon, joka perustetaan veteen. Ihmishengen pitää olla oppirakennuksemme kaavana, aivan kuten ihmisruumis on kaava, jonka mukaan asuntorakennus on rakennettu. Mukautuvaisuus on ihmisluonteen erikoiskyky. Me olemme kultaisia keskimääriä, ohimeneviä pysyväisyyksiä, vastapainollaan tehottomaksi tehtyjä tai säännöllisesti toistuvia erehdyksiä, vedelle perustettuja rakennuksia. Viisas skeptikko tahtoo saada nähdä mahdollisimman läheltä parhaimmat leikit ja ylimmät leikkijät, parhaan, mitä kiertotähtemme tarjoaa nähtävää, parhaimman taiteen ja luonnon, parhaimmat paikat ja tapahtumat, mutta varsinkin parhaimmat ihmiset. Kaiken mitä on ihmiskunnassa erinomaista: — suloiset muodot, rautainen käsivarsi, huulet, joilta vuotaa vakuutuksen hunaja, neuvokkaat aivot, jokainen ihminen, joka osaa leikkiä ja voittaa, kaiken hän tahtoo saada nähdä ja kaikkea arvostella.

Ehdot, joilla tätä näytelmää pääsee katsomaan, ovat: katsojalla pitää itsellään olla jonkinmoinen varma ja järkipärisen elämänsuunta, jokin varmentunut menettelytapa tyydyttäessään ihmiselämän välttämättömiä tarpeita, todistuksia, että hän on näyteltyt osaansa taidolla ja menestyksellä, hänellä pitää olla semmoista tyyneyttä ja luonteenlujuutta sekä lahjakkuutta, että hän aikalaistensa ja maanmiestensä kesken on ansainnut ystävyyttä ja luottamusta. Sillä elämän salaisuudet aukeavat ainoastaan ystävyydelle ja vertaisille. Ihminen ei usko itseään pojille tai houkkioille tai pedanteille, vaan ainoastaan arvoisilleen. Ihminen, jolla on jonkinmoinen järkevä rajoittautumiskyky, jonkinmoinen keskeinen, välittävä asema äärimmäisyyksien välillä samalla sentään oman varman pohjan, voimakas pätevä mies, joka ei ole niin yksinomaan suola ja sokuria, vaan kylliksi maailmaatunteva myöntääkseen oikeuden niin Pariisille kuin Lontoollekin, ollen samalla sentään tarmokas ja alkuperäinen ajattelija, joka ei niitä hämmästy, vaan käyttää niitä hyväkseen — siinä sopiva henkilö edustamaan tätä filosofista ajatuskantaa.

Nämä ominaisuudet yhtyvät Montaignen luonteessa. Koska kuitenkin personallinen kunnioitukseni Montaignea kohtaan mahdollisesti on kohtuuttoman suuri, niin tahdon tämän egoistien ruhtinaan kilven turvissa puolustaakseni sitä, että valitsen juuri hänet skeptismin edustajaksi, esittää sanan pari selittääkseni, kuinka olen ruvennut pitämään tästä ihailtavasta lavertelijasta ja kuinka rakkauteni häneen yhä on kasvanut.

Yksi ainoa Cottonin englanniksi kääntämä nidos hänen "Kirjoitelmiaan" (Essais) oli jäänyt minulle isäni kirjastosta, kun vielä olin poika. Se sai kauan levätä huomaamatta kunnes monen vuoden kuluttua vast'ikään lopetettuani yliopistolukuni luin kirjan ja hankin lisäksi puuttuvat nidokset. Muistan millä ilolla ja ihmetyksellä syvennyin siihen. Tuntui ikäänkuin olisin itse kirjoittanut kirjan jossakin edellisessä elämässä, niin vilpittömän välittömästi puhui se tunteelleni ja kokemukselleni. Ollessani Pariisissa 1833 tulin Père la Chaise'n hautausmaalla haudalle, jossa lepäsi Auguste Collignon, joka oli kuollut 1830 kuudenkymmenen kahdeksan vuoden vanhana ja joka hautapatsaan mukaan "oli elänyt harrastaakseen oikeutta ja joka oli kasvattanut itseään hyveeseen Montaignen kirjoitelmien johdolla". Muutamaa vuotta myöhemmin tutustuin hienosti sivistyneeseen englantilaiseen runoilijaan John Sterlingiin ja jatkuneen kirjeenvaihtomme kautta opin tuntemaan, että hän rakkaudesta Montaigneen oli tehnyt toivoretken hänen linnaansa, joka yhä on jälellä lähellä Castellania Perigordissa, ja jäljentänyt hänen kirjastonsa seiniltä lauselmat, jotka Montaigne kahtasataa viittäkymmentä vuotta aiemmin oli niille piirtänyt. Tämän John Sterlingin matkakertomuksen, joka on julkaistu Westminster Review'issa, on Hazlitt ottanut "Essais"-painoksensa johdantoon. Ilokseni kuulin, että yksi äskettäin löydetyistä William Shakespearen omakätisistä nimikirjoituksista oli eräässä Florion Montaigne-käännöksen jäljennöksessä. Se on ainoa kirja, jonka varmasti tiedämme löytyneen runoilijan kirjastossa. Ja omituista kylläkin, toisessa yhtäpitävässä Florio-jäljennöksessä, jonka (kuten minulle museossa ilmoitettiin) Brittiläinen museo on hankkinut itselleen suojellakseen Shakespearen käsikirjoitusta, on kuulunut alkulehdellä olevan Ben Jonsonin omakätinen nimikirjoitus. Leigh Hunt kertoo lordi Byronista, että Montaigne oli ainoa suuri menneiden aikojen kirjailija, jota hän luki täydellä tyydytyksellä. Sattui muitakin tapauksia, joita on tarpeetonta tässä mainita, jotka saattoivat tämän vanhan gascognelaisen pysymään yhä uutena ja kuolemattomana minulle.

V. 1571 isänsä kuollessa jätti Montaigne, silloin kolmenkymmenen kahdeksan vuotias, lakimestoimensa Bordeaux'ssa ja asettui maatilalleen. Vaikka hän oli rakastanut huveja ja toisinaan ollut hovimiehenäkin, saivat nyt opinnolliset harrastukset ylivallan hänessä, ja hän mieltä maalaisaatelismiehen säännölliseen, tyyneen ja riippumattomaan elämään. Hän ryhtyi täydellä todella taloudenhoitoonsa ja saattoi maatilansa mitä tuottavimmalle kannalle. Suorana ja vilpittömänä käytökseltään ja kavahtaen sekä pettymistä että pettämistä saavutti hän paikkakuntalaistensa kunnioituksen älyllään ja rehellisyydellään. Liigan sisällisten sotien aikoina, jolloin jokainen rakennus muuttui linnaksi, piti Montaigne porttinsa avoimina ja talonsa puolustuksetta. Kaikki puolueet liikkuivat vapaasti hänen linnassaan, sillä kaikki pitivät arvossa hänen rohkeuttaan ja kunniaansa. Lähiseudun aatelisto toi kalleutensa ja arvopaperinsa turviin hänen linnaansa. Gibbon laskee näinä tekohurskaina

Montaigne on kaikista kirjailijoista suurin ja vilpittömin. Hänen ranskalainen suorapuheisuutensa melkein lähenee karkeutta; mutta hänen tunnustustensa aulis avomielisyys on leikannut kärjen kaikelta arvostelulta. Hänen päivinään tarkoitettiin kirjat ainoastaan toisen sukupuolen luettaviksi ja kirjoitettiin melkein kaikki latinaksi, ja salli tämä humoristille vapauden jonkinmoiseen alastomuuteen esityksessä, jota meidän nykyiset tapamme eivät suvaitse kirjallisuudessa, joka on yhtä paljon tarkoitettu kummankin sukupuolen luettavaksi. Mutta vaikkapa hänen raamatullinen suorasukaisuutensa sekoittuneena koko lailla epäpyhään kevytmielisyysyteen voikin tehdä hänen kirjansa epämieluisiksi monelle herkkätunteiselle lukijalle, on tämä loukkautuminen kuitenkin pintapuolista. Hän uhittelee sillä, hän asettaa sen mahdollisimman näkösalille, kukaan ei voi ajatella tai puhua pahemmin hänestä kuin hän itse. Hän väittää itsensä syypääksi melkein mihinkä paheeseen tahansa, ja jos hänessä olisi jotakin hyvettä, on se livahtanut muka varkain häneen. Hänen mielestään ei ole ainoatakaan ihmistä, joka ei viidesti kuudesti olisi ansainnut hirsipuuta, ja itse puolestaan ei hän väitä itseään miksiäkään poikkeukseksi. "Viisi kuusi yhtä hullua juttua", sanoo hän, "voisi vielä kertoa minusta, kuten jokaisesta muustakin ihmisestä." Mutta huolimatta tästä tosiaankin ylenmääräisestä suorapuheisuudesta juurtuu jokaisen lukijan mieleen vakuutus hänen ehdottomasta rehellisyydestään.

"Jos tarkimmin ja tunnollisimmin punnitsen itseäni, niin huomaan, että parhaimpaankin hyvään minussa on sekoittuneena pahaa, ja minä, joka rakastan tämänlaatuista hyvettä niin vilpittömästi ja täydellisesti kuin kuka tahansa maailmassa, pelkään, että Plato itsekin puhtaimmassa hyveessään, jos olisi kuunnellut ja hiipinyt korvansa aivan lähelle itseään, olisi kuullut sorahduksen ihmissekoitusta itsessään, vaikkapa vain hyvin heikkonakin ja etäisenä ja ainoastaan hänen itsensä kuultavana."

Tässä ilmenee kärsimättömyyttä, ja vihaa kaikenlaista värittelystä ja suurentelemista vastaan. Hän on ollut hoveissa kylliksi kauan herätäkseen tuliseen vastenmielisyysyteen kaikkea ulkokuorta kohtaan; virkistyksekseen laskee hän pienen kirouksenkin, hän tahtoo puhua merimiesten ja mustalaisten kanssa ja käyttää hyväkseen kansanomaisia kokkapuheita ja renkutuksia, hän on ollut sisällä niin kauan, että hän tuntee itsensä kipeäksi ja tahtoo nyt ulos vapaaseen ilmaan, sataisipa siellä sitte vaikka kuulia. Hän on liika kauan saanut nähdä pitkätaakkisia herroja, niin että hän nyt kaipaa nähdä viljejä ihmissyöjiä ja on niin hermostunut teeskenneltyyn elämään, että hän arvelee: mitä raakalaisempi, sitä parempi ihminen. Hän rakastaa satulaansa. Muualta saatte etsiä teologiaanne, kielitiedettänne, filosofiaanne. Mitä täällä on saatavissa, se maistuu ja tuntuu maalta ja todelliselta elämältä, hyvältä, karvaalta tai kirpeältä. Hän ei mitenkään arkaile kertoa teille sairauksiaan, ja hänen kertomuksensa Italian matkasta ihan vilisee tämänlaatuisia juttuja. Hän oli saavuttanut ja säilytti tasapainonsa. Nimensä yläpuolelle piirsi hän kaksi esikuvallista vaakamaljaa ja kirjoitti alle: *Que çais je?* [Mitä tiedän minä?] Kun katselen hänen kuvaansa kirjan alkulehdellä, on kuin kuulisin hänen puhuvan: Olkaa olevinanne niin tietoviisaita kuin tahdotte, kiistelkää ja lioitelkaa — minä en hellitä totuudesta, ja vaikkapa sitte saisin Europan kaikki valtiot ja kirkot ja tulot ja hyvän maineen, en ole antava sille kuivakiskoiselle tosiasialle, jonka näen, suurempaa arvoa kuin näen sillä olevan; tahdon mieluummin laihassa proosassa jupista siitä, mitä varmasti tiedän — huoneestani ja lapsistani, isästäni, vaimostani ja alustalaisistani, vanhasta, raihnaasta, paljaasta pääläestani, veitsistäni ja kahveleistani, ruuista, joita syön, ja juomista, joista enimmän pidän, ja sadasta muusta yhtä hullunkurisesta pikkuasiasta — kuin hienolla hanhensulalla kirjoittaa hienoa romanssia. — Minä rakastan harmaita päiviä, syksyä ja talvi-ilmaa. Olen itse harmaa ja syksyinen ja pidän, että arkipuku ja vanhat kengät, jotka eivät ahdista jalkoja, ja vanhat ystävät, joiden tähden minun ei tarvitse häiriytyä oloissani, ja selvät yksinkertaiset puheenaineet, joiden tähden minun ei tarvitse ponnistaa itseäni ja vaivata aivojani, ovat mukavimmat. Asemamme ihmisinä on itsessäänkin kylläksi kiperä ja kapera. Eihän ihminen koskaan voi olla varma itsestään ja kohtalostaan, vaan voi hän joka hetki tulla suistetuksi johonkin säälittävään ja naurettavaan suhteeseen. Miksipä mahtailisin ja näyttelisin filosofin osaa sen sijaan, että parhaimpani mukaan koettaisin pitää tasapainossa tätä huppelehtivaa ilmapalloa? Siten ainakin elän jonkinmoisissa rajoissa, säilytän toimintavapauteni ja voin lopulta laskea purteni lahden tuolle puolen edes hiukankin onnistuneesti. Jos on jotakin hullunkurista tuommoisessa elämässä, niin vika ei ole minun: tulkoon se kohtalon ja luonnon laskuun!

Kirjoitelmat ovat siis hupaisaa yksinpuhelua mistä satunnaisesta aineesta tahansa, joka tulee hänen mieleensä, käsitellen kaikkea suoraan ja kursailematta, mutta miehekkäällä aistilla. On löytynyt ihmisiä, joilla on ollut syvemmät tiedot kuin hänellä, mutta tekisi mieli sanoa, ett'ei ole löytynyt ketään, jolla olisi niin runsaasti ajatuksia: hän ei ole ikinä pitkäveteinen eikä teeskentele koskaan, ja on hänellä kyky saada lukija huvitetuksi siitä, mikä huvittaa häntä.

Hänen suoruuutensa ja ytimekkyytensä ylettyy jokaiseen hänen lauseeseensaakin. En tunne toista kirjaa, joka tuntuisi vähemmän kirjoitetulta. Se on puhelua kirjoitetussa muodossa. Jos leikkaisi noita sanoja, vuotaisivat ne kuin verta: niin meheviä ja eläviä ne ovat. On sama ilo häntä lukiessa kuin kuunnella jotakin, joka työskennellessään johtuu puhumaan itseksensä, kun yhtäkkiä sattuu joku epätavallisempi asianhaara. Sillä sepät ja tallirengit eivät kompastu ja tapaile puheessaan, se virtaa kuin kuulasade. Akateemikot ne ovat, jotka korjailevat sanojaan ja alkavat uudelleen ja uudelleen

lauseensa ja vielä lisäksi tahtovat sievistää ja sirosta liika paljon ja eksyvät esitettävästä asiasta esityksen muotoon. Montaigne puhuu terävästi, tuntee maailman ja kirjat ja itsensä, liikkuu aina varmallalla pohjalla: ei huuda, ei väittele ja rukoile, ei mitään heikkoutta, kiihkoilua ja liioittelua: hän ei ole joutumassa suunniltaan, hän ei näyttele hulluttelijaa eikä tahdo tehdä tyhjäksi aikaa ja avaruutta, vaan hän on luotettava ja varma, nauttii päivän jokaisesta hetkestä, pitää tuskastakin, koska se saattaa hänen tunteensa itseensä ja tekee asiat todellisiksi, samoin kuin me nipistämme itseämme tullaksemme vakuutetuiksi, että olemme valveilla. Hän pysyy tasamaalla, kohoo tai alenee siltä harvoin, rakastaa varmaa pohjaa ja kiviä jalkainsa alla. Hänen kirjoitustavassaan ei ole mitään innostusta ja kaipuun henkevyttä; tyvenentytyväisenä ja itsekylläisenä noudattaa se keskitietä. On ainoastaan yksi poikkeus tästä — hänen rakkautensa Sokrateeseen. Puhuessaan hänestä hehkottuvat kerran hänenkin kasvosensa, ja hänen kirjoitustapansa kohoa intohimoisemmaksi.

Montaigne kuoli vuonna 1592 kuudenkymmenen vuoden vanhana kurkkumätään. Kuolemaisillaan antoi hän toimittaa messun huoneessaan! Kolmenkymmenen kolmen vuoden vanhana oli hän mennyt naimisiin. "Mutta", sanoi hän, "jos olisin noudattanut omaa tahtoani, en olisi mennyt naimisiin itse viisauden kanssa, jos se olisi huolinut minusta; mutta oli liika vaikeata ja työlästä olla sitä tekemättäkin, yleinen tapa ja tottumus kun vaativat niin. Enimpiin tekoihini olen johtunut esimerkkien kautta, en omasta valinnastani." Kuolemansakin hetkellä myönsi hän yleiselle tavalle saman määräämisvallan. *Que çais je? Mitä tiedän minä?*

Maailma on omaksunut tämän Montaignen kirjan kääntäen sen kaikille kielille ja julkaisten siitä seitsemänkymmentäviisi eri painosta Europassa, ja tämä on tapahtunut, vaikkapa lukijapiiri on verrattain rajoitettu, nimittäin hovimiehiin, satureihin, ruhtinasiin, maailmanmiehiin sekä teräväpäisiin ja jalomielisiin ihmisiin.

Onko meidän sanottava, että Montaigne on puhunut viisaasti, että hän on oikealla ja pysyvällä tavalla tulkinnut ihmismieltä elämän järjestämiseen nähden. Meillä on luontainen taipumus uskoon. Totuus yksin tai yhteys syyn ja vaikutuksen välillä kiinnittää mieltämme. Olemme vakuutetut, että kautta kaiken olevan kulkee yhdistävä lanka, kaikki maailmat ovat pujotetut siihen kuin helmet nauhaansa: ja ihmiset, tapahtumat, elämä saapuvat meille ainoastaan tuon langan vuoksi, ne tulevat ja menevät ainoastaan, jotta tuntisimme tuon viivan suunnan ja yhtäjaksoisuuden. Mieltämme masentaa kirja tai perustelu, joka pyrkii osoittamaan, ettei ole semmoista viivaa, vaan ainoastaan sattumaa ja sekavuutta: — syytön onnettomuus ja ansaitsematon onni, houkkiosta syntynyt sankari ja sankarista syntynyt houkkio. Näemmekö sen vai emmekö, me uskomme, että semmoinen side on olemassa. Kyky seipittelee valhesiteitä, nero näkee todelliset. Me kuuntelemme tiedemiestä, koska edeltäpäin aavistamme sen luonnon ilmiöiden johdonmukaisuuden, jonka hän paljastaa. Me rakastamme kaikkea, joka myöntää, yhdistää ja pitää voimassa, ja vihaamme kaikkea, joka särkee ja kumoo. Esiintyy mies, joka kaikille ilmenee säilyttävänä ja rakentavana: hänen läsnäolonsa edellyttää hyvinjärjestettyä yhteiskuntaa, maanviljelystä, kauppaa, kehittyneitä laitoksia ja hallitusta. Ellei näitä olisi olemassa, niin hänen toimintansa herättäisi ne eloon. Senpövuoksi vaikuttaakin hän niin elähyttävästi ja rohkaisevasti ihmisiin, jotka erinomaisen alttiisti tuntevat kaiken tämän hänessä. Tyytymättömät ja kumousmieliset esittävät kaikenmoisia epäämättömiä syitä yhteiskuntajärjestystä vastaan, mutta he eivät osoita meille mitään omaa suunnitelmaansa perhe- tai valtiojärjestykseksi. Vaikkakin siis kaupunki, valtio, elämänjärjestys, jota meidän lainlaattijamme on tarkoittanut, olisikin ylen vaatimaton taikkapa tunkkeinenkin onni, niin ihmiset kuitenkin syystä kyllä noudattavat häntä ja hylkäävät uudistajan, niin kauan kuin tämä esiyy ainoastaan kirves ja rautakanki kädessä.

Mutta vaikkapa olemmekin luonnoltamme taipuvia säilyttämään ja näkemään asioiden syyjohteisuuden toisistaan ja vaikkapa hylkäämme katkeran, sokean epäuskon, niin on sillä skeptisismisuunnalla, jota Montaigne edustaa, kuitenkin oikeutuksensa, ja jokainen ihminen on jonakin aikana elämästään taipuvainen siihen. Jokainen ylevämpi henki on kehityksessään saapuva tähän tasapainopisteeseenkin tai paremmin sanoakseni, on oppiva käyttämään hyväkseen näitä luonnon vasta- ja tasapainoja luonnollisena aseena hurskailijoiden ja pölkkypäiden liioittelua ja kaavamaisuutta vastaan.

Skeptisismi on se kanta, jolle tutkija asettuu niihin yksityisseikkoihin nähden, joita yleensä ihailaan, mutta jotka hän havaitsee kunnioitusta ansaitseviksi ainoastaan pyrintöperiltään ja hengeltään. Epäilijän, skeptikon omaksuma perusta on tempelin esipiha. Yhteiskunta ei suvaitse epäilyksen henkäyksenkään koskettavan olevaa yhteiskuntajärjestystä. Mutta jokaisen ylevämmän hengen kehityksessä on välttämätön aste, jolloin hän asettaa kyseeseen sovinnaiset tavat kaikissa kohdissaan, ja todistaa tämä juuri, että hän käsittää sen aaltoavan runsaan elämänvoiman, joka kaikissa muutoksissaan pysyy samana.

Ylevämpi henki on havaitseva olevansa yhtä vastustavalla kannalla yhteiskunnan heikkouksiin nähden kuin niihin ehdotuksiinkin nähden, joita on tehty niiden parantamiseksi. Viisas skeptikko on huono kansalainen, hän ei ole mikään vanhoillinen, hän havaitsee omistamisessa piilevän itsekkyyden ja

yhteiskunnallisten laitosten kömpelyyden. Mutta hän ei myöskään ole sovelias työskentelemään missään tähänastisessa kansanvaltaisessa puolueessa, sillä puolueet vaativat miehensä kokonaan, ja hän näkee läpi kaiken ylimalkaisen isänmaallisuuden. Hänen politiikkansa on sama kuin sir Walter Raleighin "Souls Errand" kirjassa tai Krishnan Bhagavatissa: "Ei ole olemassa ketään, joka ansaitsisi minun rakkauteni tai vihani" — ja samalla hän lausuu mietelmiään laeista, luonnonvoimista, jumaluudesta, kaupasta ja tavoista. Hän on yhteiskunnan parantaja: toki ei silti mikään sopiva jäsen hyväntekeväisyshdistykseen. Käypi ilmi, ett'ei hän ole mikään työntekijäin, köyhien tai vankien ja orjien esitaistelija. Hänen mieleensä on juurtunut käsitys, että elämämme tässä maailmassa ei ole aivan niin helposti selitettävissä kuin kirkot ja kouluoppikirjat sanovat. Hän ei pyri vastustamaan näitä hyväätarkoittavia harrastuksia ja esittämään pahuuden asianajajan osaa maailmassa sekä toittamaan maailmalle jokaista epäilyä ja ilkkuvaa havaintoa, joka pimittää häneltä auringon. Hän sanoo ainoastaan, että on aihetta epäilyyn.

Aion käyttää tilaisuutta ja viettää Pyhän Mikael Montaignemme nimipäivää sillä, että luettelen ja kuvaan näitä epäilyjä tai kielteisiä väitteitä. Haluan ajaa ne esiin luolistaan ja hieman tuulettaa niitä. Meidän on meneteltävä niiden kanssa kuten poliisi menettelee vanhojen roistojen kanssa, joita näytetään yleisölle raatihuoneella. Ne eivät enää voi olla niin peloittavia ja tuhoisia, kun ne kerta ovat tulleet tunnetuiksi ja kirjoihin merkityiksi. Mutta tarkoitukseni ovat vilpittömät niitä kohtaan — noillekin hirmuille on myönnettävä heidän oikeutensa. En ole vetävä esiin mitään sunnuntaipäänpistoja, semmoisia, jotka ovat esitetyt ainoastaan kumottaviksi. Olen valitseva käsiteltäväkseni pahimmat, mitä voin löytää, olkoot ne sitte ylivoimaisia minulle tai minä niille.

En ryhdy ahdistelemaan materialistista skeptisismiä. Tiedän että nelijalkaisuusoppi ei koskaan ole pääsevä ylivaltaan. On yhdentekevää, mitä lepakot ja härät ajattelevat. Ensimmäinen arveluttava ilmiö, johon kajaan, on henkevyuden kevytmielisyyden: on kuin horjuttaisi paljotietoisuus ihmisen vakavuutta. Tietäminen on tieto siitä, ett'emme voi mitään tietää. Yksinkertaiset rukoilevat, nerot ovat keveitä ilkkujia. Kuinka kunnianarvoisaa onkaan vakavuus kaikilla aloilla, mutta järki surmaa sen. Niinpä San Carlo, teräväjärkinen ihailtava ystäväni, teräväpäisimpiä ihmisiä, on havaitsevinaan, että kaikki välitön sielunylentymys, vieläpä ylevä hartauskin, johtaa tähän kolkkoon näkemykseen ja suistaa hartailijan orpona takaisin. Minun hämmästyttävä San Carloni arveli, että lainlaatijat ja pyhimyksetkin ovat kokeneet tämän pettymyksen. He tapasivat arkin tyhjänä, näkivät, mutta eivät tahtoneet kertoa, ja koettivat häätää lähenevät seuraajansa tältä tieltä sanoen: "Toiminta, toiminta, rakkaat ystäväni, on teidän osanne." Niin vaikea kuin olikin minulle tämä San Carloni paljastus, tämä halla heinäkuussa, tämä isku, jonka sai kuin morsiamelta, niin vaikeampi oli vielä pyhimysten kyllästymys ja ylenkyllästymys. Ilmestyksen vuorella, ennenkuin he vielä ovat nousseet polviltaan, sanovat he: me havaitsemme, että tämä hartautemme ja autuutemme on osittaista ja muodotonta, löytääksemme lievityksen täytyy meidän paeta tuon epäillyn ja solvaistun järjen, ymmärryksen turviin, Mefistofeleen, kyvyn ja älyn elähyttäjän?

Tämä on ensimmäinen esiinloitsittu henki, ja vaikkapa se onkin yhdeksännellätoista vuosisadallamme ollut monen kaihoavan runoelman esineenä, Byronin, Goethen ja monen muun vähemmän mainehikkaan runoilijan laulama, jättääkseni mainitsematta lukuisat erinomaiset yksityiset havaintojen tekijät — niin tunnustan sentään, ett'ei se ole tuntunut perin kiehtovalta mielikuvitukselleni, se tuntuu nimittäin tähtäävän nukkerakennusten ja ruukkuhylyjen kumoamiseen. Se mikä saa huojahtelemaan perustuksillaan Rooman tai Englannin tai Geneven tai Bostonin kirkon, voi vielä olla varsin kaukana koskettamastakaan mitään uskonperusteita. Minusta ovat järki ja siveellinen tunne sopusoinnussa keskenään, ja vaikkapa filosofia hävittääkin valhehaamut, suo se kuitenkin luonnolliset pidäkkeet pahalle ja sielulle tietoisian tasapainon. Arvelen, että mitä viisaampi ihminen on, sitä ihmeteltävämmiksi havaitsee hän luonnon ja siveyden lait ja kohottautuu yhä ehdottomampaan luottamukseen ja uskoon.

Ovat vielä jällellä ihmisen mielialat, joista jokainen tekee tyhjäksi kaiken muun paitsi oman tosiasia- ja uskokudoksensa. On lisäksi ruumiinrakennuksen vaikutus, joka ilmeisesti vaikuttaa mielialoihin ja mielenlaatuun. Usko ja epäusko osoittautuvat riippuvaisiksi ihmisen ruumiinrakenteesta, ja kohta kun ihminen on saavuttanut sen tasapainon ja elokuuden, joka sallii koko koneiston ryhtyä toimintaan, hän ei enää kaipaa mitään ulkonaisia esimerkkejä, vaan on ripeästi omassa elämässään kokeva kaikki mielipiteet vuoron perään. Meidän elämämme on maaliskuun ilmaa, yhdessä hetkessä sekä tuimaa että kirkasta. Ankaran vakaina, altistuneina uskoen kohtalon rautaisiin ohjaksiin kuljemme tietämme emmekä hievahuttaisi jalkaammekaan pelastaaksemme elämäämme: mutta yht'äkkiä lennättää joku kirja tai kuvapatsas tai ainoastaan jonkun nimen kaiku säkenen läpi hermojemme, ja yht'äkkiä uskomme tahtoon: sormukseni muuttuu Salomonin sinetiksi, kohtalo on olemassa ainoastaan houkkioita varten, kaikki on mahdollista päättävälle mielelle. Kohtapa kääntää uusi kokemus ajatukset taas uudelle tolalle: terve jokapäiväinen järki anastaa jälleen ylivaltansa; me sanomme, sotilasura on sittenkin suurin tie maineeseen, hienoihin tapoihin, runouteen — ja nähkääs, lopulta on kuitenkin siten, että itsekkyyden kylvää parhaiten ja korjaa parhaimmat sadot, tekee parhaat kaupat ja parhaimmat kansalaiset. Riippuvatkohan ihmisen mielipiteet oikeasta ja väärästä, kohtalosta ja perussyistä häiritystä unesta ja

huonosta ruuansulatuksesta? Eiköhän ihmisen usko Jumalaan ja velvollisuuteen olekaan perustettu syvemmälle kuin vatsan todistukseen? Ja mikähän takaa näiden mielipiteiden pysyväisyyden? Minä en pidä ranskalaisesta nopeakäänteisyydestä — uusi kirkko ja valtio kerta viikossa. Tämä on Montaignen toinen kielteinen kanta, olkoon sillä se arvo, mikä sillä voi olla. Mikäli se olettaa mielentilojen kiertokulkua, viittaa se minusta omaan vastalääkkeeseensä, nimittäin katsomaan asioita pitempien ajanjaksojen kuluessa. Mikä on monen mielentilan, kaikkien mielentilojen keskiarvo? Vakuuttaakohan eri aikojen ja sukupolvien yhteinen kokemus oikeaksi ainoatakaan periaatetta, tai onkohan havaittavissa mitään etäisille ajoille ja paikoille yhteistä tuntemusta? Ja jos semmoiseksi ilmenisi itsekkyyks, niin hyväksyn minä senkin jumalallisen lain osana ja täytyy minun parhaimpani mukaan koettaa sovelluttaa se yhteen ylevämpään pyrintöjen kanssa.

Sana kohtalo tai sallima ilmaisee kaikkina aikoina ihmisen tunnetta siitä, että maailman lait eivät aina ole suosiollisia meille, vaan usein loukkaavatkin ja musertavat meidät. Kohtalo luonnon haamussa kasvaa ylitemme kuin ruoho. Me kuvaamme ajan viikate kädessä, rakkauden ja onnen sokeaksi, kohtalon kuuroksi. Meidän voimamme ovat liika heikot vastustaaksemme tuota hirmua, joka uhkaa nielaista meidät. Mitä vastarintaa voimme tehdä noille välttämättömille, voitokkaille, pahaasuoville voimille? Mitä voin tehdä saattaakseni tehottomaksi rodun vaikutuksen omassa elämässäni? Mitä voin tehdä perinnöllisiä ja synnynnäisiä taipumuksiani vastaan, mitä risa- ja keuhkotautia sekä heikkoutta vastaan, mitä ilmastoa ja raakalaisuutta vastaan synnyinmaassani? Minä voin järkeillen järkeillä ja kieltää kaiken, paitsi tuota iänikuista vatsaa: se vaatii ja sen täytyy saada ravintonsa, enkä voi tehdä sitä kunnioitettavaksi.

Mutta päävastus, jonka myöntöperäinen välittömyytemme kohtaa ja joka itsessään käsittää kaikki muut, on oppi olemisesta harhanäkynä. Kiertää tuskallinen huhu, että olisimme kaikissa elämän ratkaisevissa kohdissa pidetyt pilkkana ja että tahdon ja toiminnan vapaus olisi vain tyhjää puhetta. Meitä höyrytetään ja maustetaan ilmalla ja ravinnolla, naisilla, lapsilla, tieteillä, tapahtumilla, ja olemme yhtä hyvät niin ennen kuin jälkeenkin. Matematiikka, valitetaan, jättää hengen entiselleen, samaten kaikki tieteet, siten myöskin kaikki tapahtumat ja teot. Minä tapaan ihmisessä, joka on tutkinut kaikki tieteet, saman moukan, joka hän alkuaankin oli, ja kaikkien niinhyvin oppi- kuin virka- ja yhteiskunta-arvojen ja asemien takana havaitsen minä lapsen. Ja yhtä kaikki olemme pakoitettut tunnustamaan niille elämän. Tosiaankin, voisimme johtua omaksumaan varmaksi säännöksi ja lauselmaksi kasvatustilassamme sen, että Jumala on perussisältöä ja hänen ilmestymistapansa harhaa. Idän viisailta oli jumalatar Yoganidra, Vishnun suuri harhavoima, joka äärimäisenä tietämättömyytenä eksytti koko maailman.

Vai lausuisinko sen täten? — Elämän outous perustuu jokaisen sopusoinnun vivahduksenkin puutteeseen elämän aatteellisen ja käytännöllisen puolen välillä. Järki, ylistetty todellisuus, laki havaitaan silloin ja tällöin jonakin kirkkaana ja syvänä hetkenä kesken kaikkea huolten ja toimien hyörintää, joilla ei ole mitään suoraa suhdetta siihen kadotetaan taaskin näkyvistä kuukausiksi tai vuosiksi, löydetään taaskin hetkeksi ja kadotetaan uudelleen. Jos laskemme nämä hetket yhteen, niin olemme mahdollisesti viidessäkymmenessä vuodessa eläneet puolen tusinaa järkeviä tunteja. Mutta kirkastavatko sitte nämä hetket huolemme ja toimmemme? Me emme näe elämässä mitään sääntöperäistä menettelytapaa, ainoastaan tuon vastaavan rinnakkaisuuden suuren ja pienen välillä, jotka eivät koskaan vaikuta tai vastaanota vaikutusta toiseltaan tai ilmaise taipumusta sulautumaan toiseensa. Kokemukset, varallisuus, valta, luvut, kirjaileminen eivät auta mitään asiassa, aivan kuten emme huomaa sisäänastuvasta miehestä, onko hän syönyt jamssijuurta vai puhvelinlihaa — hänessä on niin paljon luuta ja lihaa, kuin hän tarvitsee, olkoon se sitte muodostunut riisistä tai lumesta. Niin suunnaton on epäsuhta aatteiden taivaanlaen ja sen alla uurastavan työmuurahaisen välillä, että olkoon ihminen viisas tai houkkio, se ei merkitse niin suuria kuin me arvelemme. Lisääkö minä tähän yhtenä tämän lumouksen kepposena vielä sen ihmeellisen, ihmiset toistensa yhteydestä sulkevan lain, joka tekee kaiken yhteistoiminnan mahdottomaksi. Nuorekas henki halajaa yhteyttä toisten ihmisten kanssa. Mutta kaikki sivistyksen ja sisäisen suuruuden tiet johtavat yksinäisyyden vankeuteen. Hän on monasti saanut pettyä. Hän ei odottanut ajatuksilleen myötätuntoa kotikylältään, vaan kääntyi hän valittujen ja lahjakasten puoleen, mutta ei saanut osakseen mitään rohkaisua näiltä, vaan pelkkää väärin ymmärrystä, vastahakoisuutta ja ivaa. On ihmeellistä, miten väärään aikaan ihmiset elävät, miten väärin heitä käytetään, ja kunkin etevyys on kiihtyneessä yksilöllisyydessä, joka eroittaa hänet yhä enemmän toisista.

Nämä nyt ja monet muut ovat ne ajatuksen sairaudet, joita tavalliset opettajamme eivät yritäkään parantaa. Onkohan meidän nyt, koska hyvät luonnontaipumukset johtavat meitä hyvettä kohden, kiellettävä epäilyksien olemassaolo ja valehdeltava hyvän asian vuoksi? Onkohan meidän elettävä elämämme uljaan vaiko pelkurin tavoin, ja eiköhän epäilyjen tyydyttävä ratkaiseminen ole miehuudelle olennaista? Onkohan hyveen nimi oleva esteenä tiellä hyveeseen? Etteköhän voi kuvitella, että vakava ja karkeatekoinen mies ei löydä tyydytystään teessä, kirjoitelmissa ja katekismuksissa, vaan vaatii rajumpaa kasvatusta, kaipaa ihmisiä, työskentelyä, liikettä, maatyötä, sotaa, nälkää, rakkautta, vihaa,

epäilyä, kammaa, jotta asiat selkenisivät hänelle, ja eiköhän hän ole oikeutettu tulemaan vakuutetuksi omalla tiellään? Jos hän on tullut vakuutetuksi, on näillä vaihoilla ollut tarkoituksensa.

Usko on sielun vakuutusten omaksumista, epäusko niiden kieltämistä. Muutamat mielet eivät voi epäillä. Ne epäilyt, joita he tunnustavat kantavansa mielessään, ovat pikemmin kohteliaisuutta tai mukaumista heidän seurapiirinsä tavalliseen puhesävyyn. He tohtivat kernaasti antautua ajatteluun, sillä heillä on paluutie aina avoinna. Kerta päästyään ajattelun taivaaseen he eivät näe siinä mitään suistumista takaisin yöhön, vaan sanomatonta vetoa ja kutsua tuolle puolen. Taivas kaartuu taivaan takana, paratiisi paratiisiin, ja jumaluus ympäröi heitä kaikkialla. On toisia taas, joille taivas on vaskea, joka sulettuna lepää maanpinnan yllä. Tämä riippuu kunkin luonteesta ja enemmästä tai vähemmästä uppoumisesta luontoon. Näillä jälkimäisillä pitää hätätilassa olla jonkinmoinen heijastunut tai toisilta saatu usko, ei välitöntä todellisuuden näkemistä, vaan vaistomainen luottamus todellisuuden näkijöihin ja uskojiin. Uskovien tavat ja ajatukset hämmästyttävät heitä ja vakuuttavat heidät siitä, että nämä ovat nähneet semmoista, joka heiltä itseltään on salassa. Mutta heidän aistillinen näkemystapansa pyrkii kahlehtimaan uskovaan tähän ensimmäiseen näkemykseen, samalla kuin hän itse alati ja välttämättä etenee, ja pianpa epäuskoinen rakkaudesta uskoon polttaa uskovan.

Suuria uskovia pidetään aina epäuskoisina, epäkäytännöllisinä, haaveellisina jumalankieltäjinä ja oikeastaan ihmisinä, joita ei oteta lukuun. Saattaapa henki-ihminen tulla pakoitetuksi ilmaisemaan uskonsa kokonaisina yhtäjaksoisina epäilyinä. Armeliaat tulevat ehdotuksineen ja pyytävät hänen myötävaikutustaan. Mitenkä saattaa hän empiä? Onhan suora kohteliaisuuden ja ystävällisyyden velvoitus myönnyttellä, missä vaan voi, ja pukea lauseensa suosiollisimman ystävälliseksi, eikä mitenkään laskea siihen mitään jäätävää ja jyrkkää. Mutta hän on pakoitettu sanomaan: "Oi, nuo asiat pysyvät sinä, mitä niiden täytyy olla, ettekä te voi niille mitään! Nuo erikoiset vaivat ja pahat ovat niiden puiden lehvistöä ja hedelmiä, jotka näemme kasvavan. On turhaa syyttää lehteä tai marjaa, leikkaa se pois ja sijaan on kasvava toinen aivan yhtä huono. Syvemmältä on parannus alettava." Jokapäiväisyyden armeliasuusteot ovat hänelle vieraita ja vaikeita. Se mikä huolettaa muita ja aiheuttaa kysymyksiin, ei huoleta ja aiheuta kysymyksiin häntä, heidän menettelysääntönsä eivät ole hänen menettelysääntöjään, ja vasten kaikkia lempeämielisyyden vaatimuksia on hän pakoitettu sanomaan, ett'eivät ne häntä huvita.

Eivätpä voi hänen kanssaihmisensä sommitella ihmistoiveiden kalliimpia oppejakaan, oppia jumalaisesta kaitselmuksesta ja sielun kuolemattomuudesta siihen muotoon, että hän voisi ne hyväksyä. Mutta hän kieltää ne siksi, että hänen uskonsa on suurempi, eikä sentähden, että se on pienempi. Hänen vilpittömyytensä saa hänet kieltämään. Hän tahtoo mieluummin, että häntä pidetään houkkioisena epäilijänä kuin valehtelijana. Minä uskon, sanoo hän, kaikkeuden siveelliseen perussisältöön, se on olemassa ihmissielujen ystävälliseksi hyväksi, mutta teidän oppisääntönne tuntuvat minusta vääristeleviltä pilakuvilta, miksi ponnistaisin uskoakseni niihin? Väittäköhän kukaan, että tämä on kylmää ja epäuskoista? Viisas ja ylevämielinen ei ainakaan ole väittävä sitä. Hän on riemuitseva hänen kaukonäköisestä kieltämyksestään, joka voi suoda vastustajalle kaikkien perinnäisten käsitysten ja yleisen uskon perustan menettämättä silti vähääkään voimastaan. Hän näkee tilapäisten muotojen ohitse. George Fox näki "kokonaisen pimeyden ja kuoleman valtameren, mutta samalla rajattoman valon ja rakkauden valtameren, joka aaltoili tuon pimeyden yllä".

Lopullinen ratkaisu, johon skeptisismi häipyä, on siveellinen tunne, joka ei ikinä menetä päätösvaltaansa. Voi vaaratta antautua kaikkiin mielialoihin ja myöntää merkityksensä jokaiselle vastaväitteelle: siveellinen tunne painaa ne vaa'assa alas kaikki yhdessä yhtä helposti kuin yhden ainoankin. Se on se pisara, joka pitää meret tasapainossa. Minä leikin tosiasia kirjavalla sikermällä ja katson asioita niiltä pinnalla liikkuvilta näkökannoilta, joita me nimitämme skeptisismiksi, mutta minä tiedän, että ne kohta ovat ilmenevät minulle järjestyksessä, joka tekee skeptisismien mahdottomaksi. Ajattelevan ihmisen täytyy tuntea ajatus, joka on kaikkeuden lähde: luonnon muodot lainehtivat kuin meren aallot. Tämä usko selittää elämän ja olioiden kaikki muodot. Maailma on sulaa jumaluutta ja lakia. Ken uskoo täten, hän suvaitsee oikeaa ja väärää ja katsoo tyynenä houkkioita ja narreja ja tyhmyyden ja vääryyden voittokulkua maailmassa. Hän voi tyvenin mielin katsoa sitä ammottavaa kuilua, joka on olemassa ihmisen kunnianhimon ja hänen toteuttamisvoimansa välillä, sitä eroitusta ihmisvoiman kysynnän ja tarjonnan välillä, mikä muodostaa ihmissielujen sisällisen tuskanhaavan.

Charles Fourier julisti, että "ihmisen halut suhtautuvat hänen saavutettavissaan olevaan onneen", toisin sanoen, jokainen toive ennustaa omaa täyttymistään. Kuitenkin todistaa kaikki kokemus aivan päinvastaista; voimien riittämättömyys on nuorten ja tulisten henkien yleisenä surunaiheena. He syyttävät jumalallista kaitselmusta jonkinmoisesta kitsaudesta. Se on näyttänyt taivaan ja maan jokaiselle lapselle ja herättänyt hänet kaipaamaan kokonaisuutta, kaipaamaan kiihkeästi, rajattomasti, herättänyt hänessä nälän kuten avaruudessa, joka himoitsee täytyä taivaankappaleilla, herättänyt nälänkirkunan semmoisen, jolla pahat henget vaativat sieluja itselleen, ja sen nälän tyydyttämiseksi on kullekin ihmiselle päivittäin annettu yksi ainoa pisara, yksi kasteen helmi elonvoimaa — malja, suuri kuin avaruus ja siinä yksi ainoa pisara elämän vettä. Jokainen ihminen heräsi aamusin elämänhalulla

semmoisella, että hän olisi voinut nielaista aurinkokunnat kuin kakun, tulisella pyrkimyksellä rajattomaan toimintaan ja intohimoon, hän olisi voinut laskea kätensä aamutähdelle, hän olisi voinut tehdä johtopäätöksiä painolaista ja kemiasta — mutta ensi yrityksellä koettaessaan voimiaan hervahtivat kädet, jalat, aistit eivätkä totelleet häntä. Hän oli kuin maansa hylkäämä hallitsija, joka oli jätetty viheltämään itseksensä tai suistettu kuin kokonaiseen hallitsijain hylkyjoukkoon, jotka kaikki vihelsivät — ja yhä lauloivat seireenit: "ihmisen halut suhtautuvat hänen saavutettavissaan olevaan onneen". Jokaisessa huoneessa, jokaisen neidon ja nuorukaisen povessa, taivaita kaihoovan pyhimyksen sielussa on tavattavissa tämä juopa — juopa ihanteellisen voiman suurimpien lupauksen ja kurjan todellisuuden välillä.

Totuuden väljenevä luonne tulee kimmoisana, saavuttamattomana avuksemme. Ihminen löytää pelastuksensa laajasisältöisemmissä yleistyksissä. Elämä opettaa meitä yleistämistaitoon, uskomaan mitä vuodet ja vuosisadat todistavat tuntia vastaan, vastustamaan erityisseikkoja anastamasta etualaa, tunkeumaan yksityiskohtien yleiseen merkitykseen. Asiat näyttävät puhuvan yhtä ja sanovatkin aivan päinvastaista. Ne ovat näöltään epäsiiveellisiä, tuloksiltaan siiveellisiä. Ne näyttävät tähtäävän alas, oikeuttavan toivottomuuteen, suosivan roistoja, tuhoavan oikeamielisiä: ja niinhyvin konnat kuin marttyyritkin edistävät oikeutta. Vaikkapa konnat voittavatkin jokaisessa valtiollisessa taistelussa, vaikkapa yhteiskunta hallitusten vaihtuessa näyttääkin joutuvan toisen rosvojoukon käsistä toisen rosvojoukon käsiin ja vaikkapa sivistyksen tie onkin sarja konnantekoja, niin tulevat yleiset päämäärät sentään jotenkuten tyydytetyiksi. Näemme nykyään väkisin pakoitettavan esiin tapahtumia, jotka näyttävät hidastuttavan, jopa työntävän taaksepäinkin vuosisatojen sivistystä. Mutta maailmanhenki on hyvä uimari, eivätkä myrskyt ja aallot voi hukuttaa häntä. Hän näpsäyttää sormiaan laelle: ja samalla lailla näyttää taivas kautta koko historian tavoittelevan alhaisia ja mitättömiä keinoja. Vuosien ja vuosisatojen kautta, huonojen välikappaleiden avulla, mitättömyyksien ja atoomien lävitse virtaa vastustamaton suuri ja armahtava voima.

Oppikoon ihminen havaitsemaan pysyvän vaihtuvassa ja virtaavassa, oppikoon hän kunnioitustaan kadottamatta kestämaan niiden asioiden sortumisen, joita hän oli tottunut kunnioittamaan, oppikoon hän olevansa täällä ei tehdäkseen ja muodostaakseen, vaan tullakseen itse muodostetuksi, ja että, vaikkapa kuilu aukenee kuilun alla ja mielipide syrjäyttää mielipiteen, kaikki kuitenkin lopulta sisältyy iäiseen perussyhyn.

"Jos uppoo venhe, vie se uuteen mereen."

V.

Shakespeare, runoilija.

Suuret miehet ovat huomattavia enemmän alansa laajuuden ja runsauden kuin alkuperäisyytensä vuoksi. Jos vaadimme saven löytämisessä, tiilien tekemisessä, rakennuksen muuraamisessa alkuperäisyyttä semmoista kuin hämähäkki osoittaa kutoessaan verkkonsa omista sisuksistaan, niin ei yksikään suuri mies ole alkuperäinen. Eikä ole alkuperäisyyden arvo siinä, että on erilainen kuin muut ihmiset. Sankari seisoo sankimmassa sotilaspöydässä ja keskellä taistelun tuoksinaa, ja nähden, mitä ihmiset tarvitsevat, ja ottaen osaa heidän kaipauksiinsa antaa hän heille tarvittavan lisän heidän näkö- ja toimintavoimaansa, jotta saavutetaan kaivattu päämäärä. Suurin nero on velallisin ihminen. Runoilija ei ole mikään sanamyly, joka puhuu kaikkea, mitä vaan mieleen sattuu, ja joka lopuksi joskus puhuu jotain hyvääkin, koska hän puhuu kaiken, vaan on hän sydän, joka on soinnussa aikansa ja maansa kanssa. Ei ole mitään oikullista ja pilventakaista hänen tuotannossaan, vaan lempeätä harrasta vakavuutta täynnä painokkainta vakaumusta ja suunnattu ratkaisevimpiä päämääriä kohti, mitä kukaan ihminen tai ihmisluokka hänen aikoinaan tuntee.

Aikamme henki on kateellinen yksilöille eikä suvaitse suuria yksilöitä muuten kuin yleisyyden edustajina. Nerolla ei ole mitään valintavapautta. Suuri mies ei herää jonakin kauniina aamuna ja sanoo itselleen: "Olen tulvillani elämää, minä lähdän merille ja löydän jonkun Etelänapamaanosan, tänään olen keksivä ympyrän neliön, olen tutkiva kasvitiedettä ja keksivä uuden ravintoaineen ihmisille, minulla on mielessäni aivan uusi uudenlaatuinen rakennustaide, minä aavistan uuden mekaanisen voiman"; ei siten, vaan tapaa hän itsensä ajatusten ja tapausten virrassa, ja hänen aikalaistensa aatteet ja tarpeet pakoittavat häntä eteenpäin. Hän seisoo paikalla, jossa kaikkien katseet ovat suunnatut yhdelle tolalle ja jossa kaikkien kädet osoittavat suuntaa, johonka hänen on lähteminen. Kirkko on kasvattanut hänet juhlamenojensa ja komeutensa keskellä, ja hän toteuttaa ne viittaukset, jotka sen

laulu ja soitto ovat hänelle antaneet, ja rakentaa tuomiokirkon, jossa kuorolaulut saavat humista ja kulkueet upeilla. Hän tapaa riehuvan sodan, se kasvattaa hänet sotatorvien pärinässä ja leirielämän keskellä, ja hän parantaa sotalaitoksen. Hän tapaa kaksi maata yrittämässä kulettaa kivihiiltä tai viljaa tai kalaa tuotantopaikasta myyntipaikkaan ja keksii rautatien. Jokainen mestari on tavannut aineksensa jo koottuina, ja hänen voimansa on ollut hänen myötätunnonaan ja sopusoinnussa kansansa kanssa ja hänen rakkaudessaan aineksiin, joita hän käsitteli. Mikä voimien säästö! mikä elämän lyhyden korvaus! Kaikki on valmiina häntä varten. Maa on auttanut hänet näin pitkälle hänen tiellään. Ihmiskunta on käynyt hänen edellään, tasoittanut vuoret, täyttänyt syvänteet, silloittanut virrat. Miehet, kansat, runoilijat, käsityöläiset, naiset, kaikki ovat he työkennelleet häntä varten, ja hän omaksuu heidän työnsä hedelmät. Jos hän valitsisi jonkun muun asian yleisten pyrintöperien, kansallisten tunteitten ja historian ulkopuolelta, saisi hän tehdä kaiken itse, hänen voimansa kuluisivat alkuvalmisteluihin. Melkeinpä olisi taipuvainen sanomaan, että suuri neron voima on ilman kaikkea alkuperäisyyttä, on kauttaaltaan vastaanottava antaen maailman tehdä kaiken ja sallien hetken hengen virtailla esteettömästi mielensä lävitse.

Shakespearen nuoruus sattui aikaan, jolloin Englannin kansa kiihkeästi halusi näytelmällisiä huvituksia. Hovi loukkautui helposti poliittisista salaviittauksista ja koetti tukahuttaa niitä. Puritaanit, kasvava ja voimakas puolue ja uskonnollismieliset valtiokirkolliset halusivat myöskin ehkäistä niitä. Mutta kansa kaipasi niitä. Ravintolapihat, katottomat huoneet, tilapäiset aitaukset maaseutumarkkinoilla olivat valmiita näyttämöjä kuleksiville näyttelijöille. Kansa oli päässyt tämän uuden huvituslajin makuun, ja kuten meillä nykyään olisi mahdotonta tukahuttaa sanomalehdistöä — vaikkapa olisimme vahvinkin puolue — niin yhtä mahdotonta oli silloin kuninkaan, mahtavan piispan, puritaanin joko yksin tai kaikki yhdessä tukahuttaa ilmiötä, joka yht'aikaa oli balladi, epos, sanomalehti, kansankokous, esitelmä, pilalehti, lukutupa. Ehkäpä kuningas, piispa, puritaani havaitsivat sen omainkin etujensa mukaiseksi. Kaikista syistä oli se saavuttanut kansallisen merkityksen — toki ei mitenkään niin silmiinpistävästi, että kenenkään suuren oppineen mieleen olisi juolahtanut käsitellä sitä Englannin historiassa — mutta ei silti mitenkään vähemmän tärkeän, että se oli halpa ja arvoton kuin leipuripuoti. Paras todistus sen elinvoimaisuudesta on se sarja kirjailijoita, jotka yht'äkkiä esiintyvät tällä alalla: Kyd, Marlowe, Greene, Jonson, Chapman, Dekker, Webster, Heywood, Middleton, Peele, Ford, Massinger, Beaumont ja Fletcher.

On mitä tärkeintä runoilijalle, joka työskentelee näyttämöä varten, että hän on varma yleisön mielenkiinnosta. Hänen ei tarvitse tuhlata aikaa turhiin kokeiluihin. Hänellä on jännityksellä odottava kuulijakunta. Shakespearen aikoina olivat olosuhteet vielä paljo edullisemmat. Aikoihin, jolloin hän jätti Stratfordin ja tuli Lontooseen, oli olemassa käsikirjoituksina suuri joukko eri aikoina ja eri tekijöiden kirjoittamia näytelmäkappaleita, joita vuoroin esitettiin näyttämöillä. Semmoisia oli kertomus Troiasta, josta yleisö kernaasti kuunteli osan kerran viikossa, oli Julius Caesarin kuolema ja muita Plutarkon mukaan sepitettyjä kappaleita, joihin se ei koskaan kyllästynyt, kokonainen hyllyllinen Englannin historiaa Brutin ja Arthurin tarinoista aina kuninkaallisiin Henrikkeihin asti, joita ihmiset halulla kuuntelivat, sekä kokonainen sarja surullisia murhenäytelmiä, hauskoja italialaisia kertoelmia ja espanjalaisia matkaseikkailuja, jotka jokainen lontoalainen oppipoika tunsivat. Ja koko tätä ainesjoukkoa on jokainen näytelmän sepittäjä käsitellyt, mikä suuremmalla, mikä vähemmällä kyvyllä, ja kuiskaaja on säilyttänyt noita tahruneita ja rikkinäisiä käsikirjoituksia. On nykyään enää mahdotonta sanoa, kuka on kirjoittanut ne ensiksi. Ne ovat olleet niin kauan teatterin omaisuutena, ja niin moni kohoava nero on laajentanut ja muutellut niitä sovittamalla niihin jonkun puheen tai kokonaisen kohtauksen tai lisäämällä jonkun laulun, että kukaan ei enää voi vaatia itselleen painatusoikeutta tähän lukemattomien tekijöiden teokseen. Ja onneksi ei kukaan sitä tahdokaan. Heidän toiveensa eivät vielä ole kääntyneet siihen suuntaan. Meillä on vähän lukijoita, mutta paljon katsojia ja kuuntelijoita. Kappaleet maatkoot kernaasti siellä, missä ovat.

Shakespeare kuten hänen ammattiveljensä piti tätä vanhojen näytelmäkappaleiden varastoa isännättömänä ainehistona, jota vapaasti voi käyttää omiin tarkoituksiin ja kokeihin. Jos olisi silloin ollut vallitsemassa se kirjallisen omistusoikeuden kunnioitus, joka turvaa nykyaikaista näytelmätaidetta, ei olisi mitään saatu aikaan. Elokkaan Englannin raisu lämmin veri sykähteli näytelmäkappaleissa niinhyvin kuin arkkiveisuissakin ja antoi ruumiin, jota hän tarvitsi ilmaisan ylevälle ja majesteettilliselle mielikuvitukselleen. Runoilija tarvitsee pohjaksi kansanomaisia muistoja ja taruja, joita hän voi muovaila ja jotka puolestaan pidättävät häntä oikeissa rajoissa. Ne liittävätkin hänet kansaan, antavat perustan hänen rakennukselleen, ja antaen hänen käytettäväkseen niin paljo valmista sallivat ne hänelle täyden vapauden ja voiman laskea mielikuvituksensa rohkeimpaan lentoon. Lyhyesti, runoilija on lähdetarinalleen yhtä suuressa kiitollisuuden velassa kuin kuvanveistäjä temppeleille. Egyptin ja Kreikan kuvanveistotaide on kehittynyt rakennustaiteen suojassa. Se koristi temppelein seinää: aluksi karkeatekoisena korkokuvana, joka oli hakattu temppelein päätykolmioon, sittemmin tehdään nämä korkokuvat rohkeammin, pää tai käsi kurottautuu esiin seinästä ryhmän yhä sentään pysyessä sommiteltuna silmällä pitäen rakennuksen vaatimuksia, joka muodostaa kehykset ja taustan kuviolle, ja kun lopulta oli saavutettu suurin käsittelyn ja tyylin vapaus, löi rakennustaiteen yhä vieläkin

ylimahtinsa vaikutus kylmentävän ja hillitsevän leimansa veistokuvaan. Kohta kun alettiin muovilla kuvapatsaita itsenäisinä teoksina riippumatta temppeleistä ja palatseista, alkoi kuvanveistotaide rappeutua, oikullisuus, liioittelu ja komeilemishalu anastivat entisen hillityn tyyneyden sijan. Tällaisen hillikkeen, joka kuvanveistäjällä oli rakennustaitteessa, tapasi herkästi kiihtyvä runollinen kyky siinä keräytyneessä näytelmäainehistossa, johonka kansa jo oli tottunut ja joka oli saavuttanut jonkinmoisen täydellisyyden, jommoista ei ainoakaan yksinäinen nero, vaikka kuinkakin etevä, voinut toivoa luomiinsa.

Itse asiassa ilmeneekin, että Shakespeare lainaa joka taholta ja voi käyttää hyväkseen kaikkea, mitä hän vaan tapaakin, ja on hänen velkamääriensä suuruus nähtävissä Malonen uutterissa laskelmissa "Henrik VI:n" ensimmäiseen, toiseen ja kolmanteen osaan nähden, joidenka "6043 säkeestä 1771 on kirjoittanut joku Shakespearen edeltäjä, 2373 hän itse edeltäjänsä esitystä muovailemalla ja 1899 kokonaan itse". Ja edistyvä tutkimus tuskin jättänee ainoatakaan kappaletta hänen ehdottomaksi omaisuudekseen. Malonen arvostelu on tärkeä palanen ulkoista historiaa. "Henrik VIII:ssa" olen selvästi näkevinäni, kuinka hän on vuollut alkuperäistä vuotta, jolle hänen oma hienempi kerroksensa on laskettu. Alkuperäisen näytelmäkappaleen oli kirjoittanut syvälahjainen, ajatusrikas mies, jolla sentään oli epätarkka korva. Voin eroittaa hänen säkeensä, ja tunnen hyvin niiden poljennan. Tarkastettakoon ainoastaan Wolseyn yksinpuhelua ja sitä seuraavaa kohtausta Cromwellin kanssa, jossa Shakespearen runomitan sijasta, jonka salaisuus on siinä, että ajatus rakentaa ja määrää soinnun, niin että kun lukee ajatuksen mukaan, paljastuu parhaiten poljenta, täällä säkeet ovat sommitellut varman runomitan mukaisesti, ja lausunnalla itselläänkin on jonkinmoinen saarnaava vivahdus. Mutta kappale sisältää koko matkan ilmeisiä Shakespearen käsialan jälkiä, ja muutamat palaset, kuten kertomus kruunauksesta, kantavat selvimmästi alkulähteensä leimaa. Omituista on, että kohteliaisuuslauselma kuningatar Elisabethille on huonopoljentainen.

Shakespeare tunsu, että kansantaruista voi ammentaa paljon parempia juonia, kuin mitä paraskaan kekseliäisyys voi seipitellä Jos hänen kekseliäisyytensä siitä jonkun verran menetti arvoaan, niin kasvoivat hänen voimansa, eikä nykyaikainen kiihkeä alkuperäisyyden vaatimus ollut siihen aikaan vielä niin pakoittava. Ei ollut vielä olemassa mitään kirjallisuutta miljoonille. Yleinen lukutaito ja halpahintainen kirjallisuus olivat vielä tuntemattomia. Suuri runoilija, joka esiytyy epäkirjallisena aikana, vetää omaan loistokehäänsä kaiken sen valon, mikä vaan sädehtiikin hänen aikanaan. Hänen ihanana tehtävänä on jakaa kansalleen jokainen henkinen jalokivi, jokainen tunteen kukkanen, mikä vaan jaettavissa on, ja hänen muistonsa on hänelle yhtä arvokas kuin hänen keksimiskykynsäkin. Hän välittää sentähden vähät siitä, mistä hänen ajatuksensa kulloinkin tulevat hänelle; olkoon hän ammentanut ne käännöksistä, traditsioneista, matkoiltaan vieraisissa maissa, runollisesta innostuksestaan, mistä lähteistä tahansa ne ovatkin, yhtä tervetulleita ovat ne hänen epäkriittiselle kuulijakunnalleen. Jopa lainaa hän aivan välittömästi läheisyydestäänkin. Toiset ihmiset puhuvat yhtä viisaasti kuin hänkin, ainoastaan että he puhuvat paljon tuhmaa sekaan eivätkä tiedä, koska he ovat puhuneet viisaasti. Hän tuntee, missä todellinen jalokivi säihkyi ja asettaa sen oikealle paikalleen, missä hän sen löytääkin. Sellaisessa onnellisessa asemassa oli ehkäpä Homeros, sellaisessa Chaucer ja Saadi. He tunsivat, että kaikki tieto ja äly oli heidän tietoaan ja älyään. Ja he ovat yhtä paljon kirjastomiehiä ja historian kirjoittajia kuin runoilijoitakin. Jokainen tarinoitsija on maailman kaikkien kaskujen perijä ja täys'oikeuksinen käyttäjä.

"Kertoen Theben ja Pelopsin aikeet, myös jumalaisen Troian vaiheet."

Chaucerin vaikutus on huomattavissa kaikessa vanhemmassa englantilaisessa kirjallisuudessa, ja myöhemminkin eivät ainoastaan Pope ja Dryden ole velassa hänelle, vaan havaitaanpa melkein kaikkien englantilaisten kirjailijain olevan tunnustamattomassa velassa hänelle. Ihastuttava on rikkaus, jolla on niin paljon turvatteja. Mutta Chaucer itsekin on mitä suurisuuntaisin lainaaja. Chaucer näyttää Lydgaten ja Caxtonin välityksellä yhtä päätä ammentavan Guido di Colonnalta, jonka latinankielinen romaanirunoelma Troian sodasta vuorostaan oli kokoonkyhätty Dares Phrygiuksen, Ovidiuksen ja Statiuksen mukaan. Edelleen ovat Petrarca, Boccaccio ja provencelaiset runoilijat hänen hyväntekijöitään: "The Romaunt of the Rose" on ainoastaan vapaa käännös Guillaume de Lorris'in ja Jean de Meun'in "Ruusun romaanista", "Troilus ja Cressida" Lollius di Urbinon kirjasta, "Kukko ja kettu" Marian Lais'ista, "Maineen huone" (House of Fame) ranskan tai italian kielestä, ja Gower poloista käyttää hän hyväkseen aivan kuin olisi tämä mikäkin tiilipolttimo tai kivilouhimo, josta sopii ottaa rakennustarpeensa. Hän puolustaa itseään sillä, että hänen ottamallaan ei ole mitään arvoa siellä, missä hän tapaa sen, mutta siellä taas suurin arvo, minne hän sen jättää. On tullut ikäänkuin jonkinlaiseksi käytännölliseksi säännöksi kirjallisuudessa, että se, joka joskus on osoittautunut pystyvänsä alkuperäiseen luomiseen, on senjälkeen oikeutettu varastamaan toisten kirjoituksista mielensä mukaan. Ajatus on sen omaisuutta, joka voi omistaa sen, ja sen, joka voi sitä oikein käyttää. Jonkinmoinen sulaumaton avuttomuus leimaa aluksi lainattuja ajatuksia, mutta jahka olemme tottuneet käsittelemään niitä, tulevat ne täydellisesti omiksemme.

Sitenpä on kaikki alkuperäisyys suhteellista. Jokaisen ajattelijan katse on luotuna taaksepäin.

Westminsterin tai Washingtonin lakiasäättävän eduskunnan oppinut jäsen puhuu ja äänestää tuhansien puolesta. Osoittakaa meille valitsijakunta ja ne nykyään näkymättömät tiehykkeet, joita myöten edustaja on päässyt selvytyteen sen toiveista, se joukko käytännöllisiä ja tiedokkaita miehiä, jotka kirjeenvaihdon tai suullisen keskustelun kautta ovat varustaneet hänet todisteilla, yksityistiedoilla ja laskelmilla, ja hänen hieno terävyytensä ja lujuutensa kadottavat jotakin tehostaan ja sädekehästään. Kuten sir Robert Peel ja mr Webster äänestävät, siten ajattelevat Locke ja Rousseau tuhansien puolesta, ja siten oli Homeroolla, Menulla, Saadilla, Miltonilla ympärillään lähteitä, joista he ammensivat: ystäviä, ihailijoita, kirjoja, perinnäistietoja, sananlaskuja kaikki nyt jo ammoin häipyneitä — jotka tunnettuina melkoisesti vähentäisivät heidän ihmeteltävyyttään. Puhuiko siis runoilija alkuperäisen vakuutuksen voimalla? Vai tunsiko hän toisen runoilijan itseänsä etevämmäksi? Tämä kysymys vetoaa kirjailijan omaantuntoon. Onko lopultakin hänen rinnassaan oraakkeli, jolta voi kysyä jokaisesta ajatuksesta ja asiasta, onko se todella siten ja siten, onko vai eikö? ja jolta voi saada vastauksen, johonka voi luottaa. Kaikki velka, mihin sellainen ihminen voi toisen neroon nähden joutua, ei koskaan voi hämmentää hänen tietoisuuttaan omasta alkuperästään, sillä kirjojen ja toisten ihmisten hänelle tekemä palvelus on kuin savupilvi verrattuna siihen sisäisimpään todellisuuteen, jonka hän on nähnyt kasvoista kasvoihin.

On helppoa havaita, että parhaasti kirjoitettu tai tehty maailmassa ei ole yhden yksinäisen neron työn hedelmää, vaan on se muodostunut laajan yhteistyön kautta siten, että tuhannet ovat kirjoittaneet kuin yksi ja totelleet samaa sisäistä pakkoa. Englanninkielinen raamattumme on loistava näyte kiellemme voimasta ja suloudesta. Mutta sitä ei ole kääntänyt kielellemme yksi mies, eikä sitä ole käännetty johonkin varmaan aikaan, vaan vuosisadat ja kirkot ovat työskennelleet sen täydellistymiseksi. Ei ollut aikaa, jolloin ei olisi ollut jotain käännöstä olemassa. Liturgia, jota ihaillaan niin paljon voimakkaan ylevän henkensä vuoksi, on kokoelma eri aikojen ja kansojen hartaustunnelmia, käännös katolisen kirkon rukouksista ja menoista — jotka taas vuorostaan ovat kootut pitkien ajanjaksojen varsilla pyhimysten ja pyhain kirjailijain rukouksista ja hartausmietelmistä kautta koko maailman. Grotius huomauttaa samaa "Isä meidän" rukouksen suhteen, että ne eri lauselmat, joista se on kokoonpantu, olivat käytännössä jo Kristuksen aikoina rabinien rukousmuodoissa. Hän poimi ainoastaan esiin kultajyvät. Voimakas lakikielemme, lainkäyttömme merkitsevät menot ja lakitieteellisten määritelmien tarkka sattuvaisuus ja täsmällisyys ovat kaikkien niiden terävä-älyisten, voimakashenkisten miesten töiden hedelmää, jotka ovat eläneet niissä maissa, joissa nämä lait vallitsevat. Plutarkoon teoksien käännös on siksi niin etevä, että se perustuu niin moneen edelliseen käännökseen. Näitä käännöksiä on tehty kaikkina aikoina. Kaikki todella kielenmukaiset ja kansalliset käänteet ovat säilyneet ja kaikki muut vähitellen karsiuneet ja tulleet hyljättyiksi. Jotakin samanlaista on vielä aiemmin tapahtunut alkuperäisille kirjoille. Maailma menettelee verrattain vapaasti maailmankirjallisuuteen kuuluvain teosten kanssa. Vedat, Aisopoon sadut, Pilpay, Tuhat ja yksi yötä, Cid, Iliadi, Robin Hood, skottilaiset runoelmat eivät ole yhden miehen työtä. Tuommoisten teosten sommittelussa on aika ajatellut puolestamme, tori, muurari, salvumies, kauppias, maanviljelijä, narri, kaikki ovat he ajatelleet puolestamme. Jokainen kirja liittää aikansa sanavarastoon jonkun onnistuneen hyvän sanan, jokainen laki, kauppa, hetken mieltymys omansa, ja kaiken käsittävä yleinen nero, joka ei arkaile ja kaihi olla alkuperäisyydestä velassa kaikkien yhteiselle alkuperäisyydelle, esiytyy myöhemmälle ajalle kuin oman aikansa ruumiillistumisena ja muistiin kirjoittajana.

Olemme kiitollisuuden velassa muinaistutkijoille ja Shakespeare-seuralle niistä tutkimuksista, joilla he ovat selvittäneet englantilaisen draaman kehittymisen pappien kirkoissa esittämistä mysterioista ja lopullisen eroittautumisen kirkosta sekä täydellistymisen maalliseksi näytelmäkappaleiksi "Ferrex ja Porrex" ja "Gurton-mummon neula" nimistä kappaleista alkaen aina niihin aikoihin asti, jolloin näyttämöitä vallitsevat juuri ne kappaleet, joita Shakespeare muodosteli ja muovaili ja jotka hän lopulta teki omikseen. Menestyksensä rohkaisemina ja tehtävänsä herättämän kasvavan mielenkiinnon kannustamina ovat he nuuskineet jokaisen kirjahyllyn, aukaisseet jokaisen kirjalaatikon vinnillä eivätkä sallineet ainoankaan vanhan kellastuneen paperivihon jäädä pilautumaan homeeseensa ja toukkiinsa, niin kärkkäitä olivat he saamaan tietää, oliko Shakespeare poikanen todella ollut salametsästäjä vai eikö, oliko hän pitänyt huolta hevosista teatterin portilla, oliko hän pitänyt koulua, ja miksikä hän testamentissaan oli määrännyt vaimolleen Anna Hathaway'lle ainoastaan lähinnä parhaan sänkyänsä.

On jotakin liikuttavaa siinä hairahtuvassa ajattelemattomuudessa, jolla aika valitsee henkilönsä ja tapahtumansa, joita kaikki kynttilät valaisevat ja joita kohden kaikki katseet ovat käännettyt, siinä huolellisuudessa, millä merkitään kirjoihin jokainen vähäpätöisinkin pikkuasia, joka koskee kuningatar Elisabethia tai kuningas Jaakkoa, Essexejä, Leicesterejä, Burleigheja, Buckinghamemia, samalla kuin se ilman ainoatakaan arvokkaampaa huomautusta sivuuttaa toisen hallitsijasuvun perustajan, hallitsijasuvun, jonka vuoksi yksin Tudorin hallitsijasukua joskus on muistettava — miehen, joka häntä elähyttävän hengen ja innostuksen voiman vuoksi käsittää itsessään koko saksilaisen rodun ja jonka ajatuksista maailman ensimmäiset kansat jotkut vuosisadat ovat löytävät henkisen ravintonsa ja henget ainoan johtonsa. Tavallinen näyttelijä — ainoakaan ihminen ei aavistanut, että hän oli ihmiskunnan runoilija; tämä salaisuus pysyi yhtä syvänä salaisuutena runoilijoille ja hengen miehille kuin

hovimiehille ja tyhjänpäiväisillekin. Bacon, joka kirjoitti kuin tavaraluettelon aikansa henkisistä saavutuksista, ei mainitse hänen nimeänsäkään. Ben Jonson, vaikka olemmekin koettaneet antaa mitä liioitelluimman merkityksen hänen harvoille tunnustaville ja ylistäville sanoilleen, ei aavistanutkaan sitä joustavaa kasvavaa mainetta, jonka ensi väreilyjä hän itse oli herättämässä. Hän piti epäilemättä hänelle antamaansa tunnustusta perin runsaana ja jalomielisenä ja piti itseään ehdottomasti parempana runoilijana heistä kahdesta.

Jos on totta, kuten sananlasku sanoo, että ainoastaan äly älyyää älyn, niin olisi Shakespearen ajan kyllä pitänyt voida ymmärtää häntä. Sir Henry Wotton oli neljä vuotta nuorempi Shakespearea ja eli kaksikymmentä kolme vuotta hänen jälkeensä, ja tapaa hänet kirjevaihdossa tai tuttavuussuhteissa seuraaviin henkilöihin: Theodor Beza, Isaac Casaubon, sir Philip Sidney, kreivi Essex, lordi Bacon, sir Walter Raleigh, John Milton, sir Henry Vane, Isaac Walton, t:ri Donne, Abraham Cowley, Bellarmine, Charles Cotton, John Pym, John Hales, Kepler, Vieta, Albericus Gentilis, Paolo Särpi, Arminius, joista kaikista on todisteita, että hän on ollut tekemisissä heidän kanssaan, mainitsematta useita muita, jotka hän epäilemättä on tavannut, — Shakespeare, Spenser, Jonson, Beaumont, Massinger, molemmat Herbertit, Marlowe, Chapman ja muut. Sitte Perikleen aikojen, jolloin Kreikassa oli esiytnyt sellainen sikermä suuria miehiä, ei ole ollut toista sellaista piiriä, ja kuitenkin ei heidän neronsa riittänyt havaitsemaan maailman suurinta neroa. Runoilijamme naamari oli läpinäkymätön. Vuorta ei havaitse läheltä. Vierähti kokonainen vuosisata, ennenkuin sen olemassaoloa alettiin epäillä, ja vasta kahden vuosisadan kuluttua hänen kuolemastaan alettiin häntä arvostella siten kuin meistä on hänen arvonsa mukaista. Ennen meidän aikojamme ei ole ollut mahdollista kirjoittaa Shakespearen historiaa, sillä hän on saksalaisen kirjallisuuden isä: saksalaisten tutustaaminen Shakespearen Lessingin kautta sekä Wielandin ja Schlegelin käännökset hänen teoksistaan aiheuttivat mitä läheisimmästi saksalaisen kirjallisuuden äkillisen esillepuhkeamisen ja kukoistuksen. Vasta yhdeksännellätoista vuosisadalla, jonka mietiskelevä henki on jonkinmoinen elävä Hamlet, voi Hamlet-tragedia tavata ihailevat lukijansa. Nykyään on Shakespeare lyönyt leimansa kirjallisuuteen, filosofiaan ja ajatteluun. Hänen henkensä on se näköpiiri, jonka sivu me meidän päivinämme emme näe. Hänen säkeittensä kasvattamina ovat korvamme tottuneet sointuun. Coleridge ja Goethe ovat ainoat arvostelijat, jotka jonkinmoisella täsmällisyydellä ovat tulkinneet tunteemme ja vakuutuksemme hänestä, mutta kaikissa sivistyneissä mielissä elää sanaton arvonanto hänen valtaavaa voimaansa ja ihanuuttaan kohtaan, jotka kuten kristinusko määräävät aikakautemme henkisen laadun.

Shakespeare-seura on ulottanut tutkimuksensa joka taholle, tehnyt tiettäväksi, mitä tietoja vielä puuttuu, tarjonnut rahapalkkiota jokaisesta johonkin varmuuteen johtavasta tiedonannosta; ja millä tuloksilla? Lukuunottamatta muutamia tärkeitä tietoja englantilaisen näytelmätaiteen historiasta, joihin olen viitannut, on tullut esiin ainoastaan joku harva seikka koskeva runoilijan varallisuussuhteita sekä hänen toimenpiteitään omaisuuteensa nähden. Ilmenee, että hän vuosi vuodelta omisti aina suuremman osan Blackfriarsin-teatteria: sen vaatevarasto ja muu kalusto olivat hänen omiansa, että hän säästöillään kirjailijana ja osakkeenomistajana osti itselleen tilan synnyinkaupungissaan, että hän asui Stratfordin kauneimmassa rakennuksessa, että naapurit uskoivat hänen hoidettavakseen asioita Lontoossa, kuten lainojen nostoja y.m., että hän oli todellinen maanviljelijä. Jokseenkin niihin aikoihin, jolloin hän kirjoitti Macbethia, velkoo hän Stratfordin oikeusistuimen edessä Philip Rogersilta 35 shillingiä 10 penceä viljasta, jonka tämä oli eri otteissa saanut, ja esiyyt kaikissa suhteissa kelpo isäntänä ilman mitään eriskummaisuuden ja liioittelun mainetta itsestään. Hän oli hyvänsävyisä mies, näyttelijä ja teatterinosakas, joka ei mitenkään silmiinpistävästi eronnut muista näyttelijöistä ja teatterinjohtajista. Myönnän nämä tiedot tärkeiksi. Ne korvaavat täydellisesti ne vaivat, joilla ne ovat hankitut.

Mutta mitä tiedon sirpaleita hänen elinsuhteisiinsa nähden nämä tutkimukset lienevätkin paljastaneet, ne eivät mitenkään voi valaista sitä rajatonta luovaa mielikuvitusta, joka on se salattu magneetti, joka hänessä vetää meitä puoleensa. Olemme varsin kankeita historian kirjoittajia. Me kerromme sukuluettelon, synnyin, synnyinpaikan, koulunkäynnin, koulutovereista, rahojen ansaitsemisesta, avioliitosta, kirjojen julkaisemisesta, kuuluisuudesta, kuolemasta, ja kun olemme päässeet lorumme loppuun, ei ilmene mitään suhdetta kuvamme ja jumal'syntyisen välillä ja on kuin olisimme umpimähkään aukaisseet "Nykyaikaisen Plutarkon" ja lukeneet siitä jonkun elämäkerran: se olisi yhtä hyvin soveltunut runoihin. Kuuluu runouden olemukseen puhjeta ihmeen sateenkaarikimaltelevana tyttärenä esiin näkymättömästä ja hälventää läsnäolollaan menneisyys ja kieltää historia. Malone, Warburton, Dyce ja Collier ovat tuhlanneet öljyään. Mainehikkaat teatterit, Covent Garden, Drury Lane, Park ja Tremont ovat suotta tarjonneet apuaan. Betterton, Garrick, Kemble, Kean ja Macready omistavat elämänsä tälle nerolle; häntä he kruunaavat, kirkastavat, noudattavat, tulkitsevat. Nero ei heitä tunne. Esitys alkaa; joku kultainen sana kimmahtaa kuolematonna esiin kaikesta tuosta maalatusta joutavuudesta ja täyttää mielemme suloisella levottomuudella kutsuen meitä omille saavuttamattomille kotisijoilleen. Muistan kerran käyneeni katsomassa Hamletia erään kuuluisan näyttelijän, Englannin näyttämön ylpeyden esittämänä, ja kaikki mitä silloin kuulin ja kaikki, mitä nyt muistan näyttelijästä, on semmoista, jossa näyttelijällä ei ollut

mitään osaa, yksinkertaisesti Hamletin kysymyksen aaveelle:

"Se mitä tietää,
Kun sinä, kuollut ruumis, pantsar yllä
Kuun välkkehessä kummittelet."

[P. Cajanderin suomennos.]

Sama mielikuvitus, joka avaroittaa kammion, jossa hän kirjoittaa, maailmaksi ja täyttää sen kaiken arvoisilla ja laatusilla voimilla ja olennoilla, muuttaa yhtä helposti ynseän todellisuuden kuunvälkkeeksi. Nämä hänen taikavoimansa ihmeet tarvelevät meiltä tavallisten teatterikeinojen lumon. Mikähän elämäkerta voisi valaista seutuja, joihin Kesäyön unelma meidät vie? Uskoikohan Shakespeare millekään notariolle tai pitäjäkirkjurille, millekään lukkarille tai kylätuomarille Stratfordissa tämän ihanan armaan luoman synnyinsalaisuutta. Ardennien metsät, Scone Castlen hilpeä eloisa ilma, kuun kalve Portian huvilan yllä, "avarat rotkot, karut auhdot", joissa Othello oli vankeudessa — missähän on pikkuserkku tai veljen pojanpoika, missä semmoinen keräjäasiakirjatukku tai yksityinen kirje, että ne olisivat säilyttäneet sanasenkaan näistä ylevistä salaisuuksista? Lyhyesti, näissä näytelmissä kuten kaikessa suuressa taiteessa — Egyptin ja Indian kyklooppisessa rakennustaiteessa, Phidiaan veistotaiteessa, gootilaisissa tuomiokirkoissa, Italian maalaustaiteessa, Espanjan ja Skotlannin kertovissa kansanrunoelmissä — on nero vetänyt tikapuut mukanaan korkeuteen, kun luova sukupolvi on häipynyt taivasiin jättääkseen tilaa uudelle polvelle, joka näkee teot, mutta turhaan kysyy, kuinka ne ovat syntyneet. —

Shakespeare on Shakespearen ainoa elämäkerran kirjoittaja, eikä hänkään voi kertoa meille muuten kuin Shakespearelle meissä itsessämme eli siis meidän vastaanottavimpina, myötätuntoisimpina hetkinämme. Hän ei voi astua alas kolmijalaltaan ja kertoa meille kaskuja runollisen haltioittumisensa hetkistä. Lukekaahan noita vanhoja asiakirjoja, joita Dycen ja Collierin utteruus on esittänyt, selvittänyt ja vertaillut toisiinsa, ja lukekaa senjälkeen joku noita ilmaheijeisiä ajatuksia — taivaitten purjehtijoita — jotka näyttävät pudonneen taivaasta ja jotka, ei kokemuksemme, vaan ihminen povessamme omistaa kuin kohtalon Sanelmina — ja sanokaahan, vastaavanko ne toisiaan, selittävätkö edelliset mitenkään jälkimäisiä tai kummatko valaisevat historiallisemmin häntä ihmisenä.

Siispä, vaikka ulkoiset elämäkerralliset tietomme ovat niin niukat, on meillä, jos meillä on elämäkerran kirjoittajana Aubrey'n ja Rowe'n sijasta Shakespeare, todelliset, oleelliset tiedot hänestä, semmoiset, jotka kuvaavat hänen luonnettaan ja kohtaloaan, semmoiset, jotka meidän olisi tärkeintä tuntea, jos voisimme kohdata hänet elämässä ja joutua tekemisiin hänen kanssaan. Meillä on kirjoitettuna muistoon hänen vakaumuksensa niistä kysymyksistä, jotka kolkuttavat vastausta jokaisesta sydäimestä — hänen käsityksensä elämästä ja kuolemasta, rakkaudesta, rikkaudesta ja köyhyydestä, elämän arvoista ja keinoista, joilla voimme ne saavuttaa, ihmisluonteista ja niistä salaisista tai ilmeisistä vaikutuksista, jotka johtavat heidän kohtalojaan, noista salaperäisistä, ylimahtisista voimista, joita tietomme ei voi käsittää, mutta jotka kuitenkin kutovat ilkeyttään tai lahjojaan kirkkaimpiin hetkiimme. Kukahan on lukenut hänen sonettinsa havaitsematta, että runoilija niissä naamarien suojissa, jotka ymmärtävälle lukijalle eivät ole mitään naamareita, on ilmaissut oppinsa ystävyydestä ja rakkaudesta: tunnelmien hämmennyksen herkimmissä ja samalla älykkäimmässä ihmismielessä? Mitä oman henkensä sisimpiä piirteitä onkaan hän kätkenyt näytelmiinsä? Hänen loistavista todellisen miehen ja kuninkaan kuvauksistaan voi havaita, mitkä muodot ja hienoudet häntä miellyttävät: hänen mieltymyksensä laajaan ystäväpiiriin, hänen taipumuksensa runsaaseen vierasvaraisuuteen ja iloisen ystävälliseen anteliaisuuteen. Puhukoot Timon, Warwick, kauppias Antonio hänen laajasydämyydestään. Kaukana siitä, että Shakespeare olisi vähemmän tunnettu, päinvastoin on hän ainoa henkilö koko uudemmassa historiassa, jonka tunnettuus. Mitähän kohtaa siveyden, tapojen, talouden, filosofian, uskonnon, aistikkuuden, elämänviisauden alalla ei hän olisi selvittänyt. Mistähän salaisuudesta hän ei olisi ilmaissut tietoaan? Mitähän virkaa, tointa tai toiminta-alaa hän ei olisi kosketellut? Millehän kuninkaalle hän ei olisi opettanut ryhtiä kuten Talma Napoleonille? Kuka neito ei olisi havainnut häntä hienommaksi omaa hentouttaan? Mikä rakastaja ei tuntisi rakkauttaan kylmäksi hänen rakkautensa rinnalla? Mikä viisas ei tyhjäksi viisauttaan? Kenelle hienolle maailmanmiehelle hän ei olisi todistanut hänen kömpelyyttään?

Eräät kyvykkäät ja terävät arvostelijat eivät pidä mitään arvostelua Shakespearesta pätevänä, ell'ei se puhtaasti rajoitu hänen arvoonsa dramaattisena kirjailijana, ja pitävät he vääränä punnita häntä runoilijana ja ajattelijana. Minä asetan hänen dramaattiset ansionsa yhtä korkealle kuin nämä arvostelijatkin, mutta pidän ne kuitenkin toisarvoisina. Hän oli täysi, tulvillaan oleva ihminen, jolla oli paljon sanottavaa, aivot, jotka olivat pakahtumallaan ajatuksia ja kuvia, jotka etsien ilmaa tapasivat draaman lähimpänä tiehykkeenään. Jos hän olisi ollut vähäisempi, olisi meidän ihailtava sitä, kuinka hyvin hän täytti paikkansa ja mikä erinomainen näytelmäkirjailija hän oli — ja semmoisena on hän maailman suurin. Mutta ilmeneepä, että se, mitä hänellä on sanottavanaan, on niin painokasta, että se kääntää huomion jonkun verran hänen sanontakeinoistaan, että hän on kuin pyhimys, jonka elämäkerta

on käännetty kaikille kielille, esitetty runomuodossa ja suorasanaisesti lauluissa ja kuvissa ja tyypistetty sananlaskuiksi, niin että sattuma, joka antoi pyhimyksen ajatuksille puhelun tai rukouksen tai lakikirjan muodon, muuttuu epätähdekköiseksi verrattuna sen yleispätevyyteen. Sama on asianlaita viisaan Shakespearen ja hänen elämänsä kanssa. Hän kirjoitti sävelmät koko nykyaikaiselle soittotaidellemme, nykyaikaisen elämämme ja nykyaikaiset tapamme hän kirjoitti runoiksi, hän kuvasi englantilaisen ja eurolaisen ihmisen, amerikalaisen isän, hän piirsi ihmiset ja kuvasi päivät ja mitä niitten kuluessa tehtiin, hän luki miesten ja naisten sydämet, niiden vilpittömyyden, niiden vilpillisyyden, niiden heikkoudet, niiden heikkoudensynnit ja ne välivaiheet, joissa hyveet ja paheet liukuvat vastakohtiinsa, hän voi erottaa äidin osan isän osasta lapsen kasvoissa tai piirtää hienot vivahderajat ihmisen vapauden ja kohtalon välille, hän tunsi ne ehkäisevät pidättävät lait, jotka muodostavat luonnon järjestysvallan, hänen silmiinsä kuvasti ihmiskohtalon sulous ja kammo yhtä todesti, mutta yhtä lievittyneenäkin kuin kuvastaa silmään edessä lepäävä maisema. Ja tämän elämänviisauden painokkuuden rinnalla hälvenee huomiosta muodon merkitys, olkoon se sitte draamaa vai eeposta. Ken kiinnittää huomionsa siihen, tekee kuin se, joka alkaisi tutkia paperia, jolle kuninkaan julistus on kirjoitettu.

Shakespeare on yhtä kaukana suurien kirjailijain piiristä, kuin hän on kaukana tavallisista ihmisistä. Hän on käsittämättömän viisas, muut käsitettävän. Oikea lukija voi jollakin tavoin ikäänkuin tunkeutua Platon aivoihin ja ajatella sieltäkäsinkin, mutta ei Shakespearen. Jäämme aina oven ulkopuolelle. Esitys- ja luomisvoimaltaan on Shakespeare verraton. Kukaan ei voi kuvitella sitä paremmaksi. Hän saavutti sen äärimmän hengenhienouden, joka suinkin on mahdollista säilyttämällä yksilöllisen itsenäisyyden — hän on terävähienoin kirjailija ja on melkein kohoamaisillaan ulkopuolelle taiteen ja kirjailemisen rajoja. Tämän elämänviisauden tasalla ovat hänen mielikuvituksensa ja lyyrillinen voimansa. Hän puki kappaleittensa henkilöt muotoon ja tunteilla, kuin olisivat ne ihmisiä, jotka olivat eläneet hänen kattonsa alla, ja harvat todella eläneet ihmiset ovat jättäneet jälkeensä niin selviä luonnekuvia kuin nämä mielikuvitelmat. Ja he puhuivat kieltä, joka oli yhtä suloista kuin se oli asianmukaista. Ja kuitenkin eivät hänen lahjansa koskaan viemä hantä loistamaan yksin niillä, eikä hän helähtelyt ainoastaan yhtä kieltä. Aina läsnäoleva ja vaikuttava ihmisyyden rinnastaa sopusuhteiksi kaikki hänen voimansa. Kertokoon joku kyvykäs mies jonkun kertomuksen, ja hänen erikoisuutensa esiyyt kohtaa. Hänellä ovat varmat havaintonsa, mielipiteensä ja puheenaineensa, jotka tilapäisesti ovat vallanneet hänet ja joita hän halulla esittää. Hän kuvaa yhtä asiaa toisen kustannuksella ottaen huomioon ei sitä, mikä on asianmukaista, vaan sen, mikä soveltuu hänelle itselleen ja hänen esitysvoimilleen. Mutta Shakespearella ei ole mitään erikoisuuksia, ei mitään kiusallisia mieliaineita, vaan esittää hän kaiken täsmällisesti ja asiaankuuluvasti, ei mitään oikkuja ja eriskummaisuksia, hän ei ole mikään yksinomaisen lehmien kuvaaja tai lintujen piirtäjä, hänellä ei ole mitään erikoisalaa tai sovinnasta tekotapaa, hänessä ei ole mitään esiytyvää itsekkyyttä: ylevän kertoo hän ylevästi, vähäpätöisen arvonsa mukaisesti. Hän on viisas ilman liioittelua ja pokkuroimista, hän on voimakas, kuten luonto on voimakas, joka kohottaa maat vuorenharjanteiksi ilman ponnistusta ja saman lain voimalla, jolla se kohottaa kuplan ilmaan, tehden kummankin yhtä mielellään. Tästä johtuu, että hänen voimansa ovat yhtä suuret niin ilveilyssä kuin murhenäytelmässäkkin, niin kertovassa esityksessä kuin rakkauslauluissakin: runollinen voima niin ehtymätön, että jokainen lukija epäilee, voivatko toiset lukijat sitä täydellisesti käsittää.

Tämä ilmaisuvoima tai voima siirtää olemisen sisin totuus soinnuksi ja runoksi tekee hänestä runoilijan perikuvan ja on antanut uuden tehtävän ajattelun ratkaistavaksi. Tämän vuoksi kuuluu hän luonnonhistoriaan ikäänkuin maapallomme päätuotteena, joka ennustaa uusia aikoja ja uutta kehitystä. Asiat kuvastuivat hänen runoudessaan ilman vammaa tai tahraa; hän voi piirtää hienon tarkkuudella ja suuren liioittelematta, traagillisen ja koomillisen yhtä tasapuolisesti ilman mitään pingoittelua tai yksipuolista suosimista. Hän ulottui voimakkaan kuvauskykynsä vähimpään pikkuseikkaan asti, hiuskarvalleen, hän piirtää silmäripset ja kuoppasen poskella yhtä tarkasti ja varmasti kuin hän piirtää vuoren, ja kuitenkin kestävät nämä kuten luonnon luomat vahvimman mikroskoopin tarkastuksen.

Lyhyesti, hän on pääesimerkki todistamaan, että enempi tai vähempi tuotteliaisuus, useammat tai harvemmat taulut eivät merkitse mitään. Hänellä oli kuvauksen voima. Daguerre havaitsi, kuinka voi syövyttää yhden kukkasen kuvan jodilevyille, ja senjälkeen voi niitä helposti syövyttää miljoonia. Esineitä ja aiheita on aina, mutta koskaan ei ole ollut niiden täyspitoista kuvausta. Tässä on nyt lopultakin täydellinen kuvausvoima, ja nyt astukoon maailma kuvattavaksi. Ei voi antaa mitään ohjetta, kuinka joku Shakespeare on tehtävä, mutta on näytetty toteen, että on mahdollista muuttaa elämä runoksi.

Hänen lyyrillinen voimansa asuu teoksen yleishengessä. Sonetit, vaikkapa niiden erinomaisuus häipyä draamojen loisteen rinnalla, ovat yhtä saavuttamattomia kuin nekin, eikä se riipu yksityisten säikeitten ansiosta, vaan on se kappaleen kokonaisansio, ja näiden runollisten luomien äänensävy on kuin jonkun erinomaisen henkilön puheensointu, ja on nykyään yhtä mahdotonta luoda uudestaan yhtään säettä kuin koko runoa.

Vaikkapa kappaleiden puheilla ja yksityisillä säkeillä on kauneus, joka viekottelee korvan viivähtämään niiden sulosoinnussa, niin tulvehtii kuitenkin jokainen lause niin kukkurallaan ajatusta ja on niin kiinteästi liitetty edellisiinsä ja seuraaviinsa, että loogillisinkin mieli on tyydytetty. Hänen keinonsa ovat yhtä ihmeteltäviä kuin hänen tarkoituseränäkkin; jokainen sivuseikkakin, jonka hän keksii yhdistääkseen toisiinsa jotkut sovittamattomat vastakkaisuudet, muodostuu hänellä runoksi. Hän ei ole pakoitettu astumaan alas ratsailta ja käymään sentähden että hänen hevosensa olisivat pillastuneet ja pyrkisivät toisaanne; hän pysyy kyllä satulassa.

Herkin runous on alkuaan kokemusta, mutta ajatus on kehittynyt ja vaihtanut muotoa siitä kuin se oli kokemus. Sivistynyt ihminen saavuttaa useinkin jonkinmoisen taitavuuden runojen sepittämisessä; mutta helposti lukee heidän runoistaan heidän oman yksityisen elämäkertansa: joku, joka on perehtynyt yksityiskohtiin, voi nimittää jokaisen nimeltä: tämä tässä on Antti ja tuo Raakel. Ajatus pysyy täten epärunollisena. Se on siivellinen toukka, mutta ei vielä mikään perhonen. Runoilijan mielessä taas on tapahtuma kokonaan sulautunut uuteen ajatusmaailmaan ja kadottanut kaiken tilapäisyytensä. Tällaista hengen runsautta tapaa Shakespearella aina. Hänen kuvauksensa totuuden ja kiinteän yhtenäisyyden vuoksi sanoisimme, että hän ammentaa sanottavansa omasta sydämestään. Ja kuitenkin ei siinä ole itsekkäisyyden jälkeäkään.

Eräs vielä kuninkaallisempi piirre on runoilijalle ominainen. Tarkoitan hänen kirkasta ilomieltään, jota ilman ei kukaan voi olla runoilija — onhan kauneus hänen tarkoituseränsä. Hän rakastaa hyvettä, ei velvollisuutena, vaan siksi, että se on ihana: hän riemuitsee maailmasta, miehestä, naisesta sen armaan valon vuoksi, joka sädehtii niistä. Hän vuodattaa maailmaan kauneutta, ilon ja hilpeyden kirkkautta. Epikuros kertoo, että runoudella on semmoinen sulo ja viehätys, että rakastaja voisi luopua rakkaimmastaan päästäkseen nauttimaan siitä. Ja todelliset runoilijat ovat tunnetut tyynestä, kirkkaaniloisesta mielenlaadustaan. Homeros lepää auringonpaisteessa, Chaucer on iloinen ja rohkea, ja Saadi sanoo: "On huhuttu, että minä tekisin parannusta ja katuisin, mutta mitä on minulla tekemistä parannuksen ja katumisen kanssa?" Yhtä ylevän kirkas ja iloinen — tai vielä paljoa kirkkaampi ja ilomielisempi on Shakespearen hengen sävy. Hänen nimensä herättää riemun ja vapahduksen tunteen ihmisrinnassa. Jos hän ilmestyisi johon seuraan, ken ei liittyisi hänen saattueeseensa? Hän ei kosketa mihinkään, joka ei saisi terveyden voimaa ja verevyyttä hänen juhlihan loistokkaassa esityksessään.

Ja nyt, mikä on ihmisen lopputili tämän laulajansa ja hyväntekijänsä kanssa, jos yksinäisyydessä sulkien korvamme hänen maineensa humulta koetamme punnita hänen merkitystään meille? Yksinäisyydellä on ankarat opetuksensa, se voi opettaa meitä olemaan ilman niinhyvin sankareita kuin runoilijoita, se asettaa Shakespearenkin vaakalaudalle ja havaitsee hänessäkin ihmisyyden puolinaisuutta ja epätäydellisyyttä.

Shakespeare, Homeros, Dante, Chaucer näkivät sen ylevän loiston ja sisällisen merkityksen, joka leikkii ja värehtii näkyvän elämän yllä; he tunsivat, että omenapuulla oli muu syvempi tarkoitus kuin kantaa omenoita, viljalla muu tarkoitus kuin jauhetuksi tuleminen ja että maapallo ei ollut olemassa ainoastaan ollakseen kynnnettävänämme ja tienämme, että kaikki nämä kantoivat toista, hienompaa ja ihanampaa satoa ihmishengelle: olivat ihmishengen ajatusten vertauskuvia ja luonnonhistorian alalla kuin jonakin ihmishengen sanattomana selityksenä ja vastineena. Shakespeare käytti niitä väreinä ja muodosti kuvansa niistä. Hän tyytyi niiden kauneuteen eikä koskaan astunut sitä askelta, joka tuntui välttämättömältä semmoiselle nerolle kuin hän: hän ei pyrkinyt näkemään ja tutkimaan sitä voimaa ja merkitystä, joka on kätkeytyneenä näihin vertauskuviin, selvittämään mitä ne itse itsessään sanovat? Hän käytti niitä alkuvoimia, jotka odottivat hänen herätystään, ihmisten huvitukseksi. Hän oli ihmiskunnan huvitusmestari. On aivan kuin olisi joku tieteen majesteettillisen voiman avulla saanut taivaankappaleet vallittavikseen ja nyt vetänyt ne radoiltaan loistamaan jossakin sunnuntai-iltaisessa ilotulituksessa ja kuuluttaisi nyt kaikissa kaupungeissa: "Todellakin erinomainen ilotulitus tänä iltana!" Eivätkö luonnon voimat ja niiden tajuaminen ole sen arvokkaammat kuin katuserenadi tai sikarin savu? Muistuu mieleen torventorahdus Koraanista: "Taivaat ja maa ja mitä niiden välillä on — luuletteko te, että olemme luoneet ne leikkillä?" Kun kysytään ainoastaan kykyä ja hengenvoimaa, ei ihmismaailmassa ole toista hänen vertaistansa. Mutta kun on kysymys elämästä, elämän aineksista ja apukeinoista, miten hyödyttää hän minua silloin? Mitä merkitsee elämä? Onko se ainoastaan jokin "Laskiaistiistai" tai "Kesäyön unelma" tai "Talvinen tarina"? Mitä merkitsee kuva enemmän tai vähemmän? Tulee mieleen Shakespeare-seuran egyptiläinen tuomio, että hän oli rattoisa näyttelijä ja teatterinjohtaja. En saa mielessäni tätä asiaa sopusointuun hänen runoutensa kanssa. Muut ihmeteltävät miehet ovat eläneet elämänsä jonkinmoisessa sopusoinnussa ajatustensa kanssa, mutta tämä taas ilmeisimmässä ristiriidassa. Jos hän olisi ollut vähäisempi, jos hän olisi saavuttanut ainoastaan tavallisen suuren kirjailijan suuruuden, jonkun Baconin, Miltonin, Tasson, Cervantesin, olisimme jättäneet tämän asian ihmiskohtalojen hämärään, mutta että hän, tämä ihmisten ihminen, joka antoi tiedollemme ihmishengestä uudet laajemmat ainekset kuin koskaan ennen ja joka vei ihmiskunnan lippua muutaman kivenheiton eteenpäin kaaokseen — että hän ei ollut viisas omassa elämässään — se on merkittävä ihmiskunnan aikakirjoihin, että suurin runoilijoihimme on elänyt, maineettoman ja jokapäiväisen

elämän ja käyttänyt neronvoimaansa yleisön ajanvietteeksi.

Hyvä — toisetkin ihmiset, pappi ja profeetta, israelilainen, saksalainen ja ruotsalainen ovat nähneet samaa kuin hänkin: hekin ovat nähneet elämän lävitse mitä se sisälsi. Ja millä tuloksella? Kauneus hupeni kuin tuhka tuuleen, he näkivät ehdottoman käskyn, suvaitsemattoman, vuorenkorkean velvollisuuden, pakko ja kolkkaus laskeutui heidän ylleen kuin vuorten painona, ja elämä riisuutui aaveellisen kaameaksi, ilottomaksi toivoretkeläisen katumusmatkaksi, koettelemukseksi, jota joka taholta saartivat tuskalliset tarinat Adamin lankeamisesta ja kirouksesta takanamme, tuomiopäivästä, kiirastulesta ja piinanpaikasta edessämme; ja näkijän samoin kuin kuulijan sydän heissä lannistui.

Täytyy tunnustaa, että nämä ovat puol'ihmisten puol'näkemyksiä. Maailma odottaa yhä vielä runoilijapappiaan, sovittajaa, joka ei ole ilveilevä näyttelijä Shakespearen kanssa eikä hapuileva haudoissa mustamieli Swedenborgin kanssa, vaan joka on näkevä, puhuva, toimiva aina yhtä ehtymättömällä hengenvoimalla. Sillä tieto on kohottava auringonloistonkin kirkkaammaksi; oikea on ihanampi kuin mikään yksityinen tunneliikutus, ja rakkaus voi sointua yhteen kaiken käsittävän viisauden kanssa.

VI.

Napoleon, käytännön mies.

Yhdeksänentoista vuosisadan etevimpien henkilöiden seassa on Bonaparte ehdottomasti tunnetuin ja valtaavin, ja perustuu hänen valta-asemansa siihen uskollisuuteen, jolla hän ilmaisee ja edustaa sitä ajatus- ja hengensuuntaa ja niitä pyrintöperiä, jotka vallitsevat aikamme käytännöllisissä ja sivistyneissä piireissä. Swedenborgin opin mukaan on jokainen elin muodostunut sen kanssa yhdenlaatuisista pikkuelimistä, eli kuten toisinaan sanotaan, jokainen kokonaisuus on muodostunut kaltaisistaan eli että keuhkot ovat muodostuneet lukemattomista pikkukeuhkoista, maksa lukemattomista pikkumaksoista, munuaiset pikkumunuaisista j.n.e. Jos havaitaan, että joku voi tempaista mukaansa joukkojen voiman ja innostuksen, jos Napoleon on Ranska, jos Napoleon on Europa, niin tapahtuu se tämän yhdenmukaisuuslain mukaan siksi, että kansa, jota hän vallitsee, on muodostunut pienoisi-Napoleoneista.

Meidän yhteiskunnassamme on vallitsemassa kestävä vastakohtaisuus vanhoillisen ja kansanvaltaisen luokan välillä; niiden välillä, jotka jo ovat koonneet satonsa aittaan, ja nuorten ja köyhien välillä, joiden vielä on koottava; kuolleen työn etujen välillä — se on työn, jonka ovat tehneet jo kauan sitte haudassa levänneet kädet ja joka työ nyt on kätkettynä joutilaitten kapitalistien omistamiin pääomiin, maaomaisuuksiin tai rakennuksiin, ja toisaalta elävän työn etujen välillä, työn, joka pyrkii itse omistamaan maan, rakennukset ja pääomat. Edellinen luokka on pelokas, itsekäs, ahdasmielinen, uudistuksia vihaava ja menettää se alinomaa kuoleman kautta jäseniään. Jälkimäinen luokka on myöskin itsekäs, anastushaluinen, rohkea, itseensä luottava, lukumäärältään aina edellistä valtaavampi ja lisäytyy se joka hetki uusien syntymäin kautta. Se haluaa pitää kaikki tiet avoinna kaikkien kilpailulle ja yhä lisätä teiden lukua — liikemiesluokka Amerikassa, Englannissa, Ranskassa ja koko Euroopassa: teollisuuden ja kyvykkyyden miehet. Napoleon on heidän edustajansa. Toimekkaat, kunnolliset, kyvykkäät miehet kautta koko keskiluokan ovat kaikkialla vaistollaan tunteneet Napoleonissa ruumiillistuneen demokraatin. Hänellä oli heidän hyveensä ja heidän paheensa ja ennen kaikkea heidän henkensä ja pyrintöperänsä. Tämä pyrintöperä on aineellinen, tavoittelee aistillista menestystä, ja käyttää se rikkaimpia ja moninaisimpia keinoja saavuttaakseen tämän päämäärän; mekaanisiin voimiin perehtyneenä on se korkeimmassa määrässä älyperäinen, laajasti ja seikkaperäisesti oppinut ja taidokas, mutta se alistaa kaikki järjen- ja hengenvoimat apukeinoiksi aineellisen menestyksen saavuttamisessa. Rikkaaksi tuleminen on päämäärä. "Jumala on luvannut", sanoo Koraani, "jokaiselle kansalle profeetan sen omalla kielellä." Pariisi, Lontoo ja New York, liike, raha ja aineellinen mahti olivat myöskin saavat profeettansa, ja Bonaparte katsottiin soveliaaksi ja lähetettiin.

Kaikki ne miljoonat lukijat, jotka lukevat kaskuja, muistelmia, elämäkertoja Napoleonista, riemuitsevat niistä, koska he niissä tutkivat omaa historiaansa. Napoleon on läpeensä nykyaikainen ilmiö, ja onnensa kukkulalla vallitsee hänessä ihan sama henki kuin nykyaikaisessa sanomalehdissä. Hän ei ole mikään pyhimys — tai käyttäöksemme hänen omia sanojaan, "mikään kapusiinimunkki" — hän ei ole mikään sankari sanan ylevässä merkityksessä. Jokapäiväinen ihminen näkee hänessä samat ominaisuudet ja voimat kuin muissakin jokapäiväisissä ihmisissä. Hän näkee hänessä ihmisen, itsensä kaltaisen, synnyltään tavallisen kansalaisen, joka varsin tajuttavien ansioiden vuoksi saavutti

semmoisen valta-aseman, että hän voi noudattaa kaikkia niitä mielitekoja, jotka elävät tavallisessa ihmisessä, mutta jotka tämä on pakoitettu salaamaan ja kieltämään: hyvää seuraa, hyviä kirjoja, nopea matkustus, pukuja, komeita aterioita, lukematon palvelijakunta, mieskohtaista vaikutusvoimaa, tilaisuus esiytyä ympäristönsä hyväntekijänä, maalauksien, kuvapatsaitten, soitannon, palatsien tarjoomat hienostuneet nautinnot, julkiset kunnianosoitukset — tarkalleen sitä, mikä ilahuttaa yhdeksännentoista vuosisadan ihmisen sydäntä — kaikkea sitä oli tällä valtaavalla miehellä yllin ja kyllin.

On luonnollista, että mies, joka niin kokonaan kuin Napoleon mukausi joukkojen ja ympäristönsä yleisen hengen mukaan, ei ainoastaan edusta, vaan suorastaan ottaa yksinoikeudekseen ja anastaa toisten hengenominaisuudet. Täten lainasi ja omisti Mirabeau jokaisen onnistuneen ajatuksen ja sanan, joka lausuttiin Ranskassa. Dumont kertoo, että hän istui Kansalliskonventin lehterillä ja kuunteli erästä Mirabeaun puhetta. Dumontin mieleen juolahti sopiva loppulause puheeseen, ja hän kirjoitti sen välittömästi lyijykynällä muistoon ja näytti sen lordi Elginille, joka istui hänen seurassaan. Tämä kiitti sitä ja Dumont näytti sen illalla Mirabeaulle. Mirabeau luki sen, selitti sen mainioksi ja ilmoitti, että hän sommittelee sen puheeseensa huomispäivän istunnossa. "Se on mahdotonta", sanoi Dumont, "koska, ikävä kyllä, olen näyttänyt sen lordi Elginille." "Vaikka olisitkin näyttänyt sen lordi Elginille ja vielä viidellekymmenelle muulle henkilölle lisäksi, niin pidän sen kuitenkin huomenna", ja hän pitikin sen todella seuraavan päivän istunnossa, ja vaikutti se varsin tehokkaasti. Mirabeau tunsu nimittäin valtaavassa persoonallisuudessaan, että ajatukset ja henki, jotka hänen läsnäolonsa herätti, olivat yhtä paljon hänen omiansa, kuin jos hän olisi itse lausunut ne julki, ja että hän omistamalla ne omikseen antoi niille kantavuuden. Paljon ehdottomampi ja keskittävämpi vielä oli vaikutukseltaan Mirabeaun kansansuosion perijä, joka peri vielä paljon muutakin kuin hänen valta-asemansa Ranskassa. Itse asiassa lakkaa Napoleonin laatuinen mies puhumasta ja ajattelemasta yksityisenä ihmisenä. Hän on niin laajassa määrässä vastaanottava, ja on hänen asemansa semmoinen, että hän tulee kuin kaiken aikansa ja maansa neron, älyn ja voiman toimistoksi. Hän voittaa taistelut, hän säätää lakikirjat, hän määrää painot ja mitat, hän tasoittaa Alpit, hän rakentaa tiet. Kaikki etevät insinöörit, oppineet, tilastotieteilijät ammentavat tietonsa hänelle, samaten kaikki terävät päät joka alalla: hän omaksuu parhaat toimenpiteet ja leimaa ne omikseen eikä yksin niitä, vaan vieläpä jokaisen onnistuneen ja merkittävän lausunnon ja ilmiönkin. Jokainen Napoleonin lausuma sana ja jokainen hänen kirjoittamansa rivi ansaitsee lukemista, sillä se edustaa Ranskan ajatusta.

Bonaparte oli tavallisen ihmisen epäjumala, sillä hänellä oli rajattomimmassa määrässä tavallisen ihmisen ominaisuudet ja hengenlahjat. On oma tyydytyksensä sillä, että pääsee valtiotaidon alimmille asteille, sillä siellä saamme heittää yli laidan kaiken teeskentelyn ja ulkokultaisuuden. Bonaparte kamppaili kuten koko se suuri luokka, jota hän edustaa, saavuttaakseen valtaa ja rikkautta — mutta hän erikoisesti kamppaili kokonaan keinoista välittämättä. Hän sysäsi syrjään kaikki ne tunteet, jotka hämmentävät ja häiritsevät ihmistä näissä pyrinöissä. Tunteilemisen jätti hän naisten ja lasten asiaksi. Fontanes tulkitsi 1804 Napoleonin omaa ajatusta, kun hän senaatista puhuessaan lausui: "Sire, pyrkimys täydellisyyteen on pahin sairaus, mikä koskaan on vaivannut ihmishenkeä." Vapauden ja edistyksen puolustajat ovat hänelle "ideologeja" — jolla sanalla hänen suussaan on varsin halventava merkitys; "Necker on ideologi", "Lafayette on ideologi."

Eräs italialainen, liiaksikin tunnettu sananlasku sanoo: "Jos tahdot menestyä, älä ole liika hyvä." On eduksi asianomaiselle, jos hän visseissä rajoissa on vapautunut säälin, kiitollisuuden ja jalomielisyyden tunteista, koska silloin se, mikä meille ennen oli ylipääsemättömänä esteenä ja yhä vieläkin on sitä toisille, muuttuu sopivaksi aseeksi tarkoituksiperillemme aivan kuin joki, joka oli vaikeana esteenä, talvella muuttuu liukuisimmaksi tieksi.

Napoleon luopui kerta kaikkiaan tunteista ja tunnesuhteista ja tahtoi turvautua ainoastaan käsiinsä ja päähänsä. Hänen ilmakehässään ei ole mitään ihmettä ja taikaa. Hän on työntekijä, joka käsittelee vaskea, rautaa, puuta, maata, teitä, rakennuksia, rahoja, sotajoukkojapa on kaikessa johdonmukaisin, kestävin ja viisain työmestari. Hän ei ikinä väsähdä tai ammenna tietojaan kirjoista, vaan työskentelee hän luonnonvoimien täsmällisyydellä. Hän ei ole menettänyt synnynnäistä tosiasiajn vaistoaan. Semmoiselle ihmiselle antavat ihmiset tietä kuin luonnolle. Tosinhan löytyy ihmisiä yllin ja kyllin, jotka ovat upottauneet aineellisiin asioihin, maatyöntekijöitä, seppiä, merimiehiä ja yleensä kaikki koneellisen työn tekijät, ja tiedämme, kuinka todellisilta ja oleellisilta semmoiset tuntuvat tiedemiesten ja oppineiden rinnalla; mutta näiltä puuttuu tavallisesti järjestämiskyky, ja ovat he kuin käsiä ilman päätä. Mutta Bonaparte liitti tähän maaperäiseen ja eläimelliseen voimaan älyämis- ja yleistämiskyvyn, niin että ihmiset näkivät hänessä yhdistyneinä luonnon ja hengen voiman, ikäänkuin olisivat meri ja maa ruumiillistuneet ja alkaneet laskea. Senpävuoksi onkin, kuin olisivat meri ja maa edellyttäneet häntä. Hän esiytyi omainsa keskellä, ja he omaksuivat hänet. Tuo laskeva työntekijä tuntee, mitä hän käsittelee ja mikä on oleva tulos. Hän tunsu kullaa ja raudaa, pyöräin ja laivojen, sotajoukkojen ja valtiomiesten ominaisuudet ja vaati, että kaikki työskentelisivät laatunsa mukaan.

Sotataito oli se leikki, jossa hän osoitti ja käytti laskutaitoaan. Sen salaisuus oli hänen mukaansa siinä, että oli aina käytettävänä enemmän voimia kuin vihollisella sillä kohdalla, jolla itse tekee

hyökkäyksen tai jolla vihollinen sen tekee, ja koko kykynsä kohdistaa hän loputtomiin liikenteisiin ja rintamasiirtoihin marssiakseen aina vihollista vastaan kulmarintamassa ja tuhotakseen hänen voimansa kohta kohdalta. On ilmeistä, että pienikin voima käytettynä taidolla ja ripeästi siten, että on aina kaksi yhtä vastaan taistelurintamassa, voi olla ylivoimainen paljoa suuremmallekin joukolle.

Aika, hänen luonteenlaatunsa ja aikaisemmat olosuhteensa yhdistyivät kehittääkseen esiin tämän demokraatin perikuvan. Hänellä oli luokkansa hyveet ja edellytykset niiden tehokkaiksi tekemiseen. Terve äly, joka samalla kuin se näkee jonkun pyrintöperän myöskin jo näkee keinot sen saavuttamiseksi, ilo näiden keinojen käyttämisestä ja näiden keinojen valinta, yksinkertaistuttaminen ja yhdistäminen toinen toisensa tehostuttamiseksi, hänen toimintansa suora ja päättävä suuntaaminen päämaalia kohden, se viisautta, jolla hän näkee kaiken, ja se tarmo, jolla hän tekee kaiken, tekevät hänestä sen puolueen luontaisen pään ja elimen, jota minä sen laajuuden vuoksi nimittäisin yleensä _nykyaikaisuus_puolueeksi.

Kaikessa menestyksessä on luonnolla verrattomasti suurin osansa ja niinpä tässäkin. Semmoista miestä tarvittiin, ja semmoinen mies syntyi, mies kuin kiveä ja rautaa, joka voi istua hevosen selässä kuusitoista seitsemäntoista tuntia yhtäpäätä tai olla useammat päivät ilman lepoa ja ravintoa, paitsi mitä hän ikäänkuin varkein ennätti; ahmaista itselleen, mies, joka heittäisi tekoihinsa tiikerin äkillisyydellä ja voimalla, jota eivät estäneet ja häirinneet mitkään epäröinnit; eheän tarmokas, kestävä tulinen, itseksä, ymmärtävä ja siinä määrässä kaikki asiat läpinäkevä mies, että häntä eivät voineet erehdyttää ja viedä harhaan mitkään toisten ihmisten vakuutukset ja väitteet tai hänen oma taikauskaisuutensa tai kiihkeytensä ja tulisuuksiensa. "Minun rautakätteni", sanoi hän, "ei ollut käsivarteni päässä, se oli välittömästi liitettyä päähäni." Hän kunnioitti luonnon ja kohtalon voimia ja luki niiden ansioksi etevämyytensä, sen sijaan että hän kuten lahjattomimmat ihmiset olisi pöyhistelty itseään taipumattomuutensa vuoksi ja rohjennut taisteluun luontoa vastaan. Hänen kaunopuheisuutensa mielilauseena oli viittaus hänen onnentähteensä, ja yhtä mielellään kuin kansakin sanoi hän itseään "Kohtalon lapseksi". "Minua syytetään", sanoi hän, "että olen tehnyt suuria rikoksia. Minunlaiseni ihmiset eivät tee mitään rikoksia. Mikään, ei ole yksinkertaisempaa kuin minun ylenemiseni, on turhaa laskea sitä vehkeilyjen ja rikosten syyksi: se perustui ajan olosuhteisiin ja maineeseen, että olin taistellut kunnollisesti maani vihollisia vastaan. Olen aina astunut rinnan yleisen mielipiteen ja tapahtumain kanssa. Mitä olisivat rikokset silloin minua hyödyttäneet?" Kerta taaskin sanoi hän puhuen pojastaan: "Poikani ei voi täyttää sijaani, en voisi itse täyttää sijaani. Olen olosuhteitten luoma."

Hänellä oli suoraan asian ytimeen kohdistuva toimintatarmo yhdistyneenä ennenkuulumattomaan asiantuntemukseen. Hän on pelottava realisti kaikille lavertelijoille, ja saattoi hän kaikki totuuden ja todellisuuden kaihtijat hämmennyksiin. Hän näkee asioiden oleellisen puolen ja heittäytyy suoraan käsiksi vastahakoiseen kohtaan muusta välittämättä. Hänen voimansa on oikeaa laatua, se perustuu asiantuntemukseen. Hän ei koskaan voittanut umpimähkään, vaan voitti hän taistelunsa päässään, ennenkuin hän voitti ne kentällä. Hänen pääapuneuvonsa ovat hänessä itsessään. Hän ei kysy neuvoa keneltäkään. 1796 kirjoitti hän Direktoriumille: "Olen johtanut sotaretkeä keneltäkään neuvoa kysymättä. En olisi saanut aikaan mitään, jos olisin ollut pakoitettu noudattamaan jonkun toisen henkilön mielipidettä. Olen saavuttanut muutamia etuja taistellessani suurempilukuista vihollista vastaan ja tämän aikana, jolloin olemme olleet kaiken puutteessa, ja on tämä voittoni johtunut siitä, että olen ollut vakuutettu luottamuksestanne minuun, ja tekoni sentähden ovat olleet yhtä ripeitä kuin ajatukseni."

Meidän päiviimme asti vilisee historia esimerkkejä kuningasten ja hallitsijain kyvyttömyydestä. He ovat säällittäviä ihmisiä, sillä he eivät tiedä, mitä heidän on tehtävä. Kutojat ovat lakossa leivän puutteen vuoksi, ja kuningas ja hänen ministerinsä tietämättä mitä tehdä vastaavat heille pajuneteilla. Mutta Napoleon ymmärsi asiansa. Tässä oli mies, joka jokaisena hetkenä ja tapahtumainkäänteessä tiesi, mitä seuraavana oli tehtävä. Tällöinen rohkaisee ja virkistää ei ainoastaan kuningasten, vaan myös kansalaisten mieltä. Useimmilla ihmisillä ei yleensä ole seuraavaa hetkeä, he elävät kädestä suuhun ilman suunnitelmaa, ovat aina matkansa päässä ja odottavat joka tekonsa jälkeen toiminnanaihetta ulkopuoleltaan. Napoleon olisi ollut maailman erinomaisin ihminen, jos hänen tarkoituksensa olisivat olleet puhtaasti yleisiä. Semmoisenaankin herättää hän luottamusta ja rohkaisee mieltä toimintansa ihmeellisen yhtenäisyyden ja johdonmukaisuuden vuoksi. Hän on järkähtämätön, varma, itsensäkieltävä, tarpeen tullessa vaatimatonkin, valmis uhraamaan kaiken tarkoituksensa saavuttamiseksi — rahaa, sotajoukot, kenraalit, oman turvallisuutensakin; häntä ei johda harhaan kuten tavallisia seikkailijoita hänen omien voimiensa loisto. "Tapahtumat eivät saa määrätä valtiotaitoa", sanoi hän, "vaan valtiotaidon on määrättävä tapahtumat." "Riuhtaistautua joka tapauksen mukaan, on samaa kuin olla omaamatta mitään valtiollista järjestelmää." Hänen voittonsa olivat hänelle ainoastaan yhtä monta porttia, eikä hän koskaan hetkeksikään tilapäisten olosuhteitten huikaisevassa temmellyksessä kadottanut silmistään tietään eteenpäin. Hän tiesi, mitä oli tehtävä, ja riensi suoraan päämaaliinsa kohden. Hän olisi tahtonut lyhentää suorinta kohtisuoraa tietäkin päämääräänsä. Epäilemättä voi hänen elämäkerrastaan poimia kamalia kaskuja siitä hinnasta, millä

hän osti saavutuksensa, mutta häntä ei silti ole katsottava julmaksi, vaan ainoastaan semmoiseksi, joka ei tuntenut mitään esteitä tahdolleen; hän ei ollut verenhimoinen ja julma — mutta onneton se asia tai ihminen, joka oli hänen tiellään! Ei verenhimoinen, mutta verta säästämätön — ja säälitön. Hän näki ainoastaan tarkoittamansa asian: esteen oli väistyminen tieltä. "Sire, kenraali Clarke ei voi itävaltalaisten patterin hirvittävän tulen vuoksi yhtyä kenraali Junot'iin." — "Vallatkoon patterin." — "Sire, jokainen rykmentti, joka lähenee tuota helvetillistä tulta, on tuhon oma. Sire, mitä käskette?" — "Eteenpäin, eteenpäin!" Seruzier, tykistöeversti, kuvaa "Sotamuistelmissaan" seuraavasti muutamaa kohtausta Austerlitzin tappelun jälkeen: "Juuri kun Venäjän armeija vaikeasti, mutta hyvässä järjestyksessä peräytyi jäätyneen järven yli, kiidatti keisari Napoleon täyttä karkua tykistöä kohden. 'Te tuhlaatte aikaa', huusi hän, 'ampukaa noita joukkoja, niiden täytyy hukkuu, tähdätkää jäähän!' Käsky pysyi kymmenen minuuttia täyttämättä. Turhaan sijoitettiin tarkoituksen saavuttamiseksi joukko upseereita, minut niiden mukana erään mäen rinteelle, kuulamme kiitivät jäätä myöten sitä murtamatta. Havaiten tämän koetin minä yksinkertaista keinoa tähtäämällä kevyemmällä tykeillä ylöspäin. Raskaitten kuulien melkein kohtisuora putoaminen aikaansai toivotun tuloksen. Minun keinoani noudattivat välittömästi viereiset patterit, ja silmänräpäyksessä olimme haudanneet muutamia tuhansia venäläisiä ja itävaltalaisia järven pohjaan." [Koska en ole saanut tietoa alkuperäisestä lähteestä enkä ole tilaisuudessa saamaan käsiini Seruzier'ta, en tohdi käyttää tapaamaani korkeaa lukumääräilmoitusta.]

Hänen apuneuvojensa runsauden edessä tuntui jokainen este hupenevan olemattomiin. "Ei saa olla mitään Alppeja", sanoi hän ja rakensi oivalliset tiensä, jotka asteettain kiemurrellen kapusivat niiden äkkijyrkimpä rinteitä, kunnes Italia oli yhtä avoimena Pariisille kuin mikä kaupunki tahansa Ranskassa. Tarmonsä takaa taisteli hän kruununsa puolesta. Päätettyään, mitä oli tehtävä, teki hän sen kaikella mahdollaan. Hän ponnisti kaikki voimansa. Hän pani kaikki alttiiksi eikä säästänyt mitään, ei ampumavaroja, ei rahaa, ei joukkoja, ei kenraaleja, ei itseään.

Ilolla näemme kaiken täyttävän tehtävänsä laatunsa mukaan, olkoon se sitte lypsylehmä tai kalkkarokäärme; ja jos sota on paras keino kansainvälisiä riitaisuuksia ratkaistaessa (kuten suurin osa ihmiskuntaa näkyy arvelevan), niin oli Bonaparte varmaankin oikeassa käydessään niitä perinpohjin. "Sodan suuri perusaate on siinä", sanoi hän, "että armeijan pitää aina, päivällä ja yöllä ja joka hetki olla valmiina voimainsa mukaiseen vastarintaan." Hän ei ikinä säästänyt ampumavarojaan, vaan antoi hän sataa vihollisen asemaa vastaan rautavirran — pommeja, kuulia, yhteislaukauksia — tuhotakseen kaiken vastustuksen. Jokaista kohtaa vastaan, jossa vastarinta oli tulinen, keskitti hän eskvadroonan eskvadroonan jälkeen musertavaksi ylivoimaksi, kunnes se oli pyyhitty pois tieltä. Eräälle rakuunarykmentille sanoi Napoleon Lobensteinissä, kaksi päivää ennen Jenan taistelua:

"Pojat, älkää pelätkö kuolemaa; kun sotamiehet käyvät uljaasti päin kuolemaa, pakoittavat he sen vihollisen riveihin." Hyökkäyksen tuoksinassa hän ei enää säästänyt itseään. Hän pusersi kaikki voimansa. On sula totuus, että hän Italiassa teki, minkä hän voi ja kaiken, minkä hän voi. Hän oli toisinaan perikadon partaalla, ja hänen oma persoonansa häilyi suurimmassa vaarassa. Arcolen luona tuli hän suistetuksi suohon, itävaltalaiset seisivat hänen ja hänen joukkojensa välillä täydessä hyökkäyksessä, ja hän pelastui ainoastaan äärimpään ponnistusten kautta. Lonaton luona ja muissa paikoissa riippui hiuskarvasta, ett'ei hän joutunut vangiksi. Hän taisteli kuudessakymmenessä taistelussa. Hän ei koskaan saanut kyllikseen, jokainen voitto oli ainoastaan uusi ase. "Minun valtani kukistuisi, ellen ylläpitäisi sitä aina uusilla voitoilla; taistelut ja voitot ovat tehneet minusta sen mitä olen, taistelujen ja voittojen avulla on minun pysyttävä pystyssäkin." Hän tunsikin jokainen viisas mies, että tarvitaan yhtä paljon elinvoimaa säilyttämiseen kuin luomiseenkin. Olemme aina vaarassa, aina vaikeuksissa, aina perikadon partaalla, ja ainoastaan neuvokkuus ja rohkeus voi meidät pelastaa.

Tätä elokkuutta valvoi ja hillitsi kylmin järki ja tarkkuus. Pikainen kuin salama hän oli hyökätessään ja saavuttamaton vallituksissaan. Hänen hyökkäyksensääkään ei koskaan ollut äkkipikaisen rohkeuden teko, vaan tarkkojen laskujen tulos. Hänen käsityksensä parhaasta puolustuskeinosta oli, että piti aina olla hyökkäävänä puolena. "Kunnianhimoni", sanoi hän "oli suuri, mutta kylmä." Eräässä keskustelussaan Las Casas'in kanssa huomautti hän: "Mitä siveelliseen rohkeuteen tulee, niin olen harvoin tavannut semmoista kello-kaksi-aamulla-laatua: tarkoitan semmoista valmistamattomaa rohkeutta, joka on tarpeen odottamattomissa tilaisuuksissa ja joka kaikkein aavistamattomimminkin tapauksissa sallii mielen täysin vapaasti arvostella ja ratkaista"; ja epäröimättä selitti hän itsellään olevan suurimmassa määrässä tuota "kello-kaksi-aamulla-rohkeutta, ja ainoastaan harvoin tavanneensa vertaisiaan siinä suhteessa."

Kaikki riippui hänen laskelmiensa tarkkuudesta, eivätkä tähdet olleet täsmällisemmät kierrossaan kuin hänen laskunsa. Hänen persoonallinen huomionsa ulottui vähäpätöisimpäänkin pikkuseikkaan. "Montebellon luona käskin Kellermannin hyökkäämään kahdeksansadan ratsumiehen kanssa, ja näillä eristi hän kuusituhatta unkarilaista krenatööriä aivan itävaltalaisen ratsuväen silmien edessä. Tämä ratsuväki oli parin kilometrin päässä ja olisi neljännestunnissa voinut saapua paikalle ja olen huomannut, että juuri nämä neljännestunnit aina ratkaisevat taistelun." "Ennen taistelua ajatteli

Bonaparte ainoastaan hiukan, mitä olisi tehtävä, jos hän saisi voiton, mutta paljon, mitä hänen oli tehtävä, jos onni kääntyisi vastaiseksi." Sama punnitseva ja terve järki ilmenee kaikessa hänen toiminnassaan. Hänen ohjeensa kirjuriilleen Tuileriassa ansaitsevat mainitsemista. "Yöllä astukaa huoneeseeni niin harvoin kuin mahdollista. Älkää herättäkö minua, jos teillä on jotain hyviä uutisia; niillä ei ole mitään kiirettä. Mutta jos teillä on huonoja uutisia, herättäkää minut paikalla, sillä silloin ei ole hetkeäkään tuhlattavana." Samanlaatuista omituista ajansäästöä tavoitteli hän menettelyssään rasittavan kirjeenvaihtonsa suhteen ollessaan kenraalina Italiassa. Hän määräsi Bourriennen jättämään kaikki kirjeet aukaisematta kolmeksi viikoksi ja huomasi silloin suureksi tyydytyksekseen, kuinka suuri osa kirjeenvaihdosta täten oli saanut täytäntönsä tosiasioissa, eikä enää kaivannut vastausta. Hänen työkykynsä oli suunnaton, melkein yli-inhimillinen. On ollut monta työkykyistä kuningasta Odysseuksesta Wilhelm Oranialaiseen asti, mutta ainoakaan ei ole saanut toimeen kymmenettäkään osaa siitä, mitä tämä mies on ennättänyt.

Näihin luonnonlahjoihin liittyi Napoleonilla se etu, että hän oli syntynyt yksityiseen ja halpaan asemaan. Myöhemminä päivinä oli hän kylläkin heikko koettaakseen liittää kruunuihinsa ja kunniamerkkeihinsä vielä aatelisuuden säätykunnian; mutta hän tunnusti, missä kiitollisuuden velassa hän oli ankaralle kasvatukselleen, eikä salannut halveksumistaan syntyperäisiä kuninkaita, "noita perinnöllisiä aaseja" kohtaan, kuten hän karkeasti nimitti Bourbonoja. Hän sanoi, että "maanpakonsa aikana eivät he olleet oppineet mitään eivätkä unohtaneet mitään". Bonaparte oli palvellut kaikissa sotapalveluksen eri arvoasteissa ja ollut kansalainen ennenkuin hän oli keisari, ja oli hänellä siis avain ymmärtämään kansaa. Hänen huomautuksensa ja arvostelunsa ilmaisevat hänen keskiluokantunteuksensa pätevyyttä ja tarkkuutta. Ne, joilla oli tekemistä hänen kanssaan, havaitsivat, että hän ei ollut petettävissä, vaan että hän voi laskea yhtä hyvin kuin joku toinenkin. Tämä ilmenee joka kohdassa hänen S:t Helenalla kirjoitettaviksi sanelemiaan "Muistelmia". Kun keisarinna menot ja hänen oma taloutensa sekä palatsinsa olivat saaneet hänet suuriin velkoihin, tarkasti Napoleon itse velkojien laskut, keksi liikavaatimuksia ja laskuvirheitä ja supisti heidän vaatimuksistaan melkoisia summia.

Valtaavasta aseestaan, nimittäin niistä miljoonista, jotka noudattivat hänen käskyjään, sai hän kiittää edustavaa asemaansa. Hän kiinnittää mieltämme semmoisena kuin hän seisoo edessämme Ranskan ja Europan ensimmäisenä; ja hän pysyy päällikkönä ja kuninkaana ainoastaan sikäli kuin vallankumous tai työtä tekevän joukkojen edut tapaavat hänessä elimensä ja johtajansa. Yhteiskunnallisessa suhteessa tunsivat hän työn merkityksen ja arvon ja kallistui luonnostaan sille puolelle. Minua miellyttää muuan tapaus, jonka eräs hänen elämäkerrankirjoittajistaan S:t Helenalla kertoo. "Kävellessään kerta mrs Balcomben kanssa meni muutamia palvelijoita ohitse tiellä kantaen raskaita laatikkoja, ja mrs Balcombe vaati jotenkin suuttuneesti heitä pysymään jälissä. Napoleon keskeytti sanoen: 'Kunnioitakaa kuormaa, rouva!' Keisariutensa aikoina kiinnitti hän huomiotaan pääkaupungin torien korjaamiseen ja kaunistamiseen. 'Tori', sanoi hän, 'on tavallisen kansan Louvre.' Hänen pätekkönsä, jotka ovat jääneet hänen jälkeensä, ovat hänen mainiot tiensä. Hän täytti joukkonsa hengellään, ja jonkinmoinen vapaa ja toverillinen suhde kehittyi hänen ja niiden välille, suhde, jommoista hovisäännöt ja -muodot eivät milloinkaan suvainneet upseerien ja hänen itsensä välillä. Ne tekivät hänen silmänsä alla semmoista, johonka mitkään muut joukot eivät olisi pystyneet. Paras todiste hänen suhteestaan joukkoihinsa on hänen päiväkäskynsä Austerlitzin taistelupäivän aamulla, jossa Napoleon lupaa joukoilleen pysyttäytyä poissa tulesta. Tämä julistus, joka on aivan päinvastainen, kuin mitä kenraalit ja ruhtinaat tavallisesti antavat taistelupäivän aamulla, valaisee riittävästi armeijan ihailevaa kunnioitusta johtajaansa kohtaan."

Mutta vaikkapa täten yksityiskohdissa onkin yhteyttä Napoleonin ja rahvaan välillä, niin piilee hänen todellinen voimansa sentään siinä kansan vakaumuksessa, että hän nerossaan ja pyrintöperissään oli sen edustaja ei ainoastaan silloin, kun hän imarteli sitä, vaan myöskin kun hän antoi sen tuntoa valtaansa ja kun hän otti sen nuorukaiset riveihinsä. Yhtä hyvin kuin kuka Jakobiini tahansa Ranskassa osasi hän haastella vapaudesta ja tasa-arvoisuudesta; viitattaessa siihen kalliiseen, vuosisatoja vanhaan vereen, joka oli vuodatettu, kun murhattiin Enghienin herttua, lausui hän: 'Eihän minunkaan vereni mitään ojavettä ole.' Kansa tunsivat, että valtaistuimella ei enää istunut ja maata imenyt pieni joukko vullanperijöitä, jotka olivat erotetut kaikesta yhteydestä maanlasten kanssa, ja jotka elivät ammoin sitte unohdetun yhteiskuntatilan aatteissa ja ennakkoluuloissa. Tuon verenimijän sijasta hallitsi nyt Tuileriassa mies heidän joukostansa, jolla oli samat tiedot ja mielipiteet kuin heilläkin ja joka siis aukaisi heille ja heidän lapsilleen tiet voimaan ja vaikutukseen. Lopussa oli nyt uneliaan ja itsekkään politiikan aika, joka aina ehkäisi ja asetti rajat nuorten miesten voimille ja edistymiselle, ja toiminnan ja kunnianhimon aika alkanut. Ihmisen voimat ja toimeliaisuus olivat nyt löytäneet käytäntönsä; loistavat palkinnot kimaltelivat nuorukaisten ja kykyjen silmäin edessä. Vanha, rautasiteinen, keskiaikainen Ranska oli muuttunut nuoreksi Ohiksi tai New Yorkiksi, ja ne jotka saivat tuntoa uuden hallitsijan hellittämätöntä ankaruutta, suvaisivat sitä sen sotilasjärjestelmän välttämättömänä seurauksena, joka oli karkoittanut sortajat. Ja vielä silloinkin kun kansan enemmistö jo oli alkanut kysellä, olivatko he todella voittaneet mitään uuden hallitsijan uuvuttavain sotaväen ottojen ja veronkantojen kautta — vielä

silloinkin astuivat kaikki maan kyvykkäät miehet, mitä arvoa ja laatua he olivatkin, puolustamaan häntä luonnollisena suojelijanaan. Kun häntä 1814 neuvottiin turvautumaan ylempiin kansanluokkiin, sanoi Napoleon ympärillään oleville: "Hyvät herrat, nykyisessä asemassani on ainoa aatelistoni esikaupunkien roskaväki."

Napoleon vastasi näitä luontaisia odotuksia. Hänen asemansa vaati välttämättömästi häntä suosimaan kaikenlaatuista kyvykkyyttä ja antamaan sille kaikki luottamustoimet, ja hänen taipumuksensa kävi tässä yhteen hänen valtiotaitonsa kanssa. Kuten jokainen suurempilahjainen henkilö kaipasi hänkin epäilemättä miehiä ja vertaisiaan ja tunsii halua mitata voimiaan toisten mestarien kanssa eikä sietänyt houkkioita ja ala-arvoisia henkilöitä. Italiassa etsi hän miehiä eikä löytänyt ainoatakaan. "Hyvä Jumala!" sanoi hän, "kuinka harvinaisia ovat todelliset miehet! Italiassa on kahdeksantoista miljoonaa ihmistä, ja suurella vaivalla olen tuskin tavannut heitä kaksi — Dandolon ja Melzin." Myöhemmin hänen kokemuksiensa laajetessa ei hänen kunnioituksensa ihmisiä kohtaan kasvanut. Muutamana katkerana hetkenä sanoi hän eräälle vanhemmista ystävistään: "Ihmiset ansaitsevat sen halveksimisen, jonka he minussa herättävät. Minun tarvitsee ainoastaan ripustaa hiukan kultarihmaa kunnon tasavaltalaisten takille, ja kohta ovat he, mitä ikinä vaan tahdon." Tämä kärsimättömyys kaikkea henkistä löyhyyttä vastaan oli kuitenkin epäsuora tunnustus niille kyvykkäille henkilöille, jotka olivat pakottaneet hänen kunnioittamaan itseään, ei ainoastaan hänen ystävinään ja apumiehinään, vaan myöskin hänen vastustajinaan. Hän ei voinut sekoittaa Foxia ja Pittiä, Carnotia, Lafayettea ja Bernadottea hovinsa liehakoitsijoihin, ja huolimatta hänen järjestelmällisen itsekkyytensä aiheuttamasta pyrinöstä halventaa niiden suurten sotapäällikköjen ansioita, jotka taistelivat hänen kanssaan ja puolestaan, on hän antanut varsin suuren tunnustuksen päälliköille semmoisille kuin Lannes, Duroc, Kleber, Dessaix, Massena, Murat, Ney ja Augereau. Vaikkakin hän tunsii itsensä heidän suojelijakseen ja heidän onnensa perustajaksi, ikäänkuin silloin kun hän sanoi: "Olen tehnyt kenraalini maan tomusta," ei hän kuitenkaan voinut salata tyydytystään saadessaan heiltä apua ja kannatusta, joka suhtautui hänen tehtävänsä suuruuteen. Venäjän sotaretkellä valtasi hänet marsalkka Neyn rohkeus ja neuvokkuus siinä määrin, että hän sanoi: "Minulla on rahakirstussani kaksisataa miljoonaa, ja ne kaikki antaisin Neystä." Luonnekuvaukset, jotka hän on piirtänyt muutamista marsalkoistaan, ovat tarkkapiirtoiset, ja vaikkapa ne eivät tyydyttäneetkään ranskalaisten upseerien pohjatonta turhamaisuutta, ovat ne kuitenkin epäilemättä tarkalleen osattuja. Ja itse asiassa, kaikenlaatuista ansiokkuutta tarvittiin, ja oli sillä vapaa edistymismahdollisuus hänen hallituksensa aikana. "Tunnen", sanoi hän, "jokaisen kenraalini syvyyden ja ponnin." Luontaista kykyä kohtasi varmasti ystävällinen vastaanotto hänen hovissaan. Seitsemäntoista miestä on hänen aikoinaan kohonnut tavallisesta sotamiehestä kuninkaiksi, marsalkoiksi, herttuoiiksi tai kenraaleiksi, ja Kunnialegioonan ristejä jaettiin persoonallisen arvon eikä perhesuhteitten mukaan. "Kun sotamiehet ovat saaneet tulikasteen taistelutanterella, ovat he kaikki samanarvoisia silmissäni."

Kun kuningas, joka luonnostaan on kuningas, saa kuninkaan nimenkin, on jokainen tyydytetty ja hyvillään. Vallankumous oikeutti Faubourg St. Antoineen mahtavan roskaväen samaten kuin jokaisen tallipojan ja ruudinkantajan armeijassa pitämään Napoleonin lihana heidän lihastaan ja heidän puolueensa miehenä; mutta suuren kyvyn menestyksessä on jotakin, joka voittaa puolelleen yleisenkin myötätuntoisuuden. Missä vaan järki ja henki voittaa tuhmuden ja vilpin, siellä tuntevat kaikki järkevät ihmiset oman etunsa päässeen voitolle, ja järkiolentoina tunnemme ilmassa kuin puhdistavan sähköiskun, kun henkinen mahti kukistaa aineellisen voiman. Kun vaan irtaudumme paikallisesta ja tilapäisestä puolueellisuudesta, tunnemme, että Napoleon taistelee puolestamme; hänen voittonsa ovat kunniallisia voittoja, tuo voimakas höyrykone työskentelee meidän hyväksemme. Mikä vaan vetoaa mielikuvitukseemme kohoten yli tavallisten ihmisvoiman rajojen, rohkaisee ja vapahtaa ihmeellisesti mieltämme. Tuo kyvykäs valtaava pää, joka vyörytteli ja käsitteli itsessään semmoisia aatteita ja suunnitelmia, tuo silmä, joka kantoi läpi Europan, tuo neuvokas kekseliäisyys, nuo ehtymättömät apuneuvot: — mitä tapahtumia, mitä romanttisia kuvia, mitä outoja ja ihmeellisiä tilaisuuksia ja käänteitä! — kun hän auringon laskeutuessa Sisilian mereen tähystelee Alpeja kohden, kun hän järjestäen sotajoukkojaan taistelurintamaan pyramiidien juurella sanoo niille: "Noiden pyramiidien laelta katsoo teitä neljäkymmentä vuosisataa", kun hän kulkee läpi Punaisen meren ja kahlaa Suezin kannaksen lahtea. Ptolemaisien rannikolla hautoi hän päässään suunnattomia suunnitelmia. "Jos olisin saanut valloitetuksi Acren, olisin muuttanut maailman muodon." Yönä jälkeen Austerlitzin taistelun, joka oli hänen keisariksi tulemisensa vuosipäivä, tervehti hänen armeijansa häntä koristelaitteella, jonka muodosti neljäkymmentä taistelussa vallattua lippua. Ehkä hänen ilonsa saadessaan tehdä nämä vastakohdat niin räikeiksi kuin mahdollista on hieman lapsellista, kuten silloin kun hän huvitti itseään antamalla kuningasten vartoa itseään hänen odotushuoneissaan Tilsitissä, Pariisissa, Erfurtissa.

Emme voi kesken kaikkea ihmisten yleistä saamattomuutta, ryhdittömyyttä ja väliäpitämättömyyttä kylliksi onnitella itseämme siitä, että meillä on tämä riipeä, voimakas, toimekas mies, joka tarttui tilaisuutta partaan ja osoitti meille, mitä on tehtävissä ja saavutettavissa pelkästään niillä voimilla, jotka jossakin määrin ovat jokaisen ihmisen käytettävissä, nimittäin täsmällisyydellä, tarkkuudella, rohkeudella ja päättävällä perusteellisuudella! "Itävaltalaiset", sanoi hän, "eivät tunne ajan arvoa."

Esittäisin hänet aikaisempina vuosinaan varovan viisauden perikuvana. Hänen voimansa ei piile missään hurjassa uhkarohkeassa yltiöpäisyydessä, missään haltioittuneessa innostuksessa kuten Muhammedin tai missään erikoisessa valtaavassa lumous- ja vakuutuskyvyssä, vaan on se siinä, että hän kussakin erikoisessa tapauksessa turvautui terveeseen järkeensä eikä luottanut sääntöihin ja tapoihin, Opetus, jonka hän antaa meille, on sama, jonka elokkuus ja valppaus aina antavat — nimittäin, että niillä on aina tilaa maailmassa. Miten moneen pelokkaaseen epäilyyn on tämän miehen elämä vastauksena. Kun hän astui esiin, oli yleisenä mielipiteenä sotilaspiireissä se, ett'ei ollut mitään uudistettavaa sota-alalla kuten nykyään on yleisenä mielipiteenä, ett'ei ole mitään uudistettavaa valtiotaidon, kirkon, kirjallisuuden, kaupan, maanviljelyksen tai yhteiskunnallisten olojen ja tapojen aloilla, ja kuten on kaikkina aikoina yleisenä uskona, että maailma on saavuttanut lopullisen kehityksensä. Mutta Bonaparte ymmärsi asiat paremmin kuin yleinen mielipide ja vielä enemmän: hän tiesi, että hän ymmärsi ne paremmin. Luulen että kaikki ihmiset ymmärtävät asiat paremmin kuin mitä heidän tekonsa osoittavat, tietävät että ne laitokset, joita me niin monisanaisesti ylistelemme, eivät ole muuta kuin käyntikortteja ja kuplia; mutta he eivät jaksa uskoa tietoonsa. Bonaparte luotti omaan järkeensä eikä välittänyt vähääkään toisten ajatuksista. Maailma kohteli hänen uutuuksiaan aivan kuten se kohtelee kaikkia uutuuksia — esitteli loputtomia vastaväitteitä, esitti kaikkia mahdollisia esteitä, mutta hän näpsäytti sormiaan sen vastaväitteille. "Se, mikä tuottaa niin suuria vaikeuksia maasotapäällikölle", huomaa ja huomauttaa hän, "on niin runsaiden ihmis- ja eläinmäärien välttämätön muonitus. Jos hän antautuu toimennusmiestensä määrättäväksi, ei hän pääse liikahtamaan paikaltaan, ja kaikki hänen liikkeensä ovat olevat tehottomat." Hänen terveestä järjestään on esimerkkinä hänen lausuntonsa menosta yli Alppien talvisaikaan, jota siihen asti kaikki sotakirjailijat toinen toistaan matkien olivat kuvanneet mahdottomaksi. "Talvi", sanoo Napoleon, "ei ole epäedullisin vuodenaika menolle yli korkeiden vuorien. Lumi on silloin lujaa, ilmasuhteet tasaisia, eikä tarvitse pelätä lumivyöryjä, jotka ovat ainoa todellinen vaara Alpeilla. Noilla korkeilla vuorilla on usein joulukuulla varsin kauniita päiviä, jolloin ilma on kuivahkon kylmää ja erinomaisen tyyntä." Luettakoon edelleen hänen kuvauksensa taistelun voittamisen taidosta. "Jokaisessa taistelussa tulee hetki, jolloin uljaimmatkin joukot uskaliaimpain ponnistusten jälkeen tuntevat halua livistää pakoon. Tämä säikäys syntyy siitä, että ne kadottavat luottamuksen omaan rohkeuteensa, ja tarvitaan ainoastaan vähäpätöinen sysäys, jokin tekosyy, joka herättää niiden rohkeuden uudelleen. Taito on nyt tämän sysäyksen aikaansaamisessa ja tämän tekosyyksen keksimisessä. Arcolen luona voitin minä taistelun kahdellakymmenellä viidellä ratsumiehellä. Älysin tuon väsähdyshetken ja käytin sitä hyväkseni, annoin jokaiselle noista kahdestakymmenestä viidestäni torven ja voitin taistelun tällä hyppysellisellä miehiä. Nähkääs, kaksi armeijaa on kuin kaksi elävää ruumista, jotka kohtaavat toisensa ja koettavat säikäyttää toisiaan: tulee silloin säikähdysten silmänräpäys, ja sitä silmänräpäystä on käytettävä hyväksi. Kun on ottanut osaa moneen taisteluun, huomaa tämän silmänräpäyksen helposti: se on yhtä helppoa kuin yhteenlasku."

Tämä yhdeksännentoista vuosisadan edustaja liitti muihin lahjoihinsa myöskin lahjan mietiskellä yleisiä asioita. Häntä ilahutti käsitellä kaikkia käytännöllisiä, kirjallisia ja yliaistillisia kysymyksiä. Hänen mielipiteensä on aina alkuperäinen ja käy aina suoraan asiaan käsiksi. Egyptin matkallaan oli hänen tapansa päivällisen jälkeen määrätä kolme neljä henkilöä puolustamaan jotakin lauselmaa ja yhtä monta vastustamaan sitä. Hän määräsi puheenaineen, ja koskivat keskustelut uskontoa, eri laatuista hallitusmuotoja ja sotataitoa. Eräänä päivänä kysyi hän, olivatko tähdet asuttuja? Toisena kuinka kauan maailma oli ollut olemassa? Kolmantena esitti hän pohdittavaksi, oliko maapallo häviävä tulen vaiko veden kautta, joku toinen kerta keskusteltiin taas aavistusten todenperäisyydestä tai pettävyyydestä ja unien merkityksestä. Varsinkin oli hän mieltynyt puhumaan uskonnosta. 1806 puhui hän Fournier'in, Montpellier'in piispan kanssa teologisista asioista. Oli kaksi asiaa, joista he eivät voineet päästä yksimielisyyteen, nimittäin opit helvetistä ja pelastuksesta kirkon ulkopuolella. Keisari kertoi Josefinelle väitelleensä näistä kahdesta asiasta oikein peijakkaasti, mutta piispan pysyneen järkähtämätönä. Filosofeille hän kernaasti myönsi kaiken, mitä oli todistettu uskontoa vastaan ihmisten ja ajan tekona; mutta hän ei sietänyt kuulla mistään materialismista. Eräänä kauniina yönä laivan kannella kesken kiihkeätä väittelyä materialismista osoitti Bonaparte tähtiä kohden ja sanoi: "Hyvät herrat, puhukaa niin paljon kuin tahdotte — mutta kuka on tehnyt kaiken tuon?" Häntä ilahutti keskustella tiedemiesten kanssa, varsinkin Monge'n ja Berthollet'in; mutta kirjailijoita hän ylenkatsoi: "ne ovat pelkkiä suupalteja". Myöskin lääketieteestä puhui hän mielellään varsinkin niiden käytännöllisten lääkärien kanssa, joita hän piti korkeimmassa arvossa, kuten Corvisart'in Pariisissa ja Antonomarchi'n St. Helenalla. "Uskokaa minua", sanoi hän tälle jälkimäiselle, "olisi parempi meille jättää kaikki nuo lääkityskeinot: elämä on linnoitus, josta ette te enkä minä tunne mitään. Miksikä häiritä sitä sen itsepuolustautumisessa? Sen omat keinot ovat paljoa tehoisammat kuin teidän työhuoneenne kaikki leikkelyveitset. Corvisart tunnusti suoraan minulle, että kaikki teidän likaiset sekoitelmanne eivät kelpaa mihinkään. Lääketiede on kokoelma epävarmoja määräyksiä, joiden tulokset kaiken kaikkiaan otettuina ovat ihmiskunnalle enemmän vaarallisia kuin hyödyllisiä. Vesi, ilma ja puhtaus ovat minun lääkekirjani pääkappaleet."

Hänen muistelmillaan, jotka hän saneli kreivi Montholon'ille ja kenraali Gourgaud'ille St. Helenalla,

on suuri arvo sittenkin, vaikka niissä hänen tunnetun vilpillisyytensä vuoksi nähtävästi onkin tehtävä melkoisia miedonnuksia ja poistoja. Hänellä on luonteessaan sitä hyvänsuopuutta, joka seuraa voimaa ja itsetietoista ylemmyyttä. Ihailen hänen yksinkertaisia, selviä taistelukuvauksiaan, jotka ovat yhtä hyvät kuin Caesarin, hänen suopeata ja tarpeeksi kunnioittavaa esitystään marsalkka Wurmserista ja muista vastustajistaan ja hänen kirjailijakykyään vaihtelevien aineittensa asianmukaisessa käsittelemisessä. Miellyttävin osa on kuvaus Egyptinretkestä.

Hänellä oli ajattelevat ja syvät hetkensä. Joutohetkinään joko leirissä tai palatsissaan Napoleon osoittautuu neroksi, joka heittäytyy punnitsemaan yliaistillisia asioita samalla synnynnäisellä totuudenpyrkimyksellä ja samalla kärsimättömyydellä kaikkea tyhjää sanahelinää vastaan, jota hän oli tottunut osoittamaan sodassa. Hän voi nauttia yhtä paljon jokaisesta mielikuvituksen leikistä, romaanista tai sukkeluudesta kuin onnistuneesta sotaliikkeestäkin taistelutanterella. Häntä huvitti kiihdyttää Josefinen ja hänen hovinaistensa mielikuvitusta kertomalla hämärästi valaistussa huoneessa tekaistuja kauhujuttuja, joiden vaikutusta hänen äänensä ja näyttelijäkykynsä erinomaisesti lisäsivät.

Sanon Napoleonin aikamme keskiluokan edustajaksi ja asianajajaksi, tuon joukon, joka tavoitellen rikkautta tungokseen asti täyttää nykyaikaisen maailman torit, puodit, konttorit, tehtaot, laivat. Hän oli kansankiihottaja, vanhojen tapojen kukistaja, sisällinen uudistaja, vapaamielinen, äärimmäisyysmies, keinojen keksijä, joka aukaisi ovet ja torit ja kumosi yksinoikeudet ja väärinkäytökset. Luonnollisesti eivät rikkaat ja ylimykset pitäneet hänestä. Englanti, pääoman keskus, ja Rooma ja Itävalta, perinnäistapojen ja sukutaulujen keskuksena, vastustivat häntä. Vanhentuneiden ja vanhoillisten kansanluokkien hämmennys, Rooman ylhäisten pappihupakkojen ja narrien säikäys — jotka toivottomuudessaan olivat valmiit turvautumaan kaikkeen, tuliseen rautaankin — valtiomiesten onnistumattomat yritykset turhilla lupauksilla pettää ja vilpistää häntä, Itävallan keisarin salakavala ystävyyden sekä nuorten tulisten, toimintakykyisten miesten vaisto, joka kaikkialla havaitsi hänessä keskiluokan mahtavan edustajan, antavat loistoa ja tehoa hänen elämäkerralleen. Hänellä oli edustamainsa joukkojen hyveet, hänellä oli myöskin heidän huonot puolensa. Surukseni on minun tunnustaminen, että tällä loistavalla kuvalla on toinenkin puolensa. Mutta rikkauksien tavoittelussamme havaitsemme aina sen onnettoman puolen, että se pettää meidät ja on saavutettavissa ainoastaan tunteittemme tukahuttamisen tai heikentämisen kustannuksella; eikä ole siis vältettävissä, että tapamme saman asianlaidan vallitsemassa tämän taistelijan elämässäkään, joka yksinkertaisesti oli päättänyt saavuttaa loistavan menestyksen elämässä valitsematta ja häikäilemättä keinojaan.

Bonapartelta puuttuivat aivan ihmeteltävässä määrässä kaikki jalommat tunteet. Maailman sivistyneimmän ajan ja kansan ensimmäisellä edustajalla ei ole tavallisen totuudenrakkauden ja kunniallisuuden tajua ja hyveitä. Hän tekee vääryyttä kenraaleilleen, on itsekäs ja omistaa kaiken itselleen, anastaa halpamaisesti Kellermannin tai Bernadotten suurtekojen kunnian ja ansion, hän vehkeilee syöstäkseen uskollisen Junot'insa toivottomaan vararikkoon poistaakseen hänet siten Pariisista, jossa hänen tapojensa tuttavallinen, suorasukaisuus loukkaa hänen valtaistuimensa nuorta arvoa. Hän valehtelee häikäilemättä. Virallinen lehti, hänen Moniteurs'insa ja kaikki hänen tiedonantonsa ja julistuksensa sisältävät ainoastaan sen, minkä hän soisi ihmisten uskovan; ja mikä pahempi, yksinäisessä saarensa istui hän kylmäverisesti väärentäen tosiasioita, aikamääriä ja luonteita saadakseen elämänsä teatraalisesti tehokkaaseen valaistukseen. Kuten kaikki ranskalaiset rakasti hän intohimoisesti näyttämöllistä vaikuttavuutta. Jokaisen teon, josta huokuisikin ylevämpi henki, myrkyttää tämä alituinen vaikutuksen ja tehon laskeminen. Hänen "tähtensä", hänen kunnian rakkautensa, hänen oppinsa sielun kuolemattomuudesta ovat kaikki aitoranskalaisia. "Minun pitää häikäistä ja hämmästyttää. Jos myöntäisin painovapauden, olisi valtani kolmessa päivässä mennyttä." Hänen mielipyrkimyksensä on herättää itsestään niin paljon melua kuin mahdollista. "Suuri maine on suurta melua, mitä enemmän, sitä kauemmaksi kuuluu. Lait, laitokset, muistopatsaat, kansat, kaikki ne luhistuvat ja kukistuvat, ainoastaan huuto ja maine pysyy ja kaikuu aikojen taakse." Kuolemattomuus on hänelle yksinkertaisesti mainetta. Hänen käsityksensä siitä, mikä teho ihmisiin, ei ole perin mairitteleva. "On kaksi vipusinta, joilla voi saada ihmiset liikkeelle — omanvoiton pyyntö ja pelko. Rakkaus on ainoastaan tuhma joutava mielijohde, uskokaa se. Ystävyyden on ainoastaan sana. En rakasta ketään. En rakasta veljiänikään, ehkä Josefia hiukan tottumuksesta ja koska hän on vanhempi veljeni; ja Duroc'ista, hänestä pidän myöskin, mutta miksi? — koska hänen luonteensa miellyttää minua: hän on tuima ja päättävä, luulen, ett'ei se mies ole ikinä vuodattanut kyyneltä. Ja omasta puolestani tiedän hyvin, ett'ei minulla ole ainoatakaan luotettavaa ystävää. Niin kauan kuin pysyn sinä, mitä olen, on minulla oleva niin sanottuja ystäviä kuinka paljon hyvänsä. Tunteet jääkööt naisten asiaksi, miehen pitää olla luja sydämeltään ja tarkoituspäriseltään tai olkoon sekoittumatta sotaan ja valtiotoimiin." Hän oli täysin häikäilemätön. Hän olisi voinut varastaa, panetella, murhata, hukuttaa tai myrkyttää, jos se vaan oli hänen edukseen. Hän ei tuntenut mitään jalomielisyyttä, vaan pelkkää halpaa vihaa, hän oli rajattoman itsekäs ja uskoton, petti korttipelissä, oli kauhea juoruamaan, aukaisi toisten kirjeitä ja ylpeili pahamaineisesta poliisilaitoksestaan, hieroi käsiään ilosta, kun oli saanut kuulla jonkun salaisuuden ympäristöstään ja kehuskeli "tietävänsä kaiken", hän sekausi naispukujen leikkelemiseen ja kuunteli tuntematonna kaduilla kansan hurraahuutoja ja ylistelyjä. Hänen tapansa olivat karkeat ja

yrkkät. Hän käyttäytyi naisia kohtaan alhaisen tuttavallisesti. Hän tapasi nypistää heitä korviin tai nipistellä poskeen ollessaan hyvällä tuulella, miehiäkin hän loppupäiviinsä asti nykii korvista ja viiksistä ja silittää ja taputtaa heitä kuin hevosia. Ei käy ilmi, onko hän kuunnellut avaimenrei'issä, ainakaan ei ole saatu häntä siinä kiinni. Lyhyesti, kun olemme perehtyneet kaikkeen tuohon sädehtivään voimaan ja loistoon, niin huomaamme lopullisesti, ettemme ole olleet tekemisissä minkään kunnonmiehen kanssa, vaan petturin ja roiston: ja hän ansaitsee täydellisesti nimityksen *Jupiter Scapin* tai Veijari-Jupiter.

Kuvatessani niitä kahta puoluetta, joihinka nykyaikainen yhteiskunta jakautuu — kansanvaltaista ja vanhoillista sanoin, että Bonaparte edustaa kansanvaltaisuutta, toiminnan ja käytännön miehiä ennallaanoliijoita ja vanhoillisia vastaan. En silloin huomauttanut eräästä asiasta, joka kuuluu niiden oleellisiin ominaisuuksiin, nimittäin, että nämä puolueet eroavat toisistaan ainoastaan kuten nuori ja vanha. Kansanvaltainen on nuori vanhoillinen, vanhoillinen vanha kansanvaltainen. Ylimysmielinen on kypsytynyt ja hedelmäksi tullut kansanvaltainen — kumpikin puolue seisoo nimittäin samalla pohjalla, omaisuuden ratkaisevan merkityksen perustalla, jota toinen tavoittelee saavuttaakseen, toinen taas säilyttääkseen. Bonaparten voi sanoa edustavan koko tämän puolueen historiaa, sen nuoruutta ja sen vanhuutta, vieläpä runollisen oikeudenmukaisuuden perustalla sen kohtaloakin omassa kohtalossaan. Vastavallankumous, vastapuolue odottaa yhä toteuttajaansa ja edustajaansa, miestä, joka rakastaa ja ajaa todellisesti yleisiä ja yhteishyväisiä asioita ja tarkoituksia.

Napoleon oli kuin mahdollisimman edullisissa olosuhteissa tehty koe siitä, mihinkä järki pystyy ilman omaatuntoa. Ikinä ei ole ollut johtajaa, jolla olisi ollut semmoiset lahjat ja voimat, ikinä ei ole ollut johtajalla semmoisia apuneuvoja ja apulaisia. Ja mitä tuloksia jättivät nyt tämä rajaton kyky ja valtava voima, nämä suunnattomat armeijat, poltetut kaupungit, tuhlatut aarteistot, miljoonat uhratut miehet, koko hämmennetty, turmeltu Europa? Ei mitään. Kaikki häipyi kuten hänen kanuunainsa savu eikä jättänyt jälkeäkään. Hän jätti Ranskan pienempänä, köyhempanä, heikompana kuin minä hän sen tapasi, ja koko vapaustaistelu oli alettava alusta. Koko koe oli perusteeltaan itsemurhaavaa laatua. Ranska palveli häntä voimallaan ja väellään ja varoillaan, niin kauan kuin se voi nähdä etunsa hänen eduissaan, mutta kun ihmiset huomasivat, että voittoa seurasi uusi sota, tuhouneita armeijoita uudet sotamiesotot ja että ne, jotka olivat ponnistelleet niin henkeen ja vereen asti, eivät koskaan päässeet nauttimaan työnsä hedelmästä — he eivät päässeet tuhlaamaan, mitä olivat saaneet kokoon, eivät päässeet lepäämään höyhenpatjoillaan eikä pöyhistelemään palatseihinsa, — kun he huomasivat tämän kaiken, niin luopuivat he hänestä. Ihmiset havaitsivat, että hänen kaikkinielaiseva itsekkyytensä oli tuhoisa kaikille muille. Hän oli kuin sähkörausku, joka vaikuttaa yhtämittäisiä sähköiskuja siihen, joka on tarttunut siihen ja aikaansaa nykyisiä, jotka kiristävät kokoon käden lihakset, niin ett'ei voi aukaista sormia, ja kala jatkaa ja antaa yhä voimakkaampia iskuja, kunnes se lopuksi rampaa ja surmaa uhrinsa. Siten tämä rajaton itsekkyyden kuilu kutisti, heikensi ja omisti itseensä niiden ihmisten voiman ja olemuksen, jotka palvelivat häntä; ja yleisenä huudahduksena Ranskassa ja Europassa 1814 oli "kyllyksi hänestä"; "kyllyksi Bonapartesta".

Se ei ollut Bonaparten syy. Hän teki kaikkensa elääkseen ja menestyäkseen ilman siveellisiä periaatteita. Hänet ehkäisi ja tuhosi asiain luonto, iäinen laki, joka vallitsee ihmisiä ja maailmaa, ja vaikkapa tehtäisiin miljoonat kokeet, olisi tulos aina sama. Jokainen koe, jolla on aineellinen ja itsekäs tarkoituksiperä, on raukeava tyhjiin, tehköön sen sitte joukko tai yksityinen ihminen. Rauhaarakastava Fourier on saava aikaan yhtä vähän kuin tuhoisa Napoleon. Niin kauan kuin sivistyksemme perustuu omaisuuteen, keinotekoisiiin esteihin ja etuoikeuksiin, on se oleva alinomaisten epäonnistumisten ja pettymysten uhrina. Rikkautemme ovat jättävät meidät sairaiksi, hymyymme on sekautuva katkeruutta, ja viinimme on polttava suussamme. Ainoastaan se hyvä kantaa hedelmää, josta voimme nauttia ovet avoimina ja joka on hyväksi kaikille ihmisille.

VII.

Goethe, kirjailija.

Maailman järjestyksessä tapaan minä sijan valmistetuksi myöskin kirjailijalle tai kirjanpitäjälle, joka kertoo tuon ihmeellisen elämänhengen teoista, joka tykkii ja työskentelee kaikkialla. Hänen tehtävänä on omistaa henkeensä ulkonaiset tapahtumat ja sitte valita ja eroittaa niistä erinomaisimmat ja ilmeikkäimmät.

Luonto kaipaa ja vaatii kertomista. Kaikki ilmiöt työskentelevät kirjoittaakseen omaa historiaansa. Niin tähteä kuin hiekkajyvääkin seuraa sen varjo. Alas vyöryvä kivimöhkäle jättää naarmunsa vuoren

kylkeen, joki viilloksensa maanpintaan, eläin luunsa maakerrostumaan, sanajalka ja lehti vaatimattoman hautakirjoituksensa kivihiileen. Putoava vedenpisara kaivertaa veistöksensä hiekkaan tai kiveen. Ei astu ihmisjalka askeltakaan lumella tai maanpinnalla piirtämättä pysyvämpää tai haihtuvampaa karttaa matkastaan. Jokainen ihmisteko kaivertuu kanssaihminen muistoon ja tekijänsä olentoon ja piirteisiin. Ilma on täynnä ääniä, taivas merkkejä, maanpinta on kauttaaltaan muistomerkkejä ja muistokirjoituksia, ja jokainen esine on peitetty salamerkkien kudoksella, jotka puhuvat selvää kieltään sitä ymmärtävälle.

Luonnossa tapahtuu tämä oman historian kirjoittaminen lakkaamatta, ja kertomus on kuin leimasimen jälkeä. Se ei liioittele eikä myöskään anna liika hiukkaa. Mutta luonto pyrkii ylemmäksi, ja ihmismaailmassa on kertomus jo enemmän kuin pelkkää leimasimen jälkeä. Kertomus muodostuu alkuperäisen esitettävän uudeksi ja hienommaksi kuvaksi. Kertomus on elävä, kuten kerrottava on elävä. Ihmisen muisto on kuin jonkinlainen kuvastin, joka vastaanotettuaan ympäröivien esineiden kuvat yht'äkkiä herää eläväksi ja esittää ne uudessa järjestyksessä. Menneet tapahtumat eivät jää siihen elottomina ja liikkumattomina, vaan muutamit hälvenevät varjoon, toiset taas kohoavat loistoon, niin että edessämme tuota pikaa on uusi kuva, jonka muodostavat tärkeimmät tapahtumat. Ihminen työskentelee myöskin omasta puolestaan tämän kuvan syntymisessä. Hän pyrkii ilmaisemaan itseään, ja se, mikä on hänen sanottavinaan, lepää kuin paino hänen sydämellään, kunnes hän on vapahtanut itsensä siitä. Mutta tällaisen yleisen puhelu- ja seurusteluilon ohella on muutamilla ihmisillä aivan erikoiset synnynäiset voimat tämmöiseen elämän uudestiluomiseen. Muutamit ihmiset ovat syntyneet kirjailijoiksi. Puutarhuri hoivaa jokaista vesää ja siementä ja kirsikankiveä: hänen kutsumuksensa on kasvien istuttaminen. Yhtä harras on kirjailija omaan tehtäväänsä. Mitä hän havaitsee ja kokeekin, muodostuu hänelle malliksi ja kuvauksen esineeksi. Hän pitää joutavina semmoisia puheita, että olisi muka jotakin, mitä ei voi sanoin kuvata. Hänen uskonsa on, että kaiken, minkä voi ajatella, voi kirjoittaakin, niin korkeimman kuin vähäpätöisimmänkin, ja hän tahtoi kuvata Pyhän Hengenkin, ainakin yrittää kuvata. Mikään ei ole niin laajakantoista, niin syvämielistä, niin pyhää, ett'ei se juuri sentähden pakkautuisi hänen kynäänsä — ja hän kirjoittaa sen. Hänestä on ihminen kertomis- ja kuvauskykyä ja maailma taas olemassa kerrottavaksi. Jokaisessa onnettomuudessa tapaa hän uusia aineksia, kuten saksalainen runoilijamme sanoo: "Soi jumalat mun laulaa, mitä kärsin." Vimma ja tuskatkin kasvavat hänelle korkoja. Äkkipikaisilla ajattelemattomilla teoilla ostaa hän viisautensa. Mielipahatkin ja intohimon myrskyt ainoastaan täyttävät hänen purjeensa, tai kuten kunnan Lutherimme sanoo: "Kun olen vihastunut, rukoilen hyvin ja saarnaan hyvin", ja jos tuntisimme kaunopuheisuuden hienoimpain leimahdusten synnyin historian, johtuisi useasti mieleemme sulistaani Amurathin aulis kohteliaisuus hänen leikkauttaessaan muutamain persialaisten päitä, jotta hänen lääkäriinsä Vesalius saisi nähdä heidän kaulalihastensa värähtelyn. Kirjailijan onnettomuudet ja kompastukset valmistavat hänen voittojaan. Uusi ajatus tai järkyttävä intohimo paljastaa hänelle, että kaikki, mitä hän siihen asti on oppinut ja kirjoittanut, on ainoastaan ulkopuolista — ei itse asiaa, vaan ainoastaan jotain asian humua. Mitä silloin? Heittäkö hän kynän kädestään? Ei, hän alkaa kuvauksensa uudestaan ja siinä uudessa valossa, joka nyt loistaa hänelle — voidakseen, jos mahdollista vielä pelastaa jonkun totuuden sanan. Luonto on myötävaikuttamassa. Mikä voidaan ajatella, voidaan myöskin lausua julki, ja pyrkii se alinomaan ilmaisuunsa, vaikkapa vaankin saamattomien ja sammaltavien ilmaisukenojemme esilletuomana. Elleivät voimamme ja keinomme riitä käsittämään ja hallitsemaan sitä, vartoo ja valmistele se, kunnes se lopulta on muovannut ne tahtonsa mukaisiksi ja löytää ilmaisuunsa.

Tämä pyrkimys ja jäljittelevän ilmaisun tavoittelu, jonka havaitsee kaikkialla, on hyvin ominaista luonnon tarkoituserille ja on ainoastaan jonkinmoista pikakirjoitusta. On korkeampiakin asteita, ja luonnolla on varalla loistavimmat lahjat niille, jotka se on valinnut korkeampaan tehtävään, tiedemiehille ja kirjailijoille, jotka näkevät yhteyden siellä, missä muut näkevät ainoastaan katkelmia, ja jotka ovat pakoitettut näkemään ja esittämään tapahtumat ja asiat korkeammassa ihanteellisessa järjestyksessä ja siten antamaan olemiselle sen navan, jonka ympäri maailma kiertää. Luonnolle on sydämenasiana ajattelijan ja tiedemiehen syntyminen ja muodostaminen. Se on tarkoituserä, jota se ei koskaan kadota näkyvistään ja joka on valmistettu jo luonnon alkumuodossa. Semmoinen ihminen ei ole mikään ainoastaan mahdollinen ja satunnainen ilmiö, vaan elimellinen osa, yksi perustekijöitä, jota on edellytetty ja jonka ilmenemistä on valmistettu jo ammoisista ja iäisistä ajoista olemisen liitoksissa ja kudoksissa. Häntä elähyttävät ja kohottavat aavistukset ja välittömät näkemykset. Hänen rinnassaan vallitsee jonkinmoinen tulisuus, joka seuraa alkuperäisen totuuden havaitsemista, joka totuus on kuin henkisen auringon loisto kaivannon kuiluun. Jokainen ajatus, joka sarastaa sielussa, ilmaisee heräyshetkenään jo arvonsa, onko se ainoastaan joku päänäpistö vai todellinen voima.

Jos kirjailijalla on sisäiset kiihottimensa ja sisäinen vetonsa, niin kaihotaankin ja kaivataan toisaalta hänen lahjojaan tarpeeksi. Yhteiskunta kaipaa aina kaikkina aikoina terve- ja raitismielistä miestä, jolla on riittävät ilmaisu- ja kuvausvoimat pysyttääkseen kaikki yksipuolisuuksien liioittelut oikeassa suhteessa tosioloihin nähden. Kunnianhimoiset ja voitonhaluiset tulevat viimeisellä keppihevossellaan, mikä milläkin tullitaksallaan, Texas'in radallaan, uskatolisuudellaan, mesmerismillään, Californiallaan;

ja irrottamalla asian suhteistaan voivat he helposti esittää sen jonkinmoisen sädekehän ympäröimänä, joten kokonaiset ihmisryhmät hullaantuvat siihen, eikä tätä hullaantunutta joukkoa johda oikeaan ja tee sen terveemmäksi toinen vastakkainen joukko, joka pelastuu tästä erikoisesta mielipuolisuuden lajista yhtäläisen huumaantumisen kautta, joka kohdistuu jonnekin toisaanne. Mutta jos jollakin ihmisellä on niin laaja ja kokonainen yleiskatsaus asioihin, että hän voi palauttaa tuon eristetyn kumman oikeaan ympäristöönsä ja asemaansa taaskin — niin kohta haihtuu harha, ja yhteiskunnan palaava arvostelukyky kiittää varoittajansa arvostelukykyä.

Tutkija puhuu vuosisadoille, mutta hänessä kuten muissakin ihmisissä elää myöskin halu olla sopusoinnussa aikalaistensa kanssa. Nyt on pintapuolisista ihmisistä jotain naurettavaa oppineissa ja hengenmiehissä, tämä ei sentään merkitse mitään, ellei oppinut kiinnitä huomiotaan siihen. Meillä suosii ja ihailee niinhyvin jokapäiväinen puhelu kuin yleinen mielipidekin käytännön miestä, ja varmavaraisesta yhteiskunnan jäsenestä puhutaan varsin huomattavalla kunnioituksella kaikissa piireissä. Rahvas ajattelee aatteen miehistä samalla tapaa kuin Bonaparte. Aatteet hämmentävät yhteiskunnallista järjestystä ja mukavuutta ja tekevät lopulta miehensä houkkioksi. Arvellaan, että laivalastin lähettäminen New Yorkista Smyrnaan tai osakasten hommaaminen yhtiöön, jonka tarkoituksena on saada käyntiin 5 à 10,000 rukkia, tai puuhailu kokouksissa ja maalaiskansan ennakkoluulojen ja herkkäuskoisuuden hyväkseen käyttäminen, jotta voisi olla varma heidän äänistään marraskuun vaaleissa — että semmoiset hommat ovat käytännöllisiä ja suositeltavia.

Jos minun pitäisi verrata paljon ylevämpilaatuistakin elämää mietiskelylle omistettuun elämään, niin en tohtisi suurellakaan varmuudella langettaa ratkaisuani edellisen eduksi. Ihmiskunnalle on sisällinen valaistus niin ratkaisevan tärkeä, että erakko ja munkki voivat esittää monenmoista puolustaakseen omaa ajattelulle ja rukoukselle omistettua elämänlaatuansa. Jonkinmoinen yksipuolisuus, itsepintaisuus ja tasapainon puute on se hinta, jolla kaikki toimeliaisuus on maksettava. Toimi ja työskentele, jos niin tahdot — mutta kaikki toimimisesi on turmioksesi. Ihmisen teot ovat hänelle ylivoimaisia. Näytä minulle mies, joka on tehnyt jotakin ja joka ei ole tullut tämän tekonsa uhriksi ja orjaksi. Mitä he ovat tehneet, se kietoo heidät ja pakoittaa heidät tekemään samaa yhä uudelleen. Ensimmäinen teko, jonka piti olla ainoastaan koe, muuttuikin toiminnan ohjeeksi. Tulinen uudistaja pukee ylevän aatteensa johonkin menoon tahi muotoon ja hän ja hänen ystävänsä tarrautuvat tähän muotoon unohtaen itse aatteen. Kveekari on perustanut kveekarilaisuuden, shakeri (vapisija) luostarinsa ja tanssinsa, ja vaikka kumpikin puhuu hengestä, niin ei heissä kuitenkaan ole mitään henkeä, vaan ainoastaan kuollutta toistelua, joka on aivan hengen vastakohtaa. Mutta mitä uutta on hänellä tänään tarjottavana. Innostuksen teoissakin jo ilmenee tämmöistä kuihtumista, mutta toimeliaisuuden alemmissa ilmentymuodoissa, noissa, joilla ei ole muuta korkeampaa tarkoituspäätä kuin mukavuutemme ja pelkuruutemme lisääminen, viekkauksen teoissa, teoissa, jotka varastavat ja valehtelevat, teoissa, jotka eroittavat ihmisen henkisen ajatteluvoiman käytännöllisestä kyvystä ja julistavat pannaan järjen ja tunteen, niissä ei ole muuta kuin kuihtumista ja kielteisyyttä. Hindut kirjoittavat pyhissä kirjoissaan: "Lapset ainoastaan, vaan eivät oppineet miehet puhu ajattelun ja toiminnan kyvystä kahtena eri asiana. Ne ovat yhtä, sillä kummatkin saavuttavat saman päämäärän, ja sija, jonka toiminnan miehet voivat voittaa itselleen, on ajattelijainkin voitettavissa. Hän, joka näkee, että ajattelun oppi ja toiminnan oppi ovat samaa, hän näkee todellisesti." Sillä suuren teon pitää perustua henkeen. Teon mittana on se tunne, josta se puhkee. Suurin teko voi helposti tapahtua mitä salatuimmassa yksityiselämässä.

Tämä halveksuminen ei milloinkaan lähde johtajista, vaan osoittavat sitä alemmat henkilöt. Voimakkaat miehet, jotka seisovat käytännöllisen luokan etunenässä, ovat osallisia ajan aatteista ja tuntevat liika elävää myötätuntoa hengen miehiä kohtaan. Yleensä eivät miehet, jotka jollakin alalla ovat eteviä, halveksi minkään muun alan miehiä. Heillä on aina pääkysymyksenä Talleyrand'in kysymys, — ei se: onko joku rikas? — onko hänellä mitään luottamustoimia? kuuluuko hän oikeamielisiin? onko hänellä sitä tai sitä kykyä? kuuluuko hän edistyksen miehiin? vai vanhoillisiin? — vaan: *onko hän yleensä jotakin?* täyttääkö hän sijansa? Hänen pitää olla mies paikallaan. Se on kaikki, mitä Talleyrand, mitä valtion johtajat, mitä terve ihmisjärki häneltä vaativat. Ole todellinen ja ihailtava, mutta älä sillä tapaa kuin me tunnemme, vaan sillä tapaa kuin itse tunnet. Kyvykkäät miehet eivät välitä, miten ihminen on kyvykäs, kunhan hän vaan on kyvykäs. Mestari rakastaa mestaria eikä välitä, onko hän puhuja tai taiteilija, käsityöläinen tai kuningas.

Yhteiskunnalle ei tosiaankaan mikään ole suuremmaksi eduksi kuin kirjailijoiden hyvä turvattu asema. Eikä ole kiellättävissä, ett'eivätkö ihmiset sydämellisesti tunnustaisi ja tervehtisi henkisiä tekoja. Kuitenkaan ei meillä kirjailijalla ole mitään vallitsevaa asemaa. Luulen, että syy siihen on kirjailijain itsensä. Punta käy aina punnasta. Oli aikoja, jolloin hän oli pyhä mies, hän kirjoitti raamattuja, ensimmäiset hymnit, lakikirjat, kertovat runoelmat, murhenäytelmiä, sibyllinisiä lauselmia ja kaldealaisia ennustuksia, lakonisia mietelmiä, jotka kaiverrettiin temppeleiden seiniin. Jokainen hänen sanansa oli totta ja herätti kansat uuteen elämään. Hän kirjoitti ilman kevytmielisyyttä ja sisäisestä välttämättömyydestä. Jokainen sana oli kaiverrettu hänen eteensä, maanpintaan ja taivaaseen, ja aurinko ja tähdet olivat ainoastaan piirroksia yhtä tärkeitä kuin hänenkin eikä sen välttämättömympiä.

Mutta kuinka voi hän olla kunnioitettu, ellei hänitse itseään kunnioita, jos hän sekautuu muuhun kansaan, jos hän ei enää ole lakiensääntäjä, vaan imartelija ja lautasen nuoleksija, joka kumartuu ajattelemattoman kansan vaihettelevain mielipiteitten mukaan, jos hänen häpeämättömillä asianajotempuilla pitää puolustaa jotakin huonoa hallitusta tai vuodet umpeensa haukkua nalkuttaa vastustuspuolueessa tai kirjoittaa sovinnaisia arvosteluja ja kehoja, epäsiiveellisiä kirjoja tai yleensä kirjoittaa ajatuksetta ja palaamatta aina, joka sanassa, päivin ja öin sisäisen innostuksen lähteille?

Jonkin vastauksen näihin kysymyksiin voinee saada, jos järjestään johtaa mieleensä aikakautemme kirjalliset kyvyt. Niiden seassa ei tapaa toista nimeä, joka sisältörikkaammin ja valaisvammin edustaisi tutkijan ja kirjailijan voimia ja tehtäviä, kuin Goethe.

Kuvasin Bonapartea yhdeksännentoista vuosisadan yleisen ulkonaisen elämän ja pyrintöperien edustajana. Sen toisena puoliskona sen runoilijana on Goethe, mies täysin kotiutunut vuosisataansa hengittäen sen ilmaa, nauttien sen hedelmiä, mahdoton minään edellisenä aikana ja valtaavilla lahjoillaan tehden tehottomaksi sen syytteen heikkoudesta, mikä ilman häntä kohtaisi aikakauden henkistä tuotantoa. Hän esiyytynä aikana, jolloin yleinen sivistys on levittäytynyt kaikkialle ja heikentänyt kaikki jyrkemmät yksilölliset piirteet ja jolloin sankarillisten ylväiden luonteiden sijasta alkaa yleinen hyvinvointi ja yhteistoiminta. Ei ole ainoatakaan runoilijaa, mutta parvittain runollisia kirjailijoita, ei mitään Columbusta, mutta sadottain merikapteeneja kaukoputkineen, ilmapuntareineen, mehu- ja lihasäilykkeineen, ei mitään Demostenesta tai Chattamia, mutta kokonainen joukko näppäriä parlamentti- ja asianajajapuhujia, ei mitään profeettoja ja pyhimyksiä, mutta uskonnollisia virkakuntia, ei oppineita miehiä, vaan tieteellisiä seuroja, halpahintaista kirjallisuutta ja lukematon joukko lukusaleja ja kirjastoja. Ei ole ikinä ollut semmoista kaikkien asiain sekoitusta. Maailma laajenee kuin Amerikan kauppa. Me käsitämme kreikkalaisen tai roomalaisen elämän — elämän keskiaikana — yksinkertaiseksi ja selväksi asiaksi, mutta nykyaikainen elämä käsittää sellaisen kirjavan asiasikermän, että se hämmentää.

Goethe oli tämän moninaisuuden filosofi, satakäsinen, Argussilmäinen, joka kykeni ja joka ilolla kävi käsiksi tuohon vyöryväään aines- ja tietosikermään ja joka oman taipuisan monipuolisuutensa vuoksi helposti voi vallita sitä ja saattaa sen järjestykseen, miehekäs henki, jota eivät hämmentäneet ne lukemattomat sovinnaisuuden kuoret ja verhot, joihin elämä oli kietoutunut, hänen hieno terävyytensä kun helposti voi puhkaista ne ja imeä voimansa suoraan luonnosta, jonka kanssa hän eli lähimmässä yhteydessä. Omituista on lisäksi se, että hän eli pienessä kaupungissa, pikkuvaltiossa, kokonaan rappiolla olevassa valtakunnassa ja aikana, jolloin Saksalla ei ollut mitään semmoista johtavaa asemaa maailman asioiden kulussa, että se olisi voinut herättää poikainsa povessa mitään kansallista tulvivaa ylpeyden ja suuruuden tuntoa, semmoista mikä olisi voinut kohottaa ja rohkaista jonkin ranskalaisen tai englantilaisen tai muinoisempina aikoina jonkin roomalaisen tai kreikkalaisen neron mieltä. Ja kuitenkin ei hänen runoudessaan ole jälkeäkään pienten, rajoittavain olosuhteitten mataloittavasta vaikutuksesta. Hän ei riipu ympäristöstään, vaan on vapaa ja hallitseva nero.

Helena tai Faustin toinen osa on runomuodossa esitettyä kirjallisuudenfilosofiaa, semmoisen miehen teos, joka itsessään on tavannut kaikkien historioiden, tarustojen, filosofioiden, tieteiden, kansalliskirjallisuuksien mestarin ja hallitsijan siinä kaikki tiedonhaarat itseensä sulkevassa hengessä, jolla nykyaikainen oppineisuus maailman kaikki kansat käsittävän yleisluonteensa kautta tutkii intialaista, etruskilaista, kyklooppista taidetta, geologiaa, kemiaa, astronomiaa, ja kukin näistä aloista saa juuri moninaisuutensa vuoksi jonkinmoisen ilmaisan runollisen luonteen. Yhtä kuningasta katsoo kunnioituksella, mutta jos olisi tilaisuudessa näkemään kokonaisen kuningaskongressin, niin silmä pian alkaisi arvostella kunkin yksityisiä omituisuuksia. Nämä eivät ole mitään välittömästi esille kuohuvia ihmeellisiä lauluja, vaan tyystin sommiteltuja muotoja, joiden varaan runoilija on uskonut kahdeksankymmentä vuotta tehtyjen havaintojensa tulokset. Tämä runoelman mietiskelevä ja arvosteleva viisaus tekee sen vielä täydellisemmin aikamme lapseksi. Se kantaa aikansa leimaa. Ja kuitenkin on hän runoilija, runoilija, jolla on ylväämpi laakeriseppeleensä kuin kenelläkään toisella hänen aikalaisellaan, ja mikroskooppiensakin kiduttamana (hän näkee kuin jokaisella ihohuokosellaan) helähyttää hän kanneltaan sankarin voimalla ja sulolla.

Kirjan ihmeellisyys on sen ylevässä ja henkisessä älyperäisyydessä. Tämän miehen järki on niin tehokas sulatuskeino, että menneisyys ja nykyisyys, niiden uskonnot, politiikat ja ajatustavat liukenevat siinä perusmuotoihinsa ja aatteisiinsa. Mitkä uudet tarustot toimivatkaan tässä päässä! Kreikkalaiset sanoivat, että Aleksander saapui aina kaaoksen rajoille, Goethe saapui jo muutamassa päivässä yhtä pitkälle ja uskalsi askelen ulommaksikin ja palasi onnellisesti takaisin.

Hänen ajattelunsa on sydäntä viihdyttävän vapaata. Tuo suunnaton näköpiiri, joka seuraa meitä kaikkialle, jakaa ylevyyttään niin vähäpätöisimmille asioille, sovinnaisuuksille ja välttämättömyyksille kuin juhlallisimmille ja korkeimmille tapauksillekin. Hän oli vuosisatansa sielu. Jos tämä oli oppinut, ja jos siitä asutuksensa, kiinteän yhteiskuntajärjestyksensä ja yksityiskohtaisten tietojensa vuoksi oli tullut kuin suuri tutkimusretkikunta, joka oli kasannut semmoisen määrän yksityistietoja ja hedelmiä, että

niiden luokitteluun kävi siihenastisten oppineitten voimien yli, niin sisälsi tämän miehen henki avaroita kammioita, joihin ne kaikki voi järjestää. Hänellä oli voima yhdistää jälleen toisistaan eroitettuihin atoomit niiden omien lakien mukaan. Hän verhoi nykyaikaiset elinmuotomme runouden harsolla. Vähimmänsäkin ja yksityisseikoissa havaitsi hän elämän hengen, vanhan juonikkaan Proteuksen, joka asustaa aivan lähellämme, ja hän osoitti, että yksivärisuus ja jokapäiväisyys, jonka pidämme aikamme tunnusmerkkinä, onkin vaan yksi hänen naamareitaan: —

"Pakonsakin salaista on läsnäolemistä",

ja että hän on ainoastaan vaihtanut loistavan juhlapuvun jokapäiväiseen työasuun ja ett'ei hän ole hituistakaan vähemmän elokas tai rikas Liverpoolissa tai Haagissa kuin joskus Roomassa tai Antiokiassa. Hän etsi häntä toreilta ja pääkaduilta, puistoista ja hotelleista, ja tottumusten ja aistien luotettavimmalla pohjalla osoitti hän vaanivan demonisen voiman, osoitti että tottumuksen tekoihinkin kutoutuu tarun ja sadun säije, ja tämän teki hän johtamalla jokaisen tavan ja käytännön, jokaisen laitoksen, työaseen ja -keinojen syntyperän niiden alkulähteestä ihmiselimestönsä. Hän ei suvainnut mitään otaksumisia ja korupuheita. "Minulla on itselläni arvoituksia kylliksi, kun joku kirjoittaa kirjan, kirjoittakoon ainoastaan sen, minkä hän tietää." Hän kirjoittaa mitä asiallisimmalla ja yksinkertaisimmalla tavalla, jättää sanomatta paljon enemmän kuin mitä hän kirjoittaa, ja merkitsee jokainen hänen sanansa jotakin asiaa. Hän on selvittänyt eroituksen antiikkisen ja nykyaikaisen hengen ja taiteen välillä. Hän on määritellyt taiteen, sen pyrintöperät ja lait. Hän on lausunut parhaimmat sanat luonnosta, mitä ikinä on lausuttu. Hän käsittelee luontoa kuten vanhat filosofit, kuten Kreikan seitsemän viisasta sitä käsittelevät — ja mitä ranskalainen luokittelu- ja erittelytasmällisyys siitä kärsiikin, runous ja ihmisuus säilyvät ehjinä meille, ja tapahtuu se kaikki jonkinmoisella oppineen taidolla. Silmät ovat lopultakin paremmat työaseet kuin teleskoopit ja mikroskoopit. Se ihmeellinen taipumus näkemään kaikki yhtenä ja yksinkertaistettuna, joka oli hänen mielensä pohjasävynä, on antanut meille avaimen moneen luonnonsalaisuuteen. Siten on Goethe ensimmäisenä herättänyt nykyaikaisen kasvitieteen perusajatuksen, että nimittäin lehti tai lehtisilmukka on kasvimailman yksikkö, ja että jokainen kasvinosa on ainoastaan olosuhteitten mukaan muuntunut lehti sekä että olosuhteitten muuttuessa lehti voi muuttua joksikin muuksi kasvinosaksi ja muu kasvinosa lehdeksi. Samaten otaksui hän osteologian alalla, että selkänikamaa on pidettävä luurangon yksikkönä: pääkallo oli ainoastaan ylin, muuntunut selkänikama. "Kasvi etenee silmukasta silmukkaan päättyen lopulta kukkaan ja siemeneen. Samaten edistyy lapamato, toukka silmukasta silmukkaan ja päättyy päähän. Ihminen ja korkeammat eläimet ovat muodostuneet nikamista voimien keskittyessä päähän." Optiikan alalla taas hylkäsi hän keinoitekoisen seitsenväriopin ja oletti, että jokainen väri on sekoitelma valoa ja varjoa eri suhteissa. On itse asiassa yhdentekevää, mistä asiasta hän kirjoittaakin. Hän näkee jokaisen huokosenkin, ja hänessä vaikuttaa jonkinmoinen painovoima totuutta kohden. Hän tahtoo toteuttaa sen, mistä toiset puhuvat. Hän ei suvaitse, että häntä pidetään leikkinä ja että hän joutuu latelemaan uudestaan jotain vanhoja akkojen tarinoita, joihin ihmiskunta on uskonut joku tuhatkunta vuotta. Hän voi yhtä hyvin kuin joku toinenkin nähdä, mikä on totta. Ja niinpä tarkastaa hän asiaa. Hän ikäänkuin sanoo: olen tässä nyt punnitakseni ja arvostellakseni noita asioita. Miksi omaksuisin niitä umpimähkään? Ja siksipä ei voi vaipua unohduksiin, mitä hän puhuu uskonnosta, intohimoista, avioliitosta, tavoista, omaisuudesta, paperirahoista, uskokaudesta, enteistä ja mistä tahansa yleensä.

Ottakaammepa tarkastaaksemme vaan ilmeisinkin esimerkki, minkä voimme esittää tästä hänen pyrkimyksensä todellistuttamaan jokaista yleisessä käytännössä olevaa puheenpartta. Paholainen on näytellyt merkittävää osaa kaikkien aikojen tarustossa. Goethe ei tahtonut käyttää sanaakaan, joka ei merkinnyt jotakin asiaa. Tässäkin oli hänelle avuksi ohjeensa: "En ole kuullut mistään rikoksesta, jota en itse olisi voinut tehdä." Ja siten käy hän käsiksi paholaiseen. Hän on oleva todellinen, hän on oleva nykyaikainen, europalainen, hän on pukeutuva kuin hieno maailmanmies, on käyttäytyvä kuten semmoinen, on liikkuva kaduilla ja oleva täysin perehtynyt Wienin ja Heidelbergin elämään 1820, joko siten — tai häntä ei ollenkaan ole olemassa. Niinpä riisui hän häneltä hänen tarunomaiset pukineensa, sarvet, pukinjalat, tupsuhännän, tulen ja tulikiven ja etsimättä häntä kirjoista ja kuvista etsi hän häntä omasta mielestään, jokaisesta kylmäkiskoisuuden, itsekkyyden, epäuskon varjosta, joka niin elämän hälyssä kuin yksinäisyydessäkin sumentaa ihmisajatusta, — ja havaitsi, että kuva tuli todellisemmaksi ja kammottavammaksi joka piirteestä, jonka hän siihen lisäsi, ja jokaisesta, jonka hän siitä poisti. Hän havaitsi, että tämän kummituksen olemus, joka oli asunut ihmisasumuksien varjoissa niin kauan kuin ihmisiä oli ollut, oli puhdas järki asetettuna — kuten aina on pyrkimys — aistien palvelukseen; ja hän viskasi Mefistofeleessaan kirjallisuuteen ensimmäisen täyspätevän luoman, joka siihen oli muutamaan vuosisataan liitetty ja joka on pysyvä yhtä kauan kuin Prometheus.

En aio ryhtyä lähemmin tarkastamaan hänen lukuisia teoksiaan. Niitä on käännöksiä, arvosteluja, näytelmäkappaleita, lyyrillisiä ja kaikenlaisia muita runoja, kirjallisia päiväkirjoja, kuvauksia etevistä miehistä. Kuitenkaan en voi olla tarkemmin käsittelemättä Wilhelm Meisteriä.

Wilhelm Meister on joka suhteessa romaani, paras laatuaan, jota sen ihailijat sanovat ainoaksi nykyaikaisen yhteiskunnan täydelliseksi kuvaukseksi — ikäänkuin toiset romaanit, Scottin esimerkiksi

käsittelisivät ainoastaan pukuja ja ulkosuhteita, mutta tämä elämän henkeä. Se on kirja, joka vielä on jonkinmoisen hämärän verhossa. Sitä lukevat ihmettelyllä ja riemulla monet hyvin teräväjärkiset ihmiset. Muutamat pitävät sitä Hamletiakkin suurempana nerontekona. Luulen, ett'ei ainoakaan kirja vuosisadallamme kohoo sen verroille sen ihanassa sulossa, niin uudenlaatuinen, virkistävä ja herättävä on se ilahuttaen mieltä niin runsailla selkeänkirkailla ajatuksilla, niin tarkkapiirtoisen oikealla elämän, tapojen ja luonteiden käsityksellä, sisältäen niin lukuisia hyviä elämäkokemuksia ja havaintoja ja heittäen niin odottamattomia valonvälähdyksiä ylempään maailmaan, sentään koskaan hipaisematta tyhjää korupuheisuutta tai lankeamatta jokapäiväisyyteen. Kirja, joka voi vaikuttaa varsin kiihdyttävästi ja herättävästi nuoreen, nerokkaaseen, vastaanottoherkkään mieleen, mutta joka sentään on sangen epätydyttävä. Ken rakastaa kevyttä lukemista ja etsii siitä sitä hupia, joka hänellä tavallisesti on romaaneista, on laskeva sen epätydytettynä kädestään. Mutta nekin, jotka alkavat lukea sitä semmoisilla korkeammilla toiveilla, että tapaisivat siinä arvonmukaisen kuvauksen neron kehityksestä ja saisivat nähdä sen ponnistuksillaan ja kieltämyksillään saavuttavan ansaitsemansa laakerin, niilläkin on syytä valitukseen. Meillä oli tässä äskettäin eräs englantilainen romaani, joka väitti esittävänsä uuden kulta-ajan toiveita ja tuovansa ilmi "Nuor'-Englanti"-nimisen puolueen poliittisia toiveita ja jossa hyveen ainoana palkintona oli sija parlamentissa ja päärin arvo. Goethen romaanin loppu on yhtä laimea ja siveellistä tunnetta tyydyttämätön. George Sand on Consuelossaan ja sen jatkossa piirtänyt eteemme todellisemman ja arvokkaamman kuvan. Kertomuksen edistyessä kasvavat sankarin ja sankarittaren luonteet siinä määrin, että ne särkevät ylimyksellisten tapojen ja ennakkoluulojen porsliini-shakkilaudan: he jättävät säätynsä seurapiirin ja tavat, menettävät omaisuutensa, tulevat suurten aatteitten ja ylevimpien yhteiskunnallisten ihanteiden palvelijoiksi, kunnes lopulta kirjan sankari, joka on perustanut ja on keskuksena yhdistykselle, jonka tarkoituksena on tehdä ihmiskunnalle suurimpia hyviä tekoja, ei enää suvaitse itseään kutsuttavan omalla ylhäisellä nimellään, se kuuluu vieraalta ja etäiseltä hänen korvissaan. "Olen ainoastaan ihminen", sanoo hän, "minä hengitän ja teen työtä ihmiskunnan hyväksi", ja tapahtuu tämä köyhyydessä ja äärimmäisillä uhrauksilla. Goethen sankarilla taas on päinvastoin niin paljo heikkouksia ja huonoja taipumuksia, ja hän viihtyy niin huonoissa seuroissa, että siveän vakava englantilainen yleisö kirjan ilmestyessä englanninkielellä tunsu vastenmielisyyttä sitä kohtaan. Ja kuitenkin on se tulvillaan viisautta ja maailmaa hallitsevain lakien tuntemusta, henkilöt siinä ovat piirretyt niin todenmukaisesti ja tarkanhienosti ja niin vähillä vetäisyllä, sanaakaan ei ole liikaa, ja kirja pysyy aina niin uutena ja tyhjentyttömänä, että meidän täytynee antaa sen kulkea tietään ja auliisti ottaa siitä se hyvä, minkä voimme vakuutettuina, että se on vasta alkanut tehtävänsä ja että se vielä on hyödyttävä miljoonia lukijoita.

Kirjan pääsisältönä on sankarin kehittyminen demokraatista aristokraatiksi sanojen parhaimmassa merkityksessä. Ja tämä kehitys ei tapahdu halpoja salateita, vaan julkisinta pääsisäänkäytävää. Luonto ja luonne ovat tukemassa, ja yhteiskunnallinen arvo on tehty todelliseksi ylhäisön hienon aistin ja kunnollisuuden kautta. Ainoakaan ylevämielinen nuorukainen ei voi olla innostumatta ja riemastumatta tästä kirjan todellisuudesta, niin että se vaikuttaa varsin ylentävästi ja elähyttävästi järkeen ja rohkeuteen.

Palava harrasmielinen Novalis kuvaa kirjaa "läpeensä nykyaikaiseksi ja epärunolliseksi, kaikki romanttisuus on siitä kokonaan poistettu, samoin kaikki luonnon runollisuus ja ihmeellisyys. Kirja käsittelee yksinomaan ihmisen jokapäiväisiä toimia ja tehtäviä, se on runollinen kuvaus porvarillisesta ja kotoisesta elämästä. Ihmeellisyys esiyytyn siinä nimenomaan mielikuvituksen leikkinä ja haaveellisena uneksumisena"; ja, mikä myöskin on kuvaavaa, palasi Novalis kuitenkin pian takaisin kirjaan, ja se pysyi hänen mielilukemisenaan hänen elämänsä loppuun.

Mikä erityisesti kiinnittää ranskalaista ja englantilaista lukijaa Goethessä, on eräs ominaisuus, joka hänellä on yhteinen koko kansansa kanssa — hänen alituinen perustautumisensa sisäiseen totuuteen. Englannissa ja Amerikassa kunnioitetaan kykyä, ja yleisö on tyydytetty, jos sitä käytetään jonkun varman ja tajuttavan hyödyn tai puolueen eduksi tai selvässä säännöllisessä vastarinnassa jotakin sellaista vastaan. Ranskalaiset ihailevat vielä enemmän henkistä säkenöivää loistokkuutta semmoisenaan. Ja kaikissa näissä maissa kirjoittavat kyvyt juuri siksi että ovat kykyjä. Riittää, kun vaan äly saa jotain askaroitavaa ja maku tyydytyksensä — montako palstaa, niin monta elokasta virkistävää tuntia. Saksalaiselta hengeltä puuttuu ranskalainen loistokkuus, englantilainen tarkka käytännöllinen äly ja amerikalainen seikkailuhenki, mutta sillä on sensijaan jonkinmoista sisäistä vilpittömyyttä, joka ei koskaan pysähdä pintaan, vaan kysyy alati: *mitä varten?* Saksalainen yleisö vaatii kirjailijaltaan tarkkaavaa vilpittömyyttä. Järki työskentelee, mutta mitä varten? Mitä tarkoittaa mies? Mistä, mistä kaikki nämä ajatukset?

Kyky yksin ei muodosta kirjailijaa. Kirjan takana pitää olla miehen, persoonallisuuden, joka syntyperällänsä ja ominaisuuksillaan vastaa kirjassaan esittämistään opeista ja joka on olemassa nähdäkseen ja esittääkseen asiat juuri siten eikä millään muulla tavalla, joka käy käsiksi tosiasioihin, koska ne ovat tosiasioita. Ellei hän voi tänään ilmaista tarkalleen sitä, mitä hän tahtoo, niin pysyvät

tosiasiat samoina ja avautuvat ehkä huomenna hänelle. Hänen mielellään lepää kuin taakka — totuuden taakka, joka kaipaa ilmaisuansa — hän käsittää sen selvemmin tai epäselvemmin, ja hänen tehtävänsä ja kutsumuksensa maailmassa on nähdä lävitse nuo tosiasiat ja tuoda ne julki. Mitä merkitsee se, että hän astuu harhaan ja sammaltaa, että hänen äänensä on karhea tai kirkuva tai että hänen tieteellinen kykynsä tai kuvansa eivät riitä? Hänen julistettavansa asia on löytävä tieteelliset ilmitulemiskeinonsa ja kuvansa, täytelään soinnukkaan ilmaisuansa. Vaikka hän olisi mykkä, puhkeisi se sanoiksi. Ellei siten ole ellei miehessä syki ja polta semmoinen Jumalan sana mitä siitä, kuinka taidokas, luistava, loistokas hän on?

Merkitsee paljon ajatuksen voimaan nähden, seisooko sen takana mies vai eikö. Tieteellisissä aikauskirjoissa ja vaikutusriikkaissa sanomalehdissä en tapaa mitään varmaa luonnetta, ainoastaan edesvastuuttomia varjoja, usein jonkun varakkaan tieteellisen seuran tai jonkun onnenonkijan, joka sepitelmänsä turvin ja varjossa toivoo voivansa käydä jostakin. Mutta oikean kirjan jokaisessa lauseessa ja käänteessä näen minä todellista päättävää ihmistä silmään, hänen voimansa ja kammonsä lainehtii joka sanassa, jokainen pilkkukin ja ajatusviiva elää, koko kirja on versoovan voimakas ja elokas — voi vaikuttaa kauas ja kauan.

Englannissa ja Amerikassa voi olla kreikkalaisen tai roomalaisen kirjallisuuden täysi tuntija omaamatta silti säkenettäkään runollista aistia tai tulta. Se seikka, että joku on käyttänyt vuosia perehtyäkseen Platoon tai Proclokseen, ei silti aiheuta otaksumaan, että hänellä olisi ylevä ajatuskanta tai että hän halpeli kaupunkinsa hienoja tapoja. Mutta saksalaisilla on naurettavan luja usko näihin asioihin, ylioppilas luentosalin ulkopuolellakin hautoo yhä päässään luentoa, ja professori ei voi irtautua siitä luulosta, että filosofian totuuksilla on jotain tehtävää Berlinissä ja Münchenissäkin. Tämä harras vakavuus antaa heille voiman nähdä pitemmälle kuin paljon lahjakkaammat miehet. Siksipä ovatkin melkein kaikki arvokkaammat jäsentelyt ja määrittelyt, jotka ovat käypää tavaraa ylemmässä puhekielessä, saapuneet meille Saksasta. Mutta sensijaan kuin nerokkaat ja oppineet miehet Englannissa ja Ranskassa käyvät käsiksi tutkimukseensa ja tehtävänsä jonkinmoisella kevyydellä, eikä mitenkään yleensä edellytetä, että aihe tai kanta, jonka he ovat omaksuneet, jotenkin syvemmin ja luonteen perustuksia myöten olisi vallannut heidät — niin sensijaan Goethe, Saksan kansan pää ja tuki ei puhu ainoastaan siksi, että hänellä on kykyä, vaan loistaa totuus hänen sanojensa takaa: hän on syvimmissä merkityksessä viisas, vaikkapa hänen kykynsä ja lahjakkuutensa usein kätkee hänen viisautensa. Kuinka erinomainen joku hänen lausumansa ajatus onkaan, hän tavoittaa sillä aina vielä jotakin enempää. Se herättää uteliaisuuteni. Hänellä on sitä peloittavaa hengen riippumattomuutta, jonka ihminen saavuttaa seurustellessaan totuuden kanssa; kuulkaa häntä tai olkaa kuulematta, hänen tekonsa pysyy, eikä teidän mielenkiintonne rajoitu hänen kertomukseensa, eikä hän täytettyään tyydyttävästi tehtävänsä häivy muistosta kuten leipuri jätettyään meille leipänsä, vaan merkitsee hänen itsensä rinnalla hänen teoksensa vähemmän. Ikuinen, iäinen voima, joka on luonut maailman, on uskonut itsensä tälle miehelle suuremmassa määrässä kuin kenellekään toiselle ihmiselle. En tohdi väittää, että Goethe olisi kohonnut korkeimmille huipuille, miltä nero on meille puhunut. Hän ei ole kunnioittaen nöyrytynyt korkeimman ykseyden eteen, hän ei ole kyennyt koko olennollaan jättäytymään siveellisen tunteen valtaamaksi. On ylevämpiä, korkeampia säveliä runoudessa, kuin mitä hän koskaan on virittänyt hereille. On kirjailijoita, joilla on vähemmät lahjat, mutta joiden sointu on puhtaampi ja ja herkempi ja jotka liikuttavat syvemmin sydäntä. Goethe ei voi koskaan tulla rakkaaksi ihmisille. Hän ei ole sielunsa pohjasta antautunut puhtaalle totuudelle semmoisenaan, vaan ainoastaan totuudelle sikäli kuin se edistää sivistystä. Hän ei tavoittele sen vähempää kuin vallata koko luonnon, koko totuuden omalle osalleen: mies, jota ei voi lahjoa tai johtaa harhaan tai säikäyttää, mies, jolla on järkähtämätön itsensähillitsemis- ja itsekieltäymisvoima ja jolla on vaan yksi ainoa arvosteluperuste kaikkiin ihmisiin nähden — *mitä voit sinä opettaa minulle?* Kaikkia ominaisuuksia ja lahjoja arvostelee hän ainoastaan tältä kannalta: säätyarvoa, etuoikeuksia, terveyttä, aikaa, itse olemistakin.

Hän on sivistyksen perikuvallinen edustaja, kaikkien taiteiden, tieteiden ja tapahtumien harrastaja, taiteellinen, vaan ei taiteilija, henkevä, vaan ei henkinen. Ei ole olemassa mitään, jota hän ei olisi oikeutettu tuntemaan, ei ole ainoatakaan asetta neron asevarastossa, jota hän joskus ei olisi ottanut käteensä, mutta mitä tarkimmin huolehtien ettei hänen apukeinonsa hetkeksikään käy hänelle ylivoimaiseksi. Hän eristää joka asian valokehällä, eristää itsensäkin ja kalliimman, minkä hän omistaa. Häneltä ei ole mitään salassa eikä mitään peitossa. Vaanivat pahat henget olivat hänen kuvattavinaan, samaten pyhimys, joka näki pahat henget, ja yliaistilliset voimat pukeutuivat muotoon. "Hurskauskään ei ole mikään päämäärä, vaan ainoastaan keino, jonka avulla me puhtaimman sisäisen mielenrauhan kautta saavutamme korkeimman sivistyksen." Ja hänen voimansa tunkeutua kaunotaiteiden jokaisen salaisuuden perille tekee Goethen aseman vielä kylmemmän valtaavaksi. Hänen tunteensa palvelevat häntä kuten naiset, joita Cicero käytti houkutellakseen tietoonsa salaliittolaisten juonet. Hänellä ei ole mitään vihollisia. Voit olla hänen vihollisensa — jos sillä voit opettaa hänelle jotain, jota et voi ystävyydelläsi hänelle opettaa — olkoonpa se opetus sitte vaikka ainoastaan kokemus, jonka hän voi saada sortumisestasi. Vihollinen ja semmoisena tervetullut, mutta vihollinen ylevässä merkityksessä. Hän ei voi vihata ketään; hänen aikansa on liika kallis. Luonne-eroavaisuuksiin perustuvia

vastakohtaisuuksia suvaittakoon, mutta vain kuten keisarien vihamielisyydet, jotka taistellaan arvokkaan ylväästi kuningaskuntien poikki ja yläpuolella.

Hänen itse kirjoittamansa elämäkerta, jolle hän pani nimeksi "Runoa ja totta elämästäni", on tämän aatteen ilmituomista — aatteen, joka nykyään saksalaisen hengen välityksellä tunnetaan kautta koko maailman, mutta joka oli uutuus Englannille niinhyvin vanhalle kuin uudelle, silloin kun kirja ilmestyi — että nimittäin ihminen on olemassa sivistyäkseen: ei sitä varten, mitä hän voi aikaansaada, vaan sitä varten, mitä voidaan aikaansaada hänessä. Ainoa huomattava tulos, mikä elämällä voi olla, on asioiden ja elämän vaikutus ihmiseen. Henkevä syvämielinen ihminen voi katsoa itseään kuin vierasta henkilöä, siksipä kiinnostavat hänen mieltänsä yhtä paljon hänen heikkoutensa ja pettymyksensä kuin hänen menestyksensäkin. Vaikkapa hän haluaakin edistyä ja menestyä aikeissaan, niin vielä syvempi on hänen halunsa oppia tuntemaan ihmisen elämää ja kohtaloa, sillä aikaa kuin itsepyynteiset sumeina pilvinä ajalehtivät hänen ympärillään eivätkä tavoittele ja pyydä muuta kuin matalaa aineellista etua.

Tämä aate vallitsee *Dichtung und Wahrheit*-kirjaa ja määrää, mitkä elämänpuolet siinä tulevat esitetyiksi, jossa suhteessa asiain ulkonaisella näennäisellä tärkeydellä, henkilöiden arvolla ja omaisuussuhteilla ei ole mitään määräämisvaltaa. Tosiaankin tarjoo kirja tuiki vähän aineksia semmoiselle esitykselle, mitä me sanoisimme "Goethen elämäkerraksi"; siinä esiyytys varsin niukalti aikamääriä, kirjeenvaihtoa ei ollenkaan, ei mitään yksityiskohtaisia tietoja hänen viroistaan ja virkatoimistaan, ei mitään valoa hänen avioelämänsä, ja noin kymmenvuotinen ajanjakso hänen elämänsä, aika hänen Weimariin asettumisensa jälkeen, jonka luulisi vilkkaimmaksi hänen elämässään, on kokonaan sivuutettu. Sensijaan anastavat etualan muutamat rakkausjutut, jotka kuten sanotaan menivät myttyyn, ja muuttuvat mitä tärkeimmiksi tapahtumiksi, hän ihan syytää meille yksityiskohtia — erityisellä mielihyvällä esittää hän joitakin omituisia mielikuvitelmia, maailman syntyoppeja ja itse muovailemiaan uskontoja sekä varsinkin suhteitaan merkittäviin miehiin ja tärkeimpiin ajatusrikkaisiin ajanjaksoihin. Hänen "Päivä- ja vuosikirjansa", hänen "Italian matkansa", hänen "Ranskan sotaretkensä" ja hänen "Värioppinsa" historiallinen osa kiinnostavat mieltä samasta syystä. Viimeksimainitussa hän lyhyesti kuvaa Kepleriä, Roger Baconia, Galileita, Newtonia, Voltairea j.n.e., ja on tämän kirjanosan viehätys siinä suurpiirteisen yksinkertaisessa tavassa, jolla hän esittää suhteet Europan tieteellisen historian suuruuksien ja itsensä välillä, tuo pelkkä viivojen vetäminen Goethestä Kepleriin, Goethestä Baconiin, Goethestä Newtoniin. Tuo viivanvetäminen on ajalle ja henkilölle mitä peloittavimman tehtävän suoritus, ja se ilahuttaa mieltämme silloinkin, kun eivät Iphigenia ja Faust voi meitä ilahuttaa, kysymättä sentään koskaan läheskään sitä mielikuvituksen ponnistusta kuin Faust ja Iphigenia.

Tämä taiteen lakiensäättäjä ei ole mikään taiteilija. Johtuiko tämä siitä, että hän tiesi liika paljon, että hänen näkövoimansa oli mikroskooppinen ja esti häntä näkemästä oikeissa näkösuhteissa, näkemästä kokonaisuutta? Hän luo katkelmittain, hän runoilee tilapäärunoja, hän kirjoittaa kokonaisia ensyklopedioja yksityisiä mietelmiä. Jos hän ryhtyy kirjoittamaan jotakin draamaa tai romaania, kokoo ja järjestää hän havaintonsa tuhansilta tahoilta ja yhdistää ne yhdeksi ruumiiksi niin hyvin kuin hän taitaa. Paljo on semmoista, joka ei ota sulautuakseen kokonaisuuteen, ne hän liittää irtonaisina osina mukaan kuten kysymyksessä olevain henkilöiden kirjeinä, otteina heidän päiväkirjoistaan ynnä muuna semmoisena. Sittekin jää paljo semmoista, jota ei saa sovitetuksi. Ne voi ainoastaan kirjansitoja liittää jonkinmoiseksi kokonaisuudeksi: ja sitenpä on meillä huolimatta monen hänen teoksensa löyhästä hajanaisesta rakenteesta kokonaisia nidoksia irrallisia kyhäelmiä, mietelmiä, Xenioita y.m.

Otaksun, että hänen kertomuksensa maailmallinen sävy johtuu hänen tietoisasta itesivistyksestään. Se oli suuren oppineen, heikkoutta, joka rakasti maailmaa kiitollisuudesta, joka tiesi, missä oli tavattavissa kirjastot, taidekokoelmat, rakennustaiteen mestariteokset, tieteelliset työhuoneet, oppineet ja huoleton vapaus ja joka ei täysin luottanut siihen, että köyhyys ja alastomuus saavat hyvityksensä. Sokrates rakasti Ateenaa, Montaigne Pariisia ja Madame de Staël sanoi, että hänellä oli ainoastaan yksi heikkous (nimittäin Pariisi). Tällä asianhaaralla on suotuista puolensa. Kaikki nerot ovat tavallisesti niin huonosti varustetut ja hauraat, että aina haluaisi heidän saaneen elää jossain toisissa olosuhteissa. Harvoin tapaamme jonkun, joka ei tuntisi itseään turvattomaksi ja pelkäisi elämässä. Hyvien ja ylevää tavoittelevien ihmisten kasvoilla lepää joku häpeän puna, ja heissä on joku vivahdus hullunkurisuuutta. Mutta tämä mies oli täysin kotonaan ja tyytyväinen ajassaan ja maailmassaan. Ei kukaan ole ollut niin elämään soveltuva kuin hän ja täydemmällä sydämellä ollut mukana leikissä. Siinä sivistyksen ja hengenviljelyksen harrastuksessa, joka on hänen teostensa henkenä, piilee niiden voima. Pyrkimys iäiseen ehdottomaan totuuteen riippumatta omasta henkisestä kehitymisestä sen ohessa, on tosin korkeampi aate. Runollisen innostuksen valtaan antautuminen on korkeampaa, mutta verrattuna niihin vaikuttimiin, jotka aiheuttavat kirjat Englannissa ja Amerikassa, on tämä vakavaa totuutta ja on tällä totuuden kohottava ja herättävä voima. Siten on hän antanut kirjoille osan niiden entistä mahtia ja arvoa.

Goethe saapuen liioinsivistyneeseen maahan ja aikaan, jolloin alkuperäistä neroa rasittivat kirjojen ja koneellisten apuneuvojen taakka ja tehtävien hajoittava moninaisuus, opetti ihmisille, kuinka on

meneteltävä tämän vuorenkorkuisen asiasekoitelman kanssa ja kuinka se on tehtävä alamaiseksi. Yhdistän hänet ja Napoleonin, koska he molemmat edustavat luonnon kärsimättömyyttä ja vastavaikutusta kaikkea muotoihin kangistunutta sovinnaisuutta vastaan kaksi ankaraa todellisuuden miestä, jotka oppilaineen ovat nykyisiksi ja kaikiksi ajoiksi armahtamatta laskeneet kirveen kaiken näennäisyyden ja tekohurskauden juurelle. Tämä iloinen työntekijä, jota ei kiihoittanut mikään ulkonaisen kansansuosion tavoittelu tai muu yllyke, vaan joka nouti kaiken pyrkimysvoimansa ja kaikki pyrintöperänsä omasta rinnastaan, suuntaili itselleen työmäärät kuin jättiläiselle, väsähtämättä tai levähtämättä muuten kuin työalaa vaihtamalla työskenteli hän kahdeksankymmentä vuotta ensimmäisen innostuksensa voimalla.

Nykyaikaisen tieteen viimeinen opetus on, että suurin rakenteen yksinkertaisuus ei ole harvojen perusaineiden tulos, vaan syntynyt mitä kehittyneimmästä moninaisuudesta. Ihminen on luonnon monimutkaisin ja yhdistetyin kappale — väre-eläin, *volvox globator*, muodostaa toisen äärimmäisyyden. Meidän tulee oppia nostamaan korkomme ja kantamaan tulomme entisten ja nykyisten aikojen suunnattomasta perinnöstä. Goethe opettaa meille rohkeutta ja kaikkien aikojen yhdenarvoisuutta, ja että jonkin ajan epäsuotuisat olosuhteet ovat olemassa ainoastaan pelokkaalle mielelle. Nero leijaa auringonpaisteineen ja sointuineen pimeimpien ja kuuroimpien ajanjaksojen yllä. Mikään panttikirja, mikään tahra ei voi pidättää tai tarttua ihmisiin tai aikaan. Maailma on nuori: entisajan suuret miehet kutsuvat meitä hartaan ystävällisinä. Meidänkin pitää kirjoittaa raamattumme, yhdistää taaskin taivaat ja maallinen maailma. Neron salaisuus on siinä, ettei se suvaitse mitään harhakuvitelmia, että se tekee todelliseksi kaiken, minkä tiedämme, että se nykyaikaisen elämän korkealle kehittyneessä hienoudessa taiteen, tieteen ja kirjallisuuden alalla sekä ihmisissä vaatii harrasta vilpittömyyttä, todenperäisyyttä ja tarkoituspäätä ja että se ensimmäiseksi, viimeiseksi, keskimäiseksi ja aina kunnioittaa jokaista totuutta saattamalla sen käytäntöön.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK IHMISKUNNAN EDUSTAJA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.